

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEREL YÖNETİMLER ANABİLİM DALI

YEREL YÖNETİMLER VE KENT POLİTİKALARI BİLİM DALI

**ÇEVRE HAKKI KAPSAMINDA TÜRKİYE’DE 2013 VE 2017
YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN ÇEVRECİ HAREKETLER
KONULU GAZETE HABERLERİNİN MUKAYESELİ İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep Nur ÖZMEN

İstanbul, 2021

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEREL YÖNETİMLER ANABİLİM DALI

YEREL YÖNETİMLER VE KENT POLİTİKALARI BİLİM DALI

**ÇEVRE HAKKI KAPSAMINDA TÜRKİYE’DE 2013 VE 2017
YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN ÇEVRECİ HAREKETLER
KONULU GAZETE HABERLERİNİN MUKAYESELİ İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep Nur ÖZMEN

Danışman: Doç. Dr. Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN

İstanbul, 2021

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Zeynep Nur ÖZMEN

Anabilim Dalı: Yerel Yönetimler

Programı: Yerel Yönetimler ve Kent Politikaları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans - Haziran 2021

Anahtar Kelimeler: Çevre Hakkı, Çevreci Hareketler, Medya

ÖZET

ÇEVRE HAKKI KAPSAMINDA TÜRKİYE’DE 2013 VE 2017 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN ÇEVRECİ HAREKETLER KONULU GAZETE HABERLERİNİN MUKAYESELİ İNCELEMESİ

İnsan hakları kavramının genişleyen yelpazesi içerisinde bulunan çevre hakkının, çevre sorunlarını engellemek amacıyla gündemde getirildiği bilinmektedir. Tüm kişilerin sahip olduğu çevre hakkı, çeşitli aktörlerin katılımı ile çevre hareketlerine dönüşmektedir. Çalışmanın konusu, çevre hakkı kavramının ulusal ve uluslararası alanda gelişimini ele alarak bu bağlamda çevreci hareketlerin temellerini açıklayarak farklı bakış açılarına sahip medya kaynaklarının bu hareketleri nasıl ele aldığını içermektedir. Çalışmanın amacı, hak temelli bir yaklaşım ile çevre hakkı ve çevreci hareketler kavramlarının bağlantısıyla birlikte gelişim sürecini incelemektir. Aynı zamanda medyanın çevreci hareketler konulu haberlerini içerik analizi yöntemi kullanarak karşılaştırarak bir değerlendirme yapmaktır. Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinde bulunan çevreci hareket haberleri incelenirken 2013 yılında gerçekleşen, toplumsal-çevreci hareketler içerisinde eylem dalgalarının yoğunlaştığı dönemlerden biri olarak ele alınması sebebiyle çalışmanın başlangıç noktası olarak ele alınmaktadır. Çalışma, Hürriyet Gazetesi’nin 22 Mart 2018 tarihinde, Sabah Gazetesi’nin de sahibi olan Demirören Medya’ya satılması ve böylece iki haber kaynağının aynı ideolojiye gelmesi sebebiyle 2017 yılı ile sonlandırılmaktadır. İçerik analizi yöntemi ile karşılaştırılan çevreci hareket haberleri, farklı ideolojilere sahip haber kaynakları tarafından nasıl incelendiği ve hangi yönlerden ele alındığı karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılmaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Zeynep Nur ÖZMEN

Field: Local Governments

Programme: Local Governments and Urban Policy

Supervisor : Doç. Dr. Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN

Thesis Type and Date : MSc - June 2021

Keywords : Environmental Rights, Environmental Movements, Media

ABSTRAC

COMPARATIVE ANALYSIS OF NEWSPAPER REPORTS ON ENVIRONMENTAL MOVEMENTS IN TURKEY BETWEEN 2013 AND 2017 WITHIN THE SCOPE OF ENVIRONMENTAL RIGHT

It is known that the environmental right, which is within the expanding range of the concept of human rights, has been brought on the agenda in order to prevent environmental problems. The right to the environment, which all people have, is transformed into environmental movements with the participation of various actors. The subject of the study covers the development of the concept of environmental right in the national and international arena, explaining the basics of environmental movements in this context, and how media sources with different perspectives address these movements. The aim of the study is to examine the development process with a rights-based approach and the connection of the concepts of environmental right and environmental movements. At the same time, it is to make an assessment by comparing media reports on environmental movements using the content analysis method. The environmental movement News in Sabah, Hürriyet and S zc  newspapers is considered as the starting point of the study due to the fact that it is considered as one of the periods when the waves of action in the social-environmental movements intensified in 2013. The work ends with 2017 due to the sale of Hürriyet newspaper to Demirören Media, which also owns Sabah newspaper, on March 22, 2018, and thus the two news sources came to the same ideology. An assessment is made by comparing how environmental movement news is examined by news sources with different ideologies and from what aspects it is considered by the content analysis method.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRAC.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. HAK KAVRAMI	6
1.2. İNSAN HAKLARI KAVRAMI VE KUŞAKLARA GÖRE SINIFLANDIRILMASI	8
1.2.1. Birinci Kuşak İnsan Hakları.....	11
1.2.2. İkinci Kuşak Haklar.....	12
1.2.3. Üçüncü Kuşak İnsan Hakları (Dayanışma Hakları)	14
1.3. KENTLİ HAKLARI.....	16
1.3.1. İnsan Hakları Kapsamında Kentli Haklarının Yeri.....	18
1.4. ÇEVRE VE ÇEVRE HAKKI	20
1.4.1. Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Kapsamında Çevre Hakkının Yeri	23
1.4.2. Çevre Hakkının Unsurları	24
1.4.2.1. Çevre Hakkının Konusu	24
1.4.2.2. Çevre Hakkının Sahipleri.....	24
1.4.2.3. Çevre Hakkının Muhatapları	26
1.4.3. Çevre Hakkını Koruyucu ve Geliştirici İlkeler	27
1.4.3.1. Sürdürülebilirlik İlkesi	27
1.4.3.2. Kirleten Öder İlkesi.....	30
1.4.3.3. Önleme İlkesi.....	31
1.4.3.4. İhtiyatlılık İlkesi	32
1.4.3.5. İşbirliği İlkesi	34
1.4.4. Çevresel Usuli Haklar	35
1.4.4.1. Bilgiye Erişim Hakkı	35
1.4.4.2. Katılım Hakkı	37
1.4.4.3. Başvuru Hakkı.....	39
İKİNCİ BÖLÜM	41
2. ULUSLARARASI VE ULUSAL DÜZENLEMELERDE ÇEVRE HAKKI.....	41
2.1. ULUSLARARASI KONFERANSLAR.....	41
2.1.1. Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (Stockholm Konferansı – 1972)	41

2.1.2.	<i>Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı – 1992).....</i>	43
2.1.3.	<i>Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Rio +10 Konferansı)</i>	46
2.1.4.	<i>Rio+20 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı.....</i>	47
2.2.	ULUSLARARASI ANLAŞMALAR VE BELGELER	48
2.2.1.	<i>Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....</i>	48
2.2.2.	<i>Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi.....</i>	49
2.2.3.	<i>Dünya Doğa Şartı.....</i>	50
2.2.4.	<i>Montevideo Programı.....</i>	51
2.2.5.	<i>Avrupa Kentsel Şartı ve Kentli Hakları</i>	53
2.2.6.	<i>Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı</i>	55
2.2.7.	<i>Brundtland (Ortak Geleceğimiz) Raporu</i>	56
2.2.8.	<i>Avrupa Tek Senedi.....</i>	57
2.2.9.	<i>Kyoto Protokolü</i>	59
2.2.10.	<i>Espoo Sözleşmesi.....</i>	60
2.2.11.	<i>Aarhus Sözleşmesi</i>	61
2.2.12.	<i>Paris İklim Anlaşması.....</i>	65
2.2.13.	<i>Çevre İçin Küresel Anlaşma</i>	66
2.3.	ÇEVRE HAKKINI DESTEKLEYEN ULUSLARARASI ÖRGÜTLER	68
2.3.1.	<i>Birleşmiş Milletler</i>	68
2.3.2.	<i>Avrupa Birliği.....</i>	69
2.3.3.	<i>Avrupa Konseyi</i>	75
2.3.4.	<i>Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü.....</i>	77
2.3.5.	<i>Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları.....</i>	78
2.3.5.1.	<i>Greenpeace (Yeşilbarış).....</i>	79
2.3.5.2.	<i>Dünya Doğayı Koruma Vakfı.....</i>	81
2.3.5.3.	<i>Uluslararası Doğayı Koruma Birliği</i>	82
2.4.	ULUSAL DÜZENLEMELERDE ÇEVRE HAKKI VE SORUMLU AKTÖRLER.....	83
2.4.1.	<i>Çevre Hakkını İçeren Ulusal Mevzuatlar</i>	83
2.4.2.	<i>Merkezi Yönetimin Çevrenin Korunması Konusundaki Görev ve Sorumlulukları</i>	88
2.4.2.1.	<i>Çevre ve Şehircilik Bakanlığı</i>	88
2.4.2.2.	<i>Kültür ve Turizm Bakanlığı</i>	89
2.4.2.3.	<i>Tarım ve Orman Bakanlığı.....</i>	89
2.4.2.4.	<i>Sağlık Bakanlığı</i>	90
2.4.2.5.	<i>Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Dairesi Başkanlığı</i>	90
2.4.3.	<i>Yerel Yönetimlerin Çevrenin Korunması Konusundaki Görev ve Sorumlulukları</i>	90
2.4.4.	<i>Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları</i>	93
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		95

3. TÜRKİYE’DE 2013 – 2017 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN ÇEVRECİ HAREKETLERE İLİŞKİN HABERLERİN MUKAYESELİ İNCELEMESİ	95
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	95
3.2. TOPLUMSAL HAREKETLER VE TARİHSEL GELİŞİMİ	96
3.3. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER	98
3.4. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERİN BİR ÇEŞİDİ OLARAK ÇEVRECİ HAREKETLER.....	101
3.5. ÇEVRECİ HAREKETLERİN MEDYADAKİ YERİ.....	108
3.5.1. <i>Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinde Çevreci Hareketleri İçeren Haberlerin Karşılaştırmalı İncelemesi.....</i>	<i>110</i>
3.5.1.1. <i>Sabah Gazetesi Haberleri</i>	<i>113</i>
3.5.1.2. <i>Hürriyet Gazetesi Haberleri.....</i>	<i>118</i>
3.5.1.3. <i>Sözcü Gazetesi Haberleri</i>	<i>129</i>
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	151
KAYNAKÇA	158

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Castells'e (2008, s.223) Göre Çevreci Hareketlerin Sınıflandırılması.....	105
Tablo 2: Diani ve Donati'ye (1999, s.20) Göre Gönüllü Çevreci Örgütlerin Sınıflandırılması.....	108
Tablo 3: Çevreci Hareketler Konulu Haberleri Analiz Etmek Amacıyla Belirlenen Kavramlar.....	115
Tablo 4: Sabah Gazetesi Haberlerinde Çevreci Hareketlerin Sebep, Tür ve Aktörleri.....	119
Tablo 5: Hürriyet Gazetesi Haberlerinde Çevreci Hareketlerin Sebep, Tür ve Aktörleri.....	128
Tablo 6: Sözcü Gazetesi Haberlerinde Çevreci Hareketlerin Sebep, Tür ve Aktörleri.....	147

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletler

AÇA: Avrupa Çevre Ajansı

AFAD: Afet ve Acil Durum Müdürlüğü

AIHHS: Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

AIHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AIHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AK PARTİ-AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

AOÇ: Atatürk Orman Çiftliği

AVM: Alışveriş Merkezi

BM: Birleşmiş Milletler

BMİDÇS: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

CE-MAT: Bölge Planlamasından Sorumlu Bakanlar Avrupa Konferansı

COP21: 21. BM İklim Değişikliği Taraflar Konferansı

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ÇED: Çevresel Etki Değerlendirme

ÇEVKO: Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı

DOĞADER: Doğayı ve Çevreyi Koruma Derneği

ECOSOS: BM İktisadi ve Sosyal Konseyi

UNECE: BM Avrupa Ekonomik Komisyonu

EPOC: Çevre Politikaları Komitesi

EPDK: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

HES: Hidroelektrik Enerji Santrali

IUCN: Uluslararası Doğa Koruma

NGS: Nükleer Güç Santrali

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi

RES: Rüzgar Enerjisi Santrali

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TDK: Türk Dil Kurumu

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TEMA: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma

Vakfı

TÜRÇEV: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı

TURMEPA: DenizTemiz Derneği

TÜDAV: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı

TCDD: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları

TURÇEP: Turgutlu Çevre Platformu

TOKİ: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

TEV: Türk Eğitim Vakfı

UNCED: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

WWF: Dünya Doğa Koruma Vakfı

WCED: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu

YÖK: Yükseköğretim Kurumu

GİRİŞ

Konu

İnsan hakları kavramı tarihsel süreçte gelişen çeşitli olaylar sonucu ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı ve küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası boyutta önemli bir konu haline gelen insan hakları, sürekli gelişen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramın gelişim sürecinde ise, başta devlet olmak üzere gerçek ve tüzel kişilerin bireylere dokunulamaz özgürlük alanları oluşturmaları amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda insan haklarının gelişimi ve uluslararası alanda önemli bir yere sahip olması, bireylerin onurlu bir şekilde yaşayabilmesinin en önemli koşulunu sağlamaktadır. Böylece çeşitli tarihsel olaylar sonucu değişime uğrayan insan haklarının önemi hem ulusal hem de uluslararası alanda öneminin arttığı gözlenmektedir.

Aynı zamanda küresel sorunlara çözüm olarak önerilen insan hakları; bireylerin sağlığını, yaşam kalitesini ve insan onurunu koruma altına alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde bu olguları tehlikeye atan en önemli sorun ise, 19. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi'nin temellerini attığı ve 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde toplumların en kritik problemi haline gelen çevre sorunlarıdır. Küresel çapta meydana gelen çevre sorunları; doğal kaynakların sınırlı olduğu fikrini görmezden gelen sanayileşme hızı ve aşırı tüketim talebi, dünyanın tüm yaşamsal kaynaklarını olumsuz yönde etkileyerek toplumların çözüm bulması gereken bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu çözümler arasında hukuki düzlemde yer alan ve tüm kişilere yetki veren çevre hakkı; bireylerin sağlığını ve yaşam kalitesini korumayı, çevre kirliliklerinin önlenmesini ve yok edilmesini amaçlamaktadır.

Çevre hakkı, bütün toplumsal aktörlerin kullanımına açık ve çeşitli katılım yöntemleri ile başvurulmuş bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle ortaya çıkan çevreci hareketlerin dayandırıldığı temel kavram çevre hakkıdır. Çevreci hareketler, çevre hakkı kavramının verdiği yetkiye dayanarak çevreyi korumak (ağaçların kesilmesini engellemek, yeşil alanları yok edebilecek projeleri önlemek, vb.) amacıyla gerçekleştirilen çeşitli faaliyetler (yürüyüş, basın açıklaması, yargıya başvurmak, vb.) olarak ele alınmaktadır. Bu noktada çevre hakkının gerçek ve tüzel kişilere sunduğu yetkilerin kullanımını ve çevre hakkına katılım türlerini yansıtan çevreci hareketler, medya kaynakları aracılığı ile karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın konusu çevre hakkı kavramının gelişim süreci içerisinde ulusal ve uluslararası boyutlarda ele alınması ile birlikte çevreci hareketlerin farklı bakış açılarına sahip medya kaynakları olan Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazeteleri tarafından nasıl ve hangi sıklıkla ele alındığını içermektedir.

Amaç

Çalışmanın amacı, insan hakları kavramından yola çıkıp çevre hakkının gelişim süreci ve özellikleri hakkında bilgiler vererek çevreci hareketler ile olan bağlantısını incelemektir. Bu inceleme yapılırken farklı dünya görüşüne sahip üç yazılı haber kaynağının (Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazeteleri) çevreci hareketleri ele alış şekilleri değerlendirilmektedir. Belirlenen amaç doğrultusunda derlenmesi hedeflenen bilgiler şunlardır:

- 1) İnsan haklarının gelişim sürecinde çevre hakkı kavramı nasıl ortaya çıkmıştır?
- 2) Çevre hakkının getirdiği yetki ve sorumluluklar nelerdir?
- 3) Uluslararası ve ulusal alanda çevre hakkı nasıl bir gelişim göstermiştir?
- 4) Çevrecilik kavramı ile toplumsal hareketlerin bir araya getirilmesi sonucu oluşan çevreci hareketler, niteliği bakımından nasıl değerlendirilmektedir?
- 5) Çevreci hareketler, farklı bakış açılarına sahip yazılı medya kaynakları tarafından hangi söylemlerle birlikte ele alınmaktadır?
- 6) Farklı bakış açılarına sahip haber kaynakları, çevreci hareketleri hangi yönleri ile ele almaktadır?

Kapsam

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde insan hakları, kentli hakları, çevre ve çevre hakkı kavramı incelenmektedir. Hak kavramı ve devamında insan haklarının tarihsel süreçte dönüşerek sınıflara ayrılmasının nedenlerine değinilmektedir. Çevre hakkının dayanışma hakları olarak adlandırılan üçüncü kuşak insan hakları içerisinde bulunmasının sonuçları incelenmektedir. Son olarak çevre hakkının içerdiği unsurlar ve ilkeler açıklanarak kavramsal çerçeve oluşturulmaktadır. Çalışmada kavramsal ve kuramsal incelemenin yer aldığı ilk bölüm, teorik bir çerçeve ile temellendirilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ulusal ve uluslararası boyutta çevresel sorunlara çözüm getirilmesi amaçlanan ve çevre hakkının gelişmesine destek olan konferanslar, sözleşmeler, kanunlar ve örgütler incelenmektedir. Bu noktada çevre odaklı konferanslara öncülük eden ve çevre hakkını temellendirmiş olan konferanslar ele alınmaktadır. Aynı şekilde çevre sorunlarına çözüm bulmak ve çevre hakkını detaylandırmak amacı ile ortaya çıkan sözleşmeler açıklanmaktadır. Uluslararası alanda ekoloji ve insan sağlığına olumsuz etkilerde bulunan faaliyetlerin önlenmesi, engellenmesi veya durdurulması konusunda etkili olan örgütlenmelere

yer verilmektedir. Son olarak çevre hakkı ile ilgili olarak ulusal alanda geliştirilen politikalar ve bu politikaları uygulamakla görevlendirilen aktörler incelenmektedir.

Üçüncü ve son bölümde ise toplumsal hareketler kapsamında çevreci hareketler incelenmektedir. Toplumsal hareketlerin tarihsel gelişimi ele alınarak çevreci hareketlerin dayanak noktasını oluşturan çevrecilik kavramı, çevreci hareketlerin tanımı, gelişme süreci ve aktörleri açıklanmaktadır. Son olarak Türkiye’de çevreci hareketlerin yazılı basındaki yeri incelenmektedir. Bu bağlamda farklı bakış açılarına sahip Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinde 1 Ocak 2013 – 31 Aralık 2017 tarihleri arasında yer alan ve ‘çevreci hareket’ olarak nitelendirilen haberler karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılmaktadır.

Yöntem

Çevreci hareketlerin çıkış noktası olarak ele alınan kavramın çevre hakkı olduğu bilinmektedir. Bu nedenle çalışmada öncelikle çevre hakkının kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilmekte ve uluslararası ve ulusal boyutta tarihsel gelişimi incelenmektedir. Bu noktada literatür tarama yöntemleri içerisinde elektronik ortamda literatür taraması, kaynakça incelemesi ve çalışmanın konusuyla ilgili olan dergilerin incelenmesi metotlarına başvurulmuştur.

Çalışmanın ilk iki bölümde kullanılan literatür tarama yöntemiyle, ilgili kavramlar açıklanmış ve çevre hakkının uluslararası ve ulusal alandaki gelişim süreci işlenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan kaynaklar arasında Çevre Politikası (Keleş, Hamamcı, Çoban; 2015), Çevrebilim (Keleş, Hamamcı; 1993), Çevre Hakkı (Kaboğlu; 1992), Çevre Bilimleri (Ertürk; 2012), Environmental Law Syllabus (Lavrysen; 2002), Şehir Hakkı (Lefebvre, 2016), Türkiye’de Kent Hakkı (Mutlu, Batmaz; 2013) ve The Right the City: Social Justice and the Fight For Public Space (Mitchell, 2003) yer almaktadır. İkinci bölümün konusu olan çevre hakkının gelişimi konusunda ise çoğunlukla Aarhus Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme (Güneş, 2010), Uluslararası Çevre Hukuku Üzerine Bir İnceleme (Güneş, 2012), Çevreye İlişkin Önemli Toplantı ve Belgeler (Çamur, Vaizoğlu; 2007) ve Türkiye’nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi (Erdem, Yenilmez; 2017), İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları (Kapani; 1987), The Earth Summit at Rio: Politics, Economics and The Environment (Panjabi; 1997), The United Nations Conference on The Human Environment Its Implications for Air Pollution Prevention Associations (Barthel; 1972), Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme (Aydın, Çamur; 2017), Information, Participation and Access to Justice: the Model of the Aarhus

Convention (Ebbesson; 2002) ve Sustainability and Local Government (Glass; 2002) kaynaklarından yararlanılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılmakta ve terminolojik bir analiz içermektedir. Çoğunlukla söz konusu kaynaklardaki temalar, sık kullanılan kelimeler, kalıplar gibi araştırılan konunun temel kavramlarını belirlemek ve analiz etmek için kullanılmaktadır. Böylece bu yöntem, gözlem yapmaktan ziyade incelenen kaynakları ele alarak analiz yapılmasını amaçlamaktadır. Belirlenen kavramlar kapsamında Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinin çevreci hareketlere ilişkin haberleri yayımlama sıklığı, bu hareketleri hangi yönü ile ele aldığı ve mevcut bakış açıları ile nasıl aktardıkları incelenmiştir.

Çalışma, Türkiye’de 2013-2017 yılları arasında gündeme gelen çevreci hareketler ile sınırlandırılmıştır. Bunun toplumsal, çevreci ve medyatik birtakım sebepleri bulunmaktadır. Toplumsal-çevreci sebepler arasında Gezi Parkı Olaylarının tarihsel süreçte eylem dalgalarının yoğunlaştığı dönemlerden biri olarak ele alınması yer almaktadır. Kimilerine göre Gezi Parkı Olayları ağaçların ve yeşil alanların korunması amacıyla ortaya çıkmışken kimilerine göre ise hükümeti karalama kampanyasının bir aracıdır. Bu çıkış noktası ve sıradan vatandaşların kendi sözünü söyleme yönündeki bir eğilim geliştirmeye başlaması açısından çevre hakkı, katılım hakkı ve kent hakkının verdiği yetkilerinin bir arada kullanılması sebebiyle çalışmanın başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Gezi Parkı Olaylarının, devam eden süreçte siyasi bir toplumsal harekete dönüşmesi ile medyayı içeriden ve dışarıdan etkilemesi çalışmanın 2013 yılından başlatılmasının bir diğer nedenidir. Son olarak Hürriyet Gazetesi’nin 22 Mart 2018 tarihinde aynı zamanda Sabah Gazetesinin sahibi olan Demirören Medya’ya satılması ve böylece iki gazetenin aynı bakış açısına gelmesi sebebiyle çalışmanın son tarihi 31 Aralık 2017 olarak belirlenmiştir. Sözcü Gazetesi, Hürriyet Gazetesi’ne kıyasla daha radikal bir muhalif olması sebebiyle çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmanın öznesini oluşturan Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinin taranması, arşive inilerek gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda Milli Kütüphane’nin ‘Sürelî Yayınlar’ departmanı aracılığıyla talep edilen gazetelerin temin edilmesiyle tarama gerçekleştirilmiştir. Sabah ve Hürriyet Gazetelerinin bir aylık baskı haberleri iki ciltten, Sözcü Gazetesi’nin bir aylık baskı haberleri ise bir ciltten oluştuğu göz önünde bulundurulmuş ve araştırma tarihleri, günlük taranan gazetelerin cilt sayısına göre hesaplanarak gerçekleştirilmiştir. Bir aylık süre zarfında tamamlanan tarama işleminde; çevreci hareketlerin sebeplerini, türlerini ve aktörlerini belirten kavramların yer aldığı haberler seçilerek değerlendirilmiştir. Daha sonra belirlenen

kavramların kodlanmasıyla haberler tablolastırılmış ve sonuçta haberlerin söylem analizi gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Çevre hakkının önemli bir parçası olan katılım hakkı gerekçesiyle ortaya çıkan çevreci hareketler, belirlenen kavramlar etrafında Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazeteleri içerisinde incelenmiş ve söylem farklılıklarına bakılmıştır. Bu doğrultuda bir yıl içerisinde gerçekleşen ve haber değeri taşıyan çevreci hareketlerin en çoğunlukla Sözcü Gazetesi'nde yer aldığı ve yönetime karşı eleştiri içeren haberler içerdiği belirlenmiştir. Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinde aynı olayların haberleri ile daha fazla karşılaşmış ancak belirlenen kavramlar etrafında Sabah Gazetesi'nde yayımlanan ve çevreci hareketleri içeren haberler diğer kaynaklarla yoğun bir benzerlik göstermemiştir. Sabah Gazetesi yalnızca üç olayda (Gezi Parkı, ODTÜ ve Cerattepe) diğer kaynaklarla aynı haber konularına sahiptir. Ayrıca Sabah Gazetesi'nde çevreci hareketler çoğunlukla yer almamakla birlikte kimi olaylarda bu hareketliliğin gereksiz olduğu konusunda yapılan yorumlarla karşılaşılırken Sözcü Gazetesi, çevreci hareketler içerisindeki aktörlere uygulanan şiddetten bahsetmiştir. Çalışmada yer alan diğer gazetelere göre Sözcü Gazetesi'nin, çevre hareketlerini haklı bulan yorumlara yer verdiği gözlemlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde konunun temelini oluşturmak ve bir sınır çizmek amacıyla kavramsal inceleme yapılmaktadır. Bu çerçevede hak, insan hakları, kent ve kentli hakları, çevre ve çevre hakkı kavramlarına değinilmektedir.

1.1. Hak Kavramı

Hak kavramı, Türk Dil Kurumu'nun (TDK) tanımına göre; adalet, hukuka uygunluk, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, verilmiş emekten doğan manevi yetki anlamlarına gelmektedir. Çeçen'e (2015, s.25) göre hak, devlet ve toplumun anayasal ve yasal düzenin aracılığı ile güvence altına alınması durumudur. Başka bir tanıma göre bireylerin yasalarla sahip oldukları yetki ve değerlerdir. Bu yetki ve değerlerin tümü, hukuk kurallarını oluşturmaktadır (Kaypak, 2009, s.2). Hukuki anlamda hak, hukuki düzen içerisinde bireylere tanınan yetkiler anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle bireyin yetkin sayıldığı menfaattir. Her hak, yazılı ya da yazısız fark etmeksizin bir hukuk kuralına dayandırılmak zorundadır. Hukuki temelde var olmayan bir yetki, 'hak' olarak nitelendirilemez (Akıntürk & Ateş Karaman, 2013, s.30).

'Hakların öznesi insandır.' Ulusal ve uluslararası hukuk ile korunan hak, bireye bu korunmadan faydalanma yetkisi sunmaktadır. İnsan hakları temelde özgürlük ve hayatta kalma ihtiyaçlarından ortaya çıkmaktadır. Hak sahiplerinin toplum içerisinde kendini var etmesi ile haklarına sahip çıkabilmesi doğru orantılıdır. Hak ve özgürlükler, ihtiyaçlar özelinde temellenir. Hukuk kuralları dilek, istek ve şikayet olarak var olurken sonrasında bir hak sistemine bürünmektedir. Bu da hakların somut bir şekilde karşımıza çıkmasını sağlamaktadır (Akkoyunlu Ertan, 2008, s.132). Bu somutlaşma, hakları kullanılabilir hale getirmektedir. Hakların bir iktidar tarafından kabul edilip onaylanması, anayasa, kanun ve diğer hukuk metinlerinde yer alması ile gerçekleşmektedir. Bu koruma, bireylere haklarını kullanabilme yetkisi vermektedir. Bu yetki, hukuki statüye bağlıdır. Hukuki statünün ortaya çıkabilmesi için örgütlenme, düzenleme, yükümlülük ya da yasaklama gereklidir. Buradan çıkarılacak en önemli sonuç ise hukuksuz hakkın olamayacağıdır (Akkoyunlu Ertan, 1997, s.32).

Hak kavramı insan doğasının birtakım gerekliliklerinden dolayı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında bireylerin topluluklar halinde yaşamaya başlaması ile hak kavramının önemi ve

karşılığı uygulamada yer bulmaya başlamıştır. Toplu yaşama kuralları, bireylerin birbirlerine ve devlete karşı hak ve ödevlerini barındırmaktadır. Bu kuralların yokluğu neticesinde toplu halde yaşamak zorlaşmaktadır. Dolayısıyla kurallar bütünü içerisinde kişisel ve toplumsal haklar da mevcuttur. Bu hakların en temel kaynağı anayasal bir düzlemde oluşturulmuş olmasıdır. Spesifik bir örneklendirme yapmak gerekirse 1982 Anayasası'nın ikinci kısmında Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) vatandaşlarının hak ve hürriyetlerine yer verilmektedir. Net bir şekilde ifade etmek gerekirse 1982 Anayasası'nda kişisel, sosyal, ekonomik ve siyasal haklar 12.-74. maddeler arasında düzenlemiştir. Bu hakların yanı sıra düzenin sağlanabilmesi adına her bireyin ödev ve sorumlulukları da düzenlenmektedir. 1982 Anayasası'nda tüm hakların bu denli detaylı açıklanması ve nitelendirilmesi verilen önemi göstermektedir.

Uluslararası metinlerde sözü geçen tüm haklar, 1982 Anayasası'nda da karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple her devlet kendi coğrafyası ve kültürüne uygun bir anayasal düzlem kurmaktadır. Coğrafya dışında haklar, zamana göre de değişmektedir. Bir toplumda yıllardır hak olarak adlandırılan bir durum zaman geçtikçe hak olmaktan çıkabilir. Buradan da anlaşıldığı üzere hak denilen şeyin belirli bir zamanı, yeri ve toplumu yoktur. Dolayısıyla hak; somut, katı ve sabit bir şey değildir. Kazanılan tüm haklar, aynı zamanda bireylere ödevler de yüklemektedir. Çünkü bu konu toplumda bulunan tüm sınıfları etkilemektedir. Bu nedenle hak kavramı, her anlamda çok yönlü bir kavramdır (Çeçen, 2015, s.25).

Kişisel, sosyal, ekonomik ve siyasal haklara 1982 Anayasası'nda detaylı yer verilmesi devlet – vatandaş ve vatandaşlar arası ilişkilerde hürriyet alanlarının korunmasına yönelik bir koruma sağlamaktadır. Coşkun'a (2006, s.106) göre bir hak öne sürmek, başkasının hürriyet alanına girebilmek için o hakkın varlığının bilinmesi demektir. Bahsedilen hürriyet alanı kısıtlaması, kişinin bir şeyi yapması ya da yapmaktan kaçınması biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Oluşan durumun haklılık sebebi; kimi zaman hukuktan, kimi zaman ahlaki değerlerden, kimi zaman da geleneklerden kaynaklanmaktadır (Kiraz, 2015, s.2-3). Hak, toplum içerisindeki bireylerin birbirlerine olan davranışlarını içeren bir durumdur. Dolayısıyla hem hak kavramının kendisini hem de insan haklarını bireysel değil, toplumsal düşünmek ve bu tanımlara uygun yaşamak gerekir. Çünkü toplumun bir arada yaşaması için gerekli olan şey haklara karşılıklı saygı duymaktan geçmektedir.

Hak kavramının tanımı, kullanılması ve kavramın bireysel olduğu kadar toplumsal bir anlam ifade etmesi bizi, adım adım insan hakları kavramına götürmektedir. İnsan hakları, günümüzde hem teorik hem de pratik alanda karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda çıkış

noktası insan hakları kavramından kaynaklanmayan herhangi bir hukuksal, siyasi, ekonomik projenin onay alması mümkün değildir. Bu sebeple insan haklarının güvence altında olması ve kullanılabilmesi gerçek ve tüzel kişilerin sorumluluğundadır (Gökpınar, 2015, s.12).

1.2. İnsan Hakları Kavramı ve Kuşaklara Göre Sınıflandırılması

İnsanlar da tıpkı diğer canlılar gibi zaman içerisinde değişime uğramışlardır. Ekosistemdeki canlılar gibi fiziki bir mutasyon olmasa da insanlardaki değişim farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu değişim ilkçağlarda insanların hayatta kalma mücadelesi ile biçimlenirken günümüzde yaşama isteği ve bundan zevk alma şekline dönüşmüştür. Değişim süreci zamanla özgürlük ve insan hakları gibi yeni kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsanların bu değişimi yaşam şartlarını da farklılaştırmıştır. Bu farklılaşma önemli ölçüde birlikte yaşamak ile ilgilidir. Birlikte yaşamının beraberinde getirdiği en önemli çıktı ise insan haklarıdır. İnsan hakları, bu sebeple bir düzen sağlamak ve yaşamı kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla tüm bu kavramlar ve buna yönelik ortaya atılan metinler insanların yaşama algısının değişimi ile şekillenmiştir (Harari, 2015, s.118 – 119).

Akıllıoğlu'na (1995, s.3) göre haklar 'doğal haklar' ve 'olan (pozitif) haklar' olarak sınıflandırılmaktadır ve insan hakları da doğal hukuk ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan haklarının doğal haklar içerisine alınmasının nedeni 'insanın insan olmaktan kaynaklanan haklar bütünü' tanımından gelmektedir. Bunun bir diğer nedeni de ortaya çıkarılan metinlerin bu yönde benimsenmeleri olmuştur. Diğer taraftan pozitif haklar, zamanı ve yeri belirli olarak sistem içerisinde bulunan haklardır. İnsan haklarının çoğunlukla doğal ancak pozitif haklar içerisinde de bulunmasının nedeni aynı zamanda yazılı olmasıdır. Hakların yazılı hale getirilmesi kurumlar eliyle yapılır ve değişimin sağlam olmasını sağlar. Dolayısıyla doğal hukuka güncel eklemeler yapılarak yazılı hale getirilmesi, pozitif hukuku ortaya çıkarmaktadır (Akıllıoğlu, 1995, s.3).

Tarihsel sürece bakıldığında insan haklarının oluşum sürecinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleştiği görülmektedir. Bunun nedeni, savaş sırasında ve sonrasında işlenen insanlık dışı suçlardır. Savaşın sonunda kazanan devletler merkeziyetçiliği ve diktatör yönetim anlayışına karşı bir zafer kazandıklarını tüm dünyaya göstermek (zaferin bu yönde olduğu algısını oluşturmak) amacıyla BM tarafından 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni ortaya çıkarmışlardır. 30 maddeden oluşan bu metin, o döneme kadar tüm olayların gözden geçirilmesi ile kaleme alınmıştır. Bu yüzden geniş bir haklar listesi oluşturulmuştur (Abdülhakimoğulları & Sezer & Akpınar, 2011, s.70).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Ankara Üniversitesi-SBF, Kalite Matbaası, s.1980):

BM Genel Kurulu; insanlık topluluğunun bütün bireyleriyle kuruluşlarının bu beyannameyi her zaman göz önünde tutarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek üye devletlerin halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için ortak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ilan eder.'

amacını belirten bir giriş ile yayımlanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi insan hakları konulu tüm metinlerin kaynağı ve hakların somutlaştırılması konusunda atılan önemli adımların dayanağıdır. Beyanname: *'İşbu beyannamenin hiçbir hükmü, herhangi bir devlete, zümreye ya da ferde, bu beyannamede ilan olunan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyete girişme ya da eylemde bulunma hakkını verir şeklinde yorumlanamaz.'* şeklinde sonlandırılmıştır.

Beyanname insanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan temel metinlerden bir tanesi olma özelliğine sahiptir. Beyanname'nin içeriği incelendiğinde uluslararası hukuk anlamında bağlayıcı bir değere sahip olmadığı görülmektedir. 'Beyanname' başlığından da anlaşılacağı üzere bir haklar listesi olarak da değerlendirilebilir (Kapani, 1987, s.23). Bu özelliğine rağmen her devletin bu hakların ihlali sonucunda bir yaptırım uygulaması beklenmektedir. Bu durumu Türkiye üzerinden örneklendirecek olursak Beyanname'nin ikinci maddesinde geçen: *'Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir.'* cümlesi Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 69. maddesindeki: *'Her türlü grup, aile ve kişi ayrıcalıkları kaldırılmıştır ve yasaktır.'* cümlesi ile bağdaştırılabilir (Lütem, 1956, s.5).

İnsan hakları, hem toplumsal hem de bireysel yaşantının merkezindedir. Toplumsal açıdan bakıldığında, yönetici sınıfın etkin rol oynadığı söylenebilir. Ayrıca izlenen politikaların insan hakları belge ve metinlerine uygunluğu öne çıkmaktadır. Bireysel açıdan bakıldığında ise düzeni, toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine ve dolayısıyla insan haklarına duyduğu saygıyı

sağlamaktadır. Tüm bunların dayanağı da insan haklarını temel alarak oluşturulan uluslararası metinlerdir. Öyle ki birçok anayasa, bu metinlerin en önemlisi olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni göz önünde bulundurarak oluşturulmuştur.

İnsanlar, bir toplumun üyesi olarak dünyaya gelmektedir. Bu yüzden bireyler doğuştan sahip oldukları haklar yanında bir de toplumda yaşamanın gerektirdiği haklara sahiptirler. Hatta bazı durumlarda bireyler toplumun baskın gücü karşısında doğal haklarından toplum yararı için vazgeçebilmektedirler. Çünkü herkes aynı haklara sahiptir. Doğuştan gelen haklar içerisinde, ilk sahip olduğumuz hak olarak yaşama hakkı karşımıza çıksa da bu, toplumda yaşamanın getirdiği yasal ve uygar haklarla desteklenmektedir. Yasal ve uygar haklar, bireyin tek başına gücünün yetmediği haklardır. Bunlar içerisinde koruma ve güvenlik gibi hakları saydığımızda bunların doğal hakları destekleyici nitelikte olduğu görülmektedir. Diğer yandan eğer uygar haklar, vazgeçebileceği doğal haklara zarar verirse o zaman uygar haklar da dahil olmak üzere hukukun da varlık nedeni sorgulanmalıdır (Çeçen, 2015, s.30).

İnsan hakları konusu, net bir şekilde sınırlandırılabilir bir konu değildir. Eğer bir sınırlama getirilecekse bu doğal koşulların gerektirdiği şekilde gerçekleşir. Bu koşullar toplumun yapısı, eğitim düzeyi, ortam, gelişmişlik düzeyi ile farklılaşabilir. Bu durum yasal ve uygar hakları kapsamaktadır. Eğer bu haklardan faydalanılacaksa toplumla bütünleşmek gerekmektedir. Her bireyin haklarından haberdar olup bu yönde hareket etmesi beklenmektedir. Böylece hem bireysel hem de toplumsal haklar bütünü sağlanmış ve düzen korunmuş olur. Tüm bunların sağlanması için de yöneten ile yönetilenin iş birliği gerekir. Bu iş birliği içerisinde toplum, uyum sağlamakla görevlidir. Hali hazırda var olan insan hakları, elbette ilk hali ile kalmayıp güncelle ayak uydurmuştur. Böylece ortaya çıkan her problem gündemde tutulmalıdır. Dolayısıyla tüm sınıfların karşı çıkmasını gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Yukarıda bahsedildiği gibi toplumların gelişmişlik düzeyi bunu sınırlandırabilecekken uluslararası kurumlar ve ortaya atılan metinler tüm toplumları kapsamaktadır. Ancak toplumun ulusal metinleri, buna bağımlı bir şekilde kendi ortam, gelişmişlik düzeyi ve kültürüne göre oluşturulmaktadır. İşte sınırlar da bu noktada oluşmaktadır. Dolayısıyla her ulus, insan haklarıyla birlikte kendi kültürüne uyum sağlamakla görevlidir. Böylece düzen sağlanmış ve korunmuş olur (Çeçen, 2015, s.35).

Diğer yandan uyumsuzluk sorunu yaşanması da olasıdır. Bu sorunu gidermek için her toplum kendi koşullarına göre haklarını düzenlemelidir. Haklardan faydalanmak toplum ile bir arada olmayı gerektirirken bunu gerçekleştirememek kişilerin haklarından mahrum kalmasına

neden olabilir. Bunun önüne geçmek için toplumu oluşturan her vatandaşı düşünerek hareket edilmesi ve topluma uyum sağlayamayan bireylerin de dışlanmış hissetmemesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Buradan yola çıkarak ‘uyum problemi insan haklarının güvencesidir’ yorumu yapılabilir (Çeçen, 2015, s.34).

Diğer yandan insan haklarının kuşaklar arası ayrımı, kronolojik anlamda yapılan ayrımdır. Bu ayrımın nedeni, toplumların ve hatta bireylerin yaşam şartlarının değişmesinin insan hakları konusuna da yansması sonucunda hak kavramının da değişmesidir. Günümüze kadar geline nokta dört kuşak yer almaktadır. Bu ayrım ilk kez 1979 yılında Karel Vasak tarafından yapılmıştır. (Bayar & Kama Işık, 2019, s.563). Sınıflandırmanın kuşaklara göre yapılmasının nedeni, insan haklarının hangi dönemde nasıl gelişme gösterdiğini anlayabilmek içindir.

1.2.1. Birinci Kuşak İnsan Hakları

Kuşak sınıflandırması tarihsel gelişimi aktarırken birinci kuşak haklar; hakların doğduğu ortamı, sebeplerini ve zamanlamasını aktarmaktadır (Bayar & Kama Işık, 2019, s.563). Kişisel özgürlükleri ve siyasi hakları barındıran birinci kuşak haklar, tamamen bireyin güvenliği ve özgürlüğüne yöneliktir. Bu sebeple ‘özgürlük hakları’ olarak da adlandırılmaktadır. Bireyin özgürlüğü ve güvenliği sağlandıktan sonra kişinin gelişimini sağlayacak olan haklar düzenlenmektedir. Birinci kuşak olarak adlandırılan haklar bütünü içerisinde düşünce ve ifade özgürlüğü, katılım gibi negatif ve aktif statü hakları yer almaktadır. Bu hakların çıkış noktası aristokrasi ve burjuvazi arasındaki sınıf ayrımına dayanmaktadır. Bunun nedeni ise, burjuvazinin aristokrasiye karşı kendini koruma amacı gütmesidir (Kaboğlu, 2002, s.41).

17. ve 18. yüzyıllarda meydana gelen değişim ile birlikte feodal dönem bitmiş ve hak kavramı kendini göstermiştir. Bir devrin kapanmasının nedeni de bu sınıf ayrımıdır. İnsan hakları kavramı daha eski tarihlere dayandırılabilir, ancak doğal hukukun bireysel özgürlükleri kuramsal hale getirmesi bu oluşumu 17. ve 18. yüzyılda tamamlamaktadır. Sonuç olarak bu haklar; İngiliz, Amerikan ve Fransız haklar beyannameleri ile ortaya çıkmıştır. Devam eden yüzyılda ulusal anayasalar oluşturulmuş ve burjuvazilerin elde ettikleri haklar, hukuki bir zemin kazanmıştır. Özetle ‘özgürlük hakları’ Amerikan ve Fransız toplumlarının değişimleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi Rousseau ve Montesquieu gibi filozofların etkileri ile ortaya çıkmıştır (Kaboğlu, 2002, s.42).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden önce Fransız Devrimi'nin temellerini oluşturan İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi büyük ölçüde bireyciliği ön plana çıkarmıştır. Beyanname, Kapani' ye (1964, s.40) göre;

Bir defa, ferdi, başlı başına en üstün değer ve toplum içinde tek gerçek varlık olarak ele alması sebebiyle felsefi bakımdan ferdiyetçidir. İkincisi, siyasi toplumun, yani devletin gayesi olarak ferdi ve onun haklarının korunmasını göstermesi itibariyle siyasi bakımdan ferdiyetçidir. Bundan başka doğrudan doğruya ferdi toplumun mihveri olarak kabul etmesi ve fert ile devlet arasında dernek, sendika, meslek teşekkülleri gibi sosyal gruplara yer vermemesi sebebiyle sosyolojik diyebileceğimiz anlamda ferdiyetçidir. Son olarak, mülkiyete mutlak bir anlam yüklemesi itibariyle ekonomik bakımdan ferdiyetçidir.

Bu anlayış ile oluşan birinci kuşak haklar, yalnızca bireyin özgürlüğünü içermesi sebebiyle standartlaşmaktadır. Birinci kuşak hakların negatif statülü haklar özelliğini taşıyor olması sebebiyle ilk zamanlarda aristokrasi/ burjuvazi ilişkisini düzenlerken günümüzde devlet/ vatandaş ilişkisini düzenlemektedir. Burada devletin, devlet olmasından kaynaklanan gücünü vatandaş üzerinde keyfi kullanmaması durumunu kontrol altına almak amaçlanmaktadır (Algan, 2007: s.48).

1.2.2. İkinci Kuşak Haklar

İkinci kuşak haklar sınıfsal ve toplumsal hakları içermektedir. Bu açıdan bakıldığında birinci kuşak haklara zıt bir içeriği olduğu görülmektedir. Çünkü birinci kuşak haklar ortaya çıktığı dönemde her bireyin özgürlüğünü sağlamak amacıyla ortaya çıktıysa da yalnızca belirli bir zümre faydalanabilmekteydi. Kapani (1987, s.42) bu konuyu şu cümlelerle açıklamaktadır:

Gerçekten çok geçmeden görülmüştür ki klasik ferdiyetçi öğretinin kişilere tanıdığı haklar ve hürriyetler tamamen nazari planda kalmakta ve sadece nazar, bir değer ifade etmektedir. Günlük hayat şartları ile mücadele eden, bu hayat şartlarının karşısına çıkardığı güçlükleri yenmeye, geçimini ve varlığını sağlamaya çabalayan kişi, sosyal varlık olarak yaşayan insan hiç dikkate alınmamıştır.

19. yüzyılda ortaya çıkan ikinci kuşak haklar; sosyal, ekonomik ve kültürel haklar olarak nitelendirilmektedir. Çünkü bireysel özgürlük kısmından yararlanamayan toplumsal sınıflar evrim sürecinden sonra toplumsal bir mücadele başlatmışlardır. Bu başlangıç yeni hakların kazanılmasını sağlamıştır. Özellikle sanayi devriminden sonra işçi sınıfının hak arayışına girmesi sosyal ve ekonomik hakları ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bu haklar sınıfsal eşitsizliklere karşı verilen mücadelenin bir sonucudur. Tarihsel sürecin devamında vatandaşlar arasında bir mücadele başlamış ve aynı zamanda sosyal devlet anlayışı da ortaya çıkmıştır. Kazanılan haklar, sosyal devlet anlayışını benimseyen ulusal devletlerin anayasalarında yer almıştır. (Kaboğlu, 2002, s.44). 1982 Anayasası'nda ikinci kuşak haklara 41 – 65. maddeler arasında yer verilmektedir. 'Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler' başlıklı üçüncü bölümü oluşturan bu maddeler, ikinci kuşak hakların ulusal rehberi niteliğindedir. Ailenin korunması ve çocuk hakları, eğitim – öğretim hakkı ve ödevi, kamu yararı, devletleştirme ve özelleştirme, çalışma ile ilgili hükümler, sendika kurma ve sendikal faaliyet hakkı, grev hakkı, sağlık – çevre ve konut hakkı, sosyal güvenlik hakları, sanatın ve sanatçının korunması, tarih – kültür ve tabiat varlıklarının korunması başlıklarını içeren bu bölüm, ikinci kuşak hakların neredeyse tümünü barındırmaktadır.

Diğer taraftan ikinci kuşak hakların devlete iletilmesi ve kabul ettirilmesi aşaması bulunmaktadır. İşte, ikinci kuşak hakların 'hak' olabilmesinin temeli kabul sürecinde yaşananlardır. Politikacıların sosyal ve ekonomik hakların birinci kuşak haklarla aynı seviyede olması durumunu kabullenme süreci kolay olmamıştır. Bunun nedeni kaynakların yeninden dağıtılacak olmasıdır. Bu da tekrar seçilebilme umutlarını azaltmaktadır. Bu durumun bir değer nedeni ise sınıfsal bir konu olması dolayısıyla ideolojik olmasıdır. İki kuşak arasında teorik farklılık bulunduğundan ikinci kuşak hakların benimsenmesi sürecinde zorluklarla karşılaşmıştır. Bu fark, ikinci kuşak hakların vatandaşlara aynı zamanda sorumluluk yüklemesinden kaynaklanmaktadır. Anlatılmak istenen; birinci kuşak hakların devlete yüklediği görev vatandaşa müdahale etmemesi iken; ikinci kuşak haklar da toplumun yaşam kalitesini arttırmak amacıyla sosyal, ekonomik ve kültürel konulara devletin müdahale etmesi beklenmektedir. Eğer devlet amacını halkına hizmet olarak belirlerse bu ayrımı yapmak daha kolay olacaktır.

İkinci kuşak hakların yüklediği sorumluluk neticesinde devlet, toplum için bir karşıtlık teşkil etmemektedir. Çünkü devletin sunmak zorunda olduğu hizmetler dışında da görevleri vardır ve sosyal devlet anlayışından sonra bu hizmet ve görevler artmıştır. Bunun karşılığında vatandaşların da hem topluma hem de devlete karşı sorumlulukları ortaya çıkmıştır. Bu sosyal

hakların doğasında bulunan bir durumdur. Çünkü herhangi bir ortamda bireylerin birbirlerine olan görev ve sorumlulukları olduğu gibi bireysel haklarının da bulunması dengeyi sağlamaktadır. Bu durum ülke ölçeğinde düşünüldüğünde toplum ve devlet için daha verimli bir yaşamı getireceği öngörülebilir bir gerçektir. Tarihsel sürecin sonucunda 20. yüzyılın demokrasisi şekillenmiştir. Devletler de ulusal anayasalarını oluştururken ikinci kuşak haklardan ve toplumu oluşturan vatandaşların sorumluluklarından yararlanmışlardır (Gökpınar, 2015, s.56).

1.2.3. Üçüncü Kuşak İnsan Hakları (Dayanışma Hakları)

Üçüncü kuşak hakların adlandırılması konusunda farklı tartışmalar vardır. Dayanışma hakları dışında ‘halkların hakları’, ‘grup hakları’, ‘kolektif haklar’ gibi adlandırmalar yapılmıştır. Bu farklılıkların nedeni, savunucuların farklı perspektiflerden bakmalarıdır. Örneğin üçüncü kuşak hakların önemli savunucularından olan ve kuşak sınıflandırılmasına öncülük eden Karel Vasak, insanları dünya vatandaşı sıfatı ile birleştirmiş ve hakların sosyal yaşamda gerçekleştirilebilmesi için toplumdaki tüm aktörlerin bir araya gelmesi konusunun önemli olması sebebiyle üçüncü kuşak hakları ‘dayanışma hakkı’ olarak isimlendirmiştir (Algan, 2007, s.52).

Bunun dışında ‘halkların hakları’ isimlendirmesi de farklı bir açıdan bakılarak yapılmıştır. Bu kavram daha çok 26 Haziran 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı’nda karşımıza çıkmaktadır. Afrika Birliği Örgütü üyeleri ‘*esin kaynağını ve tanımını insan ve halkların hakları kavramı üzerinde yansıtan tarihsel geleneklerinin ve Afrika uygarlığı değerlerinin hassalarını dikkate alarak...*’ bu metni oluşturmuştur (Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı). Bu adlandırmanın üçünü kuşak haklar üzerinde yapılması tahmin edilebilir bir durumdur. Çünkü insan haklarının son aşamasında dünya vatandaşlarının herhangi bir ayrımcı yaklaşıma izin vermediği gözlenmektedir. Bu duruma getirilebilecek en ussal eleştiri ise toplumların pek çok açıdan birbirine benzemediği yönünde yapılmaktadır. Hatta ülkeler içerisinde dahi kültürel, ekonomik ve sosyal farklılıklara rastlanabilmektedir.

İnsan hakları sınıflandırmasının kuşak bakımından en güncel ve evrensel sınıflandırması üçüncü kuşak haklar bir diğer deyişle dayanışma haklarıdır. Güncel ve evrensel olmasını nedeni, çıkış noktası olarak dünya savaşlarının gösterilmesidir. Tarihsel süreçte bakıldığında II. Dünya Savaşı sırasında ve sonucunda dayanışma haklarının varlığı kendini göstermiştir. Çünkü bu savaş sırasında ortaya çıkan manzaralar karşısında insanlık, dayanışma

hakkı denilen bir sınıflandırmaya ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç sonucunda dayanışma hakları, ‘çevre ve doğal ortamındaki insan’ hakları anlamında kullanılmıştır (Gökpınar, 2015, s.57).

Dayanışma haklarının son başlık olarak ortaya çıkması, artık hakların güncellenmeyeceği anlamına gelmemektedir. İnsan hakları, temelinde insanlığı barındırdığı için sürekli değişim ve gelişim içinde olmuştur. Dolayısıyla dayanışma hakları sınıflandırması son gibi görünse de bu mümkün değildir. Örneğin çevre hakkı, kent ve kentli hakları, bilgi edinme hakkı, barış hakkı gibi haklar sonradan ortaya çıktığı için dayanışma hakları içerisinde yer almaktadır. Hukukçular tarafından maddeleştirilen dayanışma hakları; siyasal, ekonomik, kültürel haklar, sağlıklı ve dengeli çevre hakkı, insanlığın ortak mirasına katılma ve yararlanma hakkı olarak sayılmaktadır. Çalışmanın ana konusu olan çevre hakkı, 1972’de düzenlenen BM Çevre Konferansı sonucunda Stockholm Bildirisi ile kabul edilmiştir. Yalnızca bu Bildiri ile sınırlı kalmamış ve çevre odaklı pek çok toplantılar düzenlenmiş, bildiriler yayımlanmıştır. (Algan, 2007, s.48). Uluslararası çevre odaklı toplantı ve bildiriler, konu ile ilgili olarak ulusal mevzuatta yerini almıştır. Bu anlamda 1982 Anayasası’nın 56. maddesi, *‘herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.’* ifadesi, çevre hakkını vurgulamaktadır. Maddenin devamında çevrenin korunması ve geliştirilmesi, çevre kirliliklerinin önlenmesi, herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içerisinde sürdürmesinin devletin görevleri arasında olması ve sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi belirtilerek çevrenin korunması temellendirilmektedir.

Dayanışma hakları içerisinde yer alan ve çalışmanın asıl konusunu oluşturan çevre hakkı, en temel hak olan yaşama hakkının devamı niteliğinde görülmektedir. Sağlıklı çevrede yaşama hakkı, tarihsel sürecin getirdiği çevre kirliliklerinin (hava, su vs.) bir sonucudur. Ortaya çıkan istenmeyen sonuçlarla birlikte önemler de oluşmuş ve zaman ilerledikçe istenmeyen sonuçlarda artış göstermiştir. Tüm bu çabanın nedeni ise -aynı zamanda çevre hakkını diğer haklardan ayıran en önemli özelliği olan- kuşaklararası olmasıdır. Gelecek nesillere aktarılacak olan en önemli değerimiz sağlıklı çevre, tüm insanlığın faydalandığı ve faydalanması gereken bir olgudur (Gönüllü, 2014, s.33).

Çalışma içerisinde dayanışma haklarının içerisinde yer alan kent ve kentli hakları ve devamında çalışmanın asıl konusu olan çevre hakkı detaylı bir şekilde incelenmektedir. Kent ve kentli hakları kavramının bir başlıkta detaylandırılmasının sebebi çevre ile önemli derecede bağlantısının bulunmasıdır. Kent ve çevre artık çoğu dünya vatandaşının yaşamını sürdürürken var olduğu alanlardır.

1.3. Kentli Hakları

Üçüncü kuşak haklar içerisinde bulunan kentli hakları, dünya vatandaşlarının çoğunlukla kentlerde yaşaması ile ortaya çıkmıştır. Kent, insanların hak taleplerini dile getirdiği bir yer haline gelmiştir. Bu durum kente ayıca bir anlam yüklemektedir. Kentli hakları, bireylerin sahip oldukları tüm haklarını kent mekanı içerisinde kullanmasına imkan sunmaktadır. Bu sebeple kentli haklarının, günümüzde nüfus yoğunluğunun kentte bulunması sebebiyle insan hakları kavramının değişime uğraması sonucunda ortaya çıktığı yorumu yapılmaktadır. Bu sebeple yeni bir hak olarak incelenmektedir. *‘Kentli hakkı, kentte yaşayan tüm bireylerin çıkarlarını savunmak ve kentle ilgili taleplerini somutlaştırmak amacıyla ortaya çıkmış olup; aynı zamanda da kentsel mekandaki insan ilişkilerinin alternatif bir yaklaşımla ele alınmasına olanak tanımıştır’* (Akçay Kaya, 2019, s.21). Bu tanımdan yola çıkarak hem kentin bireylerle ilişkisi hem de kent sakinlerinin birbirleri ile olan ilişkisi açısından kentli haklarının geniş bir anlama sahip olduğu söylenebilir.

Kentli hakkı kavramı ilk olarak Henry Lefebvre tarafından ‘Şehir Hakkı’ adıyla 1967 yılında yayımlanan eserinde kullanılmıştır. 1960’ların büyüyen kargaşası içinde yükselen çılgınlıklar ve yeni istemler, Lefebvre’nin kentli hakkı düşüncesini ortaya atmasını sağlamıştır (Mitchell, 2003, s.21). Lefebvre’ye göre bu kavram basit bir kent hayatını değil, yenilenmiş ve güncel kentsel yaşam ile kent alanlarının kullanım ve konut hakkını ifade etmektedir. Lefebvre’nin dikkat çektiği konu, kullanım değeri- değişim değeri kavramlarının kentli hakkı için önemli olmasıdır. Kullanım değerine ve sahiplenme bilincine sahip kentlileri kentin asıl kullanıcıları olarak anlatmaktadır. Lefebvre, tarihsel yapısından ziyade kenti; üretici, kültürel faaliyetleri etkin, bireylerin her alanda kendini ifade edebildiği bir mekân olarak nitelendirmektedir (Lefebvre, 2016, s.15). Lefebvre kentli hakkı ile kentin gereksinimlere, isteklere ve özellikle baskı altındakilerin taleplerine duyarlı bir biçimde yeniden gelişimini talep eder. Bu gelişim kentin düzenli bir yapısının olmasını gerektirmektedir (Mitchell, 2003, s.21).

Kentli hakkı kavramı, kentlilerin birbirleri arasındaki ilişkiyi de içermektedir. Bu ilişki sosyal, ekonomik ve kültürel boyutta olabildiği gibi Lefebvre ve David Harvey’in dikkat çektiği üzere ekonomik boyutlu da olabilir. Kentin oluşumu itibarıyla kapitalizm ile önemli bir bağı olduğu konusu ele alınarak, emek – sermaye ilişkisi üzerinden kente yönelik sınıfsal bir yaklaşım sunulmaktadır. Lefebvre’ye göre kent, kapitalizmin gelişmesi konusunda önemli bir öznedir ve tarihsel sınıflandırmayı tarım, sanayi ve kent dönemi olarak yapmıştır. Sınıflandırılan bu dönemler birbirlerini tetiklemektedir. Lefebvre’ye göre kentin sosyalist bir

mekânın oluşumunu desteklemesi beklenir, ancak bunun olabilmesi için öncelikle özel mülkiyetin ortadan kalkması gerekir ki kent içerisinde bunu yok etmek mümkün değildir. Dolayısıyla kent, merkezi devlet kurumlarından özel şirketlere kadar tüm kurumlar ile ilişki içerisinde kendini var etmektedir. Kentli hakları ise sınıfsal ilişkiyi ve hak kayıplarını azaltmayı amaçlamaktadır (Öner, Osmanoğulları, 2017, s.80).

Kentli hakkı kavramı, Lefebvre ile güç kazanmış ve başka sosyal kuramcıları da etkisi altına almıştır. Bu anlamda önde gelen isimlerden olan Harvey, kentli hakkını bireysellikten çok kentin imkanlarından faydalanabilme olarak yorumlamıştır. Harvey'e göre kentli hakkı, kent ile birlikte bireyin kendisini değiştirme hakkıdır ve vazgeçilmezdir. Kentleşme sürecindeki değişim, yaşam tarzlarında da büyük farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda bu süreç, hayatı yeniden şekillendirmek için birlikte hareket edebilme gücünün varlığını da gerektirmektedir. Kolektif güç, kentsel yaşantıyı da dikkate alarak tüketim, turizm, kültür gibi kentsel ekonomiyi ayakta tutacak öğeleri de içermektedir (Şen, 2015, s.148).

Kentli hakkı, insan haklarının bir kolu olan dayanışma haklarının bir parçasıdır. Kentli hakkından önce, insan haklarına önemli bir giriş yapan çevre hakkı, kentli hakkını da doğurmuştur. Kırsal bölgelerdeki bireylerin yaşantıları kentte yaşamaya başladıktan sonra farklılaşmaktadır. Yaşama hakkı, eğitim hakkı, özgürlük hakkı, kendini ifade edebilme hakkı gibi haklar ortak talepler arasında gösterilebilir. Ancak sağlıklı bir çevrede yaşam hakkının sonradan ortaya çıkan bir hak olduğu açıktır. Çünkü sanayileşme ve makineleşme başlarda bireylerin sağlığını önemli derecede etkileyecek hava kirliliği ya da su kirliliği oluşturmamıştır. Ancak zamanla kirlilikler arttıkça bireyler sağlıklı bir yaşam talep etmişlerdir. Bu örneklerle birlikte kentleşme sonrasında bireylerin zamana, mekâna ve teknolojiye göre yeni hak talepleri ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca kentli hakkının geniş ve eleştirel bir yönü vardır. Tarihsel kronolojiye bakıldığında kent, kentlinin hak talepleri ile değişmektedir. Bu talepler sırasında belirli kazanımlar elde edilmekte ve uzun vadede sosyal bir değişime neden olmaktadır (Akçay Kaya, 2019, s.23).

Türkiye özelinde bakıldığında ise kentli hakları, 1992'de yayımlanan Avrupa Kentsel Şartı-I'den sonra gündemde yerini almıştır. Bu süreçte insan hakları ve mekân ilişkisi birlikte ele alınarak Türkiye'de hem kuramsal hem de pratik çalışmalar başlamıştır. Yapılan bu çalışma ve araştırmalar sorunsal ve yapısal olarak iki nitelik altında ele alınmıştır. Sorunsal nitelik, kentleşmenin hızlı bir şekilde gerçekleşmesinden kaynaklanan sorunları ve kentlilerin bu sorunlar nedeniyle verdiği tepkileri içermektedir. Türkiye'de bu tarz kentsel sorunlar oldukça

fazladır. Bunun nedeni hem kentleşmenin hızlı gerçekleşmesi hem de dönemin şartlarından dolayı hükümetin kentlere kaynak ayıramamasıdır. Bu konuda TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) kopya kentler yerine çağdaş, yenilikçi ve coğrafi özelliğine bağlı olarak kentlerin inşa edilmesini, imar affının bir kent suçu olduğunu, yerel yönetimlerin de bu konuda kent yaşamı içerisinde yerel halkın faydalanabileceği alanlar oluşturması gerektiğini ve kentte yaşayan tüm dezavantajlı gruplar ve her ekonomik sınıftan vatandaş göz önüne alınarak mekanların inşa edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kentli hakkının barındırdığı sorunlara tepki gösteren sivil toplum kuruluşları, kent planlama ve mimarlık konularında uzman kuruluşlardır ve kente bilimsel gözle bakıp yönetime bu bakış açısıyla katılım göstermektedirler. Bu sorunların yanında yapısal nitelikli girişimler de bulunmaktadır.

Kentli hakkının yapısal niteliğine dikkat çeken özelliği nedeniyle Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, önemli bir metindir. Çünkü Şart, kentli haklarını korumanın güçlü bir yerel yönetim yapılanmasını gerektirdiği fikri ile ortaya çıkmıştır ve yerel yönetimlerin idari, mali ve yasal özerkliğini sağlayıcı önemli düzenlemeler içermektedir. Bu sebeple Türkiye'nin dahil olduğu pek çok ülke çekince belirterek Şart'ı imzalamıştır. 3 Ekim 1992'de Resmi Gazete 'de yayınlanmış ve bu tarihten itibaren Türkiye'de yerel yönetimleri ve yerel demokrasiyi geliştirmek adına adımlar atılmıştır. Bu adımlar içerisinde 2004'te 5216 sayılı Belediye Kanunu, 2005'te 5393 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmelerle birlikte Türkiye'de yerel yönetimlere verilen önemin arttığı görülmektedir (Aygen, 2017, s.263).

1.3.1. İnsan Hakları Kapsamında Kentli Haklarının Yeri

Kentli hakları tüm hakların kentte somutlaşmış halidir. Bireyin doğumundan itibaren sahip olduğu hakları, kentsel mekân içerisinde kullanmasıdır. Kentli haklarının en önemli özelliği ise, toplumda yaşayan hiçbir bireyi dışlamamasıdır. Dezavantajlı gruplar, farklı ekonomik sınıflar, kadın, erkek, çocuk, yaşlı, kentte yaşayan her birey, kentli hakları içerisinde kendine yer bulmaktadır. Sadece kent içerisinde yaşaması kentli haklarından faydalanması için yeterli bir nedendir. Doğal bir oluşum süreci olarak kentli hakları ihtiyaçlardan doğmuştur (Karasu, 2008, s.37).

İnsan hakları, 'her vatandaş aynı zamanda kenttaşır' anlayışı ile kente yönelik haklar olarak güncellenmiştir. Örneğin, insan haklarının temelinde yer alan yaşam hakkı, kentli hakları içerisinde güncellenerek sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı gibi dallara ayrılabilir. Bu değişim uluslararası metinlere de etki etmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi varlığını

korusa da güncel yaşamı ve bu yaşamın getirdiği yeni hakları içeren 17-19 Mart 1992 tarihli Avrupa Kentsel Şartı oluşturulmuştur. Bu değişikliği toplumların yaşam şekli belirlemiş ve kentli hakları oluşumunu temel insan hakları üzerinden tamamlamıştır. Ancak bu iki kavram tam anlamı ile birbirlerini karşılamamaktadır. Çünkü azınlık da olsa dünya üzerinde hala kent sayılmayan bölgelerde topluluklar yaşamaktadır. Dolayısıyla insan hakları kavramının evrenselliği hiçbir kavram ile karşılanamaz. Buna en yakın kavram olarak kentli hakları kavramı, Avrupa Kentsel Şartı ile gündeme getirilmiştir.

Türkiye’de insan hakları bağlamında kentli haklarının Avrupa Kentsel Şartı’ndan yola çıkarak yorumlanması, ulusal anlamda kent ve kentli hakkı kavramlarını da açıklığa kavuşturmaktadır. Kentli hakkı konusunda İlhan Tekeli, insan haklarının kentli haklarına göre daha soyut bir anlam taşıdığından bahsetmektedir. Kentli hakları belirli bir alana hitap ettiği için daha somuttur. Bu somutluğun nedeni kentli hakları kavramının iki boyutlu olmasıdır. Birinci boyut, kent sakinlerinin birbirleri ile olan ilişkisine; ikinci boyut, kentlilerin yaşadıkları mekana karşı davranışlarına dayanmaktadır. Tekeli (2011, s.193) ise birinci boyuta önem vermektedir. Çünkü ‘atomistik’ bireylerin olduğu toplumda nesnel ya da öznel değerlendirmeler yapılabilirken kentlinin kentli ile ilişkisi kısmında bir de ‘özneller arası ilişki’ bulunduğundan yapılan değerlendirme ve analizler daha etkin ve verimli olacaktır. Buradan yola çıkarak kentin ‘iyi’ olduğuna karar vermek için; kentlilerin birbirlerine ve kente karşı davranışları, haklarının farkında olmaları gibi durumlar değerlendirilmektedir.

İnsan haklarının bir gereği olarak ‘demokratik yerel yönetimler’ de kentli hakları kavramı ile yakından ilişkilidir. Yerel yönetimler; kent sakinlerinin en kolay ulaşabildiği, istek ve şikayetlerini en hızlı iletebildiği yönetim birimleridir. Dolayısıyla kentli haklarını kapsayan istek ve şikayetlerin cevap bulması demokratik bir kent yönetiminden geçmektedir. Aynı zamanda yerel kamusal mal ve hizmetlerin üretilmesinde verimliliği ve etkililiği sağlayan yerel yönetimler, kent sakinlerinin temel haklarına sahip çıkarak yerel demokrasiye katkıda bulunmaktadırlar (Ökmen, 2008, s.15).

Diğer yandan kent sakinlerinin de yerel yönetime katılım sağlamasının gerçek anlamda katkıya dönüşebilmesi de yerel demokrasinin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. Kısaca kent içerisinde yöneticilerin ve kent sakinlerinin iletişim halinde olması yerel gelişme açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bu gelişimin küreselleşme, demokratikleşme ve yerelleşme kavramları etrafında ortaya çıkması sebebiyle dayanışma hakları olarak adlandırılan üçüncü kuşak haklar içerisinde kategorize edilmektedir. Kentli hakları, insan haklarından türediği için

evrensel kabul edilen eşit hak ve özgürlükler temelinde oluşturulduğu kabul edilse de bu temelde farklılaşan özelliği ise hem kente karşı sorumluluk duygusu oluşturmaları hem de kent sakinlerinin ortaklaşa sahip çıkacağı hakları içermesidir (Ökmen, 2003, s.9).

1.4.Çevre ve Çevre Hakkı

Çevre, TDK'nin tanımına göre yaşamın gelişmesinde etkili olan doğal, toplumsal, kültürel dış faktörlerin bütünüdür. Keleş'e (2002, s.158) göre çevre, en genel anlamı ile ekosisteme etki eden tüm canlılar ve insan faaliyetlerine doğrudan ya da dolaylı etki eden fiziksel, kimyasal ve sosyal etmenlerin tümüdür. 11 Ağustos 1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda çevre '*canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam*' olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda çevre, farklı bilim dallarında farklı tanımlamaları olan çok yönlü bir kavramdır. Bu sebeple çevrenin tanımı konusunda net bir uzlaşma yoktur.

Çevreci akımların felsefî alt yapısı ilk olarak doğanın savunulması ve sosyal hayat kalitesinin gelişimi amacıyla ortaya çıkmıştır. Çevrebilim anlamına gelen ekoloji sözcüğü, TDK'de sistem içerisindeki tüm canlıların çevreleri ve birbirleriyle olan ilişkisini inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Çevrenin bilimsel yönünü ifade eden ekoloji; matematik, fizik, kimya gibi dalları da ilgilendirmekte ve çevresel problemlerin sebeplerini açıklamakla birlikte sorunlara çözüm üretmek konusunda da yardımcı olmaktadır. Bu sebeple çevre ve ekoloji birbirini tamamlayan kavramlardır (Akkoyunlu Ertan, 1998, s.131). Ekoloji uzmanları çevreyi 'fiziksel çevre' ve 'insan çevresi' olarak ele alırken sosyal bilimciler 'doğal çevre' ve 'yapay çevre' olarak ele almaktadırlar. Kavramlar ismen farklı olsa da aslında fiziksel çevre, yapay çevreye; insan çevresi de doğal çevreye işaret etmektedir. Ekosistemin içerisinde bulunan insan ve diğer organizmalar doğal çevreyi (insan çevresini) oluştururken; insanın bulunduğu ortama müdahalesi ile birlikte kendi inşa ettiği çevre de yapay çevreyi (fiziksel çevreyi) oluşturmaktadır (Turgut, 2012, s.1). Böylece çevre, farklı disiplinlerin incelediği ortak nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşitli tanımlardan anlaşılacağı üzere çevre, hem bilimsel hem de sosyal bir yapıya sahiptir. Çalışma içerisinde ise çevre, kavramın sosyal yönüne işaret eden daha çok insanların içinde bulunduğu fiziksel mekan olarak kullanılmaktadır. Bu fiziksel mekan, ekosistemi oluşturan tüm maddeleri (hava, su, toprak, flora, fauna) barındırmakta ve çevre kavramının tanımı bu fiziksel mekana göre yapılmaktadır (Bilir & Hamdemir, 2011, s.143).

Çevre, sosyal bilimler çerçevesinde incelendiğinde toplumu ve toplumun çevreyle olan ilişkisini açıklamaktadır. Çevre – toplum ilişkisi, toplumun doğal çevreye müdahalesini içermekte ve böylece yapay çevre düzleminde incelenmektedir. Kentlerin ekonomik kalkınma adına doğal çevre üzerindeki bu müdahalesi arttıkça yapay çevrenin kapladığı alan da artmaktadır. Yapay çevre oluşturma isteğinin temelinde ise insanoğlunun doğaya hakim olma düşüncesi yatmaktadır. Bu düşünce, tarihin her döneminde pek çok kez karşımıza çıkmakta ve her dönemde hakim ideolojiye bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin Rönesans Dönemi’nde doğa, bilinmeyen fazla olan bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem içerisinde sağlanan gelişmelerle birlikte bilimin önü açılmış ve doğanın işleyişini anlama adına önemli adımları atılmıştır. Yapılan araştırmalar ve gözlemler sonucunda insan doğa üzerindeki hakimiyetini kurmuştur (Ertürk, 2012, s.162). Bu tarihsel sürecin devamında hakimiyeti güçlendirmek ve hatta bu gücün sonucunda oluşan çevre sorunlarına çözüm üretmek amacıyla pek çok topluluk, metin ve kanun ortaya çıkmıştır.

Toplumun çevre ile ilişkisi başka bir açıdan incelendiğinde ise ihtiyaçların doğal çevreden karşılanma zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır. Bu zorunluluk tüm flora ve faunada bir içgüdü olarak vardır ve bu içgüdü doğadan yararlanıldığı kadar doğaya fayda sağlama dürtüsü verir. Ancak insan ve oluşturduğu toplum, bu kurala uymamaktadır. Doğal çevrenin bedava olduğunu bilen toplumlar, doğadan olabildiğince çok faydalanma isteği duymaktadır. Ancak kaynakların bedava olmasının yanı sıra kısıtlı olduğu da göz önüne bulundurulmalıdır ki bu da insanın yaşama arzusuna ters bir durumdur. Ekoloji ve toplumun bu karşıt özellikleri çevre sorunlarına yol açmaktadır. Toplum ile çevre ilişkisi, çevre sorunlarına yol açacak nedenler ve sonuçlar doğursa bile yine aynı ilişki doğrultusunda çevreci akımın doğayı savunma felsefesi varlığını korumaktadır (Bilgili, 2015, s.569).

Toplum – doğal çevre ilişkisinde insanın doğaya hakim olma isteği birtakım çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir. Keşfedilen sınırlı yeraltı kaynaklarının aşırı tüketimi, yalnızca ekonomik kalkınma güdülerek kullanıldığı için doğal çevreye zarar vermiştir. Bu sebeple doğanın sürdürülebilirlik kavramından uzak bir şekilde tüketimi, insan sağlığının da olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Bu olumsuz etkilerin tehlikeli hale gelmesi toplum düzeni içerisinde meydana gelen sarsıntılara neden olmuş ve böylece çevre sorunları gün yüzüne çıkmıştır. Sanayi ve teknolojiye gelişmeler de arttıkça toplum ve doğa ilişkisi büyük darbeler almıştır (Hamamcı, 1983, s.241). Bu olumsuzlukların giderilmek istenmesi ve çevre sorunlarına yönelik çözüm arayışları ülkeleri ayağa kaldırmış ve bu soruna karşı birlikte hareket etmek amacıyla birlikler kurulmuştur. Bu birlikler yoluyla oluşturulan metinlerde insan hakkının bir

kolu olarak ortaya atılan çevre hakkı, çevre sorunlarının çözümü için önemli bir gelişme oluşmuştur.

Çevre hakkının tanımı, odağında insan ve çevre kavramlarını bulundurmaktadır. Buradan yola çıkarak Bilir ve Hamdemir'e (2011, s.145) göre çevre hakkı, *'tüm canlıların sağlıklı bir çevrede yaşama yetisi'* anlamına gelmektedir. Ancak çoğu tanımlamalar, insan odaklı yapılmıştır. Bu açıdan Kaboğlu (1992, s.20), çevre hakkını *'yaşam şartlarını olumsuz etkileyen faktörleri engellemek amacıyla her bireyin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşaması için doğayı sürdürülebilir bir şekilde kullanma yükümlülüğüdür.'* şeklinde tanımlamaktadır. Yine aynı bakış açısı ile Tekeli (2005, s. 6), çevre hakkının insan hakları içerisinde gelmesi sebebiyle bu konu hakkındaki yorumunu *'çevre hakkı artık yaşam hakkına göre değil kaliteli yaşam hakkını sağlamak için uygulanmalıdır.'* şeklinde yapmaktadır.

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere çevre hakkı, odağına çevreyi ve insanı yerleştiren sağlıklı ve dengeli bir çevrenin varlığına dikkat çekmeyi amaçlayan bir kavramdır. Bu hakkın uluslararası metinler, anayasalar ve kanunlar ile güvence altında alınması çevrenin korunması açısından önemlidir. Çünkü bu durum sağlıklı çevrede yaşama hakkının idari ve adli alanlarda savunulabilmesine olanak sağlamaktadır (Olgun & Işık, 2017, s. 34).

Uluslararası alanda çevre, hak olarak ilk kez 1972'de Stockholm İnsan Çevresi Konferansı'nda zikredilmiş ancak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne eklenmeyerek diğer metinlerde bahsedilmiştir. Konferans sonucu ortaya çıkan Stockholm Bildirgesi'nin birinci ilkesinde çevre hakkı: *'özgürlük, eşitlik ve kaliteli yaşam koşulları sağlanmış olarak yaşamak insanların en temel hakkıdır.'* olarak belirtilmiştir (UN, 1972, s.4). Ulusal alanda ise T.C. 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde çevre hakkı şu şekilde yer almaktadır:

Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, iş birliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.

Böylece çevre hakkı ulusal ve uluslararası alanlarda güvence altına alınmıştır.

1.4.1. Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Kapsamında Çevre Hakkının Yeri

Üçüncü kuşak haklar (dayanışma hakları) içerisinde yer alan sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, en temel insan hakları arasında yer alan yaşam hakkının devamı niteliğinde sayılmaktadır (Gönüllü, 2014, s.33). Tekeli'ye (2005, s.2) göre insan hakları içerisinde bulunan çevre hakkı ile yaşam hakkı ilişkisi, biyolojik düzlemle sınırlandırılmaktadır. Ancak insan hakları, yaşam hakkı temelinde 'onurlu yaşam hakkı' olarak oluşturulmaktadır. Yaşam hakkının bu özelliğinden dolayı çevreci söylemler içerisinde yaşam hakkı 'kaliteli yaşam hakkı' olgusuna dönüşmüştür. Kısaca çevre hakkın tanımlaması en temel insan haklarından olan yaşam hakkını değil, kaliteli yaşam hakkını sağlamayı amaçlamaktadır.

Çevre ve çevre hakkı odaklı oluşturulan uluslararası topluluklar ve düzenlenen kongreler çoğunlukla 1970'ten sonra ortaya çıkmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası oluşan yoğun çevre kirliliğinin insan sağlığını kritik seviyede etkilemesi ülkeleri bir araya getirmiştir. 1970'ten önce sağlık alanında incelenen çevre hakkı, daha sonra insan hakları çatısında ayrı bir hak niteliği kazanmıştır. Böylece çevre hakkı; uluslararası alanda anlaşma ve metinlerde, ulusal alanda ise anayasa ve çeşitli yasal düzenlemelerde yerini almıştır (Gönüllü, 2014, s.34). Hem küresel hem de ulusal boyutta düzenlenen çevre odaklı kongreler ve sonucunda ortaya çıkan metinler aynı zamanda çeşitli çevre sorununa karşı talep hakkı içermektedir (Gürseler, 2008, s. 201).

İlk olarak çevre hakkı, Dünya Sağlık Örgütü'nün 1946 yılında yayımladığı Anayasası ile birlikte sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak ırk, din, ideoloji ve toplumsal sınıf farkı gözetmeksizin temel insan hakları arasına alınmıştır (Algan, 1995, s.213). Atılan bu önemli adımdan sonra uluslararası alanda çevre odaklı ilk toplantı özelliğine sahip olan Stockholm Konferansı 1972 yılında gerçekleşmiştir. Ancak bu Konferansta çevre hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne eklenmemiş yalnızca diğer uluslararası metinlerde yer almıştır. 1992 yılında Rio'da gerçekleşen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı Raporunda ise insan ile çevre ilişkisi, *'insanlar sürdürülebilir ve dengeli kalkınmanın merkezinde olduğu için doğal çevre ile uyumlu bir şekilde, verimli bir yaşama hakkına sahiptirler'* şeklinde belirtilmiştir. Buradan yola çıkıldığında insan hakları ve çevre hakkı ilişkisinin koparılamaz bir bütün olduğu anlaşılmaktadır (Tekeli, 2005, s.5).

1.4.2. Çevre Hakkının Unsurları

Çevre hakkı, içerdiği özelliklerden dolayı bir takım unsurlara sahiptir. Çevre hakkının anlamlandırılması için bu unsurların belirlenmesi ve incelenmesi gerekmektedir. Çünkü çevre hakkının, diğer insan haklarından farklı bir yapısı vardır. Çalışmanın bu bölümünde çevre hakkının unsurları; konusu, öznesi ve muhatabı şeklinde üç başlık altında incelenmektedir.

1.4.2.1. Çevre Hakkının Konusu

Kaboğlu'na (1992, s.53) göre çevre hakkının konusu, *'korunması gereken çevrenin somut olarak açıklanması'* şeklinde tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre ise, genel olarak çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini içermektedir (Dadak, 2015, s.315). Çevre hakkının konusu açıklanırken yapılan çevre tanımının sınırının belirlenmesi, ortaya çıkabilecek sorunları engellemektedir. Bu sebeple çevre hakkının konusunu içeren çevre kavramı, insanın yaşam çevresine işaret eder. İnsanın yaşam çevresinde bulunan unsurlar ise insanların etkileşimde olduğu canlı ve cansız tüm varlıkları barındırmaktadır (Bilgili, 2015, s.571). Çevrenin korunması ise 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda şöyle tanımlanmıştır: *'Çevresel değerlerin tahribini ve yok olmasını önleme, mevcut bozulmaları giderme, çevreyi iyileştirme ve geliştirme, çevre kirliliğini önleme çalışmalarının tümü çevre korunmasını ifade eder.'* Böylece çevre hakkının konusu, çevreyi oluşturan tüm bileşenleri (hava, su, toprak, flora ve fauna) koruma altına almak ve tahrip edilen doğal çevreyi tekrar canlandırmayı içermektedir (Bilir & Hamdemir, 2011, s.145).

Çevre hakkının konusu, korunması ve geliştirilmesi gereken doğal çevrenin yanında, insanın yaşam çevresinin merkezinde bulunan yapay çevreyi de içermektedir. Yapay çevre, toplumların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için doğal çevrede değişiklikler yaparak oluşturduğu çevredir. Dolayısıyla çevre hakkının konusu, insanın var olduğu tüm yaşam çevresini sağlıklı ve dengeli bir şekilde korumayı ve geliştirmeyi kapsamaktadır (Dadak, 2015, s.316).

1.4.2.2. Çevre Hakkının Sahipleri

Bir talebin hak olarak nitelendirilebilmesinin ilk şartı, net bir şekilde ifade edilecek taraflarının olmasıdır. Bu taraflardan biri olan hakkın sahipleri, aynı zamanda hakkın yararlanıcıları olarak da adlandırılmaktadır. Çünkü hakkın sahibi olmak aynı zamanda o hakkı kullanmak ve haktan yararlanmak anlamına gelmektedir. Bu durum, bireylere haktan yararlanırken hakkın uygulanmadığı durumlarda bunu engelleyebilme yetkisi de vermektedir.

Bu yetkiyi sağlamak, kanunen kişiliğin kazanılması (tam ve sağ doğum) ile gerçekleşmektedir. Böylece hakkın taraflarının önemli bir kısmını bireylerin oluşturduğu yorumu yapılmaktadır (Ceyhan, 2019, s.23).

Çevre hakkının sahiplerinin belirlenmesi için öncelikle özneleri netleştirilmelidir. Hukuk metinlerinde ve kanunlarda sözü geçen çevre hakkının özneleri; vatandaş, birey, toplum, herkes, devlet gibi unsurlardan oluşmaktadır (Kaboğlu, 1992, s.50). Bu unsurlar arasında en genel ifadeyi içeren ve öncelikle ele alınması gereken yararlanıcı ‘herkes’ tir. Ancak bu noktada ‘herkes’ ten kastedilenin kimler olduğunu tespit etmek önem arz etmektedir. Bu anlamda ‘herkes’ tüm gerçek ve tüzel kişileri içerir. Tüzel kişiler, hukuki anlamda birey ve mal topluluğundan oluşan kurumlardır ve çevre hakkının öznesi olmasının bir anlamı vardır. Çünkü çevrenin kirletilmesine çoğunlukla ekonomik gücü elinde bulunduran tüzel kişiler neden olmaktadır. Aynı zamanda çevre kirliliği ile etkili bir şekilde başa çıkılması yine tüzel kişiliğe sahip olmayı gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında gerçek kişilerin bireysel olarak çevreyi koruma ve geliştirme görevini yerine getirmeleri zordur. Bu yüzden tüzel kişilerin çevre hakkının sahiplerinden olması çevre hakkının yüklediği sorumlulukların yerine getirilmesini kolaylaştırmaktadır (Semiz, 2016, s.36).

Çevre hakkının sahibi olarak ülkede bulunan en büyük tüzel kişilik devlettir. Bu anlamda devletin yükümlülükleri içerisinde çevreye zarar veren faaliyetlerden kaçınması, diğer tüzel kişilerin kanunlar aracılığıyla çevreye zarar vermesinin önlenmesi, çevrenin korunması ve geliştirilmesi için politikalar üretmesi ve bu alanda uluslararası işbirliğinde bulunması sayılmaktadır (Çolakoğlu, 2010, s.571). Genel olarak bakıldığında devlet, aslında tüm insan haklarına taraftır. Ancak çevre hakkı aynı zamanda sorumluluk yüklediğinden çevre hakkının taraflarından biri olması önem arz etmektedir. Çünkü çevre sorunlarının oluşumu ve ilerlemesi küresel bir konu olduğundan devletlerin çevre hakkına sahip olması da çözümlere yönelik küresel bir şekilde hareket edilmesini desteklemektedir. Çevre hakkının küresel nitelikte olması aynı zamanda devletlerin birbirlerine karşı bu hakkı öne sürebilmesini sağlamaktadır. Ancak bu durum devletlerin çevre hakkına sahip olması ile değil bu hakkın muhatabı olması ile ilgilidir (Semiz, 2016, s.42). Bu konu çevre hakkının muhatapları başlığı altında incelenmiştir.

Son olarak çevre hakkının sahipleri içerisinde bulunan en önemli özne, gelecek kuşaklardır. Çevre hakkının kuşaklar arası olma özelliği bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Özdek’e (1993, s.110) göre temel haklar teorisinde hak sahibi olabilmek için tam ve sağ doğum sağlanmasının zorunlu olmasına rağmen gelecek kuşakların çevre hakkına sahip olabilmeleri,

evre hakkının dinamik ve dayanışma hakkı içerisinde yer almasına dayanmaktadır. Bu sebeple gelecek kuşakların sahip olduğu evre hakkı, hukuksal olarak değerlendirilmeyerek ‘moral bir değer’ olarak karşımıza çıkmaktadır (Ceylan, 2019, s.26). Ayıca evre hakkı kapsamında gelecek kuşaklar, ‘gelecekteki hak özneleri’ olarak da adlandırılmaktadır. Bunun nedeni ise zaman ve mekan kavramlarının dinamik bir yapıda olmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bugünkü kuşakların çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda attığı her adım gelecek kuşakları da etkilemektedir (Semiz, 2016, s.38). Bu yüzden gelecek kuşakların, evre hakkı içerisinde önemli bir yeri vardır ve bugünkü kuşağın en önemli borcudur. Böylece bu durum evre hakkının devamlı ve güncel kalmasını sağlamaktadır (Grseler, 2008, s. 201). Özetle evre hakkının kuşaklararası niteliğe sahip olması ekosistemin devamlılığını sağlamak açısından insanoğluna kritik bir sorumluluk yüklemektedir.

1.4.2.3. evre Hakkının Muhatapları

evre hakkının muhatapları; etkileri ile çevreye zarar veren, hakka sahip çıkmakla görevli, çevreyi koruma ve geliştirme sorumluluğuna sahip olan kişilerdir (Topçuoğlu, 1998, s.95). Bilindiği üzere evre hakkının tarafları, diğer insan haklarından farklılık göstermektedir. Bu fark, evre hakkının sahibi ve muhatapları ile alacaklı ve borçlularının aynı kişiler olmasına dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında devletler, bireyler ve toplumlar hakkın muhataplarını oluştururken hakkın sahibi arasında bulunan gelecek kuşaklar kişilik kazanmamış olmaları sebebiyle evre hakkının muhatabı sayılmamaktadır (Ceylan, 2019, s.28).

Kaboğlu’na (1992, s.62) göre evre hakkının muhataplarının belirlenmesi; hakkın korunması için ve ihlali karşısında ihlalcilere müdahale edilebilmesi ve hukuksal yaptırımın uygulanabilmesi bakımından önemlidir. Bu açıdan bakıldığında ise evre hakkının en önemli muhatabının devlet olduğu söylenmektedir.

evre kapsamında devlete yüklenen sorumluluklar, aktif ve pasif olarak iki boyutta incelenmektedir (Bozkurt, 2019, s.32). Aktif boyutta devlet, hakkın kullanımına ilişkin şartların düzenlenmesinde ve bu amaçla kamu kurumlarını örgütleme ve yönlendirme konusunda görevlidir. Ayrıca bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşaması için çevreyi koruma ve geliştirme gibi sorumlulukları da aktif görevleri içerisindedir (Semiz, 2016, s.43). Devletlerin pasif görevleri arasında çevreyi kirletmeye sebebiyet vermemek ve yasal düzenlemeleri de kirliliğe engel olacak biçimde düzenlemek yer almaktadır (Yokuş Sevük, 2017, s.26).

Son olarak çevre hakkının muhatapları içerisinde topluluklar ve bireyler yer almaktadır. Bilindiği üzere bireyler çevre hakkının merkezindedir. Çevre hakkının dayanışma hakkı olma özelliğinin sonucu olarak da bireyler hem çevre hakkının sahibi hem de muhatabı durumundadır. Diğer taraftan toplulukların çevre hakkının muhatabı olarak sayılabilmesi için hakkın mevcudiyetini koruması adına katılımında bulunması gerekmektedir. Bireylerden ziyade topluluklar, çevre ile ilgili kararların oluşturulmasında daha etkin bir rol oynamaktadır (Ceylan, 2019, s.30).

1.4.3. Çevre Hakkını Koruyucu ve Geliştirici İlkeler

Çevre hakkını koruyucu ve geliştirici ilkeler, çevre hukukunun gelişimine destek olmaktadır. Sürdürülebilirlik, kirleten öder, önleme, ihtiyatlılık ve işbirliği olarak bilinen bu ilkeler çevre hakkının hukuki alanda korunmasını sağlamaktadır.

Bu başlık altında çevre hakkını koruyucu ve geliştirici ilkeler incelenerek çevre mevzuatındaki yeri açıklanmaktadır.

1.4.3.1. Sürdürülebilirlik İlkesi

Sürdürülebilirlik kavramı, toplumların yaşamlarını idame ettirebilmesi için ideal fikir ve faaliyetler bütünü olarak ifade edilmektedir. Kavram, köken olarak devamlılığı içerdiğinden sınırlı doğal kaynaklarla idare edebilme davranışı, bu devamlılığın zorunlu olmasında etkili olmaktadır (Köşker, 2020, s.4). Toplumlar geliştikçe kaynakların sürekliliğinin sağlanması önem arz etmiştir. Dolayısıyla doğa – insan ilişkisi de farklılaşmıştır. Bu farklılaşma insanın doğaya hükmetme isteğinin artması ile başlamıştır. Tekeli'ye (2017, s. 18) göre sürdürülebilirlik, insanın doğa ile kurduğu ilişkinin koşuludur ve sürdürülebilirlik çalışmalarının, doğa ve insana verilen değerın görece değişimine göre yeniden tanımlanması gerekmektedir. Buna göre sürdürülebilirlik 'zayıf ve güçlü' şekilde ortaya çıkmaktadır. Zayıf sürdürülebilirlik, insana ve insan üretimine önem verirken güçlü sürdürülebilirlik, doğaya ve doğal olana önem vermektedir. Bu tanım ve açıklamalardan sonra sürdürülebilirlik kavramının çok yönlü bir kavram olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Pek çok alanda kullanılan sürdürülebilirlik kavramı; toplumun sosyal, kültürel, bilimsel, ekonomik ve çevresel öğelerinin tümünün tedbirli kullanımına zemin oluşturan katılımcı bir süreç olarak ele alınmaktadır. Kavramın bu şekilde farklı alanlarda kullanılmasının nedeni, dünyanın ve insanın geleceğini korumayı içermesidir. Bu açıdan bakıldığında ekonomi, ekoloji, siyaset, hukuk gibi disiplinleri birleştiren bir kavram olduğu bilinmektedir (Tıraş, 2012,

s.59). Çevrenin sürdürülebilirliğini sağlamak için ekolojiye, iktisadi kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak için ekonomiye, kavramın sosyal hayata karışabilmesi için hukuka ve siyasete gereksinim duyulmaktadır. Ancak sürdürülebilirlik kavramı, yoğun olarak toplumun ekonomik ve çevresel öğelerini içeren alanlarda karşımıza çıkmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı uluslararası metinlerde ve mevzuat içerisinde çoğunlukla kalkınma kavramı ile birlikte karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram teorik olarak düşünüldüğünde ‘ekonomi ve ekolojinin evliliği’ olarak nitelendirilmekte ve içeriğinde hem ekonomik kalkınmayı hem de çevrenin korunmasını barındırmaktadır (Turgut, 2006, s.25).Sürdürülebilir kalkınma kavramı, Kentbilim Terimleri Sözlüğü’nde ‘sürekli ve dengeli gelişme’ tanımı içerisinde ‘*çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığına yol açmayacak şekilde ussal yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önüne alınarak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın iktisadi gelişmenin sağlanmasını amaçlayan dünya görüşü*’ olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998, s.112).

Çoban, Hamamcı ve Keleş’e (2015, s.176) göre sürdürülebilir kalkınma kavramı günümüz ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek imkanlarına zarar vermeden karşılamaktır. Bu açıdan bakıldığında kavram, bireylerin tüm ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra daha kaliteli bir yaşam beklentisini giderme imkanını sağlamaktadır. Bu sebeple sürdürülebilir kalkınma bir dönüşüm sürecidir. Bu süreçte de kaynak tüketimi, yapılan yatırımların yönlendirilmesi ve teknolojik gelişmeler, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmeyi hedeflemektedir. Böylece sürdürülebilir kalkınma kavramı ‘çevreye uygun sürekli kalkınma’ olarak ifade edilmektedir (Memiş, 2015, s.364).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının temellerinin 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm Konferansı ile atıldığı bilinmektedir. Konferans boyunca çevre ve ekonomi sözcükleri üzerinde durulduğu ileri sürülmektedir. Sonuç bildirisinde ise toplumların çevresinin geliştirilmesi, sınırlı kaynakların gelecekte yok olma tehlikesine karşı korunması ve ekonomik kalkınma planları yapılırken yabani yaşam dahil olmak üzere doğanın zarar görmemesine özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Memiş, 2015, s. 364). Ancak sürdürülebilir kalkınma kavramının resmi olarak ilk kez 1987 yılında yayımlanan Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu’nda tanımlandığı ve detaylandırıldığı bilinmektedir (Bozlağan, 2010, s.1019).

Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu, BM Genel Kurulu’nun 1983 yılındaki kararıyla kurulan ve Norveç Başbakanı Gro Harlım Brundtland’ın başkanlığında yürütülen

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun ulaştığı sonuçları ilan etmek amacıyla yayımlanmıştır. Raporun birinci bölümü olan 'Ortak Kaygılar' içerisinde sürdürülebilir kalkınma kavramı 'bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak' olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada ihtiyaç ve sınır kavramları tanım içerisinde öne çıkmaktadır. İhtiyaç kavramı ile özellikle dünyanın yoksullarının temel ihtiyaçlarına öncelik verilmesine, sınır kavramıyla da teknolojinin, kaynakların ve sosyal örgütlenmenin getirdiği kısıtlamalara işaret edilmektedir (Ortak Geleceğimiz). Rapor, genel hatlarıyla insan ve doğa ilişkisi içerisinde doğaya yönelik pozitif bir yaklaşım benimseyerek ekonomi ve çevre arasındaki dengeyi ve bu dengenin kalkınma politikalarında da göz önünde bulundurulmasının gerekliliğini açıklamaktadır (Köşker, 2020, s.5).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı günümüzde ulusal ve uluslararası alanda çevre koruma çalışmalarının anahtar kavramıdır (Turgut, 2006, s.25). İlk olarak uluslararası alanda ortaya çıkan kavram, ulusal alanda incelendiğinde, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun amacını oluşturduğu görülmektedir. Kanun içerisinde sürdürülebilir kalkınma, *'bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulması esasına dayalı kalkınma ve gelişmeyi ifade eder.'* şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı zamanda Çevre Kanunu'nda ekonomik ve sosyal hedefler arasındaki dengenin korunması esasına dayalı bir kalkınmayı ifade etmektedir. Bu anlamda çevrenin korunmasına yönelik maddelerin içeriğinde sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak sürdürülebilir kalkınma kavramının ana fikri, çevre koruması ile kalkınma kavramlarının çatışma yaratmadan birbirlerini tamamlayarak bir araya gelmesidir (Memiş, 2015, s. 365). Ancak bu uzlaşmayı sağlayabilmek için bazı şartlar gereklidir. Bu şartların en önemlisi çevre hakkı, kalkınma hakkı ve sosyal adalete kadar geniş bir bakış açısına sahip olunmasının gerekliliğidir (Abdülhakimoğulları & Sezer & Akpınar, 2011, s.80). Bu bakış açısı ile sürdürülebilir kalkınma düşüncesi, sadece gelişmiş ülkeler için değil farklı sosyoekonomik yapıya sahip olan tüm ülkelerin sahip olması gereken bir düşüncedir. Gelişmekte olan ülkeler açısından sürdürülebilir kalkınma; ülkenin gelişimini sağlamayı, doğal kaynaklarının zarar görmesini engellerken aynı zamanda insan yaşamının kalitesini arttırabilmeyi hedeflemektedir (Yüksek, 2010, s.27). Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma politikaları hayatın her alanında olması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.3.2. Kirleten Öder İlkesi

İnsanoğlunun senelerdir yalnızca kendi türünü düşünerek ve karını maksimize etme amacıyla doğaya hakim olmak istemesi çevre kirliliğine sebep olmuştur. Ülkelerin nüfus ile doğru orantılı olarak üretim süreçlerinin artması ve yoğunlaşması da bu kirliliğin kaçınılmaz bir gerçek olduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak ilerleyen tarihsel süreçte, ortaya çıkan çevresel sorunların yaşamın her alanını olumsuz etkilemesi insanoğlunu çözüm arayışına yönlendirmektedir (Turgut, 1995, s.607). Uluslararası alanda karşımıza çıkan çözümler arasında yer alan kirleten öder ilkesi de çevre kirliliğine sebep olan ve sebep olabilecek kişilerin, bu kirliliğin maliyetine katlanması gerektiğine işaret etmektedir. Temelini ekonomik tartışmaların oluşturduğu kirleten öder ilkesi, doğaya hakim olma isteği ile kontrol edilemeyen çevre kirliliklerinin maliyetlerinin kirletenlerce üstlenilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Sezer & Dökmen, 2018, s.168).

Kirleten öder ilkesi, çevre sorunlarının dikkat çekmeye başladığı 1970li yıllarda çözüm önerilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk kez OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) tarafından 1972’de hazırlanan ‘Çevresel Politikaların Uluslararası Ekonomik Yönlerine İlişkin Rehber İlkeler Konusunda Konsey Tavsiyesi’ başlıklı metinde yer alan kirleten öder ilkesi, doğanın sınırlı olduğunu belirterek doğadan bedelsiz faydalanılamayacağını vurgulamaktadır (Turgut, 1995, s.617). Bu sebeple çevreyi koruma ve geliştirme amaçlı ortaya atılan çözüm önerileri arasında kirleten öder ilkesi piyasa mekanizmasını da içermektedir.

Kirleten öder ilkesi, ‘maliyet içselleştirme’ etkisine sahiptir. Bu açıdan bakıldığında mal ve hizmet maliyetine üretim ile birlikte çevresel maliyetler de eklenmektedir. Kısaca bir sanayi türünün doğal kaynak kullanımı ve çevre kirliliği oluşturması bir üretim aracıdır. Bu yüzden üretim maliyeti içerisinde çevreye verilen zarar da bu maliyet içerisinde karşılanmaktadır. Bu noktada kaynakların fiyatlandırılması önem arz etmektedir. Fiyatlandırmanın etkin bir şekilde uygulanmadığı durumlarda kaynakların tahribi veya ziyan olması gibi sonuçlarla karşılaşilmektedir. Bu nedenle fiyatların nitelikli bir şekilde belirlenmesi için üretim sonucu oluşan çevre kirliliklerin (dışsal maliyet) içselleştirilmesi gerekmektedir (Sezer & Dökmen, 2018, s.168).

Kirleten öder ilkesi kapsamında maliyetlerin içselleştirilmesi ve ilkenin uygulanmasında temel alınacak metin 2872 sayılı Çevre Kanunu’dur. Öncelikle kirliliğe sebep olan kişiler, *‘faaliyetleri sırasında veya sonrasında doğrudan veya dolaylı olarak çevre*

kirliliğine, ekolojik dengenin ve çevrenin bozulmasına neden olan gerçek ve tüzel kişileri' şeklinde tanımlanmaktadır. Böylece kirlilik maliyetine kimlerin katlanması gerektiği net bir şekilde bilinmektedir. Kirletenin kim olduğu belirtildikten sonra Kanun'un 3/g maddesinde kirliliğin oluşmasına karşı önlem alınmamasının cezası olduğu hüküm altına alınmaktadır. Bu ceza, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre kirletenden tahsil edilmektedir. Aynı Kanun'un 28. maddesine bakıldığında kirletenin sorumluluğu '*sebepler oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlar ve bundan dolayı ödemesi gereken tazminat*' olarak belirtilmiştir.

Sonuç olarak kirleten öder ilkesi, kirleten tanımına uyan kişilerin topluma verdiği zarar için çevresel maliyete katlanmaları amacıyla kurulan sistem olarak uygulanan çevre politikalarına ışık tutmaktadır (Ceyhan, 2019, s.38). Çevre politikalarının uygulanabilmesi ise seçilen yöntemlerin etkin olması ve bu politikalar içerisinde kirleten öder ilkesinin yerinin belirlenmesine bağlıdır (Turgut, 1995, s.649).

1.4.3.3. Önleme İlkesi

Önleme ilkesi, çevre hakkını koruyucu ve geliştirici ilkeler arasında en önemli olanıdır. Çünkü diğer ilkeler bu ilkeyi gerçekleştirmeyi amaçlar. Aynı zamanda çevrede oluşan kirliliklerin geri dönülemez sonuçları olabildiğinden, kirlilikleri ortaya çıkmadan önlemek, alınacak tedbirler arasında en etkin olanıdır (Özbudun, 2009, s.19). Flora ve fauna neslinin tükenmesi, deniz ve hava kirlilikleri, erozyon gibi olumsuzluklar karşımıza çıkabilmekte ve bunlar oluştuğundan sonra telafisi olmayan afetler grubuna girmektedir. Bu sebeple önleme ilkesi, hem ekolojik hem de ekonomik açıdan önem arz etmektedir. Kısaca sorunun giderilmesi, kirliliğin önlenmesinden daha maliyetli olacağından ilke, altın kural niteliğindedir (Turpancı, 2018, s.61).

Önleme ilkesinin amacı çevrede oluşabilecek kirliliğin önlenmesi ve kirliliğe sebep olan etkinliklerin azaltılması veya kontrol edilebilir bir hale getirilmesidir. Kısaca önleme ilkesi, proaktif bir şekilde hareket edilerek zararın fiili bir şekilde oluşmadan önce engellenmesini sağlamaktadır (Özbudun, 2009, s.19). Bunu yaparken farklı yöntem ve araçlar kullanılabilir. Örneğin en etkili yöntemlerden birisi olarak karşımıza 'yasaklama yöntemi' çıkmaktadır. Bunun dışında çevre ile ilgili kuralları barındıran mevzuatların uygulanması ve bu uygulamaların denetlenmesi kullanılabilecek diğer yöntemler arasında sayılmaktadır (Ceyhan, 2019, s.32).

Önleme ilkesinin uygulanması konusunda sık başvuru alan yöntem ise Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) yöntemidir. Doğal kaynakların ve çevrenin kullanımını içeren bir proje planlaması yapıldığında, projenin olumlu ve olumsuz sonuçları tahmin edilerek ÇED raporu hazırlanır. Hazırlık aşamasında benzer çalışmalar ve sonuçları, aynı zamanda bilirkişiler tarafından yapılan etüt analizleri göz önünde bulundurulmaktadır. Böylece ÇED raporları ortaya çıkabilecek zarar ve kirliliğin tahmin edilerek olabildiğince engellenmesine imkan vermektedir (Ceyhan, 2019, s.33). ÇED Yönetmeliği raporun hazırlanması ile ilgili tüm kural ve esasları kapsamaktadır. Aynı zamanda Çevre Kanunu'nun 10. maddesinde de ÇED Raporu ile ilgili kurallar yer almaktadır.

Çevre Kanunu içerisinde önleme ilkesinin önemli bir yeri vardır. Kanunun 3. maddesinde çevrenin korunmasına ve kirliliğin önlenmesine yönelik talimatlar yer almaktadır. Bu madde içerisinde çevreye verilen zararların önlenmesinde sorumlu olan kişiler *'başta idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere herkes'* şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca kanunun üçüncü bölümünü oluşturan maddeler (8 – 15) *'çevre korunmasına ilişkin önlemler ve yasaklar'* başlığı içerisinde bulunmaktadır. 8. madde *'kirlenme ihtimalinin bulunduğu durumlarda ilgililerin kirlenmeyi önlemesini'* içermektedir.

Önleme ilkesi, uluslararası ve ulusal hukuk alanında belirlenmiş çevresel kuralları ihlal ederek çevreye zarar veren ve çevre kirliliğine sebep olan kişi ve faaliyetleri engeller. Dolayısıyla oluşturulan çevre politikalarının temel taşı olma niteliğine sahiptir. Çünkü çevreye zarar verebilecek faaliyetlerin olabildiğince erken önlenmesi hem ekolojik hem de ekonomik açıdan olumlu etki doğurmaktadır (Ceyhan, 2019, s.34).

1.4.3.4. İhtiyatlılık İlkesi

İhtiyat kavramı, TDK'nin tanımına göre herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranma anlamına gelmektedir. İlke olarak bakıldığında ise kesin olarak tanımlandığı söylenemez. Ancak genel anlamda incelendiğinde çevreyi etkileyecek bir faaliyetin sonucu net bir şekilde tahmin edilemiyorsa koruma önlemlerinin devam ettirilmesi anlamına geldiği söylenmektedir (Bal, 2009, s.186). İhtiyat ilkesi, toplum sağlığı ve ekosistem içerisinde meydana gelebilecek olumsuzlukların engellenmesinde bir köprü olarak görülmektedir (Abdülhakimoğulları & Sezer & Akpınar, 2011, s. 82). Çünkü hem sosyal çevrenin hem de doğal çevrenin korunmasını amaçlamaktadır.

İhtiyatlılık ilkesi, çevre koruması sağlarken pek çok disiplinden aynı anda faydalanmaktadır. Çünkü, ilkenin temelini çevre hukuku ile ekonomi, ekoloji, biyoloji, kimya gibi sosyal ve teknik bilimler bir araya gelerek oluşturur. Bu açıdan bakıldığında teknik bilimlerin en çok çevre koruma politikaları oluşturulurken kullanıldığı yorumu yapılmaktadır (Turgut, 1996, s.67).

İhtiyatlılık ilkesinin pek çok disiplinden aynı anda yararlanmasının nedeni, ilkenin ortaya çıkışında ‘bilimsel belirsizlik’ kavramının hareket noktası olarak kabul edilmesidir. Turgut’ a (1996, s.68) göre, bilimsel belirsizlik, toplumsal ve çevresel çeşitli sorunlar karşısında bilimin politikacıların beklentisi karşısında verileri ortaya çıkarmakta yetersiz kalmasıdır. Bu belirsizlik, hem oluşabilecek sorunların kapsam ve sonucuna hem de alınabilecek önlemlere yöneliktir. Dolayısıyla bu belirsizlik veri eksikliğine ve değişken süreçlere dayandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ise ihtiyatlılık ilkesinin, ‘bilinemeyen bir olasılık’ üzerinde şekillendiği yorumu yapılmaktadır. Kısaca, bilinemeyen olasılıkların ihtimali ne kadar fazla ise ihtiyatlılık ilkesine başvurulması da o kadar gereklidir (Turpancı, 2018, s.63).

İhtiyatlılık ilkesinin, bilimsel belirsizliğin oluşabileceği durumlarda yol gösterici nitelikte olduğu bilinse de bu ilke, 1980’lerin ortalarından sonra karşımıza çıkmaktadır. Çevre hakkını koruyucu ve geliştirici ilkeler arasında en son ortaya çıkan ilke olması sebebiyle de içeriği hakkındaki tartışmalar devam etmektedir. Bu tartışmalar; ilkenin iklim değişikliği veya ozon tüketimi gibi küresel ve acil sorunlar için rehber olduğunu savunanlar ile ilkenin insan faaliyetlerini sınırlandırma ihtimali olduğunu söyleyerek ihtiyatlılığın olumsuz etkilerinin olacağını savunanlar arasında gerçekleşmektedir (Özbudun, 2009, s.36).

Hala gelişmekte olan ihtiyatlılık ilkesi, ilk olarak 1992 Rio Deklarasyonu’nun 15. maddesinde, *‘çevrenin korunması amacıyla ihtiyat prensibi, devletlerin kapasitesi doğrultusunda uygulanacaktır. Tamiri mümkün olmayan zararların bulunması halinde bilimsel belirsizlik, önlemlerin alınmasını erteleyebilecek bir nedendir.’* şeklinde açıklanmaktadır. Turgut’a (1996, s.86) göre bu maddenin amacı, az gelişmiş ülkelerin aldığı önlemlerin daha az sıkı olmasını gerektirmesidir. Bu madde aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de aldıkları sıkı önlemlerin toplum sağlığını tehdit edici durumlarda ihtiyatlılık ilkesine öncelik verilmesi şeklinde belirlenmiştir.

İhtiyatlılık ilkesinin içeriği konusunda tartışmaların devam etmesine rağmen çevre politikalarının oluşmasında etkili bir ilkedir. Ancak yeni olması sebebiyle bu ilke, ulusal mevzuatta yer almamaktadır (Çiçek, 2012, s.365).

1.4.3.5. İşbirliği İlkesi

Çevreye verilen zararların artmasıyla birlikte meydana gelen sorunların karmaşık hale gelmesi işbirliği ilkesini zorunlu hale getirmektedir. Çünkü karmaşık hale gelen bu sorunların çözümünü kolaylaştırmak için dayanışma gereklidir. İşbirliği içerisinde bulunan tarafların karşılıklı bilgi, veri, görüş ve teknoloji paylaşımında bulunmaları gerekmektedir (Turpancı, 2018, s.63). Böylece işbirliği ilkesi; sürdürülebilirlik, kirlenen öder, önleme ve ihtiyatlılık ilkelerinin uygulanmasında tüm kişilerin (gerçek ve tüzel) dayanışma içerisinde olmasını belirtmektedir.

Çevre sorunlarının karmaşık ve kapsamlı olması nedeniyle devletlerin tek başına çalışarak çözebilecekleri bir konu değildir. Ancak devlet tarafından gerçekleştirilecek olan çevre politikaları; yerel ve bölgesel kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve küresel bir sorun olması sebebiyle diğer devletlerle işbirliği kurulmasını gerektirir. Bu açıdan bakıldığında çevre hakkının getirdiği sorumluluklar yerel, bölgesel, ulusal ve küresel seviyede kurum ve kuruluşlar, yerel topluluklar, uluslararası örgütlenmeler arasında paylaşılmaktadır. Bu topluluklar arasında ilke gereğince çevre sorunlarını çözmek adına her türlü görüş, bilgi, belge ve teknolojinin paylaşımı da zorunlu tutulmaktadır (Ceyhan, 2019, s.34). Kısaca tüm kişi ve toplulukların çevresel sorunları paylaştıkları gibi çözümlerinde de ortak hareket etmeleri hedeflenmektedir.

Çevresel sorunların çözümü konusunda gerçek ve tüzel kişilere düşen görevler ilk olarak uluslararası alanda, Stockholm Konferansı'nda (1972) belirtilmiştir. Konferans sonucu ortaya çıkan bildiride çevrenin korunmasına yönelik durumlarda uluslararası işbirliğinin gerekliliği konusunda ilk adım atılmıştır. Daha sonra 1992'de yayımlanan Rio Deklarasyonu'nun 7. maddesinde işbirliğinin gerekli olduğu şu şekilde vurgulanmıştır: (Özbudun, 2009, s.22).

Dünyanın ekosisteminin korunması ve iyileştirilmesi amacıyla devletler küresel ortaklık ruhu içinde işbirliği yapacaktır. Küresel çevre sorunlarına etkileri konusunda ortak ancak farklı seviyede görevlere sahiptirler. Yani gelişmiş ülkeler kendi toplumlarının küresel çevre

üzerindeki etki ve sahip oldukları imkanlar doğrultusunda sürekli ve dengeli kalkınmadaki sorumluluklarını yerine getirmelidirler.

Ulusal mevzuata bakıldığında ise 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 3/b maddesinde işbirliği ilkesi '*çevrenin korunması ve çevresel sorunların engellenmesi alanlarındaki her türlü faaliyette bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparlar*' şeklinde belirtilmektedir.

Sonuç olarak işbirliği ilkesini sağlanması, sorunlara getirilen çözümlerin etkin bir şekilde uygulanmasına yardımcı olmaktadır. Bu anlamda tüm kurum ve kuruluşlar üzerine düşen görevi yerine getirdiğinde çözüm odaklı uygulanan çevre politikalarının daha etkili olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda küresel çevre sorunlarına öncülük edecek olan devletlerin ve uluslararası toplumların işbirliği, sorunların büyümeden tespiti ve çözümü için de yararlı olmaktadır (Ceyhan, 2019, s.35).

1.4.4. Çevresel Usuli Haklar

Çalışmanın bu bölümü çevre hakkının gerçekleştirilmesini sağlayan usuli hakları içermektedir. Çevresel usuli haklar, kişilerin çevre hakkını koruması ve kullanması adına bazı ilave haklar barındırmaktadır. Bunlar; katılım hakkı, bilgiye erişim hakkı ve başvuru hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında çevresel usuli haklar incelenerek ulusal ve uluslararası metinlerdeki önemi açıklanmaktadır.

1.4.4.1. Bilgiye Erişim Hakkı

Günümüzde çevresel bilgiye erişim hakkı, tek başına bir insan hakkı olmasının yanı sıra çevre hakkının etkin bir şekilde kullanılmasında önemli bir yere sahiptir (Mazlum, 2001, s.292). Tek başına bilgi edinme hakkı kullanılırken bilginin talebi şarttır. Ancak çevresel bilgiye erişim, toplumun her kesimini ilgilendiren çevresel plan ve projelerin duyurulmasını içerdiğinden halkın talebi gerekmeksizin bilgi verilmesi esastır (Semiz, 2016, s.69).

Bilgiye erişim hakkı, vatandaşın çevresel konularda 'yönetilen' konumundan 'hak sahibi vatandaş' konumuna geçebilmesini sağlar ve çevresel demokrasinin önemli bir parçasını oluşturur. Temel mevzuat incelendiğinde çevresel bilgiye erişim hakkı, bilgi edinme hakkının bir türevidir ve sosyal hukuk devletinin önemli bir ilkesi olan şeffaflık ilkesinin bir parçasıdır. İlkenin mevcudiyetini korumak, aynı zamanda çevresel bilgiye erişim hakkının yükümlüsü olan devletin görevidir. Bu yükümlülük ise, vatandaşları çevresel konularda bilgilendirmeyi ve talep

edildiği takdirde çevresel bilgiye erişim hakkını kullanmak isteyenlere cevap verebilmeyi içermektedir. Böylece çevresel bilgiye erişim hakkı, yasal yollarla koruma altına alınarak hem hak sahibi vatandaşın hakkının korunması gerektiğini hem de çevrenin korunmasına ve iyileştirilmesine yönelik devletin görevini vurgulamaktadır (Güneş, 2015, s.27).

Çevresel bilgiye erişim hakkının verimli bir şekilde kullanılması ve uygulanması için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bunlar:

- Bilginin anlaşılır, açık ve kapsamlı olması,
- Bilgi akışının zamanında sağlanması,
- Hakkı kullanacak olan vatandaşların ve grupların bilgiye ulaşım maliyetinin uygun ve düşük olması,
- Bilginin tüm ülke tarafından kolayca ulaşılabilir olmasıdır (Erdoğan, 2016, s.1813).

Bu özellikler çerçevesinde çevresel bilgiye erişim hakkı, hakkın sunumu ve kullanımını kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hak, bilginin hem kamu kurumları tarafından verilmesini hem de çevresel zarara yol açan durumlar söz konusu olduğunda bilgilendirilmeyi içerdiğinden, çevresel bilgiler aktif ve pasif olarak ikiye ayrılmaktadır. Akif bilgi, yönetimin çevre ile ilgili bilgileri vatandaşın erişimine açık tutması ve olumsuz sonuçlara neden olabilecek faaliyetlerle ilgili halkı öncelikli olarak bilgilendirmesi anlamına gelmektedir. Pasif bilgi ise, vatandaşın ve çevre odaklı toplulukların talebi üzerine verilen bilgidir. Bu durum devlete taleplere cevap verme sorumluluğu yüklemektedir (Mazlum, 2001, s.293). Çevresel bilgiye erişim hakkının çeşitli özelliklere sahip olmasının nedeni ise genel anlamda çevre hakkının kullanılmasının ilk koşulu olmasından kaynaklanmaktadır.

Çevresel bilgiye erişim hakkının sahip olduğu bu özelliklerin ilk olarak Aarhus Sözleşmesi ile ortaya atıldığı bilinmektedir. Sözleşme, 1998 yılında Danimarka'nın Aarhus kentinde 'BM Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından imzaya açılmıştır (Güneş, 2010, s.301). 'Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi' başlığı ile bilinen Sözleşme, Avrupa boyutunda çevreci örgütlerin yoğun baskısı ile ortaya çıkmıştır (Turgut, 2012, s. 49). Sözleşme'de bilgiye erişim, 2. ve 4. maddeler içerisinde açıklanmakta ve çevresel bilginin ne olduğu konusunda uygulamada oluşabilecek sorunları önlemektedir. 2. madde içerisinde çevresel bilgi; 'biyolojik çeşitlilik, çevresel öğeler ve insan sağlığını olumsuz etkileyen maddeler, çevre sorunlarına karşı

alınacak önlemler etrafında kullanılan ekonomik analiz ve varsayımlar, insan sağlığı, yaşam koşulları ve yapılı çevre hakkındaki bilgiyi' içermektedir. Bu tanıma göre çevresel bilgi kavramının oldukça geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir (Mazlum, 2001, s.299).

Sözleşmenin 4. maddesinde ise çevresel taleplerin nasıl ve neden reddedilebileceğine dair bilgiler bulunmaktadır. Maddenin içeriğinde istenen bilgilerin açıklanmasının zarara neden olabileceği durumlar belirtilmiştir. Başvurulan makamın bilgiye sahip olmaması neticesinde, bilgi talebinde bulunan kişiyi istenen bilgileri bulabileceği bir makama yönlendirmesi gerekir. Kısaca çevresel bilgiyi arz eden makamın bilgiye sahip olmaması görevinin yok olduğu anlamına gelmez. Son olarak bu maddede belirtilen bir diğer durum ise talebin yazılı belirtildiği durumlarda, ret cevabının da yazılı şekilde yapılması gerekliliğidir (Güneş, 2011, s.309).

Çevresel bilgiye erişim, ulusal mevzuat içerisinde incelendiğinde 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 'Denetim, Bilgi Verme ve Bildirim Yükümlüğü'(detaylandır) başlıklı 12. maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Madde içerisinde konu ile ilgili kurallar: *'İlgililer, yetkili mercilerin isteyecekleri bilgi ve belgeleri vermek zorundadırlar. Ayrıca çevre kirliliğine neden olabilecek faaliyetlerle ilgili kullanılan maddeler ve çıkarılan ürünler ile ilgili tüm bilgi ve belgelerin talep edilmesi halinde bakanlığa veya yetkili denetim birimlerine vermek zorundadırlar.'* şeklinde belirtilmektedir. Bu madde içerisinde yalnızca denetim odaklı, talebe bağlı bilgilerin paylaşılmasının gerekliliğine işaret edilirken aynı kanunun 30. maddesinde, *'4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu kapsamında çevreye ilişkin (üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verecek bilgiler dışındaki) bilgilere'* herkesin ulaşabildiği belirtilmektedir.

1.4.4.2. Katılım Hakkı

Çevre hukuku içerisinde katılım kavramı, vatandaşların çevre yönetimi sürecinde rol oynamalarını ve böylece kendi yaşam koşullarını belirleyebilmeleri anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında hakkın kullanımını sağlayan en önemli koşul katılımdır. Çünkü vatandaşların kendi yaşamlarını sağlıklı ve dengeli bir şekilde devam ettirebilmesi için çevresel politikalara katılım göstermesi gereklidir. Bu katılımın, vatandaşların bir araya gelerek oluşturdukları çevre odaklı örgütlerin hareketlenmeleri ile birlikte resmiyet kazandığı bilinmektedir (Turgut, 2012, s.149).

Çevre odaklı örgütlü hareketlenmeler, gönüllü kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin etkin rol oynaması vatandaşı katılıma yöneltmesi açısından önem arz etmektedir. Çünkü bir

kişinin sağlayamayacağı etki ve bilgi bir araya gelindiğinde daha verimli hale gelmektedir. Aynı zamanda idareye katılımın örgütlü bir şekilde yapılması vatandaşları katılıma yönlendirecek faaliyetlerin gerçekleştirilmesini de sağlamaktadır (Abdülhakimoğulları & Sezer & Akpınar, 2011, s. 83). Bu açıdan bakıldığında katılım hakkı, çevre ile ilgili kararların demokratik etkinliğini arttırmakla birlikte vatandaşlara karar alım süreçlerinde denetim imkanı da sunmaktadır. Böylece kurumlarda şeffaflık ilkesine verilen önemin artması, vatandaşın katılımı ile sağlanacak olan bilgiye erişimin de kolaylaşmasını sağlamaktadır (Güneş, 2011, s.268).

Çevresel usuli haklar içerisinde katılma hakkı, beş farklı şekilde gözlenmektedir (Olgun & Işık, 2017, s.40):

1. *Tepki gösterme*: Çevreye zarar verme ihtimali olan bir karara vatandaşın gösteri, toplantı ve dilekçe yolları ile müdahale etmesini,
2. *Birlikte hazırlık çalışması*: Daha çok örgütlü yapıların katılımı ile dahil olunan süreçte uygulanacak olan kararlara ve politikalara direkt katılmayı,
3. *Danışma*: Karar alıcıların genel olarak tercih ettiği bir yöntem olarak danışma yolu, kamuoyu yoklamaları, sürekli komisyonlara katılma gibi araçları,
4. *Kararlara katılma*: Mevcut kuruluş ve komisyonlara danışmayı,
5. *Çevre yönetimine katılma*: Çevre odaklı örgütlenmelerin, yasalar çerçevesinde bulundukları faaliyetleri, ifade eder.

Böylece çevre konusunda vatandaşın katılımı, her açıdan önem arz etmektedir. Çünkü çevre hakkının bir özelliği olarak çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi yalnızca karar vericilerin değil herkesin görevidir.

Çevre hakkı içerisinde önemli rol oynayan katılım hakkı, uluslararası alanda Stockholm Konferansı, Rio Deklarasyonu ve Aarhus Sözleşmesi ile öne çıkmıştır (Turgut, 2012, s.149). Stockholm Konferansı sonrası ortaya çıkan Stockholm Bildirgesi'nde çevre hakkının getirdiği çevreyi koruma ve iyileştirme görevi, bugünkü ve gelecek kuşaklara hitap ettiği belirtilmektedir. Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için de tüm kişilerin çevre ile ilgili politika ve kararlara etkin katılımı gerekir. Stockholm Konferansı'nda katılım hakkı, net bir şekilde ifade edilmese de temellerinin burada atıldığı bilinmektedir (Turpancı, 2018, s. 65).

Katılım hakkı, net bir şekilde Rio Deklarasyonu'nun 10. maddesinde '*çevre konuları bireylerin belirli düzeyde katılımı ile ele alınmaktadır. Ulusal düzeyde her vatandaş kurumlardan çevre ile ilgili bilgilere ulaşabilecek ve karar verme sürecinde katılma fırsatına sahip olacaktır.*' şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre katılım konusunda devletlere yeni sorumluluklar yüklendiği görülmektedir. Deklarasyon aynı zamanda çevre odaklı toplantı ve metinlerde katılım hakkının ön planda tutulması için devletlere ayrıca sorumluluklar yüklemektedir (Ceyhan, 2019, s.39).

Katılım hakkına büyük katkı sağlayan Aarhus Sözleşmesi'nin ikinci kısmını oluşturan çevresel karar alma süreçlerine halkın katılımı, 6-8. maddelerinde düzenlenmektedir. 6. maddede, belirli faaliyetler hakkında kararlara katılımı; 7. maddede, vatandaşların çevre odaklı plan, program ve politikalara katılımı ve 8. maddede, idari düzenlemelerin ve hukuki bağlayıcılığı olan kuralların hazırlanmasına ilişkin hususlara yer verilmektedir. (Semiz, 2016, s.111). Bu maddeler genel anlamda katılım; uygulanan politikaları iyileştirdiği, vatandaşın isteklerinin hayat bulduğu ve çevre bilincini geliştirdiği konularını içermektedir (Güneş, 2010, s.310).

Uluslararası alanda çevresel katılım hakkı kapsamındaki bu tarz gelişmelerin sonrasında ulusal mevzuatta da hak boyutu ile düzenlenmiştir (Ceyhan, 2019, s.29). 2872 sayılı Çevre Kanunu içerisinde katılım hakkının önemi, 3/e maddesinde '*çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını oluşturmakla sorumludur.*' şeklinde belirtilmektedir. Bu maddeye göre devlet ve kent yönetimi, katılım hakkının kullanılacağı ortamı oluşturmakla; vatandaş ve topluluklar da bu ortamı kullanmakla yükümlüdürler. Dolayısıyla çevre hakkının aynı zamanda sorumluluk getirmesi bu noktada önem arz etmektedir. Çünkü çevre hakkı, hem ulusal hem uluslararası boyutta tüm kişilerin sorumluluk almasını gerektirmektedir.

1.4.4.3. Başvuru Hakkı

Başvuru hakkı, hak arama özgürlüğünün çevre hakkı kapsamında kullanılmasıdır. Bu kullanım, vatandaşların veya toplulukların çevrede oluşabilecek bir olumsuzluğu, durdurmak veya oluşan zararların giderilmesini sağlamak amacıyla idari ve yargısal alanlara başvurabilmelerini içermektedir. Bu anlamda başvuru hakkı, çevreye karşı sorumluluklarını aksatanlara ve çevreye zarar verenlere karşı idari, hukuki ve cezai anlamda yaptırımların söz

konusu olamadığı durumlarda çevre hakkının bağlayıcılığını ön plana çıkarmaktadır (Olgun & Işık, 2017, s.40).

Başvuru hakkı, literatür içerisinde ‘negatif katılma hakkı’ olarak bilinmektedir. Bu durum, çevre ile ilgili kararların oluşma aşamasında değil, uygulamaya geçtikten sonra kullanılan bir hak olmasından gelmektedir. Alınan karara sonradan edilen müdahale ise tüm kişiler (gerçek ve tüzel) tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu anlamda başvuru hakkı, çevre hakkını kullanan herkesi kapsamaktadır (Semiz, 2016, s.134).

Başvuru hakkı uluslararası alanda öncelikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ‘Etkili Başvuru’ başlıklı 13. maddesinde *‘bu sözleşme ile tanınan başvuru hakkı, hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.’* şeklinde belirtilmiştir.

Çevresel usuli hakların temel metni olan Aarhus Sözleşmesi’nde ise başvuru hakkı, çevresel bilgiye erişim hakkının ihlali, çevresel faaliyetlere yönelik katılımı engelleyici durumlar ve ulusal hukukun ihlaline ilişkin hususları kapsamaktadır. Sözleşmenin 9. maddesinde düzenlenen başvuru hakkı, bilgiye erişim ve katılım haklarını güvence altına almaktadır. Yine aynı madde içerisinde çevresel hakların ihlali ile karşılaşan halkın, resmi mercilerin kararlarına karşı tarafsız ve bağımsız mahkemelere başvuru hakkını koruma altına almaktadır. Sözleşme, çevre hukuku ihlallerini hedef alarak taraf devletlerin ulusal çevre hukukunu ihlal eden tüm kişilerin ihmalkar davranışlarına itiraz etmeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca Sözleşme’de, başvuruların korunması ile birlikte adil, hızlı ve optimal bir fiyatın olmasına da değinilmektedir. Başvurunun kabul edilmediği durumlarda ise yetkili makam hem halkın katılım sürecini hem de başvurunun hukuka uygunluğu kontrol eder (Güneş, 2010, s.314). Kısaca başvuru hakkının mevcudiyeti, diğer çevresel usuli hakları koruma altında alması açısından gereklidir.

Başvuru hakkı ulusal ölçekte incelendiğinde Çevre Kanunu’nun ‘Bilgi Edinme ve Başvuru Hakkı’ başlıklı 30. maddesinde *‘çevreyi kirleten ve bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetin durdurulmasını isteyebilir.’* şeklinde belirtilmektedir. Bu maddeye göre başvuru hakkının kullanılabilmesi için ortaya çıkan bir çevre kirliliğinden veya çevresel zarardan etkilenmek şart değildir. Bu hakkın kullanılabilmesi için yalnızca çevresel olumsuzluklardan haberdar olmak yeterlidir (Semiz, 2016, s.1).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUSLARARASI VE ULUSAL DÜZENLEMELERDE ÇEVRE HAKKI

Çevre sorunlarının artışı ve yoğunlaşması ile birlikte çözüm arayışlarının da hız kazandığı bilinmektedir. Bu arayışlar insan yaşamı ve ekosistemi tehlike altına almaya başlayan çevre sorunlarına karşı uluslararası işbirlikleri ile ortaya çıkmıştır. Çevre koruma ve iyileştirme süreçlerinin uluslararası boyutta yer almasının sebebi ise sorunlar gibi çözümlerin de küresel niteliğe sahip olmasının gerekliliğidir. Çalışmanın bu bölümünde çevre sorunlarının kritik seviyeye ulaşması ile birlikte ortaya çıkan uluslararası konferanslar, sözleşmeler, ulusal mevzuat ve örgütlerin niteliklerine yer verilmektedir. Bu anlamda gelecek kuşaklara sağlıklı ve dengeli bir çevre bırakabilmek, çevre hakkının kullanılabilmesini kolaylaştırmak ve ekosistemin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla ortaya çıkan konferans, sözleşme ve örgütlerden bahsedilmektedir.

2.1. Uluslararası Konferanslar

Küresel sorunlara küresel çözümler aramak amacıyla ülkelerin bir araya gelmesi ile meydana gelen konferanslar; BM İnsan Çevresi Konferansı, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, Johannesburg Konferansı ve Rio +20 Konferansı'dır.

2.1.1. Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (Stockholm Konferansı – 1972)

Çevre sorunlarının engellenmesi ve yok edilmesine karşı bilinen ilk adım olan 113 ulusun katılım gösterdiği BM İnsan Çevresi Konferansı 5 – 16 Haziran 1972 tarihleri arasında İsveç'in Stockholm kentinde gerçekleştirilmiştir. Stockholm Konferansı olarak da adlandırılan bu uluslararası konferans, insan çevresi ve ekolojinin devamlılığı için bir dönüm noktası niteliğindedir (Özmehmet, 2008, s.6). Bunun nedeni doğal kaynakların hızlı ve özensiz tüketimi sonucunda ortaya çıkan olumsuz çevresel koşullara yönelik farkındalığın dile getirildiği bir ortamın oluşmasıdır. Dolayısıyla Stockholm Konferansı'nın, ülkelerin bu farkındalıkla birlikte daha kaliteli bir çevre için üretilen politikalara öncülük ettiği bilinmektedir (Pallemmaerts, 1997, s.615).

Stockholm Konferansı, çevre odaklı ilk uluslararası faaliyet olarak ortaya çıkmasıyla birlikte tüm ulusları alarma geçirmiştir. Bu anlamda Konferans'ta, gelişmiş ülkeler sanayi

atıkları, hızlı nüfus artışı, çevre koruma ve iyileştirme konularına yönelirken üçüncü dünya ülkeleri, ekonomik kalkınma konusundaki kaygılarına yönelmiştir. Bu noktada az gelişmiş ülkeler, sanayileşmenin ekonomik faydalarını kullanamadıkları için zararlarından da sorumlu tutulamayacakları konusunu vurgulamışlardır. Bu sebeple katılımcılar, küresel çevreyi korumak amacıyla üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik kalkınma talepleri ile çevre koruma faaliyetleri arasına bir köprü oluşturmaya çalışmışlardır (Dauvergne, 2005, s.376). Bu anlamda Konferans sonucu ortaya çıkan Stockholm Bildirgesi (Report of the United Nations Conference on the Human Environment), çevrenin insanlık için birleştirici bir güç olduğunu kanıtlamaktadır. Konferans'ın ilk günlerinde ideolojiler ve siyasi ilkeler ciddi uyuşmazlıklara yol açsa da Konferans'ın etkililiği ve güçlü yönetimi sayesinde bu uyuşmazlıklar giderilerek insan çevresinin korunması ve iyileştirilmesi konusunda anlaşma sağlandığı bilinmektedir (Barthel, 1972, s.950). Bu tartışmalar ve uzlaşmalar sonucunda ortaya çıkan Stockholm Bildirgesi, ilerleyen yıllarda çevre hukukunun temelini oluşturmuş ve katılımcı tüm ulusların çevrenin korunması konusunda politika üretmesini sağlamıştır (Pallemmaerts, 1997, s.615).

Stockholm Bildirgesi, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde sağlıklı ve dengeli bir insan çevresi oluşturmak için oluşturulan eylem planları yer almaktadır. Bu bölümde bulunan yedi madde, insanoğlunun çevresi ile olan ilişkisinin son derece kritik olduğunu ve bu çevreyi korumak için tüm ulusların üzerine düşen görevleri yerine getirmesinin önemini belirtmektedir.

İlk bölümün devam eden kısmında ilan edilen ilkeler içerisinde; sağlıklı ve kaliteli yaşam koşullarının sağlandığı bir ortamda yaşama hakkı kapsamında çevre hakkı (m.1), var olan tüm doğal kaynakların bugünkü ve gelecek kuşaklar için korunması ve kaynakların yenilenebilme kapasitesinin iyileştirilmesi (m.2, m.3), insan faaliyetleri sonucunda tehlikeli oranda ortaya çıkan ısı ve zehirli gazların çevreye yayılmasının durdurulması (m.6), devletlerin kara ve deniz canlılarına zarar veren çevre kirliliklerini önlemek için politikalar geliştirmesi (m.7), gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin geri kalmışlıktan kaynaklanan eksikliklerin diğer ülkeler tarafından giderilmesiyle çevresel soruna yol açmasının engellenmesi (m.9), insan yerleşimleri ve kentleşmenin olumsuz etkilerinden kaçınmak için asgari sosyal, ekonomik ve çevresel yararları yönelik projelerin tasarlanması (m.15), devletler ile uluslararası kuruluşların çevre koruma ve iyileştirme çalışmalarında koordineli ve dinamik rol alması gerektiği (m.25) belirtilmektedir.

Bu maddelerden anlaşıldığı üzere Stockholm Bildirgesi kısaca, *'insan ve çevre arasındaki ilişkiyi, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkisini, ülkelerin ekonomik kalkınma sorunlarını, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi konusunda uluslararası işbirliğinin*

önemini ve bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının mevcudiyetini’ öne çıkarmaktadır (Güneş, 2012, s.86). Ayrıca Bildirge, sağlıklı ve dengeli bir ortamda insan yaşamının kaliteli bir şekilde devam edebilmesi için temel hakların (yaşam ve çevre) önemini ortaya koymaktadır (Yokuş Sevik, 2017, s.29). Bu bakış açısı ile üretilen ‘Bir Tek Dünyamız Var’ sloganı, yaşamın mümkün olduğu tek gezegenden faydalanmanın eşit hak ve yükümlülükler getirdiği anlayışını özetlemektedir. Böylece insanlığın ve diğer canlıların mevcudiyetini koruduğu sağlıklı çevreyi oluşturma, koruma ve iyileştirme küresel bir sorumluluk olduğu Stockholm Bildirgesi’nin temel noktasını oluşturmaktadır (Çamur & Vaizoglu, 2007, s.299).

2.1.2. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı – 1992)

Çevre sorunlarının küresel olması, BM üyesi ülkeleri bir araya getirmiştir. İklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi, okyanus ve denizlerin kirlenmesi gibi küresel çevre sorunlarının çözümü için düşünülen ortak eylem planları zorunlu hale geldiğinden Aralık 1989’da Çevre ve Kalkınma Konferansı’nın düzenlenmesi kararı (Karar No: 44/228) alınmıştır (Alada & Gürpınar & Budak, 1993, s.95). Bu amaçla bir araya gelen Hazırlık Komitesi, çalışmaları başlatmış ve Stockholm Konferansı’ndan tam 20 yıl sonra 3 – 14 Haziran 1992 tarihleri arasında Brezilya’nın başkenti Rio’da Yeryüzü Zirvesi olarak da adlandırılan Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) gerçekleştirmiştir (Güneş, 2012, s.87). Stockholm Konferansı’nda alınan kararlar rehberliğinde ilerleyen Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda, tüm insanlığın sağlıklı ve dengeli bir çevre için yerine getirmesi gereken sorumluluklar belirtmiştir (Panjabi, 1997, s. 156).

Çevre ve Kalkınma Konferansı, 20. yüzyılda çevre sorunlarının çözümü hakkında gerçekleştirilen en önemli toplantı olarak bilinmektedir. Bunun nedeni hem katılımın yoğunluğundan hem de içeriğinden kaynaklanmaktadır. 179 ülkenin katıldığı bu Konferans, çevrenin uluslararası boyutta korunması ve iyileştirilmesi çabalarının önemli bir simgesidir (Güneş, 2012, s.87). Ayrıca Konferans’ta çevreyi koruma ve iyileştirme konusunda alınan kararların tek küresel yetkilisi olarak BM kabul edilmiş ve bu kurum çatısı altında BM İktisadi ve Sosyal Konseyi (ECOSOS), BM Çevre Programı (UNEP) ve BM Kalkınma Programı (UNDP) kurulmuştur. Oluşturulan bu konsey ve programlar; iklim değişikliği, yerel yönetimlerin çevre konusundaki görev ve yetkileri, biyolojik çeşitliliğin ve ormanların azalması gibi konularda izlenmesi gereken ilkeleri belirlemekle görevlendirilmiştir (Aksu, 2011, s.14). Konferans sonucunda bu konuları içeren beş belge karşımıza çıkmaktadır. Bunlar:

1. Rio Bildirgesi
2. Gündem 21
3. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
4. Orman İlkeleri
5. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

Rio Bildirgesi, *'gelişmiş ve gelişmekte olan devletler arasında çevre koruması ve ekonomik kalkınma amaçları arasında bir uzlaşma içermektedir.'* Bu amaçla sunulan 27 maddelik Bildirge, ülkelerin ve vatandaşlarının özellikle sürdürülebilir kalkınma merkezinde uluslararası çevre hukukunun geliştirilmesini temellendirmektedir (Özbudun, 2009, s.8). Hukuki açıdan önemli bir bağlayıcılığa sahip olmayan (soft-law) Bildirge, buna rağmen hükümetlere politik açıdan sorumluluk yüklemektedir (Turpancı, 2018, s.53).

Rio Bildirgesi, Stockholm Konferansı'nın rehberlik ettiği uluslararası boyutta kilit sektörler ile bireyler arasında yeni işbirliklerinin oluşmasını amaçlayan ilkeler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan ile doğa ilişkisinin birbiriyle olan bağlantısı dikkate alınarak kalkınma politikalarının korunması gerektiği vurgulanmaktadır (UN, 1992, s.1). Genel anlamda Rio Bildirgesi, çevre ve kalkınma üzerine kurulu olduğundan ilk dokuz maddede ülkelerin ekonomik kalkınma politikalarının, çevrenin zarar görmesini engelleyici nitelikte olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Ancak kalkınma hakkı belirtilmeden önce Bildirge'nin ilk maddesinde sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, *'bireyler sürdürülebilir kalkınma konusunun merkezinde bulunduğundan doğa ile uyum içerisinde sağlıklı ve kaliteli bir yaşam hakkına sahiptir.'* şeklinde belirtilmektedir (UN, 1992, s.1).

Bildirge'nin önemli özelliklerinden biri, çevresel usuli hakların temelini atmasıdır. Bu kapsamda 10. ilke ile bu haklar şu şekilde düzenlenmektedir:

Çevre sorunlarına herkesin etkin katılımı ile verimli çözümler sağlanmaktadır. Bu sebeple ulusal boyutta her birey tehlikeli maddeler ve faaliyetlere ilişkin bilgiler de dahil olmak üzere her bilgiye ulaşabilecek ve karar verme sürecine katılma hakkına sahip olabilecektir. Devletler bilgiyi yaygınlaştırarak kamusal farkındalığı ve katılımı teşvik edebilecektir.

Bu madde ile birlikte çevre odaklı ortaya çıkan küresel ve ulusal metinlerde, söz konusu çevresel usuli haklara yer verildiği görülmektedir (Shelton, 2002, s.11). Usuli hakların

yanı sıra çevre hakkını koruyucu ve geliştirici ilkeler de ilk kez Rio Bildirgesi ile literatürde yerini almıştır.

Çevre hukukunun ilk adımları olarak bilinen Rio Bildirgesi için bazı yazarlar tarafından kalkınma ve çevre konularının barındırdığı çelişkiden kurtulamadığı yorumunu yapılmaktadır. Pallemarts'a (1997, s.622) göre Bildirge içerisinde bireyler bir kalkınma nesnesi olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkı vurgulansa da bu hakkın, tüketime yatkınlığa göre şekillendirildiği söylenmektedir. Bunun yanında ilk dokuz madde içerisinde karşımıza çıkan kalkınma hakkının devletlere mi yoksa bireylere mi sağlandığı hakkında bir belirsizlik olduğu konusu da eleştirilmektedir. Glass'a (2002, s.97) göre ise Rio Bildirgesi'nden sonra ortaya çıkan manzara, ilkelere uyulmadığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hızlı enerji tüketimi, tüketime yatkın politikalar, gelir dağılımı eşitsizliklerinin artışı gibi konuların ilerlemesinin durdurulamadığı yorumu da yapılmaktadır.

Rio Bildirgesi ile birlikte kabul edilen ilkelerin uygulamaya geçirilebilmesi amacıyla hazırlanan Gündem 21, ekonomik kalkınma ve çevreyi etkileyen kararlarda uluslararası kuruluşların, hükümetlerin ve kalkınma örgütlerin uygulamaları gereken faaliyetlerin yer aldığı bir eylem planıdır. Bu plan içerisinde 'Sosyal ve Ekonomik Boyutlar', 'Kalkınma İçin Kaynakların Korunması ve Yönetimi', 'Etkin Grupların Rollerinin Güçlendirilmesi' ve 'Uygulama Yöntemleri' başlıklı uygulama programları yer almaktadır (Keleş & Ertan, 2002, s.217). Bu uygulama programları, içerdikleri alanlar için politik sorumluluk içermektedir. Bu kapsamda Gündem 21'in temel yaklaşımı; uygulama alanlarının mali kaynaklarının belirlenmesi, yeni kaynakların oluşturulması, yerel yönetimlerin gerekli inisiyatifi alabilmeleri için merkezi vesayetin azaltılması, uygulama alanları ile ilgili konularda hükümet veya hükümet dışı organizasyonların işbirliğinin sağlanması gibi konulardan oluşmaktadır (Emrealp, 1998, s.27).

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, iklim değişikliğine sebep olan zararlı gazların emisyonlarının azaltılması ve alınacak tedbirlerin uygulanabilmesi için gelişmekte olan ülkelere maddi destek sağlanmasını amaçlamaktadır (Alada & Gürpınar & Budak, 1993, s.96). On beş başlıktan oluşan Orman İlkeleri'nin temelinde ise; orman bölgelerinin korunması, zarar görenlerin eski haline getirilmesi ve orman bölgelerinden elden edilen faydaların sürdürülebilirliğine katkı sağlanması yer almaktadır (Hooker, 1994, s.846). Son olarak ulusal mevzuatta yer alan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin amacı, *'bu çeşitlilik unsularının sürdürülebilir kullanımı, bu kaynaklara gerekli erişiminin sağlanması ve uygun finansmanın*

tedariki de dahil olmak üzere genetik kaynakların kullanımından doğan faydaların adil ve uygun paylaşımı’ şeklinde belirlenmiştir (Resmi Gazete, 1996, s.8).

2.1.3. Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Rio +10 Konferansı)

BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 26 Ağustos – 4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde gerçekleştirilmiştir. BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’ndan tam 10 yıl sonra gerçekleşen ve bu sebeple Rio +10 Konferansı olarak da adlandırılan Zirve’de toplumun tüm kesimlerinin aktif şekilde rol aldığı bilinmektedir (Çamur & Vaizoglu, 2007, s.301). Toplantıya 104 ülke, sivil toplum kuruluşları ve çevre odaklı kurumlar katılım göstermiştir. Katılımcı dünya liderleri; küresel çevre sorunlarının mevcudiyetinin devam ettiğini, biyolojik çeşitliliğin azalması durumunu, iklim değişikliklerinin olumsuz etkilerini ve çevresel kirliliklerin insan yaşamına olan olumsuz etkilerini belirterek tehlikenin yok olmadığını vurgulamışlardır (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.335). Zirve ile birlikte çevre sorunlarının dünyanın her yerinde etkisini koruduğu ve bu konuda daha etkili önemler alınması gerektiği anlaşılmıştır.

BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nin gerçekleşme amacı, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı sonrası geçen 10 yıl içerisinde alınan kararların ve oluşturulan ilkelerin uygulanmasındaki verimliliğin değerlendirilmesi, karşılaşılan zorlukları tespit etmek ve bu zorlukları aşmak için alınan tedbirler ile birlikte daha verimli ve ekonomik kalkınma politikaları üretmektir (Aksu, 2011, s.19). Bu amaç doğrultusunda 37 ilkeden oluşan ‘Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Bildirgesi’ ve bu Bildirge’nin 36. maddesinde yer alan ‘Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Uygulama Planı’ kabul edilmiştir (UN, 2002, s.1).

Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Bildirgesi’nde insanlığın ve ekosistemin yoğun bir şekilde maruz kaldığı sorunların yanı sıra piyasa hareketlilikleri ve sürdürülebilir kalkınma sağlanırken fırsatların yanında zorlukların da oluşabileceği belirtilmektedir (Semiz, 2016, s.28). Bildirge doğrultusunda 153 maddelik bir uygulama planı hazırlanmıştır (mfa.gov.tr). Uygulama planı içerisinde bulunan başlıklar içerisinde; yoksulluk, sürdürülebilir kalkınma sağlanırken doğal kaynakların kullanımı ve yönetimi, gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma için geliştirmesi gereken politika önerileri bulunmaktadır (UN, 2002, s.1). Böylece Bildirge ile Uygulama Planı’nın birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Zirve süresince sürdürülebilir kalkınma kavramının odağında insan olduğu vurgulanmış ve farklılık gözetmeksizin tüm ülkelere yönelik hakların geliştirilmesi

sağlanmıştır. BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda belirlenen ilkelerin 10 yıl içerisindeki verimliliği tartışılarak çözüm odaklı yeni fikirler ortaya çıkmıştır (Köşker, 2020, s.15). Ancak bu fikirler sonucunda ortaya çıkan metinlerin hukuki bir bağlayıcılığının olmaması ve uluslararası alanda 'sürdürülebilir kalkınma' başlıklı ilk toplantı olmasına rağmen bu kavramın hayata geçirilmesine yönelik söylemlere yer vermemesi eleştirilere neden olmuştur (Güneş, 2012, s.89).

2.1.4. Rio+20 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı

Brezilya'nın Rio kentinde gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın 20. yılında sürdürülebilir kalkınma kavramı etrafında bir değerlendirme yapmak ve yeni öneriler geliştirmek amacıyla BM üyesi ülkeler tarafından aynı kentte 20 – 22 Haziran 2012 tarihleri arasında Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.336). Konferans'ın amacı, sürdürülebilir kalkınma kapsamında ülkelerin siyasi uzlaşılarının yenilenmesidir. Bunun yanında Konferans'ın iki temel başlığı sürdürülebilir gelişmenin kurumsal çerçevesi ve yoksulluğun yok edilmesi kapsamında yeşil ekonomidir (Semiz, 2016, s.29).

Konferans'ın önemli sonuçlarından biri 'İstedığımız Gelecek' (The Future We Want) başlıklı belgedir. Bu belgede özellikle yoksulluk ile mücadele ve ekonomik kalkınma sağlanırken doğayı koruma temaları öne çıkmaktadır (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.337). Bu temalar ile bağlantılı olarak sürdürülebilir kalkınma kavramının kapsamı ve alt yapısının geliştirilmesi de vurgulanmaktadır (Ceyhan, 2019, s.54). Metnin geneline bakıldığında asıl hedefinin ekonomik kalkınma olduğu, ancak kalkınmanın devamlılığının sağlanması için sürdürülebilirliğin tek şart olduğu söylenmektedir. Kısaca belge, çevre (doğal kaynaklar) var olduğu sürece kalkınmanın sağlanacağı, bu sebeple çevrenin değerlerine (temiz hava, su, toprak) önem verilmesinin gerekliliğine işaret edilmektedir (Semiz, 2016, s.29).

Konferans'ın bir diğer önemli noktası ise Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin oluşturulmasına karar verilmesidir. Son olarak Eylül 2015 tarihinde resmen kabul edilen 17 hedef; yoksulluğa son, açlığa son, sağlıklı ve kaliteli yaşam, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sanitasyon, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi-yenilikçilik ve altyapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sorumlu üretim ve tüketim, iklim eylemi, sudaki yaşam, karasal yaşam, barış-adalet ve güçlü kurumlar ile amaçlar için ortaklıklar şeklinde belirlenmiştir (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.337).

2.2.Uluslararası Anlaşmalar ve Belgeler

Çevre ve çevre hakkının uluslararası alanda korunması ve iyileştirilmesi amacıyla pek çok toplantı ve belge düzenlenmiştir. Bunun nedeni çevrenin korunması ile ilgili konuların küresel nitelikte olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde, çevre sorunlarının önlenmesine ve çevre hakkının korunmasına yönelik uluslararası anlaşma ve belgelere yer verilmektedir.

2.2.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde bulunan hakların genel olarak güvence altına alınması amacıyla 4 Kasım 1950 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Sözleşmedir. Bozkurt'a (2003, s.109) göre temel insan haklarının tekrar edildiği bir sözleşmeye ihtiyaç duyulmasının nedeni; BM üyeleri arasında bulunan ülkelerin farklı rejimlerde olması sebebiyle ortak hareket etme imkanının kısıtlanmasıdır. Buna karşılık Avrupa Konseyi, yalnızca Batı Avrupa ülkelerini kapsadığından '*daha dar bir bölgede etkili bir insan hakları sözleşmesinin*' mevcudiyetini kabul etme gerekliliğinin ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Böylece AİHS, Avrupa Konseyi'ne taraf olan ülkelerin uygulayacağı bir çeşit 'Avrupa Anayasası Şartı' olarak bilinmektedir.

AİHS, uluslararası alanda insan hakları ile ilgili olan mevcut sözleşmeler içerisinde en etkili olanıdır. Bunun nedeni, temel hak ve özgürlüklerin demokratik bir siyasi rejime ve insan haklarına olan ortak saygıya dayandığı inancı ile ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Böylece Sözleşme, temel hakların korunması ve sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda yalnızca taraflara değil, aynı zamanda yargısal nitelikte olan kurumlara da sorumluluklar yüklemektedir. Bu durum, AİHS'nin hukuki bağlayıcılığını tüm devletler üzerinde yoğun bir şekilde hissettirdiğini göstermektedir (Gözübüyük & Gölcüklü, 1994, s.16). Bu anlamda AİHS, yargı sistemi ve kurumları ile insan haklarının korunmasında en etkin ve önde gelen sözleşme olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilgin, 2017, s.82).

Sözleşme'nin oluşturulan ilk halinde çevre ve çevre hakkı kavramlarına yer verilmemiştir. Çevre sorunlarının 1970li yıllarda belirginleşmeye başladığı göz önünde bulundurulduğunda bu durum normal karşılanmaktadır. Ancak Sözleşme'de düzenlenen temel haklar, dolaylı olarak çevre hakkını da kapsamaktadır (Kılıç, 2001, s.139). Bu sebeple Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), çevre hakkını ve çevre korumasını içeren durumlarda Sözleşme'nin kapsamına giren yaşam hakkı (m.2), adil yargılanma hakkı (m.6), özel hayat ve ailenin korunması hakkı (m.8), bilgilendirme hakkı (m.10) ve ek protokol içerisinde yer alan

mülkiyetin korunması hakkı (m.1) maddeleri üzerinden incelemektedir (Yokuş Sevük, 2017, s.65).

Çevre ve çevre hakkı konulu anlaşmazlıklarda, Sözleşme'ye dolaylı bir şekilde başvurulsa da son yıllarda, Avrupa'da çevrenin korunmasına yönelik konularda yetkili aktörü belirleme hususunda Sözleşme üzerinde yapılan eklemeler çevresel hasarlardan doğan yükümlülüğü kimin üstleneceği noktasında karışıklığa yol açmıştır. Bu da mahkeme kararlarının Sözleşme'de bulunan insan haklarını aktif hale getirerek bireylerin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını koruma altına almasını sağlamıştır (Akbaba, 2016, s.164).

2.2.2. Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi

Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Kaliforniya eyaletinde bulunan San Jose kentinde 22 Kasım 1969 tarihinde imzalanmıştır. 82 maddeden oluşan Sözleşme, genel anlamda medeni ve siyasi hak ve özgürlükleri içermektedir. Üçüncü bölümü oluşturan 26. madde; ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda ödevler içermektedir (Kılıç, 2001, s.140). Bu ödevler; her bireyin ailesine, toplumuna ve tüm insanlığa karşı sorumlu olması durumudur ve haklarının da Sözleşme tarafından güvence altına alındığı belirtilmektedir. Güvence altına alınan hakların bazı durumlarda sınırlandırılabilmesi de vurgulanmaktadır (Aslan, 2012, s.269). Bölümün içerdiği tek madde olan 26. madde; *'ekonomik, sosyal ve kültürel alanda hem ülke içi hem de uluslararası önemler almayı taahhüt eder. Özellikle mevzuat veya diğer kanuni yollarla ekonomik ve teknik nitelikte olan işbirliklerinin tam olarak gerçekleştirilmesini destekler.'* şeklinde karşımıza çıkmaktadır (American Convention on Human Rights, 1969, s.9).

Çevre hakkı kavramı, Sözleşme'nin ilk halinde yer almamaktadır. Ancak 17 Kasım 1988 tarihinde yapılan San Salvador Ek Protokolü'nde, taraf ülkelerin sağlıklı çevre hakkını tanınması konusuna yer verilmiştir (Kılıç, 2001, s.140). Protokol içerisinde 'sağlık hakkı' ve 'sağlıklı çevre hakkı' başlıklı maddeler yer almaktadır. Sağlık hakkını koruyan 10. madde, herkesin her alanda (fiziksel, psikolojik, sosyal) sağlık hakkına sahip olduğunu ve taraf devletlerin kamusal yararı gözeterek sağlık hakkı kapsamında alması gereken önemleri içermektedir. 11. madde ise, kamusal ihtiyaçların karşılanmasıyla birlikte herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu ve taraf ülkelerin de çevresel koruma ve geliştirme konularını desteklemesi gerektiği belirtilmektedir (Protocol of San Salvador, 1988, s.4). Sözleşme'nin en önemli özelliği, sağlıklı çevrede yaşama hakkının düzenlendiği ilk uluslararası sözleşme olmasıdır (Kaboğlu, 1992, s.137).

2.2.3. Dünya Doğa Şartı

BM Genel Kurulu tarafından 28 Ekim 1982 tarihinde yayımlanan Dünya Doğa Şartı, insan faaliyetleri sonucunda doğada ortaya çıkan zararları önlemek ve yok etmek adına çevre koruma ilkelerini ele almaktadır. BM İnsan Çevresi Konferansı'nda alınan kararların uygulanamamasından sonra ortaya çıkarılan Şart'ın hukuki bağlayıcılığı olmamakla birlikte, çevre hukuku konusunda önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Stockholm Bildirgesi'nden farklı olarak Şart'ta, çevre korumasının insan odaklı bir bakış açısı ile değil, insanı doğanın bir parçası sayarak çevreye karşı olan faaliyetlerinin belirli kurallara dayalı olması gerektiği vurgulanmaktadır (Sands, 2003, s.45). Bu anlamda medeniyet temellerinin doğada bulunduğu dikkat çeken Şart, insanoğlunun doğa ile iç içe yaşamasının onlara gelişimlerini ilerletmek ve keyifli bir yaşam sürdürebilmek için imkan sağladığının altını çizmektedir (World Charter for Nature, 1983, s.1).

Dünya Doğa Şartı toplamda üç bölümden oluşmaktadır. 'Genel İlkeler' in bulunduğu ilk bölümde doğayı ve doğada bulunan canlıları korumak için öneriler sunulmaktadır. Bu anlamda 4. maddede *'insanoğlu tarafından kullanılan kara, deniz ve atmosferik kaynaklar, sürdürülebilir bir şekilde ve ekosistemde bulunan diğer türleri tehlikeye atmadan kullanılmalıdır.'* cümlesi ile sürdürülebilirliğe işaret edilmektedir (World Charter for Nature, 1983, s.1). 'İşlevler' başlıklı ikinci bölümde sürdürülebilirlik fikrini ele alarak bu konuda uygulanması gereken kurallar belirtmektedir. Ayrıca bu bölümde çevresel bozulmalara önlem alınması gerektiği vurgulanarak çevre hakkını koruyucu ve geliştirici ilkeler arasında yer alan önleme ilkesinin de önü açılmaktadır (Sands, 2003, s.46). Son olarak 'Uygulama' başlıklı üçüncü bölümde ekosistemin ve insan çevresinin hangi yöntemlerle korunabileceği (m.16), çevresel konularda aktörlerin işbirliği yapması gerektiği (m.21), finansal kaynakların sağlanması (m.17) ve bu konuda bireylerin katılımını sağlamak amacıyla bilgiye erişimi kolaylaştırma (m.23) gibi konular üzerinde durulmaktadır (World Charter for Nature, 1983, s.2). Bu noktada 23. madde, çevresel usuli haklar içerisinde bulunan bilgi edinme hakkına işaret etmektedir.

Sonuç olarak Dünya Doğa Şartı, açık ve net ifadeleri ile çevre hakkının oluşmasında temel adımların atıldığı önemli bir belge niteliğindedir. Pallemarts' e (1997, s.615) göre Şart, Stockholm Bildirgesi'nden daha önemli hukuki bir yankı uyandırma amacı gütmese de BM Genel Kurulu, Şart'ın hem uluslararası hukuka hem de her devletin hukuki yapısına yansımalarının gerekliliğini vurgulamıştır.

2.2.4. Montevideo Programı

BM Genel Kurulu, 1975 yılında UNEP'in ulusal ve uluslararası çevre hukukunun geliştirilmesi konusunda aktif görevinin olması gerektiğine karar vermiştir. Bu karar ile birlikte UNEP'in, her sene oluşturulan anlaşmalar ve mevcut anlaşmaların durumu hakkında rapor sunmasına karar verilmiştir. Böylece UNEP, uluslararası çevre hukuku konusunda çalışmalarını arttırmış ve bu tarihten sonraki çevre odaklı anlaşmalarda etkin rol oynamıştır. Montevideo Programı ise UNEP'in çalışmalarında kullanmaları için geliştirilmesi gereken bir strateji ve rehber niteliğinde bir kaynağın bulunmaması sebebiyle ortaya çıkmıştır. Böylece 1982 yılında UNEP Yönetim Konseyi tarafından 'Montevideo Kalkınma ve Çevre Hukuku Periyodik İnceleme Programı' adıyla oluşturulan Program, UNEP faaliyetlerine ışık tutmuş ve bu eksikliği gidermiştir (Kayhan, 2013, s.67).

1982 yılından beri neredeyse on senede bir yayınlanan Montevideo Program dizisi ile UNEP, ilk kez bireysel çevrelerde gelişme sağlamak adına orta vadeli ihtimallerin detaylı bir listesini sunmaktadır. Bu amaca ulaşmak için UNEP, çevresel sorunlar içerisinde en sık karşılaşılan sorunlar için 'küresel bir anlaşma oluşturulabilecek ilkeleri' detaylandırarak bir çerçeve çizmektedir. Ancak çizilen bu çerçevenin hukuki açıdan bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Buna rağmen UNEP'in zamanla çevre hukuku üzerine çalışmalarının artmasıyla, Program'a taraf olan devletlerin ilgisinin de arttığı gözlenmektedir (Turpancı, 2018, s.102).

Montevideo Programları başlıca beş diziden oluşmaktadır. 31 Mayıs 1982 tarihinde ortaya çıkan 1. Montevideo Programı; deniz kirliliğini, atmosfere ve ozon tabakasına verilen zararı, nehir ve göl gibi bölgesel suların kirliliğini önlemek için ilkeler içermektedir. Aynı zamanda kıyı ve toprak yönetimi konusunda ulusal ve bölgesel kuralların uluslararası standartlara göre hazırlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Program içerisinde çevresel kirliliklerin oluşturduğu hasarı telafi etmek için öneriler de bulunmaktadır (Montevideo Programme for the Development and Periodic Review of Environment Law, 1982, s.4). Program'da amaçlanan ise uluslararası çevre sorunlarını gidermek ve çevre hukukunun gözden geçirilerek geliştirilmesi için bir strateji belirlemektir (Turpancı, 2018, s.203). Bu doğrultuda Program'ın içeriğinde çevresel sorunlar konusunda önce mevcut durumun değerlendirildiğine daha sonra stratejilerin tespit edildiğine dikkat çekilmektedir.

1993 yılında yayımlanan 2. Montevideo Programı hazırlanırken, genel anlamda BM Çevre ve Kalkınma Konferansı sonrası ortaya çıkan 'Gündem 21' eylem planından

faaydalanıldığı göze çarpmaktadır. İlkenden farklı olarak 2. Montevideo Programı, Çevresel Etki Değerlendirmesi konusunda bilgilendirme içermektedir (Programme for the Development and Periodic Review of Environmental Law for the 1990s, 1993, s.6).

3. Montevideo Programı, 9 Şubat 2001 tarihinde kabul edilmesi sebebiyle 21. yüzyılın ilk on yılı için oluşturulduğu bilinmektedir. Bu Program, çevre hukukunun ilerletilmesine ilişkin pratik ve teorik temelde ortaya çıkan çalışmalara destek verilmesini içermektedir (Sand, 2003, s.45). Bu anlamda gelişmekte olan ülkelerin ve küçük ada ülkelerinin kurumsal kapasitelerini güçlendirmek ve bu devletlerin çevre hukuku konusunda gelişimini sağlamak amaçlanmaktadır (The Programme for the Development and Periodic Review of Environmental Law for the First Decade of the Twenty-First Century, 2001, s.3).

21. yüzyılın ilk on yılı için planlanan 3. Montevideo Programı'nın süresi tamamlanmadan 27 Ocak 2008 tarihinde yayınlanan 4. Montevideo Programı, çevre hukuku konusunda ortaya çıkan sorunların mevcudiyeti ve bu sorunlar üzerinde çalışmaların gerekliliği konusu ile başlamaktadır (Turpancı, 2018, s.104). Bu anlamda etkili bir uluslararası çevre hukuku için, çok taraflı çevre anlaşmalarına mümkün olduğunda geniş katılımın sağlanması ve ilgili stratejiler ile ulusal mevzuatların geliştirilmesi yolunda politikaların izlenmesi gerektiği belirtilmektedir (Fourth Programme for the Development and Periodic Review of Environmental Law, 2008, s.1).

Son olarak 28 Mart 2019 tarihinde yayımlanan 5. Montevideo Programı, 'insanlar ve gezegen için' notuyla sunulmuştur. Diğer Programlardan farklı olarak 5. Montevideo Programı, kısa ve öz bir şekilde hazırlanmıştır. Önceki Programlar içerisinde yapılan mevcut durum değerlendirmesi, sonra strateji belirleme yöntemi bu Program içerisinde uygulanmamış ve 2020 yılında başlaması planlanan on yıllık çalışma programları ile 2030 Sürdürülebilir Kalkınma gündeminin çevresel boyutlarına katkıda bulunulması için orta vadeli stratejilerin belirleneceği konusuna yer verilmiştir (Fifth Programme for the Development and Periodic Review of Environmental Law (Montevideo Programme V): Delivering for People and the Planet, 2019, s.2). Ancak Program içerisinde planlanan ve çevre hukuku alanında ihtiyaç ve önceliklerin belirleneceği on yıllık çalışma programları, COVID-19 nedeniyle ertelenmiştir. 23 – 25 Mart 2020 tarihleri arasında yapılması planlanan toplantının, mümkün olan en kısa sürede Kenya'nın Nairobi kentinde düzenlenmesi düşünülmektedir (www.unenvironment.org).

2.2.5. Avrupa Kentsel Şartı ve Kentli Hakları

Kentli hakları, kentsel yaşamın karmaşıklığı ve bozulmakta olan niteliği ele alındığında sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının devamı olarak ele alınmaktadır. Sanayileşme sonrası kentsel çevrede meydana gelen çevresel bozulmalar, toplumların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkilerin kritik seviyeye gelmesi, kentli ve çevre haklarının ortaya çıkmasının temel sebebi olarak değerlendirilmektedir. Çevre hakkı gibi kentli hakları da birçok alanda, insanın yaşam çevresini bozan olumsuzluklara karşı kişilere hem hak tanımakta hem de sorumluluklar yüklemektedir. (Akkoyunlu Ertan, 1997, s.38 – 39).

Bookchin'e (1992, s.10) göre kent, tüm canlıların bir arada bulunduğu ekosisteme duyarlı, toplumsal örgütlenmenin gerçekleştirildiği ve yalnızca insanı değil tüm ekosistemi kapsayan bir mekandır. Dolayısıyla kentsel hayat ile sağlıklı ve dengeli bir yaşama ulaşmak arasında önemli bir ilişki vardır. Özellikle küresel anlamda kent nüfusunun artmasıyla kent – çevre ilişkisindeki gelişmeler de artmıştır. Bu ilişkinin nitelikli bir şekilde ilerlemesi için doğal çevredeki tüm canlıların ve toplumların uzlaşması gerekmektedir (Akkoyunlu Ertan, 2008, s.130).

Ekosistem ve toplum uzlaşmasının sağlanması için ulusal ve uluslararası ölçekte toplantılar düzenlendiği ve yasal düzenlemeler oluşturulduğu bilinmektedir. Bu anlamda kentli haklarının geçmişi 1871 Paris Komünü'ne dayanmaktadır. Paris Komünü yerel demokrasiyi güçlendiren bir adım olarak nitelendirilmektedir. Bunun dışında konut krizi, kenttaşların karar alma süreçlerine katılma özgürlüğü, bireysel özgürlük, kentte güvenliği sağlamak için savunma güçlerinin örgütlenmesi gibi amaçları da kapsamaktadır. Paris Komünü sonucunda oluşan yasal düzenlemede kentsel çevre sağlığının korunması, kent düzenlemesinin ön koşulunu oluşturmaktadır. Paris Komünü ile başlayan süreçte kent ve çevre açısından önemli olan uluslararası toplantı ve belgeler karşımıza çıkmaktadır. Bunların arasında 1972'de düzenlenen BM Çevre Konferansı, 1982'de kabul edilen Dünya Doğa Şartı, 1992'de yayımlanan Avrupa Kentsel Şartı I ve 2008 yılı Avrupa Kentsel Şartı II ve Rio Bildirgesi gibi pek çok toplantı ve belge yer almaktadır. Bunların ortak amacı kent yaşamının sağlıklı ve dengeli bir çevredeki mevcudiyetini korumaktır (Akkoyunlu Ertan, 1997, s.40). Bu noktada Avrupa Kentsel Şartı'nın, diğer belgelerden farklı olarak doğal çevreyi değil, kent içerisindeki insan çevresini merkezine alarak hazırlandığı bilinmektedir. Şart ile aynı yıl düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'ndan kabul edilen 'Gündem 21' başlıklı eylem planı da kentli haklarını merkeze alan bir belge niteliğindedir (Tuğaç, 2020, s.45).

Avrupa Kentsel Şartı I, Avrupa Konseyi'nin kent politikaları ışığında oluşturulmuştur. Bu anlamda Konsey'in düzenlediği 'Kentsel Rönesans İçin Avrupa Kampanyası' tüm Avrupa ülkelerinin yerel yönetimlerini ve vatandaşlarını kapsamaktadır. Bu anlamda Kampanya, kent yaşamının iyileştirilmesi için dört temel amaç taşımaktadır. Bunlar: 'fiziki kentsel çevrenin iyileştirilmesi, mevcut konut stokunun iyileştirilmesi, kentlerde sosyal ve kültürel imkanların oluşturulması ve toplumsal kalkınma ile halk katılımının özendirilmesi' konularını içermektedir. 1980 –1982 arası oluşturulan bu Kampanya, Avrupa Konseyi tarafından ayrı bir program olarak ele alınmaktadır. Bu program kapsamında yerel yönetimlerin artan sorumluluğu neticesinde Konsey'in, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Daimi Konferansı düzenleyerek 'yerinden yönetim' anlayışının temellerini attığı söylenmektedir (tbb.gov.tr). Böylece Konsey tarafından 18 Mart 1992 tarihinde Avrupa Kentsel Şartı I, Konsey tarafından kabul edilerek uluslararası alanda kentli haklarının ele alındığı ve hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzaladığı ilk belge niteliğini taşımaktadır (Pektaş & Akın, 2010, s.27).

Merkezinde kentli haklarını bulunduran Avrupa Kentsel Şartı I, yerel boyutta etkin bir yönetim için gerekli olan ilkeleri ve çevre hakkı kavramını barındırmaktadır. Bu anlamda karşımıza çıkan 'kentlerde çevre ve doğa' başlığı içerisinde bulunan ilkeler; yerel yönetimlere doğal ve enerji kaynaklarının akılcı kullanımından sorumlu olduğunu, yerel yönetimlerin çevre kirliliklerine karşı politikalar geliştirmesi gerektiğini ve doğayı korumanın toplumsal bilinç gerektiren bir faktör olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında 'kentlerde sağlık' başlığı içerisinde belirtilen kentsel çevrenin tüm kenttaşlara iyi sağlık koşullarının sağlanması ve bu konuda yerel yönetimlerin toplum odaklı sağlık girişimlerini ve katılımlarını teşvik etmesi de çevre hakkının bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Mutlu & Yücel Batmaz, 2013, s. 181). Bu noktada Şart – I, kent içerisindeki yapay çevreyi koruyarak hem insan sağlığına hem de yaşam kalitesine özen göstermeyi hedeflemektedir.

Çevre hakkı kapsamında da ele alınan 'katılım hakkı' Şart – I içerisinde; yerel politik yaşamda etkin katılımın sağlanabilmesi için yerel yönetimlerin belirleyici olması gerektiği, geleceği etkileyen konularda halka danışmanın gerekliliği, karar verme süreci sonucunda ortaya çıkan belgelerin anlaşılabilirliği ve özellikle gençlerin toplumsal yaşama katılımının yerel yönetimler tarafından sağlanması olarak belirtilmektedir (Mutlu & Yücel Batmaz, 2013, s.184). Böylece Şart – I içerisinde katılım hakkı, yerel yönetimler tarafından ve yaş, cinsiyet, inanç, milliyet, ekonomik ve politik ayrım yapılmaksızın tüm kenttaşlara eşit şartlarda sağlanması gereken bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır (Pektaş & Akın, s.2010, s.29).

Kent ve çevre ilişkisinin durağan bir yapısı olmadığının kanıtı olarak gösterilen Avrupa Kentsel Şartı – II: Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto ise değişen ve gelişen ekonomilere ve kültürlerle göre yeniden yapılandırıldığı bir belge olarak bilinmektedir. Avrupa Konseyi tarafından 29 Mayıs 2008 tarihinde kabul edilen Şart – II, halk katılımının sağlanması ve çevre sorunlarını beraberinde getirebilecek faaliyetleri önleme konularını tekrarlayarak sürdürülebilirlik kavramına değinmektedir (Tuğaç, 2020, s.46). Kavram ‘Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar’ başlığı ile kent yaşamına yeni bir yaklaşım getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Şart – II’nin 44. maddesinde, ‘kenttaşların ve kentsel kalkınmayı amaçlayan tüm aktörlerin, kentleri ve kasabaları sürdürülebilir kentsel alanlara dönüştürmeye yönelik faaliyetlerinin desteklendiği’ belirtilmektedir. Şart – II içerisinde kentte meydana gelen konularda sürdürülebilirliğin kararlılıkla devam ettirilebilmesi için kent ekolojisinin de geliştirilmesi ayrıca desteklenmektedir (tbb.gov.tr).

2.2.6. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (AİHHŞ), Afrika Birliği Organizasyonu tarafından 1981 yılında kabul edilerek 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Şart, Avrupa ve Amerika kıtasında ortaya çıkarılan evrensel insan haklarını temel alarak bölgesel haklar belgesi niteliği taşımaktadır. Gemalmaz’a (1989, s.11) göre insan haklarını koruma sistemlerinin bölgesel örgütlenmeleri arasında önemli derecede etkileşim ve iletişim vardır. Dolayısıyla tüm bölgelerin insan hakları belgelerinin, tüm uluslar tarafından bilinmesi zorunludur. Aynı zamanda siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal hak ve ödevleri barındıran Şart, dayanışma haklarını barındırması sebebiyle ‘halkların hakkı’ olarak bilinmektedir (Akbaba, 2016, s.163).

Çevre hakkı, Şart’ın 24. maddesinde; *‘bütün halklar, kendi gelişmelerine uygun olarak elverişli ve tatmin edici bir çevreye sahip olma hakkına sahiptir.’* şeklinde belirtilmektedir (African Charter on Human and Peoples Rights, 1986, s.7). Bu anlamda Şart, sağlıklı bir çevre hakkını temel insan hakları arasına almaktadır (Olgun & Işık, 2017, s.41). Böylece Şart’ta temel insan hakları arasında yerini alan çevre hakkı, ulusal gelişmelerin en önemli koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıç, 2001, s.139). Şart’ın en önemli özelliği ise çevre hakkının dayanışma hakları içerisinde kişisel değil, toplumsal bir hak olduğunu vurgulamasıdır. Çünkü Afrika devletlerinin kuzey ülkelerinin bireyci anlayışına her alanda karşı çıktığı bilinmektedir. Dolayısıyla Afrika ülkelerinin bu tutumu Afrika İnsan ve Halkların Hakkı Şartı içeriğine de yansımaktadır (Dural, 2008, s.197).

2.2.7. Brundtland (Ortak Geleceğimiz) Raporu

1983 yılında BM Genel Kurulu kararı ile oluşturulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED), Gro Harlem Brundtland başkanlığında çevresel değişimin küresel etkilerini belirleme görevini üstlenmiştir. Bu görev ile Komisyon, 1987 yılında Brundtland Raporu olarak da adlandırılan Ortak Geleceğimiz Raporu'nu yayımlamıştır. Bu Rapor, çevre ve kalkınma anlamında gelecekte endişe eden Komisyon'un, çevre sorunlarının mevcut durumunu belirlemek ve geleceği korumak amacıyla önlem alma girişimi olarak değerlendirilmektedir (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.328). Bu kapsamına hazırlanan gündem başlıkları şu şekilde belirlenmiştir: (Our Common Future, 1987, s.1).

- 2000 yılı ve sonrasında sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için uzun vadeli çevresel stratejileri belirlemek,
- Çevre ile ilgili endişeleri önlemek, farklı ekonomik düzeylerdeki ülkelerin işbirliğini sağlamak, insan – kaynak ve çevre – kalkınma ilişkileri arasında destekleyici amaçlar belirlemek,
- Çevresel sorunları daha etkin bir şekilde önlemek için uluslararası toplumlar yoluyla sorunları çözmek,
- Uluslararası toplumların çevre odaklı amaç ve beklentilerini belirleyerek uzun vadeli bir eylem planı oluşturarak yardımcı olmaktadır.

Buradan anlaşıldığı üzere Komisyon, yalnızca kalkınma amacıyla doğal çevreden fedakarlık etme konusundaki endişeleri ele alarak çevre ve kalkınma arasındaki karşıtlığın yumuşatılmasını amaçlamaktadır. Bu amaçla uluslararası boyutta tartışılan çevresel problemler, farklı yönlerden değerlendirilmektedir. Rapor'un temel noktası ise çevresel ve ekonomik anlamda sorunların birbiriyle olan ilişkisi ve insan gereksinimleri karşılanırken doğal kaynakların korunması gerekliliğidir. İşte bu noktada, sürdürülebilir kalkınma kavramı karşımıza çıkmaktadır (Aksu, 2011, s.14).

Ortak Geleceğimiz Raporu'nda, yoğun dünya nüfusunun ihtiyaçları karşılanırken ortaya çıkan çevre sorunlarının insan mevcudiyetini ve refahını tehdit etmesi sebebiyle sürekli ve dengeli kalkınma uygulamalarına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (Güneş, 2012, s.86). Bu anlamda Rapor, sürdürülebilir kalkınma kavramını, *'sabit bir uyum değil, kaynakların aşırı ve hızlı tüketiminin, kurumsal değişimin, yatırımların ve teknolojik gelişmelerin yöneliminin hem gelecek nesillere hem de bugünün ihtiyaçlarına uygun hale getirildiği bir değişim süreci'*

olarak tanımlamaktadır (Our Common Future, 1987, s.17). Bu tanım ile amaçlanan, ekosistemin ve doğal kaynakların gelecek nesiller için de gerekliliğini vurgulamaktadır (Çamur & Vaizoglu, 2007, s.299). Tekeli'ye (2017, s.5) göre ise bu tanım, insanoğlunun ekonomik kalkınmadan vazgeçmeden doğaya zarar vermemenin bir yolunu aramasına işaret etmektedir. Böylece kaynak kullanımında nesiller arası adaletin sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca Rapor'u hazırlayanlar sürdürülebilir kalkınma tanımlamasının yetersiz olduğunun farkında olduğundan, *'nesiller arası adalete saygılı bir düşüncenin aynı nesil içindeki eşitsizliklere duyarsız kalamayacağı'* durumunu da eklemişlerdir.

BM gibi uluslararası örgütlerin oluşturduğu komisyonların niteliği incelendiğinde hukuki belirleyiciliği olmayan öneri ve bilgilendirme içeren belgeler karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu Rapor, çevre hukuku fikrini getirerek taraf devletlere sorumluluklar yüklemektedir. Bu anlamda çevre hukuku, 'uluslararası boyutta çevrenin korunmasına ilişkin kuralların tümü' olarak tanımlanmaktadır (Keleş & Hamamcı, 1993, s.170). Ortak Geleceğimiz Raporu'nun çevre hukuku açısından önemli bir kısmını oluşturan 'Çevrenin Korunmasına, Sürekli ve Dengeli Gelişmeye İlişkin Tüzel İlkeler' başlıklı eki, dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin ilki, çevre hakkı ve ödevlerine yönelik genel kuralları içermektedir. İkinci bölüm, çevre ve doğal kaynakların kullanımından doğan hak ve sorumlulukları ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm devletlerin çevre hakkı odaklı sorumluluklarını, son bölüm ise uzlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümünü vurgulamaktadır. (Keleş & Ertan, 2002, s. 215). Bunların yanında çevre hakkını koruma altına alan bu belge kuşaklararası adalet ve çevresel etki değerlendirmesi çalışmalarının uluslararası alanda da uygulanması gerektiği konularına değinmektedir (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.330). Sonuç olarak Ortak Geleceğimiz Raporu, hem hukuki bağlayıcılığı hem de çevre hakkının korunması açısından temel belgeler arasında yer almaktadır.

2.2.8. Avrupa Tek Senedi

1986 yılında imzalanan ve 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi, Avrupa Birliği'nin (AB) pazarını ve Avrupa Politik İş Birliği'ni başlatan anlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'nin kuruluş anlaşması olan 1958 tarihli Roma Anlaşması içerisinde köklü değişiklikler yapan Avrupa Tek Senedi, yeni politikaların oluşturulmasını (ekonomik, sosyal, teknolojik, çevre, vb.) amaçlamaktadır (Cansever, 1987, s.10).

Çevre politikalarının da içerisinde bulunduğu Anlaşma; insan sağlığının korunmasını, yaşam kalitesinin geliştirilmesini, farklı coğrafi koşullara sahip bölgelerin bir bütün olarak

kalkındırılmasını, doğal kaynakların çevreye zarar vermeyecek şekilde akılcı kullanımını ve uygulanan çevre politikalarının avantaj ve dezavantajlarını belirten ilkeleri (130r, 130s ve 130t) içermektedir (Lavrysen, 2002, s.18). Bu ilkeler belgenin yedinci bölümünde bulunan ‘Ortak Çevre Politikası’ içerisinde belirtilmektedir. Bölümde hukuki anlamda sınırları belirlenen çevre politikası; faaliyetlerin amaçlarını, kapsamını ve uygulayıcı aktörleri ele almaktadır (Yaman & Gül, 2018, s.203 – 204). Bölümün devamında AB çevre konusundaki uygulamaları ‘hava ve su kalitesinin korunması, atık yönetimi, peyzajın korunması, kimyasalların kontrolü ve gürültünün sınırlandırılması’ şeklinde ele almaktadır. Böylece AB, bu Anlaşma ile çevrenin korunması amacıyla ortaya çıkan belge ve metinlerin bir parçası olduğunu ifade ederek bu konuda önlem alma ve üst düzey koruma yetkisini üstlenmektedir (Aydın & Çamur, 2017, s.31).

AB’nin çevre politikaları ile ilgili önemli bir adımı olan Avrupa Tek Senedi, gelecek anlaşmalara da ışık tutmuştur. Bu anlaşmalardan bir tanesi, 1992’de imzalanan Maastricht Anlaşması’dır. Avrupa Topluluğu’nun AB’ye dönüşmesini sağlayan Anlaşma içerisinde çevre odaklı önemli bir düzenleme olmasa da çevre koruma ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır (Çörtoğlu, 2019, s.207). Çevre ile paralel olarak ekonomik kalkınmayı temel alan Anlaşma, çevreye duyarlı üretimi desteklemektedir (Aydın & Çamur, 2017, s.32).

Avrupa Tek Senedi’nin rehberlik ettiği ve Maastricht Anlaşması içerisinde köklü değişikliklerin yer aldığı Amsterdam Anlaşması, 1999 yılında yürürlüğe girerek AB ülkelerinin bütünleşebilmesi amacıyla ortak dışişleri ve güvenlik politikası konusunda yapılan yenilikler ile karşımıza çıkmaktadır (Yaman & Gül, 2018, s.205). Bu noktada çevre politikaları da bu bütünleşme içerisinde yer alarak ileri düzeyde çevresel kalitenin korunması ve geliştirilmesi Anlaşma’nın temel amaçları arasında bulunmaktadır (Aksoy & Şentürk, 2013, s. 255). Sürdürülebilir kalkınmanın yasal bir düzlemde ilk kez ele alındığı Anlaşma’da, AB’nin desteklemesi gereken bir kavram olduğu belirtilmektedir (Çörtoğlu, 2019, s.208). Bu anlamda Anlaşma’nın 6. maddesi ‘*sürdürülebilir kalkınma göz önünde bulundurularak çevresel koruma ihtiyaçlarının AB politikaları ve uygulamaları ile bütünleştirilmesi gerekmektedir.*’ şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Amsterdam Anlaşması, 1997, s.2).

Roma Anlaşması, Avrupa Tek Senedi ve Maastricht Anlaşması’nda değişiklik ihtiyacının meydana geldiği, AB’nin ilerlemesi ve genişlemesi nedeniyle güncellenmesi gereken konuların olduğu kararına varılarak 2001 yılında Nice Anlaşması imzalanmıştır. 11 Aralık 2000 tarihinde Fransa’nın Nice kentinde düzenlenen AB Liderler Zirvesi sonucunda ortaya çıkan Anlaşma’da çevre ile ilgili kuralların daha netleştirildiği ve üst düzeye çıkarıldığı gözlenmektedir (Aydın & Çamur, 2017, s.33). Bu anlamda Anlaşma; su kaynaklarının

yönetimine yönelik önlemleri, atık yönetimine dair bilgilendirmeleri ve piyasa odaklı sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin amaçları içermektedir (Onuk, 2007, s.60).

Son olarak Avrupa Tek Senedi'nin ışık tuttuğu belge olarak Lizbon Anlaşması karşımıza çıkmaktadır. 2007 yılında imzalanan Anlaşma, sürdürülebilir kalkınma ve çevre politikalarının bir araya getirilmesinin amaçlanması açısından Amsterdam Anlaşması'ndan sonra en önemli belgedir (Çörtoğlu, 2019, s.208). Çünkü Anlaşma, aynı zamanda AB Anayasası olarak değerlendirilmekte ve AB'nin çevre politikaları kapsamındaki uygulamalarının seviyesini yükseltmektedir. Bu bakımdan AB'nin çevresel zararlara karşı önlem almanın yanı sıra konu ile ilgili faaliyetlerin finanse edilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Böylece Anlaşma'nın AB üyesi ülkelerin çevrenin korunması ve iyileştirilmesi konusunda somut adımlar atılmasını desteklediği söylenmektedir (Aydın & Çamur, 2017, s.34).

2.2.9. Kyoto Protokolü

1992 yılında düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen beş belgeden biri olan İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içerisinde zararlı gazların emisyonlarının azaltılması için devletlerin tedbir alması gerektiği belirtilmiştir. Ancak Sözleşme'nin hukuki bir bağlayıcılığı bulunmadığından taraf devletlerin bu tedbirleri aksattığı gözlenmiştir. Bu sebeple, 1997 yılında BM tarafından Japonya'nın Kyoto kentinde düzenlenen toplantıda BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne katılan ülkeler 'Kyoto Protokolü'nü imzalamışlardır. (Aksu, 2011, s.16). 11 Aralık 1997 tarihinde imzalanan Protokol, 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bunun nedeni, yürürlüğe girme şartlarının sağlanamamasıdır. Bu şartlar, Protokol'ün 55 ülke tarafından onaylanması ve bu 55 ülke arasında gelişmiş ülkelerin tümünün bulunması gerekliliğidir (Çamur & Vaizoğlu, 2007, s.304). Bu noktada Protokol'ün amacı, senede 3,5 milyon ton seviyesinde açığa çıkan karbondioksitin ve metan gazının 1990 yılındaki seviyelere indirilmesidir (Türkeş, 1997, s.36).

Kyoto Protokolü, kalkınma hakkı ve çevrenin korunması arasındaki zıtlığın en aza indirgenmesi için atılan en önemli adımlardan bir tanesidir. Bu anlamda Protokol, kalkınma politikaları içerisinde çevrenin korunmasına öncelik veren hukuki bir belge niteliğindedir (Güveyi, 2018, s.640). Çevre hakkı konusunda da önem arz eden Protokol, özellikle gelişmiş ülkelerin zararlı gaz seviyelerinin düşürülmesi konusunda ortaya atılan hukuki bir metin olduğundan ülkelerin ve vatandaşlarının çevre hakkını desteklemektedir (Bilir & Hamdemir, 2011, s.144). Bu sebeple Kyoto Protokolü, hem kalkınma hakkını hem de çevre hakkını koruma altına alan hukuki bir belge niteliğindedir.

2.2.10. Espoo Sözleşmesi

Finlandiya'nın Espoo kentinde 25 Şubat 1991 tarihinde imzaya açılan ve BM Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından hazırlanan 'Sınır Aşan Çevresel Etki Değerlendirmesi (Espoo) Sözleşmesi' 10 Eylül 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu andan itibaren özellikle nükleer enerji projelerinin karar alma süreçlerinde yaygın olarak kullanılan Sözleşme'nin amacı, küresel etki yaratabilecek proje ya da uygulamaya yönelik karar alma aşamasında, etkilerini hissedebilecek ilgili tüm tarafların hak ve sorumluluklarının açıklanmasıdır. Uygulama ise Sözleşme'ye taraf ülkelerin ulusal ÇED süreçlerinde bulunan hükümlerine ve yöntemlerine diğer ülkelerin vatandaşlarının da yer alması şeklinde gerçekleşmektedir. Sözleşmenin, uluslararası düzlemde incelendiğinde, nükleer projelerin henüz açığa çıkmamış çevresel etkilerini devletlerin birbirlerine bildirmeleri ve danışmaları için hükümler barındıran tek düzenleme olduğu bilinmektedir (Ekşi, 2013, s.87).

Sözleşme'nin genelini oluşturan konu, ülkelerin sınırlarını aşan ve küresel nitelikte değerlendirilen çevresel etkilerdir. Toplam 20 madde ve 7 ekten oluşan Sözleşme'nin 2-8 maddeleri arasında bazı projelerin çevresel etkilerinin en erken aşamada değerlendirilebilmesi için taraflara sorumluluk yükleyen tedbirlere yer verilmektedir (Budak, 2005, s.30). Genel hükümlerin yer aldığı 2. maddenin 1. fıkrasında yer alan '*taraflar, önerilen faaliyetlerden kaynaklanan önemli olumsuz sınır ötesi çevresel etkileri önlemek, azaltmak ve kontrol etmek için bireysel veya ortaklaşa tüm uygun ve etkili önlemleri alacaktır.*' ifadesi, Sözleşme'nin genel çerçevesini belirtmektedir (Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context, 1991, s.2). Sözleşme'nin içerdiği hükümler arasında küresel nitelikte olmayan çevresel etki kavramında yalnızca hava, su, toprak, flora, fauna, iklim gibi doğal çevreyi değil aynı zamanda insan sağlığı, yapay çevre, kültürel ve tarihi miras gibi faktörler de yer almaktadır. Bu doğrultuda devletlerin sorumluluklarını yalnızca çevrenin kirlenmesi ve zarar görmesi konusuyla sınırlandırmayıp doğal ve yapay çevrenin bir arada korunması da amaçlanmaktadır (Duymaz, 2017, s.482-483).

Türkiye'nin Espoo Sözleşmesi'ne taraf olmasa da çevresel etki değerlendirmesi kavramına uzak değildir. Bu doğrultuda Çevre Kanunu ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği bunun önemli bir kanıtı niteliğindedir. Kanun'un 10. maddesinde '*gerçekleştirmeyi plânladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya proje tanıtım dosyası hazırlamakla yükümlüdürler.*' ifadesi ile ÇED Raporu'nun gerekli durumlarda oluşturulması garanti altına alınmaktadır. ÇED Yönetmeliği'nde yer alan maddelerde ise değerlendirmenin

kapsamı, amacı, aktörleri ile birlikte kimlerin hangi projeyi nasıl değerlendireceği de detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. Türkiye'nin Sözleşme'ye taraf olmamasının en önemli nedenleri arasında, bulunduğu coğrafi konum ile bağlantılı sınır aşan su havzaları ve nehirlerde tek başına tasarrufta bulunabilme yetisini kaybetmemesi yer almaktadır. Dolayısıyla Ortadoğu coğrafyasının karmaşık sosyoekonomik, politik, ekonomik ve kültürel ortamı ve komşu devlet ilişkileri nedeniyle Türkiye'nin Espoo Sözleşmesi'ne taraf olmadığı söylenmektedir (Yurtcanlı Duymaz, 2017, s.501).

2.2.11. Aarhus Sözleşmesi

BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) tarafından hazırlanan 'Çevresel Konularda Bilgi ve Belge Edinme, Halkın Kararlara Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi' (Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters) 25 Haziran 1998 tarihinde Danimarka'nın Aarhus kentinde kabul edilmiştir. Ancak geciken imza süreçleri nedeniyle 30 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Turgut, 2001, s.s.146). Sözleşme çevre odaklı ilk anlaşma niteliğindedir. Bu anlamda Sözleşme'ye rehberlik eden uluslararası metinlerin Dünya Doğa Şartı, Stockholm ve Rio Bildirgeleri olduğu bilinmektedir. Bu metinler ışığında Sözleşme'nin amacı, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlığı ve yaşam kalitesinin artmasını sağlamak için kaliteli bir çevrede yaşama hakkının korunmasını sağlamaktır. Bu amaca ulaşabilmek için Sözleşme, çevresel konularda bilgiye erişim, karar alma süreçlerinde rol alma ve yargıya başvuru haklarını temellendirerek çevresel usuli hakların oluşmasının ilk adımı olarak bilinmektedir. Böylece bu Sözleşme, sadece taraf devletlere değil aynı zamanda vatandaşlara ve sivil toplum kuruluşlarına da sorumluluklar yüklemektedir (Kravchenko, 2007, s.1).

Aarhus Sözleşmesinin, çevre sorunlarında demokratik bir tutum sergilediği görülmektedir. Bu noktada öncelikle vatandaşın doğru ve güvenilir bilgiye ulaşması, daha sonra kararlara katılımı ve son olarak çevresel sorunlarda yargıya başvuru hakkı ele alınmaktadır (Güveyi,2018, s.642). Böylece Sözleşme çevre sorunlarına çok yönlü bakış getirerek tüm kişilerin (gerçek ve tüzel) katılımını ve sunulacak fikirler ile sorunlara daha etkin çözümler bulunmasını hedeflemektedir (Ceyhan, 2019, s. 53). Sözleşme'nin en önemli özelliği ise çevre hakkını temel insan hakları arasına yerleştirerek çevre koruma ve iyileştirme uygulamalarının tüm bireylerin yaşam alanını etkileyen bir konu olarak değerlendirmesidir (Gürseler, 2008, s.202). Bu sebeple sözü geçen çevresel usuli hakların temel felsefesinin de çevre hakkının etkinliğini yükseltmeye ilişkin olduğu yorumu yapılmaktadır (Erdoğan, 2016, s.1817).

Sözleşme, genel hatları ile üç bölümden (giriş, 22 madde, ek) oluşmaktadır. Giriş bölümünde insan çevresinin hem doğal hem de yapay boyutunun temel insan haklarını barındırdığı konusunda Stockholm Bildirgesi'nin birinci maddesine, çevresel konularda vatandaşların katılımının ve bilgiye kolay erişimin sağlanması konusunda da Rio Bildirgesi'nin onuncu maddesine atıf yapılacağı belirtilmektedir. Bunlara ek olarak; sağlıklı ve dengeli bir çevreye sahip olmanın bugünkü ve gelecek kuşaklar için temel bir hak olmasının gerekliliği, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, vatandaşların çevresel bilgiye erişiminin kolaylaştırılması, insan çevresi konusunda herkesin katılımının sağlanması konuları ele alınarak vatandaşın desteğinin artırılması ve şeffaflığın sağlanması amacı karşımıza çıkmaktadır (Convention On Access To Information, Public Participation In Decision-Making And Access To Justice In Environmental Matters, 1998, s.1 – 2).

Tanımlamaların yer aldığı 2. madde içerisinde kamusal otorite, çevresel bilgi, ilgili halk gibi kavramlara yer verilmektedir. Çevresel usuli hakların temellendirildiği bu kavramlar, Sözleşme'nin üç sütunu olarak adlandırılan bilgiye erişim, katılım ve başvuru haklarının dayanağını oluşturmaktadır. Birinci sütun içerisinde bulunan bilgiye erişim hakkı, 4. ve 5. maddeler içerisinde açıkça belirtilmektedir (Güneş, 2010, s.303). Bu maddeler içerisinde bilgiye erişim hakkının edilgen bir yapısı olduğu ve bu sebeple kamu kurumlarının paylaşmaları gereken çevresel bilgileri, herhangi bir kişinin (gerçek – tüzel) talep etmesi üzerine kısa vadede kendilerine ulaştırılması gerektiği ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu hakkın etkin tarafı olarak Sözleşme, kurumların çevresel bilgileri elde etmesini ve bildirmesini sağlayan uygulamalar geliştirmesi, bu anlamda sosyal ağların kullanımının sağlanması ve dört yılda bir ulusal çevre faaliyet raporlarının yayımlanmasını da gerekli kılmaktadır (Wates, 2005, s.5). İkinci sütunu oluşturan katılım hakkı, 6 – 8 arası maddeler içerisinde bulunmaktadır. 6. maddede taraf ülke vatandaşlarının çevresel konularda kararlara katılımını temellendiren politika ve uygulamaların geliştirilmesi ve bu konuda adayların teşvik edilmesi gerektiği ele alınmaktadır. 7. ve 8. maddeler, katılım ile ilgili oluşturulacak plan, program ve politikalarla birlikte yasal olarak uygulanabilir araçlar hakkında bilgilendirme yapmaktadır (Convention On Access To Information, Public Participation In Decision-Making And Access To Justice In Environmental Matters, 1998, s. 8 – 9). Üçüncü sütunu oluşturan başvuru hakkı ise Sözleşme'nin 9. maddesinde *'Taraf devletler, ulusal mevzuatları çerçevesinde bilgi talep eden herhangi bir kişinin yetersiz cevap alması veya haksız yere reddi söz konusu olduğunda vatandaşın kanun tarafından belirlenen bir başka bağımsız ve tarafsız mahkeme tarafından inceleneneğine garanti vermelidir.'* ifadesi ile güvence altına almaktadır. (Convention On Access To

Information, Public Participation In Decision-Making And Access To Justice In Environmental Matters, 1998, s.9). Maddenin devamında başvuru hakkı; bilgi edinme talepleri, çevresel uygulamaların kararı sırasında kamunun katılımı ve çevre hukuku içerisindeki ihlaller olarak üç başlıkta incelenmektedir. Böylece bu hak, hem çevresel zararların önlenmesinin bir yolu hem de diğer iki usuli hakkın bir güvencesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ebbesson, 2002, s.3). Sözleşme'nin ek kısmında ise, 6. madde etrafında katılımın zorunlu olduğu uygulamalara ve Sözleşme sebebiyle ortaya çıkan uyuşmazlıklarda hakeme başvurulması konusunda düzenlemelere yer verilmektedir (Convention On Access To Information, Public Participation In Decision-Making And Access To Justice In Environmental Matters, 1998, s.24).

Türkiye Aarhus Sözleşmesi'ne taraf değildir. Ancak Aarhus Sözleşmesi ile Türk hukukundaki çevre odaklı hükümler karşılaştırıldığında Türkiye'nin Sözleşme ilkelerine çok uzak olmadığı anlaşılmaktadır (Güldoğan, 2008, s.62). Başta 1982 Anayasası olmak üzere ulusal mevzuatta önemli bir yere sahip olan çevre hakkı, Çevre Kanunu ile detaylandırılmaktadır. Çevresel bilgiye erişim konusu ise 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile önemli bir yere sahiptir (Erdoğan, 2016, s.1817). Ancak, söz konusu kanunlar incelendiğinde çevresel bilgiye erişim hakkı konusunda Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun Çevre Kanunu'na göre daha genel nitelikte olduğu görülmektedir. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Aarhus Sözleşmesi ile karşılaştırıldığında ise bilgi edinme hakkının içeriği ve hayata geçirilmesi konusundaki maddelerin benzeştiği görülmektedir (Güneş, 2012-2013, s.33). Bu anlamda Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 4. maddesinde hakkın sahiplerini 'herkes' olarak tanımlanmaktadır. Maddenin devamında *'Türkiye'de ikamet eden yabancılar ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler, isteyecekleri bilgi kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, bu Kanun hükümlerinden yararlanırlar. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden doğan hak ve yükümlülükleri saklıdır.'* ifadelerine yer verilmektedir. Çevre Kanunu'nda ise bilgi edinme hakkı ve başvuru hakkının açıldığı 30. maddede, *'Çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir.'* şeklinde ifade edilmektedir. Maddenin devamında Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na değinilerek bu kanun kapsamında çevresel bilgiye erişilebileceği belirtilmekte ve bir istisna olarak üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verebilecek bilgilere ilişkin taleplerin reddedilebileceği konusuna yer verilmektedir. Aynı zamanda Türk hukukunda yer alan tanımların, Aarhus Sözleşmesi'nde açıklanan hükümlere göre daha dar kapsamlı olduğu belirtilmektedir (Güneş, 2010, s.320).

Aarhus Sözleşmesi'nin ikinci sütununda yer alan katılım hakkı, ulusal mevzuatta Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği altında detaylandırılmaktadır. Bu anlamda halkın katılımı, ÇED gerektiren projeler hakkında hedeflenen sonuçlara ulaşabilmek için katılımı gerekli olan ve istekli kişi veya gruplara proje hakkında bilgi verilmesi amacıyla düzenlenen 'halkın katılımı toplantısı' ile sağlanmaktadır. Bu süreçte asıl amaçlanan ise gerçekleştirilmesi planlanan projenin etki alanındaki halkın, bu konudaki görüşlerinin ve rızalarının alınmasıdır. Aynı zamanda halkın katılımı toplantısında yerini alan tüm kişilere proje hakkında bilgi verilmesi ve tüm verilerin paylaşılmasının gerekliliği Yönetmelikte yer alan önemli bir hükümdür. ÇED Yönetmeliği'nin 9. maddesinde yer alan katılım ilkesi, ancak demokrasinin etkin bir şekilde uygulandığı şartlar altında mümkündür. Bu sebeple, ÇED sürecinde özellikle halkın katılımı toplantısının gerçekleştirilmesi ve çevresel bilgiye erişim kapsamında doğru, açık ve anlaşılır bilginin sağlanması konularında proje bölgelerinden sorumlu belediyelere önemli sorumluluklar yüklenmektedir (Alıca, 2011, s. 110). Aynı zamanda Çevre Kanunu'nun 3. maddesinde de yer alan katılım hakkı, '*Çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür.*' şeklinde ele alınmıştır.

Sözleşme'nin üçüncü ve son sütununda yer alan yargıya başvuru hakkı ise ulusal mevzuat içerisinde Çevre Kanunu ve İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda yer almaktadır. Çevre Kanunu'nda net bir başlık olarak belirtilmemiş olsa da yargıya başvuru hakkı 30. maddede belirtilen '*çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir.*' ifadesi ile çevresel konular hakkında ilgili kurumlara başvurma hakkının yalnızca etkilenenlere değil, konudan haberdar olan herkese tanınmış olduğu anlaşılmaktadır (Güneş, 2010, s.325). İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda ise özellikle çevre odaklı bir davadan bahsedilmemektedir. Fakat idari dava türlerinin açıklandığı 2. maddede yer alan '*idarî işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları*' türü çevresel davalarla ilişkilendirilmektedir.

Genel anlamda Aarhus Sözleşmesi'nin içerdiği haklar ile ulusal mevzuat karşılaştırıldığında tanımların ve açıklamaların daha dar kapsamlı olduğu göze çarpmaktadır. Bu duruma örnek olarak çevresel zarara yol açabilecek projeler hakkında verilen kararlara halkın katılımının sağlanmasına yönelik düzenlemelere uyulmaması durumunda yargıya

başvuru ile ilgili ilkelerden ÇED Yönetmeliği'nde bahsedilmediği söylenebilir (Güneş, 2010, s.328). Böylece Aarhus Sözleşmesi'nin imzalanması, çevresel konularda bilginin aktarılması, katılımın sağlanması ve ilgili mercilere başvurunun yapılabilmesini, kısaca çevre hakkının daha etkin bir şekilde kullanılabilmesini sağlayacak önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

2.2.12. Paris İklim Anlaşması

Paris Anlaşması, 12 Aralık 2015 tarihinde Paris'te düzenlenen Paris İklim Konferansı sonucunda ortaya çıkmıştır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (BMİDÇS) taraf ülkelerince düzenlenen 21. BM İklim Değişikliği Taraflar Konferansı'nda (COP21) kabul edilen Paris Anlaşması, 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe girerek 2020 sonrası iklim değişikliği politikalarının kapsamını oluşturmaktadır (mfa.gov.tr). İçlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 175 ülke tarafından imzalanan Anlaşma, 2015 yılından itibaren çevre odaklı belgelerden, özellikle BMİDÇS ve Kyoto Protokolü'nden sonra en önemli ve bağlayıcı düzenlemedir. Ayrıca Anlaşma'nın amacı, oybirliği sağlanması koşuluyla Kyoto Protokolü de dahil olmak üzere 2015 yılı sonuna kadar bilinen anlaşma, sözleşme ve konferansların bir araya getirilmesiyle bir güncelleme yapmaktır (Köse, 2018, s.69).

Paris Anlaşması, BMİDÇS ile kıyaslandığında en önemli özelliği, tüm ülkelerin desteği ile temellendirilecek olan bir sistemin öngörülmüş olmasıdır. Çünkü iklim değişikliği konusu, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin sorumlu olduğu bir konudur. Bu anlamda Anlaşma'nın ana teması, ülkeler içerisinde herhangi bir sınıflandırma yapmadan ortak sorunları çözmek üzerine kuruludur (mfa.gov.tr). Bu tema içerisinde, küresel boyutta temiz enerji kullanımını teşvik etmek ve yol göstermek amaçlanmaktadır. Çünkü Anlaşma, zararlı gazların emisyonlarını kapsayan ve iklim değişikliği konusunda ilk uluslararası anlaşma özelliğine sahiptir. Bu anlamda Anlaşma, hem AB uluslararası çevresel önderliğini hem de iklim konusundaki uluslararası belgeleri koruma altına almaktadır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2018, s.2).

29 maddeden oluşan Paris Anlaşması, iklim değişikliğinin küresel bir mücadele gerektiğini belirten ilk belge niteliğindedir. Bu anlamda öncelikle küresel sıcaklığın azaltılması hedeflenmektedir. Bu durum Anlaşma'nın 2. maddesinde: *'küresel ortalama sıcaklık artışı Sanayi Devrimi öncesi seviyelerin üzerinde en fazla 2 derece yükselmesine müsaade edilerek ısı artışının 1,5 derece ile sınırlandırılmasıyla sera gazı emisyonlarının kontrollü bir şekilde azaltılması hedeflenmektedir.'* şeklinde ifade edilmektedir. Maddenin devamında sera gazı emisyonlarının ilerlemesinin gıda üretimini tehdit etmeyecek düzeyde tutulması ve bu anlamda

kullanılan finansman akışının düşük emisyonları ve iklimsel kalkınmayı destekler hale getirilmesi de belirtilmektedir (www.avrupa.info.tr). Anlaşma'nın devamındaki maddeler ise iklim değişikliğini yavaşlatmak ve engellemek adına yapılabilecek faaliyetleri somutlaştırmak için önerilerden oluşmaktadır. Örneğin 4. maddeden 8. maddeye kadar olan bölümde iklim değişikliği adına uygulanacak olan yöntemler yer almaktadır. 8. maddede iklim değişikliğinin ortaya çıkarabileceği tehlikelerin tahminleri yer almaktadır. Bu amaçla risk analizleri, geri dönülemez hasarlar ve olasılıkları, ekonomi dışı kayıplar erken uyarı sistemi ve acil durum hazırlıklarının neler olabileceği ele alınmaktadır (www.avrupa.info.tr).

Paris Anlaşması, zararlı gaz emisyonlarının düşürülmesi ve iklim değişikliğine dayanıklı bir değişim söz konusu olduğunda yalnızca devletlerin değil, hükümet dışı organizasyonların da inisiyatif alması gerektiğini belirtmektedir. Bu anlamda Paris İklim Zirvesi süresinde duyurulan bu önerinin iklim değişikliği ile mücadelede verimli olabileceği konusunda ortak fikir sergilendiği bilinmektedir. Böylece gelişmiş ülkelerdeki girişimcilerin uzun vadeli yatırımlarında 'iklim tehlikesi' noktasına odaklanması beklenmektedir. Girişimciler tarafından ele alınan bu odağın geliştirilmesi ve daha fazla özen gösterilmesi için çevre odaklı sivil toplum kuruluşlarının bilinçli tutumları ve baskıları önem arz etmektedir (Karakaya, 2016, s.5).

Anlaşma içerisinde gelişmiş ülke kategorisinde bulunan Türkiye, iklim değişikliğine ilişkin sorumlulukları hükümet ve hükümet dışı örgütlerle birlikte sürdürmektedir. Bu anlamda ilgili bakanlıklar, iş dünyası, akademi ve sivil toplum kuruluşları sorumluluk altındadırlar. Başta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmak üzere ilgili tüm kuruluşların nitelikli iletişimi ve bilgi alışverişi, iklim değişikliği konusundaki projeleri de nitelikli hale getirmektedir (Karakaya, 2016, s.7).

2.2.13. Çevre İçin Küresel Anlaşma

Çevre İçin Küresel Anlaşma, öncelikle bir proje olarak ortaya çıkmıştır. Paris Üniversitesi tarafından başlatılan bu projenin taslağını oluşturan Çevre İçin Küresel Anlaşma, 24 Haziran 2017 tarihinde yayımlanmıştır. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron söz konusu Anlaşmayı BM Genel Kurulu tarafından yeni bir küresel anlaşma olarak kabul edilmesinin temellerini atmak amacıyla desteklemiştir. Bu çalışmalar neticesinde ortaya çıkan Anlaşma, 26 ilkedan oluşmakta ve çevre hakkının üçüncü kuşak haklar arasında bulunmasını destekler niteliktedir. Bu anlamda Anlaşma'nın içerdiği ilkelerin, insan haklarına paralel olarak oluşturulduğu gözlenmektedir. Böylece proje taslağı olarak karşımıza çıkan Çevre İçin Küresel

Anlaşma, sınırları aşan bir niteliğe sahip olduğundan çevre koruma konusunun geliştirilmesi için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (www.iucn.org).

Çevre İçin Küresel Anlaşma'nın, doğal çevreye yönelik tehlike oluşturacak faaliyetlerin artışı engellemenek ve çevre koruma faaliyetlerinin küresel çapta ilerlemesini sağlamak amacıyla ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu doğrultuda Anlaşma içerisinde 1972 yılı Stockholm Bildirgesi, 1982 yılı Dünya Doğa Şartı, ve 1992 yılı Rio Bildirgesi rehber alınarak çevre hakkı ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarına değinilmektedir. Aynı zamanda BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Paris Anlaşması'nda belirlenen hedefler neticesinde iklim değişikliği konusu da vurgulanmaktadır (Global Pact For The Environment, 2017, s.1). Bu kavramlar temelinde oluşturulan ilkelerle mevcut çevre sorunları ve sorunların çözümüne ilişkin uluslararası belgeleri birleştirmek ve uyumlu hale getirmek, çevre hukuku konusunda resmi ilerlemeler kaydederek çevre hakkı konusunda hukuki bağlayıcılık kazandırmak amaçlanmaktadır (Özlüer, 2018, s.12).

Çevre hukukuna önemli katkıda bulunan Anlaşma'nın 1. ilkesinde çevre hakkı: *'her birey; sağlığı, refahı, onuru, kültürü ve tatmini için verimli ekolojik olarak sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.'* olarak tanımlanmaktadır. Çevre hakkının aynı zamanda bireylere sorumluluk yüklemesi ise 2. İlkede *'her devlet ve uluslararası kurum, gerçek ve tüzel her kişi, çevresine özen göstermekle görevlidir. Böylece Dünya ekosisteminin korunması, sahip çıkılması ve yenilenmesine herkes kendi seviyesinde katkıda bulunur.'* şeklinde belirtilmektedir. Anlaşma'nın uluslararası çevre odaklı faaliyetleri birleştirici özelliği sebebiyle, çevre hakkının temel unsurlarını oluşturan çevre hakkını koruyucu ve geliştirici ilkelere ve çevresel usuli haklara yer vermektedir. Bu noktada Anlaşma içerisinde sürdürülebilir kalkınma ilkesi; çevreye saygılı politikaların üretim ve tüketim kalıplarının desteklenmesi (m.3), önleme ilkesi; küresel anlamda taraf devletlerin ulusal sınırlarının ötesindeki bölgelere zarar verilmemesinin garanti edilmesi (m.5), ihtiyatlılık ilkesi; ciddi ve geri dönüşü olmayan hasarların oluşması halinde bilimsel kesinliğin eksikliğinin çevresel bozulmayı önlemeye ilişkin etkili ve orantılı önlemlerin alınmasını ertelemek için bir gerekçe sayılamayacağı (m.6), kirleten öder ilkesi; taraf ülkelerin çevre kirliliklerinin ve bozulmaların önlenmesi, hafifletilmesi ve iyileştirilmesi için karşılanan maliyetlerin mümkün olan en fazla ölçüde kirliliğe sebep olanlar tarafından karşılanması gerektiği (m.8) şeklinde belirtilmektedir (Global Pact The Environment, 2017, s.2 – 3 – 4). Çevresel usuli hakları oluşturan bilgiye erişim hakkı (m.9), katılım hakkı (m.10) ve yargıya başvuru hakkı da (m.11) Anlaşma içerisinde bulunmaktadır.

Çevre İçin Küresel Anlaşma, çevre sorunlarının engellenmesi ve çözümünde yol gösterici ilkeleri tanımlayarak uluslararası çevre hukukunun temel taşıını oluşturan evrensel bir referans aracı olarak değerlendirilmektedir (www.iucn.org). Aguila ve Vinuales'e (2019, s.3 – 4) göre bunun en önemli sebebi Rio Bildirgesi'nin ilkelerinin hukuki bağlayıcılığının olmamasıdır. Dolayısıyla önemli boşlukların dayandırılabilceği yasal olarak bağlayıcı ilkelerin bulunmasının gerekliliği Anlaşma'nın önemini arttırmaktadır.

Bir proje taslağı olarak imzalanan Çevre İçin Küresel Anlaşma çatısı altında çalışmalar devam etmiş ve 72/277 sayılı BM Genel Kurulu kararıyla 10 Mayıs 2018 tarihinde 'Çevre İçin Küresel Anlaşma Yolunda' başlıklı bir belge yayımlamıştır. Belge içerisinde sürdürülebilir kalkınma kapsamında çevre kirliliklerine ve bozulmaların neden olduğu sorunlara karşı geniş bir bakış açısıyla ve tutarlı bir şekilde hareket etmenin önemi vurgulanmaktadır (Towards a Global Pact For The Environment, 2018, s.1).

2.3.Çevre Hakkını Destekleyen Uluslararası Örgütler

Uluslararası örgütler, ulus devletler kadar belirleyici niteliğe sahip değildir. Ancak zamanla ve gereksinimlere göre değişen ve tüm devletlerin bir araya gelmesini gerektiren konularda devletler arası örgütlenmelere ihtiyaç duyulmaktadır (Turpancı, 2018, s.67). Küresel niteliğe sahip en önemli konulardan birisi olan çevre kirliliğı, pek çok uluslararası örgütün ilgi alanına girmektedir. Çalışmanın bu bölümünde çevre ve çevre hakkı konusunda faaliyetlerde bulunan Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliğı, Avrupa Konseyi, Ekonomik İşbirliğı ve Kalkınma Örgütü ve çevre odaklı sivil toplum kuruluşları incelenmektedir.

2.3.1. Birleşmiş Milletler

(BM), 1941 yılında yayımlanan Atlantik Bildirisi ile ilk adımlarını atmış ve 26 Haziran 1945 tarihinde kabul edilen BM Anlaşması'nın 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmesiyle kurulmuştur (Keskin, 2005, s.7). Küresel anlamda ilk ve en kapsamlı örgüt olarak bilinen BM'nin amaçları; 'uluslararası barış ve güvenliğı sağlamak, uluslararası dostça ilişkiler geliştirmek, ekonomik – toplumsal ve kültürel alanlarda uluslararası işbirliğini sağlamak, üyelerin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmak' şeklinde ifade edilmektedir. Keleş ve Hamamcı'ya (1993, s.154) göre bu amaçlar doğrultusunda çevre sorunları, BM'nin çözüme kavuşturması gereken temel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kurulmasından hemen sonra BM, kentleşme ve çevre konularına ilgi duymuştur. Bu konular ile alakalı olarak; çevre odaklı politikaların üretilmesi, konferanslar ve seminerler

düzenlenmesi, kentleşme – konut ve çevre sorunlarının çözümüne yönelik fikirler üretilerek taraf devletlere önerilmesi gibi çalışmaların yapıldığı bilinmektedir (Keleş, 2010, s.606). BM tek bir dünyamız olduğu gerçeğinden yola çıkarak taraf devletler arasındaki çatışma ne olursa olsun çevre söz konusu olduğunda taraf devletleri ortak hareket etmeye yöneltmektedir (Keleş & Hamamcı, 1993, s.154). Örgütün çevre odaklı aldığı kararları, taraf devletlere uygulatabilecek yasal bir bağlayıcılığı bulunmamasına rağmen kabul edilen ve yayımlanan belgelerde çevrenin korunması söz konusu olduğunda teşvik edici özelliği göze çarpmaktadır. Çevre konusunda yapılan faaliyetlerin temel taşlarından olan İnsan Çevresi Konferansı, Brundtland Raporu, Çevre ve Kalkınma Konferansı gibi çalışmalara imzasını atan BM, devletlerin birbirlerinin bilgilerinden ve tecrübelerinden yararlanmasını sağlayarak dayanışma ve işbirliğini ön plana çıkarmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çalışmaların ortak özelliği, çevre sorunlarının ancak uluslararası işbirliği ile çözülebileceğini kanıtlamaktır (Kılıç, 2001, s.143).

Günümüzde çevresel problemlerin büyüklüğü devletlerin tek başlarına çözebilecekleri boyutta olmadığından, BM ulusların bir araya gelmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Çevresel konuların uluslararası bir platformda çözülmesi gerektiği ve pek çok dala ayrılması sebebiyle bu konu ‘Birleşmiş Milletler Çevresel DNA’sı’ olarak adlandırılmaktadır. Bu karmaşıklığı gidermek adına BM içerisinde oluşturulan yardımcı organlar veya uzman kurumlar bulunmaktadır. Bunlar; BM Kalkınma Programı (UNDP), BM Çevre Programı (UNEP), Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (CSD), BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE), Dünya Tarım Örgütü (FAO), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi organizasyonlardır (Turpancı, 2018, s. 71). Bu organizasyonlar arasında kuruluş amacı doğrudan çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi olan UNEP (United Nations Environmental Programme), kendini hem küresel hem bölgesel seviyede çevre odaklı ana merci olarak tanımlamaktadır. Program çevre odaklı uluslararası çalışmalarda BM sisteminin vazgeçilmez bir parçasıdır (Kayhan, 2013, s.69). Böylece BM çatısı altındaki tüm program ve organizasyonlar küresel çevre sorunlarının büyüklüğü ile paralel olarak çalışmalarına devam etmektedir. Sonuç olarak BM; sürdürülebilir kalkınmadan tarıma, iklim değişikliğinden ozon tabakasının zarar görmesine ve doğal çevre yönetimine kadar pek çok alanla ilgilenmektedir (Sönmezoğlu & Erler Bayır, 2012, s.251).

2.3.2. Avrupa Birliği

1957 yılında Roma Anlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun, 1992 yılında Maastricht Anlaşması ile sorumluluklarının artması sonucunda ortaya çıkan AB,

temelinde Avrupa'nın edindiği tecrübeleri ve ortak ilkeleri bulundurmaktadır. Bu ortak ilkeler; barışın sağlanması, refahın artması, hukukun üstünlüğü, girişim özgürlüğü, işbirliği ve dayanışma gibi başlıklardan oluşmaktadır. Buradan hareketle AB'nin, Avrupa ülkelerinin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel konularda birbirleriyle olan dayanışmayı sağlayan uluslar üstü bir örgütlenme olduğu söylenmektedir (ab.gov.tr). Uluslar üstü örgütlerin uluslararası örgütlerden daha yetkili olması sebebiyle AB'nin çevre odaklı aldığı kararlar, taraf devletler açısından bağlayıcı niteliğe sahiptir (Kaypak, 2012, s.230).

AB, küresel çevre problemlerinin çözümüne katkı sağlamak açısından en önemli kuruluşların başında gelmektedir. Bu anlamda AB, barındırdığı standartlar ve ilkeler aracılığıyla çevre konusunda büyük ölçüde etkilidir. Aynı zamanda taraf olmayan ülkelerle de iletişime geçerek çevre sorunlarına yönelik mücadelesini sürdürmektedir. Bu noktada AB, uluslararası boyutta standartlar belirleyen ve çevresel sorunlarla mücadele alanında etkili olan tüm ülkeleri, sürdürülebilirlik politikalarıyla bir araya getiren önemli bir örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır (Yalçın, 2009, s.304). AB kurallarına göre küresel çevre sorunları ve çözümlerine yönelik üretilen politikalar, ortak yetki alanını oluşturan konulardan birisidir (Yaşanmış, 1995, s.176).

Keleş (2010, s.609), AB'nin çevre sorunları ile ilgilenmesinin birkaç sebebi olduğunu belirtmektedir. Bu sebepler arasında; doğal yaşam şartlarını geliştirmenin yaşam kalitesini yükseltmenin ilk şartı olması, çevre sorunlarının sınırları aşmasının bazı tüzel sorunlar doğurması, taraf devlet ilişkilerinin çevreye karşı ürettiği politika farklılıklarının serbest rekabette bozulmaya neden olması ve taraf devletlerin yaşam kalitelerindeki farklılıkların siyaseten uyumsuzluk çıkarma ihtimali karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle AB, ortak bir çevre politikası oluşturma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Küresel boyutta çevre üzerindeki baskının artması, doğal kaynakların hızlı ve bilinçsiz tüketimi, doğal afetlerin çoğalması, konutlardan ve ulaşım araçlarından kaynaklanan karbondioksit emisyonunun artması, kentsel alanlarda kirlilik sebebiyle yaşam kalitesinin düşmesi ve atık üretiminin her geçen yıl artması gibi kritik seviyeye gelen çevre sorunları, AB tarafından sunulan ortak çevre politikasının gerekçeleridir (Duru, 2007, s.1). Böylece AB, ortak çevre politikası üretmenin zorunlu olduğunu belirtirken hem çevresel değerlerin hem de insan yaşamının sürdürülebilirliğini göz önünde bulundurmaktadır.

AB, ortak çevre politikası ile ilgili çalışmalarını 1972 yılında başlatmıştır. Bu anlamda çevre sorunları ile mücadele etmek amacıyla oluşturulan ortak çevre politikaları, ilk kez 1. Çevre Eylem Programı'nda yürürlüğe konulmuştur. AB çevre politikalarının temel prensipleri ve amaçlarını belirten bir belge niteliği taşıyan eylem programlarının sonuncusu 30 Aralık 2020

tarihinde sonlanan 7. Çevre Eylem Programı'dır (Ferhatoğlu, 2003, s.1). AB çevre politikalarının temelini oluşturan eylem programları hukuki bir bağlayıcılık sunmayarak yalnızca taraf ülkelerin çevre politikalarını oluşturmaya yol göstermeyi amaçlamaktadır (Aydın & Çamur, 2017, s.35).

1973 – 1976 yıllarını kapsayan 1. Çevre Eylem Programı'nın amacı, toplumların yaşam çevresini ve koşullarını iyileştirmektir. Aynı zamanda bu ortamı sağlamak için yapılması gereken hizmetlerin yayılmasını da teşvik etmektedir (ab.gov.tr). Aynı dönemde düzenlenen BM İnsan Çevresi Konferansı'nda kabul edilen ilkelerden etkilenen 1. Çevre Eylem Programı'nda; kirliliğin oluşmadan engellenmesi, kirlilik oluşturma ihtimali olan faaliyetlerin çevresel kaygılar göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi, kirleten öder ilkesinin onaylanması, çevresel bilinci geliştirmek adına eğitim verilmesi, taraf devletlerin çevre programlarının benzer nitelikte olması ilkeleri kabul edilmiştir (Duru, 2007, s.6). Günümüzde bu programın bazı ilkelerinin hala geçerliliğini korumakta olduğu ve en büyük katkısının da sonraki programlara rehberlik etmek olduğu bilinmektedir (Erdem & Yenilmez, 2017, s.99).

1. Çevre Eylem Programı'nın devamı niteliğinde sayılan 2. Çevre Eylem Programı, 1977 – 1981 yıllarını kapsamaktadır. Bu sebeple yeni bir yaklaşım içermeyen Program, yalnızca dönemin çevre sorunlarını yansıtmakta ve geçen süre içerisindeki çevresel gelişmeleri değerlendirmektedir. Çevre sorunlarının giderilmesi konusunda su ve hava kirlilikleri ele alınmaktadır (Duru, 2007, s.7). Aynı zamanda ÇED'in, ilk kez 2. Çevre Eylem Programı'nda gündeme geldiği bilinmektedir. 'Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Genel Uygulamalar' başlığı altında yer alan ÇED, gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerin çevresel açıdan oluşabilecek durumların olumlu ve olumsuz yönleri tespit edilerek çevrede oluşma ihtimali olan zararların en aza indirilmesini amaçlamaktadır (ab.gov.tr).

Önceki programlara göre daha geniş bir bakış açısı olan ve 1983 – 1987 yıllarını kapsayan 3. Çevre Eylem Programı, çevre sorunlarını genelleştirerek bu konudaki önleyici ilkelere yer vermektedir (Yaman & Gül, 2018, s.210). Bu noktada Program'ın amacı, yalnızca insan sağlığını ve doğayı korumak değil aynı zamanda doğal kaynakların akılcı yönetimini ve ekonomik kalkınma politikalarına niteliksel bakış açısı getirilmesini de amaçlamaktadır (ab.gov.tr).

4. Çevre Eylem Programı 1987 – 1992 yıllarını kapsayan, ekonomik ve sosyal kalkınma politikalarının temel unsuru olarak çevresel korumayı merkeze alan Program'dır. Bunun nedeni, Avrupa Tek Senedi'nde ele alınan politikalar çerçevesinde oluşturulmasıdır.

Böylece doğal kaynakların ve ekosistemin korunması amaçlanarak çevre sorunlarının genel anlamda ele alındığı gözlenmektedir (Çokgezen, 2007, s.94). Program içerisinde; kirliliğin engellenmesi ve kontrolü, doğal kaynakların yönetimi, ekonomi ve çevreye ortak bakış açıları, nükleer güvenlik ve atık yönetimi gibi konular bulunmaktadır. 4. Çevre Eylem Programı'nı diğerlerinden ayıran en önemli özellik ise 1987 yılının Avrupa Çevre Yılı olarak ilan etmesidir. Buradaki amaç, çevre sorunlarına verilen önemin ve çevre bilincinin artmasını sağlamaktır (ab.gov.tr).

'Sürdürülebilirliğe Doğru' başlığı altında yayımlanan ve 1993 – 2002 yılları için planlanan 5. Çevre Eylem Programı, 1992 – BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın izlerini taşımaktadır. Program içerisinde çevre için yeni bir strateji olarak ele alınan sürdürülebilir kalkınma, çevre kirliliğine karşı alınan önemlerin başka politika alanları ile birleştirilmesini ve serbest piyasa ekonomisi imkanlarından yararlanılmasını amaçlamaktadır (ab.gov.tr). Bunun dışında Program; sanayi, enerji, ulaşım, tarım, turizm, kentsel çevre, doğal ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi konuları da içermektedir.

2002 yılında yayımlanan ve 2010 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen amaçların açıklandığı 6. Çevre Eylem Programı, 'Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz' başlığı ile karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçlar arasında; küresel sıcaklığın Sanayi Devrimi öncesi seviyelerine indirgeyerek artışın en fazla 2 dereceye kadar yükselmesine ve 550 ppm altındaki karbondioksit salınımına izin verilmesi ile ilgili politikalar üretmek, küresel düzeyde doğal kaynak çeşitliliğini, çölleşmeyi ve biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek için doğal sistemi korumak, iyileştirmek ve geliştirmek, çevre kirliliği düzeyinin insan sağlığı ve çevresi üzerinde olumsuz etkilere neden olmadığı bir ortam sağlayarak sürdürülebilir kentsel gelişmeyi ve bireylerin yaşam kalitesini yükseltmeyi teşvik etmek ve kaynakların daha verimli ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek ele alınmaktadır (ab.gov.tr).

Aralık 2020'de biten 7. Çevre Eylem Programı, 'Gezegenin Sınırları İçinde Daha İyi Yaşamak' sloganı ile yayımlanmış ve bu kapsamda çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için gelinen noktanın yeterli olmağı belirtilerek teknolojik gelişmeler rehberliğinde sorunların giderilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler içerisinde bulunan yeşil ekonomiye geçişte tarım, ulaşım, enerji, kalkınma, güvenlik, eğitim gibi konular ele alınmaktadır (Çörtoğlu, 2019, s.209). Aynı zamanda 2020 yılına kadar belirlenen bu hedefler, 2050 yılına kadar uzun süreli bir bakış açısı sağlamaktadır (Yaman & Gül, 2018, s.213). Program, 2020'ye kadar bozulmuş ekosistemlerin en az %15'inin sağlıklı bir düzeye geri dönmesinin gerekliliğini de vurgulamaktadır (ec.europa.eu).

AB Çevre Eylem Programları, çevresel sorunlarla mücadelede rehberlik eden önemli bir kaynaktır. Programların en önemli özelliği, AB Çevre Mevzuatı'nda yer alan politikaların ortak çevre konularının genel sınırlarını belirlemesidir. Programlar ise bu sınırların içinin doldurulmasını ifade etmektedir. Böylece programlar, Mevzuat'ın güçlendirilmesi açısından da önem arz etmektedir (Aydın & Çamur, 2017, s.39).

Ortak çevresel sorunları içeren AB Çevre Mevzuatı, günümüzde 300'den fazla yasal düzenlemeden oluşmaktadır. AB Çevre Mevzuatı içerisinde bulunan en geniş kapsamlı kurallar bütünü, Yatay Mevzuat başlığı altında yer almaktadır. Bu başlık; yatırım projelerinin, geniş ölçekli plan ve programların ÇED sürecine tabi tutulması gerektiğini, bilgiye erişimin sağlanmasını, raporlama çalışmalarına yönelik ihtiyaçların oluşturulmasını, konumsal veri için gerekli altyapının sağlanmasını, Avrupa Çevre Ajansı'nın (AÇA) kurulmasını, çevre denetimine yönelik asgari ihtiyaçların oluşması gibi çevre sorunlarını önleyecek nitelikte konulara ilişkin direktifleri ele almaktadır. Özellikle Aarhus Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu ilkelere uygunluk sağlamak amacıyla kabul edilen çevresel bilgiye erişim direktifi, bilginin talep edilmesi koşuluyla kamu idareleri tarafından toplanan çevresel bilgilere erişim hakkını güvence altına almaktadır (AB Çevre Mevzuatı, 2010, s.37).

Mevzuat içerisinde yer alan önemli başlıklar ise şöyledir:

- Hava kalitesi
- Atık yönetimi
- Su koruması
- Doğa koruma
- Endüstriyel kirlilik kontrolü ve risk yönetimi
- Kimyasallar
- Gürültü
- Sivil savunma

Hava kalitesine ilişkin ilkeler, insan sağlığına ve ekosisteme olumsuz etkide bulunmayan temiz bir havanın oluşmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Mevzuat; ozon tabakasına zarar veren tehlikeli maddelerin kısıtlanması, otomotiv sektöründen

kaynaklanan kirliliği azaltmak için denetimlerin uygulanması ve sera gazına yönelik izleme mekanizmasının oluşturulması konularıyla ilgilenmektedir (AB Çevre Mevzuatı, 2010, s.71).

Mevzuat içerisinde atık yönetimine yönelik ilkeler arasında; atık kavramının ortak tanımının belirlenmesi, bu doğrultuda her maddenin atık sayılmaması, temiz ürünlerin teşviki, çevreye ilişkin vergiler, atıkların taşınması konusunda düzenlemelerin yapılması, çevrenin korunması ve iç pazar sayılmaktadır (AB Çevre Mevzuatı, 2010, s.101).

Su, AB Mevzuatı'nın en kapsamlı şekilde düzenlenen konularından birisidir. Su kirliliği ile mücadele ederken taraf devletler düzeyinde iki yaklaşım bulunmaktadır. İlk olarak su kalitesi odaklı yaklaşım, su kaynaklarının kullanımını sınırlandırmak amacıyla suya yönelik asgari kalite gerekliliklerini belirler. Kullanım limit değerleri yaklaşımı ise bir faaliyetin sonuçlarını veya suyun kirlenmesine sebep olan maddelerin miktarının ölçümünü gerçekleştirmek amacıyla kullanılır (AB Çevre Mevzuatı, 2010, s.147).

Doğanın korunması konusunda AB'nin hedefleri arasında; biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunmak, taraf devletlerin sınırları içerisinde bulunan tehdit altındaki endemik, ender ve hassas sayılan flora ve faunaları korumak ve yok olmaya başlayan yerel ve bölgesel coğrafi alanları korumak gibi konular yer almaktadır. Bu anlamda kuş türleri, deniz memelileri, tropik orman canlıları ve hayvanat bahçeleri konusunda da direktifler bulunmaktadır (AB Çevre Mevzuatı, 2010, s.179).

Endüstriyel kirlilik kontrolü ve risk yönetimi başlığı altında bulunan direktifler, tesislerin işletilmesi konusunda ilkeleri içermektedir. Bu ilkeler; kirliliğe karşı tüm önleyici tedbirlerin alınması, atık üretiminden kaçınılması ve enerjinin verimli bir şekilde kullanılması olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu konuda ÇED süreci devreye girerek, önemli endüstri faaliyetlerinin kirlletici etkilerinin değerlendirilmesi ve denetlenmesini sağlamaktadır (AB Çevre Mevzuatı, 2010, s. 202).

Mevzuata göre kimyasallar üzerindeki denetimlerin sağlanması adına bir taraf devlet raportörü tahsis edilerek, risk değerlendirme raporunun sonucuna göre maddenin zararını asgari seviyeye indirmek için alınabilecek önlemler kararlaştırılmaktadır. Ayrıca tehlikeli maddelerin sınıflandırılması, ambalajlanması ve etiketlenmesine yönelik kabul edilen direktifler de kimyasallar konusunda kontrol sağlamaktadır. Burada amaçlanan bu maddelerin piyasaya çıkmadan önce sınıflandırılmasına yönelik ortak bir sistem oluşturarak tehlike arz eden maddelerin özelliklerini, insan sağlığı ve çevrede oluşturabileceği zararları belirlemede kullanılacak yöntemleri ortaya koymaktır (AB Çevre Mevzuatı, 2010, s.237).

Trafik, sanayi ve eğlence faaliyetlerinin yol açtığı çevresel gürültü, Avrupa'nın büyük bir kısmında bölgesel sorun olarak kabul edilmektedir. Mevzuatın, gürültü başlığı altında ulaşım araçları ve belirli ekipman türlerinin oluşturduğu gürültüyü sınırlandırması, bu kirliliği azaltmaya yönelik atılan ilk adım olarak değerlendirilmektedir. AB gürültü politikasının temel noktası, ürünler için zorunlu teknik standartların kullanımı yöntemi ile gürültüyü azaltmaktır. Bu ürünler içerisinde motorlu taşıtlar, ev aletleri ve dış mekan ekipmanları bulunmaktadır. Gürültüyü azaltmaya yönelik en önemli direktifler içerisinde, açık alanlarda gürültüye yönelik kısıtlamaların uygulanmasını sağlamak ve çevresel gürültünün azaltılması için eylem planları oluşturmak yer almaktadır (AB Çevre Mevzuatı, 2010, s.263).

Mevzuatın son başlığı olan sivil savunmanın amacı, insan sağlığının ve çevrenin doğal ve teknolojik faaliyetlere karşı daha iyi korunmasını sağlamasına yardımcı olmaktır. Bu amaç doğrultusunda AB, doğal veya insan eliyle ortaya çıkan afetlerin yönetiminde işbirliğine olan güveni sağlamaktadır. Bu afetler ile mücadele etmek ulusal sorumluluklar arasında bulunmakla birlikte, ortaklaşa çabalar bu işi kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla uluslararası işbirliği, kaynakların bir havuzda toplanmasını sağlayarak kolektif Avrupa desteğini arttırmaktadır (AB Çevre Mevzuatı, 2010, s. 295).

2.3.3. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerinin bir arada hareket etmelerini sağlayan bir yapı kurulması amacıyla başlatılan toplantıların sonucunda ortaya çıkan bir örgüttür. Özellikle yaşanan savaşların Avrupa'da bıraktığı izler neticesinde kurulan Konsey, 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da gerçekleşen anlaşma ile resmi bir nitelik kazanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni oluşturan Avrupa Konseyi'nin kurulmasındaki amaç, iki savaş arası dönemde meydana gelen diktatörlükler ve insan hakları ihlallerinin artması durumlarına karşı demokrasiyi, insan hakları ve özgürlüklerini ortak siyasi değerler ile savunmaktır. Konsey aynı zamanda Avrupa Kentsel Şartı'na da imzasını atarak günümüzde Avrupa devletlerinin kentsel yaşam kalitesini, aynı zamanda refahını insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne olan saygıyı arttırdığı bilinmektedir. Bu belgeler doğrultusunda Konsey'in çalışma alanları içerisinde insan hakları, eğitim, kültür, sağlık, çevre, kent, yerel ve bölgesel yönetimler bulunmaktadır (Öncü & Cevizliler, 2013, s.22 – 23).

Avrupa Konseyi, çevre konusuna öncülük eden en önemli örgüttür. Bu konuda ilk kez 1962 yılında 'doğanın ve doğal kaynakların korunması' için Avrupa Uzmanlar Komitesi ve 1964 yılında Su Kirliliği Komitesi kurulmuştur. Amaçlanan, Avrupa devletlerini ve toplumu

bilgilendirmektir. Konsey tarafından 1970 yılının Avrupa Doğa Koruma Yılı olarak belirlenmesi ise çevrenin korunmasına ilişkin temel ilkeleri ilk kez ortaya koyma hedefine dayanmaktadır. Bu amaçla Avrupa'daki ekosistemin korunmasına ve iyileştirilmesine yönelik çevre bilicini geliştirici bir bildiri yayımlanmıştır (Yokuş Sevük, 2017, s.118).

Konsey'in çevre odaklı çalışmalarını; yabani yaşam, özel koruma bölgeleri, ekonomik kalkınma – doğal çevre ilişkisi, çevre planlama ve tarihi çevre koruma alanları üzerinde gerçekleştirdiği bilinmektedir (Keleş & Hamamcı, 1993, s.163). Bu çalışmalar içerisinde Bölge Planlamasından Sorumlu Bakanlar Avrupa Konferansı'nın (CE-MAT) faaliyetleri önemli bir yere sahiptir. Konferans sonucu 1983 yılında kabul edilen Avrupa Bölgesel ve Mekânsal Planlama Şartı, doğal kaynakların akılcı bir şekilde idare edilmesi ve çevrenin korunması temeline dayanmaktadır. Bunun yanında sürdürülebilir kalkınma Şart'a rehberlik eden önemli konulardan bir tanesidir (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.342). Aynı zamanda Şart, Konsey'in çevre koruma faaliyetlerinin önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

19 – 20 Aralık 1994 tarihinde bütün Avrupa'yı kapsayan Biyoloji ve Peyzaj Çeşitliliği Stratejisi (Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy), Konsey tarafından hazırlanarak taraf devletlere sunulmuştur. Strateji'nin vizyonu üç başlık altında oluşturulmuştur. Bunlar; deniz ortamı da dahil olmak üzere Avrupa'nın biyolojik ve peyzaj çeşitliliğinin temel özelliklerinin, kültürel değerlerinin ve ekolojik işlevlerinin anlaşılmasını sağlamak, biyolojik ve peyzaj çeşitliliği stratejisi için çerçeve çalışması oluşturmak için mevcut stratejileri, anlaşmaları ve programları geliştirmek ve Avrupa'da bu stratejilerin uygulanması konusunda belirli yaklaşımları ve faaliyetleri belirlemektir (Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy, 199, s.5). Strateji'nin amacı, BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin uygulanmasını gerçekleştirmek için ulusal ve bölgesel seviyede akılcı bir yaklaşım sağlamak ve ortak projeler geliştirmek için bir kapsam sunmaktır. Böylece stratejinin, çevrenin ve doğal kaynaklarının korunmasını sağlamak için proaktif bir yaklaşım önerdiği gözlenmektedir (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.342).

Konsey'in çevre odaklı çalışmaları içerisinde 1979 yılında kabul edilen Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi ve 2000 yılında kabul edilen Avrupa Peyzaj Sözleşmesi de yer almaktadır (Turpancı, 2018, s.81). Son olarak 4 Haziran 2020 tarihinde 47 ülkenin katılımı ile hazırlanan bildiride COVID-19 salgınının getirdiği büyük zorlukların yanı sıra iklim değişikliğinin ve ekolojiye verilen hasarın insanlık refahı için bir tehdit oluşturduğu belirtilmektedir. 70. yılına giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin çevresel tehditlere karşı hala etkili olduğu ve Avrupa ülkelerinin gelecek nesiller için sağlıklı

bir ortam oluşturmaya ve sürdürmeye devam ettiği de bu bildiride ele alınmaktadır. Bildirinin sonucunda insan hakları ile çevreyi korumanın birlikte ele alındığı ve herkes için daha iyi bir geleceğin inşasında sahip olunan tüm araçların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması gerektiği vurgusu yapılmaktadır (search.coe.int).

2.3.4. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı devletlerinin bir parçası olarak ortaya çıkan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD), 1961 yılında kurulmuştur. OECD, savaş sonrası Marshall Planı kapsamında Batı Avrupa ülkelerinin arasındaki ticari ödemeleri serbestleştirmek amacıyla 1947 – 1960 yılları arasında etkin olan Avrupa Ekonomi İşbirliği Örgütü'nün (OECD) yerine daha geniş yetkilerin tanındığı örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgüt'ün amaçları arasında ekonomik büyüme, ticaret ve yatırım, kalkınma konularında işbirliği ile refahın sağlanması, yoksullukla mücadele, sosyal eşitlik ile verimli bir yönetim sağlanması, yenilenen gelişmeler ve sorunlara çözüm üretmek konusunda taraf ülkelere tavsiyelerde bulunmak ve ekonomik gelişmeler ile çevrenin korunması arasındaki dengeyi sağlamak bulunmaktadır (www.mfa.gov.tr).

OECD'nin çevre odaklı faaliyetlerinden biri olan OECD Çevre Bakanları Toplantısı, 2-3 Nisan 1998 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve bu toplantıda '2000 ve Sonrası İçin Yeni Bir Çevre Stratejisi' kabul edilmiştir. Bu strateji ışığında 2001 yılında aynı isimle gerçekleştirilen toplantıda 'OECD 21. Yüzyıl Çevre Stratejisi' kabul edilmiş ve 'Sürdürülebilir Kalkınma Raporu' yayımlanmıştır. Çevre Bakanlarının bir araya geldiği bu iki toplantıda sürdürülebilir kalkınma ile çevre politikalarının birlikte ele alınması gerektiği konusuna vurgu yapılmıştır (Çamur & Vaizoğlu, 2007, s.298).

OECD Konseyi tarafından uzmanlık alanlarına göre kurulan komiteler, ilgilendiği alanlar üzerine yoğunlaşarak daha verimli bir çalışma sağlamaktadır. Bu amaçla kurulan Çevre Politikaları Komitesi'nin (EPOC) görevleri 6 başlık altında karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: çevre sorunlarının tespitini yaparak çözüm üretmek, taraf ülkelerin çevre politikalarını uzlaştırmak, çevresel konularda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları engellemek, çevre kalitesi değerlerini belirlemek, taraf devletlerin çevre politikalarını izlemek ve tavsiyelerde bulunmak ve doğal kaynakların yönetimine katkı sağlayan yöntemler geliştirmektir. Bu görevler doğrultusunda OECD, çevre sorunlarının küresel bir özellik taşıdığını ve bu sebeple çözümlerin de küresel olması gerektiğinin altını çizmektedir. Aynı zamanda kimyasal ve tehlikeli atıklar

konularında faaliyetler yürüterek bu alanda diğer çalışmalara ışık tutmaktadır (Keleş & Hamamcı, 1993, s.161).

Çevre Politikaları Komitesi, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi amacıyla, çevresel ve ekonomik faaliyetlerin bir araya getirilmesi ve bir bütün olarak ele alınması için taraf devletler arasında işbirliğinin gerçekleştirilmesi için çalışmalar yapmaktadır. Komite aynı zamanda ‘Çevresel Görünüm’ başlığı altında taraf olan ya da olmayan tüm ülkelerin etkileşim içerisinde olmasını sağlamaktadır. Günümüzde OECD, uluslararası düzeyde çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda önde gelen örgütlerden birisi olsa da belirlediği ilkelerin bağlayıcılığı yoktur. Ancak bağlayıcı niteliğe sahip olmayan bazı ilkelerin daha sonra çevre hukukunun önemli bir dayanağı haline geldiği bilinmektedir. Buna örnek olarak 1989 yılında kazara oluşan kirlilikler için önerilen ‘kirleten öder’ ilkesi gösterilmektedir (Bayraktar, 2010, s.7).

2.3.5. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kavramı, yeni anlamıyla hükümet faaliyetleri alanın dışında kalan ve toplumsal etkinliklerde bulunan bireyler topluluğu olarak tanımlanmaktadır. White’a (1994, s.376) göre sivil toplum en genel anlamı ile devlet ile toplumun bir araya geldiği bir alanın varlığı kabul edildiğinde bu alanının devletten ayrı, devlet ile olan ilişkisinde özerkliğe sahip olan ve vatandaşların kendi çıkarlarını ve değerlerini korumak amacıyla gönüllü olarak bir araya geldiği örgütlenmelerdir.

Hükümet dışında devam eden hayat akışının güvence altına alınması ve ekonomik çalışmaların özerk bir yapıya sahip olmasının sivil toplum kavramının ortaya çıkmasını sağladığı söylenmektedir (Tosun, 2007, s.4). Aynı zamanda sivil toplum ile devlet ilişkisi içerisinde sivil toplum, vatandaşların oluşturduğu ara sınıfların mevcudiyeti sebebiyle devleti sınırlandırmaktayken devlet, vatandaşların bireysel özgürlerini garanti altına alması gerekmektedir (Aslan, 2010, s.365). Bu ilişki içerisinde sivil toplum, devlet ile vatandaşlar arasındaki iletişimi sağlayan ve demokrasinin pekişmesine bir anlamda hizmet eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdoğan Tosun, 2000, s.53). Böylece sivil toplumun, hükümet alanı dışında yer almakla birlikte hükümete karşıt bir alan olmadığı da bilinmektedir (Aslan, 2010, s.210).

Avrupa ülkelerinde ‘non governmental organizations’ ve ABD’de ‘public voluntary organizations’ olarak bilinen sivil toplum kuruluşları (STK), hükümet dışı faaliyetlerin gerçekleştirildiği gönüllü kamu kuruluşları olarak bilinmektedir. Farklı bölgelerde farklı

biçimde adlandırılrsa da genel anlamda STK'lar örgütlü olarak kurumsal bir şekli olan, kamusal faaliyetlerden ayrı üçüncü bir özerk alan kapsamında yer alan, kar amacı gütmeyen, kendini idare eden ve genel anlamda gönüllülüğe dayanan bir yapıya sahiptir (Tosun, 2007, s.4). STK'ların kapsamı içerisinde, vatandaşların ortak çıkar, hassasiyet ve talepleri bulunmaktadır. Bu temelde bir araya gelen vatandaşlar pek çok konuda (kültür, sağlık, çevre, kent, vb.) mevcudiyetini koruyan hükümet organlarının dışında bulunan alanlarda dernek, vakıf ve sivil girişim yapılarından oluşan kurumsal faaliyetler gerçekleştirmektedir. Böylece STK genel anlamda toplumun, azınlığın oluşturduğu bir sınıfın veya meslek gruplarının ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan kuruluşlar olarak ifade edilmektedir (Emini, 2013, s.45).

STK, bütün toplumları ilgilendiren bir konu olarak bilinen çevre yönetimi için de giderek artan önemiyle ve faaliyetlerle dikkat çekmektedir. Hükümetler tarafından oluşturulan küresel çevre örgütleri ve çevre odaklı STK'ların dünya siyasetindeki yeri giderek daha etkili hale gelmektedir. Çevre sorunlarına duyarlı toplumlar tarafından oluşturulan, çevreyi korumak ve çevre siyasetini demokratikleştirmek amacıyla ortaya çıkan küresel sivil toplum kuruluşları ile ortak hareket eden devletlerin ve uluslararası örgütlerin çevre sorunları konusunda daha verimli çalışmalar yürütmesi öngörülmektedir (Paker, 2012, s.157). Bu anlamda çevre konulu STK'lar arasında en önemlileri; Greenpeace (Yeşilbarış), Dünya Doğa Koruma Vakfı (Worldwide Fund for Nature -WWF) ve Uluslararası Doğa Koruma Birliği (International Union for the Conservation of Nature – IUCN) kabul edilmektedir.

2.3.5.1.Greenpeace (Yeşilbarış)

Greenpeace'in ortaya çıkışı Kanadalı küçük bir ekibin ABD'nin nükleer faaliyet denemelerine karşı hareketlenmesi ile gerçekleşmiştir. Eski bir balıkçı teknesi ile nükleer denemelerin yapıldığı bölgeye gidilmesi ile başlayan bu hareketliliğin çevreci ve barışçıl tavrı, çevrenin kirletilmesine karşı duran insanlara rehber olmuştur. Bu hareketlenmenin sonucunda 1970 yılında Columbia Üniversitesi öğrencileri tarafından 'Dalga Çıkartmayın Komitesi' kurulmuştur. Komite ilk olarak, ABD'nin gerçekleştirmek istediği nükleer silah denemelerine engel olmayı amaçlamıştır. Bu faaliyetin planlanması için gerçekleştirilen toplantıda Komite, daha anlaşılır ve dikkat çekici bir isim olarak 'Greenpeace'i kabul etmiştir. Böylece doğanın korunmasına yönelik endişelerle nükleer silahlara karşı yeni ve güçlü bir örgütün kuruluşu gerçekleştirmiştir (Brown & May, 1992, s.17). Tarihsel olarak en köklü geçmişe sahip olan ve en etkili çevreci hareketlerin öncüsü olarak bilinen Greenpeace, küresel anlamda varlığını devam ettirmekte ve 40 ülkede mevcudiyetini korumaktadır (Aslan, 2011, s.251).

Greenpeace, çevrenin koruması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlerini gelecek kuşaklar için gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Çevre suçlarına şiddet içermeyen yöntemlerle karşı çıkarak ve bunları medya aracılığı ile geniş kitlelere duyurarak engellemeye çalışmaktadır (Çalı, 2006, s.113). Bu anlamda Greenpeace, çevreyi korumak ve barışı teşvik etmek için faaliyetler yürüten küresel bir örgüt niteliğindedir.

Greenpeace'in çalışma şekli, çevre sorunlarını yönetmek değil ortadan kaldırmaktır. Buna örnek olarak denizleri ve okyanusları korumak için geliştirdiği yol haritasının içerisinde kirliliğe sebebiyet vermeyen bir ekonomi sunan enerji sistemini geliştirmektedir (Açıkgöz, 2019, s.110). Örgüt; faaliyet gösterdiği konularda örneklemeler alarak, analizler yaparak ve bu faaliyetleri medya aracılığı ile kamuoyuna açıklayarak çalışmaktadır. Sorunlara karşı barışçıl bir yöntemle ilerlemekte ve çevre suçluları üzerinde sosyal baskı oluşturarak kamuoyuna sunmaktadır. Bu noktada Greenpeace'in gerçekleştirdiği eylemlerin ve kampanyaların temelini destekleyici bireyler oluşturmaktadır (Aslan, 2011, s.255). Bu eylem ve kampanyaları küresel çapta gerçekleştiren örgüt, ortaya çıkan sorunlar ve kirlilikler karşısında yetkili makamlarla görüşerek uluslararası çevre odaklı anlaşmalara gözlemci olarak katılım sağlamaktadır. Burada yalnızca mevcut sorunlara işaret etmeyip ürettiği çözümleri sunmak ve lobi faaliyetlerinde bulunmak gibi etkinlikler sayesinde kendine önemli bir yer edinerek çevre sorunlarının çözümüne de kayda değer katkılar sunmaktadır (Eskiler, 2017, s.1). Kısaca tüm insanlık için yeşil, sağlıklı ve kaliteli bir geleceğin amaçlandığı faaliyetler ile atılan somut adımlar, Greenpeace'in çalışma şeklini oluşturmaktadır (Açıkgöz, 2019, s.110).

Greenpeace, çevre sorunları ile küresel anlamda mücadele etmektedir. Bunun en önemli kanıtı, uluslararası denizlerde kirliliği önlemek adına bulundurduğu gemilere sahip olmasıdır. 1971 yılında eski bir tekne ile yola çıkan Greenpeace, denizleri evi olarak görmektedir. Arctic Sunrise, Esperanza ve Rainbow Warrior isimli 3 gemi, örgütün deniz ve okyanuslarda meydana gelebilecek kirlilikleri engellemek için kullandığı önemli araçlardır. Arctic Sunrise gemisinin, 1995 yılında Kuzey Denizi'nde Brent Spar Kampanyası devam ederken petrolün denize bırakılmasını önlemesi örgütün önemli faaliyetlerinden birisidir (www.greenpeace.org). Devam eden uluslararası faaliyetleri içerisinde hava kirliliğine neden olan kaynaklar hakkında bilgi vermekte ve buna neden olan aktörlerin harekete geçmesi gerektiğini somut veriler rehberliğinde belirtmektedir. (www.greenpeace.org).

2.3.5.2.Dünya Doğayı Koruma Vakfı

1961 yılında kurulan Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın (World Wide Fund of Nature – WWF) kurucularından biri olan Julian Huxley, yayımladığı makalelerinde Afrika'da yok olan yabani hayvan türlerinin olduğunu belirtmiş ve bunu engellemek için alınabilecek önlemlerden bahsetmiştir. Tüm Doğu Afrika'yı gezen Huxley, yabani yaşamın yok olması durumunda bunu düzeltmenin uzun ve maliyetli olacağını da altını çizmiştir (Kellaway, 2010, s.1). Bu sebeple geniş kitlelerin desteğini almak amacıyla içlerinde Huxley'in de bulunduğu önde gelen çevreciler tarafından yayımlanan Morges Manifestosu ile WWF'in temellerinin atıldığı bilinmektedir. Manifesto, gezegeni korumak için uzmanlıkların mevcut olmasına rağmen yeterli mali desteğin olmadığı konusuna yer vererek küresel anlamda çevre koruma hareketine önemli mali desteği sağlamak amacıyla WWF kurulduğuna açıklık getirmektedir. (www.worldwildlife.org).

WWF, öncelikli olarak doğal yaşamın ve canlı türlerinin korunması kapsamında faaliyet göstermektedir. Amacı, doğal çevrenin ve canlı türlerinin yok olmasını engelleyerek insanoğlunun doğa ile uyumlu bir biçimde yaşamasını sağlamaktır. WWF ancak bu şekilde sağlıklı bir gelecek inşa edilebileceğini savunmaktadır (Güneş, 2012, s.108). Çalışma şeklini 'Sonsuza Kadar, Doğa ve İnsanlar İçin' başlığı ile sunmaktadır. Edindiği görevleri ise şu şekilde belirtmektedir:

- Yerel toplulukların bağımlı oldukları doğal kaynakların korunmasına yardımcı olmak,
- Piyasa düzeninin ve politikaların sürdürülebilir bir şekilde devam etmesini sağlamak,
- Canlı türlerini ve yaşam alanları korumak ve yenilemek,
- Doğal değerleri yerelden küresele taşıyarak daha etkin bir mücadele sergilemek.

Vakıf, bu görevleri yerine getirebilmek için ortaklarının kolektif gücünden yararlandığını da belirtmektedir (www.worldwildlife.org).

WWF; çalışma alanlarını iklim değişikliği, gıda, ormanlar, tatlı su kaynakları, okyanuslar ve yabani yaşam olarak altı başlık altında toplamaktadır. İklim değişikliğinin yabani yaşam üzerindeki etkisi, canlıların hayati döngülerinin zamanlamasını değiştirerek kritik

seviyede zarara yol açmaktadır. Bu farkındalıkla WWF, gerekli tepkinin gösterilmesi ile habitat ve doğal kaynakların yok olmasını engelleyerek insanoğlu ile doğanın uyum içerisinde yaşayabileceğini belirtmektedir (www.worldwildlife.org).

WWF tarafından oluşturulan ‘Yaşayan Gezegen 2020 Raporu’ doğanın hasar görmeye devam ettiğini bilimsel kanıtlarla sunmaktadır. Özellikle sürdürülemez bir şekilde devam eden insan faaliyetleri dünyadaki hayatı destekleyen doğal sistemlerin bir kenara itildiğini göstermektedir. Londra Zooloji Derneği’nin hazırladığı Yaşayan Gezegen İndeksine göre 1970 – 2016 yılları arasında yaklaşık olarak 21.000 yabancı yaşam popülasyonunda ortalama %68 oranında düşüş yaşanmıştır. Bu verilere dayanarak oluşturulan rapor sürdürülebilir, esnek ve sağlıklı bir yaşam için dünya liderlerine COVID-19 sonrası yeni bir dünya inşa etmek için çağrıda bulunmaktadır (livingplanet.panda.org).

2.3.5.3. Uluslararası Doğayı Koruma Birliği

Uluslararası Doğayı Koruma Birliği’nin (International Union for Conservation of Nature – IUCN), 1948 yılında düzenlenen uluslararası bir konferans sonucu kurulduğu bilinmektedir. Bu konferansta kabul edilen kuruluş statüsü, daha sonra farklı aralıklarla gerçekleştirilen toplantılar neticesinde değiştirilerek Birliğin anayasası olarak kabul edilmektedir. Günümüzde merkezi İsviçre’de bulunan Birlik; çevrenin ve doğal kaynakların sürdürülebilir bir çevre yönetiminin sağlanması amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. Aynı zamanda uluslararası alanda çevre politikalarının geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır. BM içerisinde gözlemci konumda bulunması tek çevre örgütü olması ve devletler ile hükümet dışı kuruluşlar arasında köprü niteliğine sahip olması Birliğin, diğer çevre odaklı sivil toplum kuruluşları arasında özel bir konuma sahip olduğunu göstermektedir (Açıkgöz, 2019, s.122).

IUCN; dünya genelinde doğal kaynakların akılcı kullanımını teşvik ederek sürdürülebilir kullanımını sağlamak, doğanın bütünlüğünü ve çeşitliliğini korumak olarak belirlediği amaçlar ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu faaliyetlerin programını sunarken iyi yönetişimi ve şeffaflık ilkeleri esas alınmaktadır. Üyelerin, finans ortaklarının ve tüm toplumların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde planlanan faaliyetler, çeşitli ülkelerin ve kültürlerin sosyal ve politik alanlarında gerçekleşebilmektedir (www.iucn.org). 140’tan fazla ülkede faaliyet gösteren ve yaklaşık 980 organizasyon ve gönüllü kuruluşun üye olduğu Birliğin önemli çalışmaları arasında; çevrenin korunmasını sağlamak için bilimsel temeller hazırlamak, doğal dünya mirası önerilerini değerlendirmek, kırmızı listedeki nesli tehlike altına bulunan türleri gözlem altında tutmak, iklim değişikliği etkilerini önlemek, yenilenebilir enerji

kaynaklarının kullanımını yaygınlaştırmak, uluslararası çevre odaklı sözleşmelerin taslağını hazırlamak, devletler ve sivil toplum kuruluşlarına danışmanlık hizmeti vermek sayılmaktadır (Yücel & Babuş, 2005, s.9).

IUCN; iş dünyası ve çeşitlilik, iklim değişikliği, ekosistem yönetimi, çevre hukuku, ormanlar, cinsiyet, küresel politika, çevre yönetimi ve haklar, denizler ve kutuplar, temel doğa çözümleri, korunan alanlar, bölge koruma, bilim ve ekonomi, özel alanlar, su ve dünya mirası konulu 15 tema ile çalışmalarını yürütmektedir (www.iucn.org). Özellikle korunan alanları teması içerisinde bulunan önemli çalışmalar, IUCN tarafından oluşturulan Dünya Korunan Alanlar Komisyonu tarafından yürütülmektedir. Doğanın uzun vadeli korunmasını sağlamak amacıyla tanımlanmış coğrafi alanlar olarak tanımlanan korunan alanlar, Birliğin öncü olduğu en önemli çalışma konusudur (www.iucn.org).

2.4.Ulusal Düzenlemelerde Çevre Hakkı ve Sorumlu Aktörler

Türkiye’de çevre sorunlarının ortaya çıkışı ve çözüm arayışları, diğer ülkeler ile eş zamanlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak diğer ülkelerden farklı olarak Türkiye, çevre politikalarını yerel düzeyde, toplum sağlığı açısından değerlendirerek oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri bu politikalar, çevre ve toplum sağlığına olumsuz etkisi olan unsurlar için yaptırımlar içermektedir (Keleş, 2010, s.615). Çalışmanın bu bölümünde çevrenin korunmasını ve çevre hakkını içeren mevzuatlar, merkezi yönetim ve yerel yönetimler bağlamında ele alınarak amaçlanan çözümler ve aktörlere yer verilmektedir.

2.4.1. Çevre Hakkını İçeren Ulusal Mevzuatlar

Türkiye’de merkezi yönetim örgütlenmelerinin çevre odaklı sorumlulukları çeşitli mevzuatlarda yer almaktadır. 1982 Anayasası dahil olmak üzere, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 442 sayılı Köy Kanunu, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, Çevre Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği, Toprak Kirliliği Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik ve Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği gibi düzenlemeler çevrenin korunması ve çevre hakkı için önemli mevzuatlar arasındadır.

1982 Anayasası’nın ‘Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler’ başlığı altında bulunan 56. maddesi, doğrudan çevre hakkı ile ilgili bir düzenleme içermektedir. ‘Herkes, sağlıklı ve

dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.’ hükmü ile yaşama hakkının yalnızca ‘sağlıklı ve dengeli’ bir çevrede ortaya çıkabileceği belirtilmektedir (Gürseler, 2008, s.200). Çevre hakkının aynı zamanda bir ödev olması da madde içerisinde ‘*çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir.*’ şeklinde ele alınmaktadır. Bu hüküm ile çevreye ve çevre hakkına sahip çıkan aktörlerin devlet ve vatandaşlar olduğu belirtilmektedir. Ancak maddenin devamında ‘*devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, bunun için işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını planlayıp hizmet vermesini sağlar.*’ hükmü bu görevin çoğunlukla devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda devlet, özel ve kamu kesimlerindeki sağlık ve sosyal alanda faaliyet gösteren kurumları denetlemek ve sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesini sağlamakla görevlidir.

Çevre ile doğrudan ilgili bir yasa olarak karşımıza çıkan Çevre Kanunu, çevreye olumsuz etkide bulunan, risk oluşturan ve ekolojik dengeye zarar veren faaliyetleri idari ihlaller olarak kabul etmekte ve bu amaçla idari yaptırımları düzenlemektedir (Abdülhakimoğulları & Sezer & Akpınar, 2011, s.76). Bu doğrultuda Kanun’un amacı 1. maddede: ‘*Bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır.*’ olarak belirtilmektedir. Çevrenin korumasına, iyileştirilmesine ve kirliliğin önlenmesine dair genel ilkelere yer veren 3. madde; tüm gerçek ve tüzel kişilerin çevrenin temizliğinden sorumlu olduğunu ve bu kişilerin işbirliği yapması gerektiğini, çevreye etkisi olabilecek faaliyetlerin değerlendirmesini yapan kuruluşların sürdürülebilir kalkınma ilkesini gözetmesini, çevre politikaları oluşturulurken katılım hakkının esas olduğunu ve çevre hakkına sahip olan tüm kişilere bu ortamın sağlanması gerektiğini, atık oluşumunu kaynağında azaltan ve atıkların geri dönüşümünü sağlayan çevre ile uyumlu teknolojilerin kullanılmasını, kirlenme ve bozulmanın önlenmesi için yapılan harcamaların kirlenme ve bozulmaya neden olan kişiler tarafından karşılanmasını, çevre odaklı bölgesel ve küresel çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar sonucu ortaya çıkan ulusal hak ve ödevlerin gerçekleştirilmesini ve bu hükümlerin yerine getirilmesi için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın görevlendirilmesini düzenlemektedir. Son olarak 26.04.2006 tarihinde 5491 sayılı Kanunu ile yenilenen Çevre Kanunu, çevrenin kirlenmesine veya bozulmasına neden olan kurum, kuruluş ve işletmelere ağır yaptırımlar getirmektedir (Abdülhakimoğulları & Sezer & Akpınar, 2011, s.76).

Genel olarak incelendiğinde çevresel bilgi edinme hakkı, aslında bilgi edinme hakkının bir türevi olarak ele alınmakta ve hukuk devletlerinin temel taşlarından birini oluşturarak yönetimde şeffaflığı sağlamaktadır. Bu doğrultuda çevresel bilgi edinme hakkına yönelik düzenlenen ulusal mevzuat ise Bilgi Edinme Hakkı Kanunu olarak bilinmektedir (Güneş, 2012-2013, s.34). Toplamda 33 maddeden oluşan Kanun'un amacı 1. maddede *'demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek'* olarak belirlenmiştir. Bu amaçla Kanun'un 4. maddesinde bilgi edinme hakkına herkesin sahip olduğu, 5. maddesinde ise kurum ve kuruluşların istisnalar dışındaki her türlü bilgi ve belgeyi talep eden başvurulara sunmakla görevli olduğuna yer verilmiştir. Kanun içerisinde özellikle çevresel bilgiye erişim konusunda bir madde veya uyarı bulunmasa da Bilgiye Erişim Hakkı Kanunu genel anlamda incelendiğinde bilgiye erişim hakkı yollarını hukuki düzleme taşıyan önemli bir mevzuat olduğu bilinmektedir.

Doğal bir kaynak olarak kabul edilen ormanların korunması ve geliştirilmesi amacıyla yayımlanan 6831 sayılı Orman Kanunu, öncelikle orman sayılan doğal veya emekle yetişen ağaç ve ağaççık topluluklarının kapsamını belirlemektedir (Keleş & Ertan, 2002, s.279). 14. madde içerisinde ormanların korunması konusunda bazı yasaklar yer almaktadır. Bu yasaklar; yetişmiş fidanları kesmek, sökmek, ekim sahalarını bozmak, yaş ağaçları boğmak, yaralamak, tepelerini ve dallarını kesip koparmak, dikili yaş veya kuru ağaçları kesmek veya bunları kökünden sökmek, yatık veya devrik ağaçları kesmek, götürmek veya köklerini sökmek, her çeşit orman örtüsü ve sanayi bitkilerini veya orman tohumlarını toplayıp götürmek, ormandaki göl, gölet, baraj ve derelere dinamit atmak veya zehir bırakarak avlanmak, kendi ihtiyacı için toprak, kum ve çakıl taşı çıkarmak olarak belirlenmiştir. Bu kanun dışında ormanları koruma altına almak amacıyla 1982 Anayasası'nın 169. maddesinin 3. fıkrasında *'orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz.'* hükmü yer almaktadır.

Çevre sorunlarına halk ve çevre sağlığı açısından yaklaşan Türkiye, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nu 24.04.1930 tarihinde yayımlamıştır. Bu Kanun ile devlet, ülkenin sağlık koşullarını iyileştirmek, toplumun sağlığına zarar veren bütün hastalıklarla mücadele etmek ve gelecek nesillerin sağlıklı bir şekilde yetişmesini sağlamak ile görevlendirilmiştir. Kanun'un devam eden maddelerinde halkın sağlığını korumak ve çevrenin bozulmasını engellemek ile yerel yönetim birimleri görevlendirilmiş ve bu görevler 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile güncellenmiştir.

Kıyıların toplumun kullanımına açık olduğu ve özel mülk olarak sayılamayacağı çoğu hukuksal metinde ele alınmaktadır. Türkiye’de ilk olarak 1984 yılında yayımlanan 3086 sayılı Kıyı Kanunu, kıyıların devletin kontrolünde olduğunu ve kıyılardan herkesin serbest bir şekilde faydalanmasını taahhüt etmiştir. Ancak ilerleyen süreçte bu Kanun’un kıyıların korunmasında yeterli olmadığına karar verilerek iptal edilmiş ve yerine 1990 yılında 3621 sayılı Kıyı Kanunu yayımlanmıştır (Keleş & Ertan, 2002, s. 280). Kanun ile *‘deniz, doğal ve yapay göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamın niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özellikleri gözeterek koruma ve toplum yararına açık, kamu yararına kullanım şartlarını tespit etmek’* amaçlanmaktadır. Kanun’un 6. maddesi kıyıların korunmasını içeren hükümlerden oluşmaktadır. Bu hükümler arasında kıyıların herkesin yararlanmasına açık olduğundan buralarda duvar, çit, parmaklık, tel örgü, hendek gibi engellerin oluşturulamayacağı ve moloz, toprak, çöp gibi kirletici etkiye sahip atıkların dökülemeyeceği yer almaktadır.

Antik yapılar, zengin kültürel geçmişe sahip olan ülkeler için önem arz etmektedir. Bu açıdan Türkiye’de kendi sınırları içerisinde bulunan eski tarihi yapıları korumak adına pek çok çalışma karşımıza çıkmaktadır (Keleş & Hamamcı, 1993, s.261). Günümüzde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Çevre Kanunu’nun boş bıraktığı kültürel çevre alanını doldurarak tarihi ve doğal çevresel değerlere hukuki alanda güvence sağlamaktadır (Keleş & Ertan, 2002, s.279). Kanun’un amacı, *‘korunması gereken tüm kültür ve tabiat varlıkları ile tanımları belirleyerek yapılacak faaliyetleri düzenlemek’* olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemelerin devlet tarafından gerçekleştirilmesi ve koruma görevinden Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın sorumlu olması gerektiği belirtilmiştir.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, toprak ve arazi kullanımlarının toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarda ve katılımcı yöntemlerle değerlendirilmesiyle birlikte yanlış kullanımların önlenmesini ve korunmasını kapsamaktadır. Bu doğrultuda Kanun’un amacı, *toprağın doğal ve yapay yollarla kaybını ve niteliklerini yitirmesini önleyerek korunmasını ve çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesini uygun olarak planlı arazi kullanımı sağlayan yöntemleri belirlemek’* olarak belirtilmektedir. Amacın yerine getirilmesini sağlamak için Kanun, Tarım ve Orman Bakanlığı’nı görevlendirmiştir.

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ile ülke sınırları içerisindeki ulusal ve uluslararası değere sahip milli park, tabiat parkı ve tabiatın koruma alanlarının belirlenmesine, korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemek amaçlanmaktadır. Kanun içerisinde bu amacı gerçekleştirmek için görevlendirilen kurumlar içerisinde

Cumhurbaşkanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı bulunmaktadır. Milli Parkların korunmasını sağlamak amacıyla yasakların yer aldığı 14. madde içerisinde; doğal ve ekolojik dengenin bozulamayacağı, yaban hayatının tahrip edilemeyeceği, kanun kapsamına giren bölgelerin özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine neden olan faaliyetlerini yapılamayacağı, kesin bir zorunluluk bulunmadıkça bu alanlarda yapı ve tesisin kurulamayacağı belirtilmektedir. Ancak Keleş ve Ertan'a (2002, s.280) göre sulak alanlar gibi korunması gereken alanların Kanun içerisinde yer almaması sebebiyle uygulamaya geçirilemediği söylenmektedir.

Çevre yönetimini sağlamak amacıyla geliştirilen politikalar, çevrenin ve çevre hakkının korunmasını doğrudan veya dolaylı yoldan katkı sağlayacak kuralları içermektedir. Bu kurallar, imar ile ilgili yasalarda da karşımıza çıkmaktadır. İmar planı kavramı, kent içerisinde çevrenin düzenlenmesine ve kentsel altyapının sağlıklı bir şekilde yapılmasına işaret etmektedir (Keleş & Hamamcı, 1993, s.280). Bu anlamda 3194 sayılı İmar Kanunu'nun amacı *'yerleşim yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmanın; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun oluşturulmasını sağlamak'* olarak belirlenmiştir. Böylece İmar Kanunu'nun çevre hakkının yanı sıra kentli haklarını da içerdiği yorumu yapılmaktadır.

Uluslararası alanda Espoo Sözleşmesi'nde ele alınan ÇED, ulusal düzlemde Çevre Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği ile detaylandırılmaktadır. Kavram, Yönetmelik dışında başka bir kanunda yer almamakla birlikte Aarhus ve Espoo Sözleşmelerinin Türkiye tarafından kabul edilmesi durumunda etkin bir uygulama aracı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu noktada ÇED Yönetmeliği'nin önemi büyüktür. İçeriğinde çevreye etkileri olabilecek projeler konusunda halkı bilgilendiren ve katılımını barındıran düzenleyici bir belge olarak karşımıza çıkmaktadır (Güneş, 2013-2013, s.35). Yönetmelik'te katılım ilkesine doğrudan yer veren 9. maddenin 1. fıkrası *'halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere; Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar ve proje sahibinin katılımı ile Bakanlıkça belirlenen tarihte, projeden en çok etkilenmesi beklenen ilgili halkın kolaylıkla ulaşabileceği Valilikçe belirlenen merkezi bir yer ve saatte Halkın Katılımı Toplantısı düzenlenir.'* şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca Aarhus Sözleşmesi'nin birinci sütunun oluşturan bilgiye erişim ise Yönetmeliğin 6. maddesinde *'kamu kurum/kuruluşları, bu Yönetmelik hükümlerinin yerine getirilmesi sürecinde proje sahiplerinin veya Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşların isteyeceği konuya ilişkin her türlü bilgi, belge ve görüşü vermekle yükümlüdürler.'* şeklinde yer verildiği gözlenmektedir.

Çevre ile ilgili düzenlemeler içerisinde bulunan yönetmeliklerin daha ayrıntılı bir şekilde ele alındığı bilinmektedir. Bu anlamda Çevre Kanunu ile bazı alanları düzenlemek için yönetmeliklere ihtiyaç vardır. Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği, Toprak Kirliliği Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik ve Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, “Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği gibi çevrenin korunmasına yönelik pek çok düzenleme karşımıza çıkmaktadır.

2.4.2. Merkezi Yönetimin Çevrenin Korunması Konusundaki Görev ve Sorumlulukları

Çevresel değerlerin ve kaynakların korunması, çevre kirliliklerine neden olan faaliyetlerin önlenmesi ve çevrenin sürdürülebilir kullanımının sağlanabilmesi için üretilen politikalar kadar, bu politikaları uygulamakla görevli olan aktörler de önem arz etmektedir. Keleş, Hamamcı ve Çoban’a (2015, s.362) göre Türkiye’de ulusal çevre politikalarını uygulamakla görevli çok sayıda kuruluş bulunmaktadır. Ancak bu durum, uygulamada uyum problemine neden olabilmektedir. Bu yüzden belirli çevre politikaları, belirli aktörler tarafından uygulandığında etkin ve verimli sonuçlar doğurmaktadır.

2.4.2.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Türkiye’de merkezi anlamda ilk çevre odaklı örgütlenme, dünya ile paralel olarak 1970li yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu anlamda çevre odaklı ilk bağımsız yapılanma, 1973 yılında Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu ile başlamıştır. Çevrenin korunmasına ilişkin temel politikaların belirlenmesi ve uygulanması ile görevli aktörler arasında koordinasyonun sağlanması amacıyla Başbakanlık Çevre Örgütü kurulmuştur. Daha sonra ulusal çevre sorunlarını tamamıyla ele almak üzere Çevre Genel Müdürlüğü kurularak Çevre Kanunu’nda bulunan hükümleri uygulamakla görevlendirilmiştir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı’nın güncel hali olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı karşımıza çıkmaktadır. Doğal çevreyi korumak, sürdürülebilir şehirler ve yerleşimler oluşturmak amacı güden Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, kentlerin kimliğini canlandıran planlama, dönüşüm, güvenli yapılaşma ve konut sektörü ile çevreye yönelik tüm hizmetleri düzenlemek ve denetlemekle görevlidir (csb.gov.tr).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; doğanın korunması, iyileştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi ile kent çevresinin sağlıklı ve dengeli bir şekilde düzenlenmesi konularında en etkin kurumdur. Bu doğrultuda Bakanlık teşkilatı içerisinde, yeni düzenlemeler ile yerleşme ve

kentsel gelişme konularına ağırlık veren Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü ve Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü çoğunlukla kentlerin gelişmesini amaçlamaktadır (csb.gov.tr). Doğanın korunması ile görevlendirilen birim ise ilk olarak 1989 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı olarak bilinmektedir. Daha sonra 2011 yılında yapılan değişiklikler ile birlikte kapatılan Başkanlığın görevlerini Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü devam ettirmektedir. Bu görevler içerisinde her türlü doğal ve tarihi bölgenin kirlenmesini engellemek amacıyla kirletici tesislerin kurulmasını yasaklamak, faaliyetlerini engellemek ve gerekli durumlarda bölgenin özelliğine göre kirlilik standartlarını belirlemek bulunmaktadır. Ayrıca ‘özel koruma bölgesi’ olarak belirlenen 18 alana (Gökova, Köyceğiz – Dalyan, Fethiye – Göcek, Patara, Kaş – Kekova, Göksu Deltası, Belek, Saros Körfezi, Foça, Datça – Bozburun, Pamukkale, Gölbaşı, Ihlara, Tuz Gölü, Uzungöl, Finike Denizaltı Dağları, Salda Gölü, Karaburun – Ildır Körfezi) yönelik görevleri ise bölgedeki çevresel değerleri korumak, çeşitli ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama planları yaparak gerçekleştirmektir (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.369).

2.4.2.2.Kültür ve Turizm Bakanlığı

Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konularını görev edinen bir diğer bakanlık, Kültür ve Turizm Bakanlığı’dır. Bu görevler; Türkiye’de bulunan tarihi ve kültürel varlıkların değerlerini araştırmak, korumak, yaşatmak, geliştirmek, bu değerleri tanıtarak milli bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkı sağlamak olarak belirtilmektedir (ktb.gov.tr). Dünya miras listesi içerisinde bulunan 18 ulusal alan içerisinde hem kültürel hem doğal miras olarak değerlendirilen Göreme Milli Parkı ve Kapadokya ile Pamukkale – Hierapolis, Bakanlık teşkilatı içerisinde bulunan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü sorumluluğu altında bulunmaktadır (kvmgm.ktb.gov.tr).

2.4.2.3.Tarım ve Orman Bakanlığı

Çevre ile birlikte insan sağlığının da korunması inancıyla Tarım ve Orman Bakanlığı, doğal kaynakların kalkınma amacıyla etkin, verimli ve sürdürülebilir bir biçimde kullanılmasını sağlayarak ekolojik dengeyi ve gıda arz güvenliğini garanti altına almayı amaçlamaktadır (tarimorman.gov.tr). Bakanlık çatısı altında yürütülen Geleceğe Nefes, Gıdanı Korumak gibi kampanyalar, gelecek nesiller için sağlıklı ve dengeli yaşam alanlarının korunmasını ve tarımın sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Ayrıca Bakanlık teşkilatı içerisinde bulunan Doğa

Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, oluşturduğu bilgi sistemleri ve veri tabanları ile hem çevresel bilgiye kolay erişim sağlamakta hem de çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi adına projeler başlatmaktadır (tarimorman.gov.tr).

2.4.2.4.Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı, öncelikle halk sağlığının korunması ve geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu hedefe ulaşabilmek adına Bakanlığa bağlı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, sağlık için tehlike oluşturan faktörlerle mücadele etmek ve halkın yaşam kalitesini yükselterek temel sağlık hizmetlerini yürütmeyi taahhüt etmektedir (hsgm.saglik.gov.tr).

2.4.2.5.Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Dairesi Başkanlığı

Doğal kaynakların akılcı ve verimli kullanılması amacıyla ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma amaçlarının uygulanması, Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na bağlı Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Başkanlığın görevleri arasında; çevre, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği, içme suyu ve kanalizasyon, konut, afetler, belediye hizmetleri, kentleşme, mekânsal gelişme, kırsal kalkınma ve havza yönetimi alanlarında politika, strateji ve yatırım programı oluşturma süreçlerine katkı sağlamak, uluslararası çevre odaklı faaliyetleri takip etmek ve katkı sağlamak bulunmaktadır (sbb.gov.tr).

2.4.3. Yerel Yönetimlerin Çevrenin Korunması Konusundaki Görev ve Sorumlulukları

21. yüzyılda çevre kirliliklerinin oluşumunun kent sınırları içerisinde meydana geldiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu kirliliklerin giderilmesi ve sağlıklı bir ortam oluşturulabilmesi için kent yönetiminden sorumlu birimler görevlendirilmektedir. Hava, su ve katı atık gibi konularda hazırlanan politikaların belirlenmesinden sonra yerel yönetimler, yetkili oldukları alanlarda bu politikaların uygulanmasından sorumludur (Gökalp Alıca, 2018, s.14). Özellikle kimi çevre sorunları yerel önemleri gerektirdiği için çevre hakkının gerçekleştirilebilmesi, yerel yönetim birimlerine bağlı olabilmektedir. Bu nedenle çevresel usuli hakların ilk iki sütununu oluşturan bilgi edinme ve katılım haklarının kullanılması çoğunlukla belediyeler ve kent konseyleri kapsamında meydana gelmektedir (Güldoğan, 2008, s.60).

Çevre sorunlarının çözümü için üretilen politikaların en etkili aktörlerinden biri olan yerel yönetim birimleri, ilgili mevzuatlarda çevrenin korunması ve iyileştirilmesi konularında görevlendirilmektedir. Çevre alanında radikal ve verimli çözümlerin üretilmesi için yerel

yönetim birimlerinin, doğal kaynakların akılcı ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması konusunda politikalar üretmesi ve uygulaması önem arz etmektedir (Toprak, 2017, s.177). Bu amaçla yerel yönetim birimlerinin görevlerini içeren kanun maddeleri arasında çevrenin korunması ve iyileştirilmesini amaçlayan ilkeler de bulunmaktadır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve Kent Konseyi Yönetmeliği içerisinde bulunan görevlendirmeler, 442 sayılı Köy Kanunu ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile çevre hakkının getirdiği sorumluluklar kapsamında ele alınan çevre vergileri, yerel yönetimlerin çevresel sorumluluklarını kapsamaktadır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile kent içerisinde yapılan hizmetlerin planlı, etkin, verimli ve uyumlu olmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Bu anlamda kent sınırları kapsamında çevresel kirliliklerinin oluşması ve kenttaşların sağlığını tehlikeye atabilecek faaliyetlerin engellemesi belediyenin önemli hizmet alanlarından biridir. Bu hizmetler Kanun'un 7. maddesinin i bendinde; sürdürülebilir kalkınma ilkesinde uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarını korumak, ağaçlandırma yapmak, kent sağlığı açısından uygun olmayan iş ve eğlence yerlerini kentin belirli alanlarına toplamak, inşaat malzemeleri gibi moloz, kum, çakıl maddelerin depolama alanlarını belirlemek ve bunların taşınmasında çevre kirliliğine imkan vermeyecek şekilde tedbir almak, büyükşehir katı atık yönetim planını yapmak veya yaptırmak, katı atıkların kaynağa toplanarak aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, sanayi ve tıbbi atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, deniz araçlarının atıklarını toplamak ile ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak olarak ifade edilmektedir. Maddenin devamında kenttaşların sağlığını korumak amacıyla su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, derelerin ıslahını yapmak, gıda ile ilgili müesseselerin kullandıkları ürünlerin tahlillerini yapmak üzere laboratuvarlar kurarak bu iş yerlerini ruhsatlandırmak ve denetlemek gibi görevler de bulunmaktadır. Kanun içerisinde belirtilen büyükşehir belediyelerinin kent çevresini koruma görevi, kentin tarihinin de korunmasını içermektedir. Bu anlamda bölge parklarının, kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların korunmasını sağlayarak bakım ve onarımını üstlenmek büyükşehir belediyelerinin görevler arasındadır (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004, s.3).

5393 sayılı Belediye Kanunu, çevre ve çevre sağlığının korunması ve iyileştirilmesi ile ilgili olarak 14. maddede belediyenin görev ve sorumlulukları; temizlik, katı atık, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun korunması olarak ifade edilmektedir. Belediyelerin yetki ve imtiyazları başlığı altında bulunan 15.

maddede ise yine katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması ile insan sağlığına zarar verebilecek iş ve eğlence yerini kentin belirli yerlerine toplanması ele alınmaktadır (5393 sayılı Belediye Kanunu, 2005, s.6 – 7).

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, çevre kirliliğinin engellemesi konusunda 5216 ve 5393 sayılı Kanunlar kadar yoğun hükümlere sahip olmadığı gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda 5302 sayılı Kanun ile İl Özel İdareleri; mahalli müşterek nitelikte olması koşuluyla belediye sınırları il sınırı olan büyükşehir belediyeleri hariç ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması ve erozyonun önlenmesi, imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında yapmakla görevlidir (5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 2005, s.1 – 2).

Çevre hakkının en önemli özelliği olan çevresel sorumlulukların, maddi anlamda yerine getirilmesini somutlaştıran 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, genel anlamda yerel hizmetlerin karşılığında alınan ücret ve vergileri düzenlemektedir. Çevre temizlik vergisi olarak adlandırılan ücretlendirme Kanun'un 44. maddesinde, belediye sınırları içerisinde bulunan ve belediyelerin çevrenin temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, iş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binaların ödemekle yükümlü olduğu vergi olarak ifade edilmektedir (2462 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 1981, s.8).

Çevrenin ve toplumun sağlığının korunmasına yönelik faaliyetler ve sorumlular, 442 Köy Kanunu'nda 'köylüler' ve 'muhtar' olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda 13. maddede düzenlenen köyün mecburi işleri ve 14. maddede düzenlenen isteğe bağlı işlerin toplum sağlığının ve çevrenin bozulmasını önlemek amacıyla oluşturulduğu gözlenmektedir. Köylünün mecburi işleri arasında; hastalıklara sebep olması ihtimali sebebiyle köy sınırı içerisindeki su birikintilerini kurutmak, kullanılan içme suları kaynaklarını temiz tutmak, suların birikinti oluşturmasını önlemek amacıyla akıntı sağlamak, köyün gübreliliğini köyden uzakta bulundurmamak, köy korusunu korumak, hayvanları otlaklara başıboş göndermemek ve ortak kullanılan çayırları biçmemek yer almaktadır. Kanun incelendiğinde çevre hakkının getirdiği ödevlerin çoğu köylüler üzerinde bulunmaktadır. Çünkü Kanun'un devamında 'Muhtarın Göreceği Devlet İşleri' başlığı altında düzenlenen kurallar içerisinde sağlığın korunması için; salgın ve bulaşıcı hastalıkların hemen hükümete haber vermesi, hekim olmayanların ilaç yapmasını engellemesi ve bulaşıcı hastalıklarının aşılarını köye getirmesi görevleri bulunmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesine dayanılarak hazırlanan Kent Konseyi Yönetmeliği; kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeyi amaçlayan Kent Konseylerinin çalışma yöntem ve esaslarını içermektedir. Konseyin çevre odaklı görevlerini içeren 6. madde; sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik planlar hazırlamak ve uygulamak, kentin kimliğine yönelik tarihi, kültürel ve doğal değerlere sahip çıkmak, kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak, sürdürülebilir kalkınma fikri ile kentin yaşam kalitesini geliştirerek çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek konularını içermektedir. Aynı madde içerisinde çevre hakkının önemli bir parçasını oluşturan katılım ilkesi ile ilgili görevleri arasında; yerel düzeyde demokratik katılımı yaygınlaştırmak, kenttaşların toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak, kente yönelik planlanan faaliyetlerde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturulmasına katkıda bulunmak, kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilir, öngörülebilir ilkelerinin uygulanmasına yardımcı olmak ve kent konseylerinde oluşturulan fikirlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamak bulunmaktadır (Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006, s.1). Yerel Gündem 21 eylem planı kapsamında sağlıklı ve dengeli bir çevreye sahip olmasını amaçlayan kent konseyleri, çevre hakkının somutlaştığı önemli kurumlardır.

Çevre sorunları, ilk olarak kentin ve kenttaşların sorunu olarak değerlendirildiğinden yerel yönetim birimleri, doğrudan sorumlu birimlerdir (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.383). Bu doğrultuda yerel yönetim birimlerin etkili ve kalıcı çözümler üretmesi ve uygulaması için verimli bir biçimde oluşturulan çevre politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece çevre sorunlarına temelden çözüm üretilmesi gereken yerel yönetimler, hizmet ettikleri sınırların toplumsal ve çevresel özelliklerine uygun olarak politika geliştirmeleri beklenmektedir (Geray, 1998, s.64).

2.4.4. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları

Dünyada ve Türkiye'de gelişen çevre bilinçlenmesi ile birlikte çevrenin korunması ve iyileştirilmesi amacıyla çevre odaklı sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır. Demokratik yapıya sahip olan toplumlarda bu kuruluşların, çevre politikalarının hazırlanması ve gerçekleştirilmesinde etkin rol aldığı bilinmektedir (Keleş & Ertan, 2002, s.267). Çevre politikalarını şekillendiren çevreci sivil toplum kuruluşlarının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde sürekli mücadelelerinin çevre korumadaki etkisi büyüktür. Çevreci sivil toplum kuruluşlarının katılım gösterdiği uluslararası bilimsel konferanslar veya hükümetler üzerinde

doğrudan etkide bulunabildiği çalışmalarda çevre hakkı kavramı ile baskı yaparak çevrenin korunması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda mevcut politik, idari ve yargısal araçları kullanarak çevre koruma sürecinde işlevsel faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Böylece benimsenen çevre politikalarının uygulanabilmesi için çevreci sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç olduğu küresel ve yerel düzeydeki çeşitli belgelerde kabul edilmektedir (Turgut, 1996, s.105).

Türkiye'deki çevreci sivil toplum kuruluşları dernek ve vakıf tüzel kişiliklerine sahip kuruluşlardır. Bu kuruluşlar arasında ÇEVKO (Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı), TEMA (Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma) Vakfı, TÜRÇEV (Türkiye Çevre Eğitim Vakfı), DenizTemiz Derneği / TURMEPA (Turkish Marine Environment Protection Association), TÜDAV (Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı), Türkiye Çevre Koruma Vakfı ve Doğa Derneği bulunmaktadır. Sürdürülebilir çevrenin sağlanması, su ve toprak kirliliğinin önlenmesi, tehlikeli atıkların dönüşümünün gerçekleştirilmesi ve toplumun çevre konusunda bilinçlendirilmesi bu kuruluşların ortak amaçları arasında yer almaktadır. Bu anlamda sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları, çevrenin korunması için toplumun tüm bireylerine ulaşarak bilinçlendirmek ve böylece bireylerin çevre hakkı kapsamında katılımını sağlamak olarak bilinmektedir.

Çevre odaklı sivil toplum kuruluşları katılım hakkından dolayı çevre ile daha sağlıklı ve uyumlu ilişkiler kurmak için yapılan çeşitli etkinlikler olarak adlandırılan çevreci sosyal hareketler ile karşımıza çıkmaktadır (Tont, 2000, s.21). Aynı zamanda taleplerin yönetime iletilmesini sağlayan çevreci hareketler, pek çok yöntem ile ifade edilmektedir. Çevreci sivil toplum kuruluşlarının başvurduğu yöntemler arasında toplu bir şekilde basın açıklaması gerçekleştirmek, doğaya zarar vermeyen ürünlerin kullanılmasını teşvik etmek, sosyal medyayı kullanarak çevresel bilgi akışını sağlamak ve kampanyalar düzenlemek yer almaktadır (Turgut, 2009, s.19). STK'nin yöntemleriyle yaygınlaşan çevreci hareketler, günümüzde basın yayın organları ve sosyal medya üzerinden aktif bir şekilde devam etmektedir (Öztürk, 2017, s.445).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE 2013–2017 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN ÇEVRECİ HAREKETLERE İLİŞKİN HABERLERİN MUKAYESELİ İNCELEMESİ

Çevre hakkı ve çevrecilik kavramlarından beslenen çevreci hareketler, doğanın ve insanın yaşam alanlarının korunması için gösterilen ilgi ve çaba sonucu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda toplumsal hareketlerin önemli bir kolu olan çevreci hareketlerin 19. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaştığı gözlenmektedir. Çalışmanın özgün kısmını oluşturan bu bölümde, çevreci hareketlerin temelini oluşturan toplumsal hareketlerin tarihsel gelişimi yer almaktadır. Devamında çevreci hareketlerin nasıl ortaya çıktığı ve günümüzdeki önemine değinilmektedir. Son olarak, çevreci hareketlerin medya ile ilişkiden bahsedilerek çalışmanın örneklemine oluşturan Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinde yer alan çevreci hareketler konulu haberler içerik analizi yöntemi ile incelenmektedir.

3.1.Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın bu bölümünde içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem farklı disiplinlerde genel olarak çeşitli araştırma sorularını cevaplandırmak için kullanılan temel bir araçtır. Bu noktada içerik analizi yönteminin ‘sistematik’ ve ‘tarafız’ olmasının gerekliliği, yöntemin temelini oluşturmaktadır. Çoğunlukla sosyal bilimler alanında kullanılan bu yöntem, terminolojik bir analiz içermektedir. Araştırmanın bilimsel olabilmesi için elde edilen analiz sonuçlarının ve yapılan değerlendirmelerin genel kabule hitap etmesi gerekmektedir. Sonuç olarak çalışmanın bu bölümünde kullanılan içerik analizi yöntemi; Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazeteleri üzerinde gözlem yapmaktan ziyade bu kaynakları analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye’de 2013-2017 yılları arasında (Gezi Parkı Olayları- Hürriyet Gazetesi’nin Demirören Haber Medya’ya satılması) gündeme gelen çevreci hareketler ile sınırlandırılan bu çalışmada yer verilen haberler, belirli kavramlar etrafında ele alınarak değerlendirilmektedir. Bu tarihler arasında ortaya çıkan çevreci hareketler belirlenen gazetelerde aynı şekilde yer almamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde aynı çevreci hareketlerin konu edildiği haberler karşılaştırılmaktadır. Aynı zamanda meydana gelen çevreci hareketlerin Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinde ne sıklıkla ele alındığı ve haberlerin hangi söylemlerle sunulduğu incelenmektedir.

Çalışmanın öznesini oluşturan Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinin taranması ise arşive inilerek gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda Milli Kütüphane'nin 'Sürelî Yayınlar' departmanı aracılığıyla talep edilen gazetelerin temin edilmesiyle tarama gerçekleştirilmiştir. Sabah ve Hürriyet Gazetelerinin bir aylık baskı haberleri iki ciltten, Sözcü Gazetesi'nin bir aylık baskı haberleri ise bir ciltten oluştuğu göz önünde bulundurulmuş ve araştırma tarihleri, günlük taranan gazetelerin cilt sayısına göre hesaplanarak gerçekleştirilmiştir. Bir aylık süre zarfında tamamlanan tarama işleminde; çevreci hareketlerin sebeplerini, türlerini ve aktörlerini belirten kavramların yer aldığı haberler seçilerek değerlendirilmiştir. Daha sonra belirlenen kavramların kodlanmasıyla haberler tablolştırılmış ve sonuç olarak haberlerin söylem analizi gerçekleştirilmiştir.

3.2. Toplumsal Hareketler ve Tarihsel Gelişimi

Toplumsal hareketler ile özdeşleşen en önemli kavram 'kolektif davranış' kavramıdır. Kolektif davranış, baskın toplumsal grupların kural ve değerlerini zorlayan, çok sayıda bireyin katılım gösterdiği ve çoğunlukla planlanmadan ortaya çıkan eylemler olarak tanımlanmaktadır (Kendall, 2008, s.540). Bu tanım incelendiğinde toplumsal hareketlerin de, ancak kolektif davranış kavramı ile tanımlanabildiği yorumu yapılmaktadır. Bu noktada Touraine (1999, s.36) toplumsal hareketi, birbirleriyle çatışma düzleminde karşı karşıya gelen aynı etnik yapıya sahip ve bu etnik yapının meydana getirdiği faaliyetlerin toplumsal hakimiyeti için mücadele eden aktörlerin kolektif hareketi olarak açıklamaktadır. Melluci'ye (1996, s.98) göre ise toplumsal hareket; belirli bir dayanışmayı temel alan, bir çatışması olan ve bulunduğu sistemin sınırlarını zorlayan kolektif davranış şeklidir. Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere toplumsal hareketler bir kolektif davranış şeklidir.

Toplumsal hareketler, toplumsal değişim ve gelişim kavramlarıyla da yakından ilgilidir. Toplumsal değişimi etkileyen faktörler arasında bulunan kültür, sınıf çatışması, fiziksel çevre ve nüfus yapısı, toplumsal hareketler bağlamında ele alınmaktadır. Toplumsal değişim süreci, kaçınılmazdır ve genelde planlanmadan ortaya çıkar (Kartal & Kümbetoğlu, 2017, s.4). Bu noktada Rönesans ve Reform Hareketleri, Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi gibi toplumsal değişimlerin önemli küresel etkiler oluşturduğu bilinmektedir.

Toplumsal değişimin en önemli kanıtı olan ve 12. yüzyılda ortaya çıkan Rönesans Hareketi, geleneksel toplumdan modern topluma geçiş olarak değerlendirilmektedir. Bu geçişin önemli aktörlerinden olan düşünürler, insanın doğasından yola çıkarak toplumu ve toplumsal hareketleri açıklamaktadır. İslam ve Yunan medeniyetlerinde bulunan pek çok metnin batı

dillerine de çevrilmesi bu düşünce tarzının gelişmesine ve başta İtalya olmak üzere Avrupa'nın önemli bir kısmına yayılarak Rönesans ve Reform düşüncesinin özünü oluşturmaya neden olmuştur (Suğur & Suğur, 1998, s.20). Antik Çağ düşünürlerinden olan Platon, bireylerin kendi kendilerine yetememesi sebebiyle topluluklar halinde yaşaması gerektiğini savunurken Rönesans Dönemi'nde Machiavelli, insanların doğası gereği toplum kökenli olmadığını savunmaktadır (Tannenbaum & Schultz, 2013, s.154). Hobbes ise bireylerin doğası gereği genel bir güç tarafından sınırlandırılmadığında güvensizliğin ortaya çıkacağını ve birbirlerinden korkacaklarını savunmaktadır. Bu durumda toplumdaki bireyler, zorunlu bir şekilde kendi kaynaklarına göre hareket ederler (Senemoğlu, 2016, s.89). Böylece Rönesans ile birlikte bireylerin birbirine ihtiyaç duyarak topluluklar oluşturmaya konusuna eleştiri getirilerek toplumsal değişimin sağlandığı gözlenmektedir.

Rönesans ve reform hareketlerinin küresel niteliğe sahip olması modern bir dünyanın oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Özellikle toplum içerisindeki sınıfsal ayırmadan rahatsızlık duyan uluslar, toplumsal hareketlenmelerle kayda değer bir değişim neden olmuşlardır. (Taydaş & Karakoç, 2020, s.247). Bu değişimlerin en önemli kanıtı olan Fransız İhtilali, 18. yüzyıl boyunca yaşanan savaşlar ve doğal kaynakların hızlı tüketimi sonucunda ekonomik ve toplumsal çöküntü ile birlikte ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda sanayi alanındaki gelişmeler de ekonomik alanda farklılaşmayı arttırmış ve yeni toplumsal sorunlar getirmiştir. Bu sorunlar içerisinde önemli yere sahip olan kırdan kente göç, kenar mahallelerde açlıkla ve salgın hastalıklarla karşılaşan toplulukları ortaya çıkarmıştır. Nüfusun artması da doğal kaynakların hızlı tüketimine neden olduğundan fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Bu ekonomik ve toplumsal yapı içerisinde toprak sahibi ayrıcalıklı sınıfın durumu kötüleşirken sanayi ürünlerinin ticareti ile ilgilenen burjuvaların ulusal ekonomi içerisinde ve toplumda etkileri artmıştır (Yakut, 1999, s.74). Genel anlamda İhtilal, ekonomik açıdan toplumda üstünlüğe sahip olan burjuvazi sınıfının iktidarı ele geçirme ve böylece kapitalist toplumu kurma hareketi olarak bilinmektedir. Yeni bir çağa geçişe neden olan İhtilal, feodal toplumdan kapital topluma geçişi sağlayan ve toplumsal değişimin gerçekleştiği en önemli olaydır. Bu anlamda Fransız toplumunun temelinden doğan ve çeşitli burjuva hareketleri içerisinde yer alan Fransız İhtilali, kendine özgü yapısını ortaya koymaktadır (Sarica, 1981, s.5). Böylece Rönesans hareketinin başlattığı toplumsal değişim sürecinde yer alan İhtilal, toplumsal hareketlerin ilk örneği olarak ele alınmaktadır.

18. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılda etkilerini sürdüren Sanayi Devrimi ile toplumun ekonomik ve sosyal yapısı önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik ticaretin

gelişmesiyle zenginleşen burjuva sınıfı ile başlamıştır. Daha sonra Sanayi Devrimi ile devam eden bu zenginlik, toprağa dayalı bir ekonomiden sanayi ürünlerinin ticaretine dayalı bir kent ekonomisine dönüştüğünden toplum, kayda değer bir değişim ve gelişim göstermiştir. Bu durum öncelikle geleneksel toplumlarda toprağa dayalı ekonominin getirdiği zenginliklerle güç kazanan toprak sahiplerini etkilemiştir. Aynı zamanda toprak ekonomisi üzerinden toplanan vergilerle mevcudiyetini devam ettiren ruhban sınıfının siyasi gücü ile birlikte ekonomik gücü de azalmaya başlamıştır (Suğur & Suğur, 1998, s.22). Bu dönemde gerçekleşen endüstriyel kapitalizmin üretim şeklinin barındırdığı toplumsal ilişki ve sınıfsal ayrımın küresel anlamda ortaya çıkması toplumsal hareketlerin de şekillenmesine neden olmuştur. Sınıfsal ve ulusalcı olarak kendini gösteren toplumsal hareketlerin ortak özelliği, eşitlik talebi ve iktidarı ele geçirme mücadelesi içermeleridir. Bunun nedeni çağdaş dünyanın odağındaki devletin hedef alınmasıdır. Böylece Sanayi Devrimi'nin getirdiği toplumsal hareketlerin, bir değişim oluşturmak için devlet aktörünün denetimini ele geçirme çabası olduğu söylenmektedir (Offe, 1999, s.15).

Tarihsel süreç içerisinde ulusal ya da uluslararası toplumsal hareketlerin meydana gelerek küçük de olsa değişimlere yol açtığı bilinmektedir. Bu değişimler, 1960'lara gelindiğinde kişisel haklar ve ifade özgürlüğü hareketleri; 1970'lerde kadın hakları, barış ve çevresel hareketler; 1980'lerde ise nükleer silahlara karşı hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel olarak yaygınlaşan ve derinleşen çağdaş dünyanın farklı öğelerinin sebep olduğu sorunlar ve krizler karşısında türlü amaç ve aktörlerle var olan toplumsal hareketler 'yeni toplumsal hareketler' olarak adlandırılmaktadır (Topal Demiroğlu, 2014, s.134-135). Kentsel toplumsal hareketler olarak bilinen yeni toplumsal hareketler, çoğunlukla kent mekanı içerisinde ve kentli bireyler tarafından gerçekleştirildiğinden ayrıcalıklı bir yapıya sahiptir. Gösteri yürüyüşleri, mitingler, grevler gibi hareketlenmeler kent hayatının dinamikleri arasında yer almaktadır (Kökalan Çımrın, 2010, s.52).

3.3.Yeni Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketlerin 'yeni' olarak sıfatlandırılması tarihsel süreçte yaşanan toplumsal değişimlerin bir getirisi. Yaşanan değişimlerin süreklilik içerisindeki eklemeleri ve farklılıkları olarak ele alınan yeni toplumsal hareketler, geçmiş ile olan bağlantıları göz önünde bulundurarak gerçekleşen değişimlerin, önceki durumların devamı niteliğinde değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir (Sulak, 2018, s.32). Bu konuda Offe, (1999, s.83) kişisel ve sosyal haklar, ifade özgürlüğü, çevre hakkı, kadın hakları, barış, eşitlik gibi yeni toplumsal hareketlerin temelini oluşturan değerlerin aslında yeni sayılmadığını ve çağdaş

dünyanın oluşturduğu modern kültürün içerisinde bulunan çelişkilerin ve dengesizliklerin yeni toplumsal hareketlere neden olduğunu belirtmektedir. Genel anlamda toplumsal hareketlerin ‘eski’ ve ‘yeni’ olarak sınıflandırılması veya hangi durumların ‘yeni’ olduğu konusu üzerinde kesin bir uzlaşma olmadığı bilinmektedir. Ancak ‘yeni’ olarak nitelendirilen unsurların 1960’lardan sonra toplumsal değişimlerin getirdiği kadın, çevre, küreselleşme, nükleer enerji gibi konuları içerdiği ve sanayi toplumundan bilgi toplumuna, modern toplumdan post modern topluma geçiş evrelerindeki köklü değişimlerin bir sonucu olduğu yorumu yapılmaktadır (Sulak, 2018, s.33).

Yeni toplumsal hareket kavramı ile ilgili olarak düşünürler, farklı bakış açıları geliştirerek kavramın tanımlanmasında ve açıklanmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Kavrama önemli derecede katkı sağlayan Touraine’e (1999, s.54) göre yeni toplumsal hareketler, sanayileşmenin getirdiği toplumsal farklılaşmaya karşı çıkarak sanayileşme sonrası yeni bir toplum yapısı oluşturmayı amaçlamaktadır. Yeni dönemde anlaşmazlıkların ve tutarsızlıkların ortaya çıktığı durumlarda var olan toplumsal hareketler, önceki dönemlerle karşılaştırılarak tanımlanmaktadır. Çünkü yeni toplumsal hareketler, değişen ve gelişen toplumsal ilişkilerin çatışmacı kültürel alan içerisinde oluşması sebebiyle, gerçekleşen toplumsal hareketlerin incelenmesinde ‘yeni’ alanın tanımlanması gerekmektedir. Diğer yandan Buechler (2000, s.210), yeni toplumsal hareketleri ‘siyasal’ ve ‘kültürel’ olarak iki alanda gruplandırmaktadır. Ancak bu iki grup arasında kesin bir ayırım yapmayarak yeni toplumsal hareketlerin siyasal ve kültürel ikiliğinin de yer aldığını belirtmektedir. Kısaca Buechler (2000, s.211) yeni toplumsal hareketlerin gerçekleşmesinde toplumu oluşturan en önemli unsur olarak bilinen siyasetin ve kültürün önemli bir yeri olduğunu ve bu iki unsurun bazı durumlarda birlikte ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Castells (2011, s. 102) 1970’lerden sonra ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin ortak noktasının ‘kültürel kimlik’ olduğunu belirtirken Habermas, gelişen kapitalist toplumlar ile yeni toplumsal hareketler arasındaki bağlantıyı sosyal ve ekonomik açıdan açıklamaktadır (Nash, 2010, s. 116). Aynı zamanda Habermas, toplumsal yapıyı ‘kamusal alan’ kavramı ile birlikte incelediğinden toplumsal hareketlerin değerlendirilmesini de yine bu kavram üzerinden yapmaktadır. Toplum içerisindeki temel unsurların (mekan, kültür, yönetim şekli, vb.) farklılaşması ile birlikte kitlelerin gösterdiği tepkiler de farklılaşmaktadır. Bu nedenle Habermas, yeni toplumsal hareketlerdeki çatışmanın dünya düzeni ile bireysel yaşamlar arasında gerçekleştiğini belirtmektedir. Böylece düzendeki bir değişikliğin ya da bireysel yaşam içerisinde gerçekleşen

bir farklılaşmanın, toplumun tepkileri üzerinde etkili olduğu yorumu yapılmaktadır (Eray, 2017, s.328).

Habermas'ın değindiği değişkenlik gösteren en önemli unsur, mekandır. Çünkü yeni toplumsal hareketlerin çoğunlukla kent merkezlerinde ve yeni kentli bireyler tarafından gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Bu nedenle yeni toplumsal hareketler aynı zamanda 'kentsel toplumsal hareketler' olarak adlandırılmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin içeriğine bakıldığında işlenen konuların çoğunlukla kent yaşamı ve üretimi hakkında olduğu söylenmektedir. Ayrıca katılım gösterenlerin çoğunlukla kentli ve orta sınıf çalışan bireylerden oluşması da toplumsal hareketlere 'yeni' sıfatını kazandıran önemli bir durumdur. Hareketlenmeler kent merkezlerinde ve kent hayatının getirdiği imkanlar üzerinde geliştiği için gerçekleştirilen eylemler de toplu yürüyüşler, sokak gösterileri, mitingler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kent mekanının aktif kullanımını gerektiren bu tür eylemler, kent yaşamının dinamiklerini de beslemektedir (Kökalan Çımrın, 2010, s. 52). Castells ise kenti toplumsal uyuşmazlıkların üretildiği bir mekan olarak değerlendirdiğinden yeni toplumsal hareketlerin bu mekanda meydana gelmesinin doğal olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Castells yeni toplumsal hareketleri; sınıf çatışmalarının yanı sıra cinsiyet, etnik kimlik, milliyet, fiziksel çevre gibi kentin toplumsal çelişkilerinden üretilen konular olarak ele almaktadır (Buechler, 1995, s.443). Bu nedenle kentsel mekan, toplumsal hareketlerin tarihsel gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır.

1960'lı yıllarda gün yüzüne çıkmaya başlayan yeni toplumsal hareketler, küresel anlamda yeni tür sistem karşıtı söylemler içermektedir. Özellikle 1968 hareketlenmeleri ile birlikte insan hakları savunucuları, kadın, çevre ve öğrenci grupları, savaş karşıtları, kültür ve etnik grup hareketleri gibi küçük toplulukların hareketleri çeşitli toplumsal taleplerin iletilmesini amaçlamaktadır (Hoopkins & Wallerstein & Arrighi, 2015, s.39). 1970'lerden sonra yeni toplumsal hareketler, çok çeşitli konularda meydana gelmeye başladığı için birbirlerinden kopuk bir şekilde ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu nedenle 1970'lerde gerçekleşen toplumsal hareketleri bir çatı altında toplayarak incelemek mümkün değildir. Bazı durumlarda süreklilik, bazı durumlarda ise durağanlık içeren hareketlerin, talep ve eleştiri konularını ve bu konularla ilgilenen kesimleri genişleterek farklılığını sürdürdüğü bilinmektedir (Yıldırım, 2012, s.74). Bu dönemde meydana gelen yeni toplumsal hareketlerin en önemli özelliği ise, ekolojik mücadelenin başlangıcı olarak değerlendirilmesidir. Çünkü yine bu dönemde üretilen ekonomi politikalarında çevrenin ve kent mekanının yoğun bir şekilde kullanımı göze çarpmaktadır (Kavuncu, 2017, s.7). Bu kullanımın ekolojiye ve insan çevresine

kritik seviyede zarar vermesinin kent sakinlerini bir araya getirerek farkındalık yaratmaya ve çözüm üretmeye ittiği bilinmektedir. Yeni toplumsal hareketler içerisinde ekolojik mücadelenin, 1980’lerde geri planda kalarak farklı toplumsal konularla şekillenen unsurların oluşturduğu hareketlerin öne çıktığı gözlenmektedir. ‘Radikal demokrasi’ kavramı ile açıklanan bu durum, toplumsal hareketlerin önemli derecede kitlelere yayıldığına ve merkezden uzaklaştıklarına işaret etmektedir. Bu kavram, birlikte hareket etme yeteneği ile güçlenen ve ortaya çıkan hareketliliklerle dikkat çeken çağdaş toplum bireylerinin sürekli değişen kimlikleri ile hareket ettiğini vurgulamaktadır (Laclau & Mouffe, 1985, s.255). Radikal demokrasi kavramı ile güç kazanan toplumsal hareketlerin 1990’lara gelindiğinde kendini tekrar ekolojik alanda ortaya çıkardığı gözlemlenmektedir. Bu dönemde özellikle Greenpeace liderliğinde karşımıza çıkan çevreci hareketler, dikkat çekici kampanya ve protestolarla uluslararası alanda öne çıkmıştır. Böylece farklı bölgelerde ortaya çıkan benzer sorunları gündeme getiren toplulukların hem uluslararası alanda bir araya gelerek ortak faaliyetlerde bulunması hem de farklı bakış açılarıyla çözümler geliştirmesi imkanı doğmuştur. Bu dayanışmanın gelişmesinde ise teknoloji ve internet önemli bir rol oynayarak toplumsal hareketlerin küreselleşmesini sağlamıştır (Kalfa & Ataay, 2008, s.132). 2000’li yılların başında ise STK’ların kurumsallaşmaya başlaması ile STK’lar toplumsal hareketlerin önemli bir parçası haline gelmiştir. Böylece yeni toplumsal hareketlerin sistematik bir şekilde modern dünyanın ani gelişen ihtiyaçlarını yakalayabilme gücünü sürekli hale getirme özelliği, onu verimli hale getiren en önemli unsurdur (Yıldırım, 2012, s.93).

Yeni toplumsal hareketler, tarihsel süreçte incelendiğinde çeşitli konularla ve aktörlerle karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamda sorun olarak kabul edilen konuların dile getirildiği toplumsal hareketler, ulusal ya da uluslararası alanda yankı uyandıracak faaliyetlerle desteklenerek medya ile daha geniş kitlelerin haberdar olması sağlanmaktadır. Buradaki amaç, sorunları daha fazla kişinin bilgisine sunarak kamuoyundan destek talep etmektir. Böylece bilgiye erişim hakkının sağlanarak çözüm için ortak bir fikir çalışması süreci gerçekleştirilmektedir (Işık, 2013, s.20). Özellikle ortaya çıkan sorun, çevresel değerler ile ilgili olduğunda yükselen toplumsal tepkiler, günümüzün en önemli toplumsal hareket noktalarından bir olarak değerlendirilmektedir.

3.4.Yeni Toplumsal Hareketlerin Bir Çeşidi Olarak Çevreci Hareketler

Yeni toplumsal hareketlerin önemli bir parçasını oluşturan çevreci hareketlerin anlaşılması için öncelikle ‘çevrecilik’ kavramının anlaşılması gerekir. Çünkü bu kavram, çevreci hareketlerin felsefi zemini oluşturmakta ve hareketlerin oluşmasına yön vermektedir.

TDK’de çevre sorunları ile uğraşan kişi ya da toplulukların yaptığı iş olarak açıklanan çevrecilik, Castells’e (2008, s.221) göre ifade ettikleri düşünce ve eylemlerle mevcut sisteme karşı çıkarak insani eylem ve insanın yaşam alanı arasındaki bağlantının yıkıcı biçimlerini onarmayı amaçlayan kolektif bir davranış biçimidir. Bookchin (1996, s.105), çevreciliğin amaçlarını belirtirken ‘toplumsal sağlığa verilebilecek olan zararın en aza indirgenmesi’ gerektiğini ve doğal kaynakların gelecek kuşaklara temiz ve kullanılabilir bir şekilde ulaşması için verimli ve akılcı kullanımın gerektiğini vurgulamaktadır. Keleş ve Hamamcı (1993, s.197) tarafından çevreye duyulan ilgiden beslenen ve bu ilginin açıklandığı fikirler ve faaliyetler olarak tanımlanan çevrecilik, temelinde insanlara daha iyi ve sağlıklı bir yaşam sağlamayı amaçlamaktadır. Aslında insanlığın ve dünyanın, korunması ve kurtarılması için atılan her adımda karşımıza çıkan bu amaç, çevreciliğin farklı biçimlerde algılanmasına neden olmaktadır (Keleş & Hamamcı & Çoban, 2015, s.210).

Çevrecilik akımının çeşitli biçimlerde ele alınması analiz edilmesini zorlaştırdığı gerekçesiyle sınıflandırılmaktadır. O’Riordan (1981, s.83) tarafından yapılan sınıflandırma içerisinde çevrecilik, üç kısımda incelenmektedir. Birincisinde çevre odaklı yaklaşımlar ile teknoloji odaklı yaklaşımlar farklı alanlar olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada çevre odaklı yaklaşımların tamamen çevresel değerlerin korunması ile ilgili olması nedeniyle birtakım romantik fikirlerin ürünü olarak bilinmektedir. Çünkü bu yaklaşıma göre doğa insanlığa sağladığı yararlardan dolayı değil, ‘doğa’ olduğu için korunmalıdır. Diğer yandan teknoloji odaklı yaklaşım daha akılcı ve nesnel olarak bilinmektedir. Doğa korumacılığını ‘çıkarıcı’ bir kavram olarak gören bu yaklaşım, kaynakların tüketiminde akılcılığı öne çıkararak savurganlığı önlemeyi amaçlamaktadır. İkinci sınıflandırmada ele alınan ayrım ‘işlevci – çoğulcu’ yaklaşım ile ‘Marksist’ yaklaşımdır. İşlevci – çoğulcu yaklaşımı oluşturan aktörler, toplumsal değişimi sosyal ve ekonomik yönleri ile düzenleyerek toplumu güncel tutan çalışma gruplarından oluşmaktadır. Bu yaklaşımda söz konusu olan kendi talepleri nedeniyle mücadele eden grupların ortaya çıkardığı etkilerden doğan çatışmanın çevreyi etkilemesidir. Marksist yaklaşım çevre sorunlarının kaynağı olarak kapitalist düzene işaret etmektedir. Bu düzen içerisinde çevre sorunlarına getirilen çözümlerin verimli olmayacağını belirterek yönetici sınıf tarafından gözetilen çıkarların doğadan yana değil ekonomik kalkınmadan yana olacağını savunmaktadır. Üçüncüde ise çevreye yönelik konularda gerekliliğe (determinizm) inananlar ile taleplerin özgür bir şekilde dile getirilmesine inananlar arasındaki ayırmadır. Gerekliliğe inananlara göre çevresel koşullar insanların ve toplumların davranışını etkilemektedir. Bu nedenle çevrenin korunması aynı zamanda insanlığın korunması anlamına geldiğinden bir

gereklilik oluşturmaktadır. Karşı yaklaşım ise böyle bir gerekliliğin olmadığını ve çevre sorunları ile mücadelede temel noktanın özgür irade olduğunu savunmaktadır. Çevrecilik konusunda yapılan bu sınıflandırma, bu akımın daha nitelikli bir şekilde incelenmesini ve farklı bakış açıları ile açıklanmasını sağlamaktadır.

Çevrecilik akımı, çevre sorunlarına karşı daha kaliteli ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmenin yollarını aramaktır. Bu anlamda çevrecilik; insanlığın çevre kirliliğine neden olduğunu fark etmesi, çevrenin kendine özgü değerleri olduğunun bilincine varılması ve bugüne kadar sanayileşmenin getirdiği olumsuzlukların her açıdan analiz edilmesi şeklinde değerlendirilmektedir (Turgut, 2012, s.16). Akımı oluşturan bu faaliyetler, aktörleri ve türleri ile birlikte toplumsal bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun çevre sorunlarına karşı göstermiş olduğu çevreye karşı duyarlılığın ilk olarak Batı'da bir toplumsal hareket olarak geliştiği görülmektedir.

'Çevreci Toplumsal Hareketler', 'Çevrecilik Hareketi' veya 'Çevreci Hareketler' olarak adlandırılan bu hareketler; içeriğinde çeşitli birey ve toplulukları barındıran, toplumsal, siyasi ve coğrafi bakımdan geniş bir yelpazeye sahiptir (Mellor, 1993, s.35). Bu denli geniş bir alana hitap eden çevreci hareketler için tek bir tanım yapmak mümkün değildir. Aşırı nüfus artışı ve buna bağlı olarak doğal kaynakların hızlı tüketimi, hava ve su kirliliği, biyolojik çeşitliliğin azalması, ormanların ve toprağın tahribi gibi çevre sorunlara karşı ortaya çıkan çevreci hareketler; genel anlamda toplumsal ve siyasi değerleri, kararları, kanunları ve uygulamaları hedef alır. Var olan sistem içerisinde çevrenin korunması için üretilen politikaların uygulanmasına dahil olmak kadar, bu politikaların denetimini sağlamak da çevreci hareketlerin amaçları arasındadır. Bu anlamda gerçekleştirilen çevreci hareketler hem toplumun değerlerini hem de siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduranları hedef almaktadır (Wapner, 2002, s.48).

Çeşitli amaçları bulunan çevreci hareketler, tek ve homojen bir yapıda değildir. Bu çeşitliliği temsil etmek amacıyla kavramsallaştırılan çevreci hareketler, kaynakları ve eğilimleri açısından üç grupta incelenmektedir (Porritt, 1989, s.20):

1. Grup: Ekonomik bireyciliğe karşı çıkan doğa korumacıların ve gelenekçilerin oluşturduğu bu grup, sanayileşmeye karşı çıkmaz. Ancak sanayileşme sürecinde oluşabilecek çevresel zararların toplumu ve doğayı etkileyebilecek durumları kanuni yollarla baskı yaparak korumayı amaçlamaktadır.

2. Grup: Radikal çevreciler olarak adlandırılan bu grup, sanayileşen sisteme karşı çıkar. Doğa ile insan ilişkisinde rasyonel olmayan duygusal bir bağın olduğuna inanırlar. Radikal çevrecilerin temel özellikleri arasında; ortaya çıkan sorunlara yönelik olarak doğrudan tepki göstermeleri, sorunu ortaya çıkaran kurum ile muhatap olmaları, hareketlenmeleri sırasında sabotaj uygulamaları veya yasal olmayan yöntemlere başvurmaları, bulundukları toplumların sınıfları arasında düşük sosyal statülerde yer almaları ve bunu bilinçli olarak yapmaları sayılmaktadır (Scarce, 2007, s.5).
3. Grup: Çevre konusunda köklü bir geçmişe sahip olmayan reformistler ise, birinci ve ikinci grup gibi sistem karşıtı değildirler. Bu doğrultuda genellikle siyasi parti (İşçi Partisi, Liberal Parti, vb.) çatısı altında bir araya gelerek bu yolla çevre konulu politika ve uygulamalara dahil olurlar.

Çevreci hareketlerin genel felsefesini hakim yapıya karşı çıkarak doğa ve toplum ilişkilerinin tekrar düzenlenmesi olarak ele alan Castells, çevreci hareketleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

Tablo 1: Çevreci Hareketlerin Sınıflandırılması

TİP	KİMLİK	KARŞIT	AMAÇ
Doğanın korunması	Doğa aşıkları	Kontrolsüz kalkınma	Vahşi doğa
Kendine ait alanın korunması	Yerel topluluk	Çevreyi kirletenler	Hayat / sağlık kalitesi
Karşı kültür / derin ekoloji	Yeşil benlik	Sanayileşme, teknokrasi, ataerkillik	Ekotopya
Gezegeni kurtarın	Uluslararası ekoloji savaşçıları	Dizginlenmemiş küresel kalkınma	Sürdürülebilirlik
Yeşil siyaset	Yurttaşlar	Siyasi kurumsal yapı	Karşı – iktidar

Kaynak: Castells, 2008, s.223.

Bu doğrultuda gerçekleşen çevreci hareketler, taleplerin yönetime iletilmesini veya tepkilerin dile getirilmesini sağlayan bir yöntemdir. Çevreci hareketlerin kullandığı yöntemler ise; yürüyüşler, sokak gösterileri, oturma eylemleri, kampanyalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların dışında çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için bireylere düşen görevlerin hatırlatılması amacıyla sunulan eğitimler, afişler ve medya kullanımı, çevre dostu ürünlerin kullanımına ilişkin teşvikler gibi yöntemlere de başvurulmaktadır (Turgut, 2012, s.19). Bu

yöntemler ile gerçekleşen çevreci hareketlerin tarihsel gelişiminin ise doğa ile toplum ilişkisinde iki tarafın da zarar görmesi ile ortaya çıktığı yorumu yapılmaktadır.

Küresel çapta çevrecilik akımı ile birlikte gelişen çevreci hareketler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren karşımıza çıkmaktadır. ‘Bilinçlenme dönemi’ olarak ele alınan bu süreçte amaçlanan konu, doğanın korunmasını sağlamaktır. 1890 – 1930 yılları arasında ‘romantik korumacılık’ olarak adlandırılan avcılık, balıkçılık ve yeşil alanları koruma faaliyetlerinin devam ettiği gözlenmektedir. 1960’lardan sonra ise çevrecilik akımının kapsamını genişleterek çevreci hareketlere yeni boyutlar kazandırdığı bilinmektedir (Keleş, 2016, s.151). Bu yenilikler arasında çevreci akımın siyasi bir kavram olarak ele alınması bulunmaktadır. Önceden insan ve doğa arasındaki ilişkiyi yeniden tartışmayı öne çıkaran bir akım olarak bilinen çevrecilik, 1960’larda siyasi partiler kapsamına girerek üretilen politikaların temelinde yer almıştır. Çevreci hareketlerin fikir akımı olarak ele alınmasından partileşme sürecine geçmesi hızlı olsa da ulusal politikaları önemli düzeyde etkileyecek büyüklüğe erişemediği yorumu yapılmaktadır (Heywood, 2013, s.273).

1970’lere gelindiğinde uluslararası düzeyde toplantı ve konferanslarda tartışılan ve küresel nitelik kazanan çevre sorunlarıyla birlikte çevrecilik hareketleri de küreselleşerek yeni bir boyuta taşınmıştır (Balkaya, 2012, s.151). Tekeli’ye (2000, s.10) göre 1971 yılı, çevre sorunlarının küreselleşmesi ve buna bağlı olarak çevreci hareketlerin artmasında önemli bir yere sahiptir. Bunun en önemli nedeni ise çevreci hareketlerin önde gelen aktörlerinden olan Greenpeace’in kurulmasıdır.

1980 – 1990 dönemine kadar Türkiye’de sık rastlanmayan çevreci hareketler, bu tarihten sonra hem ulusal hem de uluslararası boyutta karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem, Türkiye’de çevre odaklı gerçekleştirilen toplumsal hareketlerin arttığı dönem olarak bilinmektedir. Bunun nedenleri arasında; Türkiye’de sanayi üretiminin bu dönemde artması ile birlikte doğaya bırakılan atıkların da artması ve bununla bağlantılı olarak kent nüfusunun çoğalması ile artan çevre kirlilikleri sayılmaktadır. Ayrıca bu dönemde kentlerin dışındaki yerleşimlerde çevreci hareketlerin artması da durumun ciddiyetini ortaya çıkarmaktadır (Çalı, 2006, s.29). Ökmen’e (2004, s.340) göre ise çevreci hareketlerin bu dönemde artış göstermesinin üç nedeni vardır. Birincisi, bilimsel çalışmalar aracılığıyla çevrenin korunmasına ilişkin amaçların öne çıkması; ikincisi, yalnızca dünyanın belirli bölgelerinde değil pek çok ülkede çevreye yönelik değerlerde gelişmeler olması ve üçüncü olarak da çevresel sorunlarla ilgili perspektifin değişmesidir.

1990'lar ve sonrasında ise çevreci hareketler, hem ulusal hem uluslararası alanda kayda değer bir artış ile karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde özellikle yerel çevresel sorunların oluşmasını engellemek ve yok etmek amacıyla Türkiye'de yerel ve ulusal düzeyde faaliyet gösteren pek çok dernek, vakıf ve sivil toplum örgütünün kurulması göze çarpmaktadır (Işık, 2013, s.74). Birçok ulusal gönüllü çevreci örgütlenmelerin 1991 – 2002 arası dönemde kurulduğu ve faaliyete geçtiği bilinmektedir. Bu sürecin devamında teknolojinin ve internet kullanımının yaygınlaşması, çevreci hareketlerin sanal ortama taşınması söz konusudur. Böylece çalışmalarına aktif olarak devam eden tüm gönüllü çevreci örgütler kendi internet sitelerini kurarak çevresel usuli hakların gerçekleştirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Çevre bilincinin oluşmasıyla birlikte ortaya atılan çevre politikalarının üretilmesinde ve uygulanmasında çevreci örgütler, önemli katkılarda bulunmaktadır. Özellikle çevreci gönüllü kuruluşların hem ulusal hem de uluslararası boyuttaki mücadelelerinin etkisi kayda değer niteliktedir. Bu etkiyi sağlamak amacıyla sivil toplum örgütleri çevreyi korumak için geliştirdikleri çevre hakkı gibi kavramlarla mücadelelerini bilimsel alanlara taşıyarak üretilen çevre politikalarına ve çevreye zarar verme ihtimali olan faaliyet ve projelere müdahale etme imkanı bulmaktadırlar. Böylece gönüllü çevreci örgütler; mevcut siyasi, idari ve yargısal araçların kullanılmalarını sağlayabilecek çevresel usuli hakları öne sürerek çevre koruma sürecinde kendilerini etkin kılan yeni mücadele alanları oluşturmaktadırlar (Turgut, 1996, s.105).

Gönüllü çevreci örgütler tarihsel açıdan incelendiğinde ilk olarak Avrupa'da başlayan sanayileşme ile birlikte ortaya çıktığı ve 1960'lardan sonra hız kazandığı gözlenmektedir. Bu hızlanmanın, çevre kirliliklerine olumsuz etkilerinin bilimsel çalışmalarla kanıtlanması, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan ağır yıkımların etkisi ve bununla beraber insanlığın çevresel bir felakete maruz kalmamak için tüm yıkıcı faaliyetlere karşı birlikte hareket etme isteği ile gerçekleştiği bilinmektedir (Carson, 2011, s.206). Bu amaçla ABD'de kurulan Sierra Kulübü, Audubon Derneği ve çeşitli gönüllü çevreci kuruluşlar doğanın değerlerini, yeşil alanları, biyolojik çeşitliliği korumayı amaçlamaktadırlar. Yine bu amaçla ve aynı dönemde Avrupa ülkelerinde de benzer örgütlenmelere rastlanmaktadır. Böylece çevreyi korumak ve iyileştirmek için ilk olarak batı ülkelerinde kurulan bu örgütlerin, küresel hale gelen çevre sorunlarıyla birlikte neredeyse her ülkede yaygın bir hale geldiği gözlenmektedir (Keleş & Hamamcı, 1993, s.200).

Çevre sorunlarının sanayileşen batı ülkelerine göre Türkiye'de daha geç bir dönemde görülmesinin nedeni yine bu ülkelere kıyasla daha geç bir dönemde çevre bilincinin

oluşmasıdır. Özellikle günümüzde etkili olan ulusal gönüllü çevre örgütlerinin 1990 – 2002 arasında kurularak, çevre sorunlarının kritik seviyelere ulaştığı bazı bölgelerde çevre konusunda faaliyete geçerek birtakım etkinliklerde bulunduğu görülmektedir. Bu etkinlikler, çevre sorunlarının büyüklüğünün anlaşılması ile birlikte gerçekleştirilerek bu sorunların çözümüne yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakır Sümer, 2007, s.283).

Gönüllü çevreci örgütler farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bramble ve Porter tarafından yapılan sınıflandırmada bu örgütler dörde ayrılmaktadır. Bunlar; doğrudan eylem grupları, yerel sorunlarla mücadele eden yerel gruplar, çevrenin nasıl korunması gerektiği konusundan araştırmalar yapan gruplar ve biyolojik çeşitlilik – alan korumasına odaklanan gruplar olarak ifade edilmektedir. Arne Naess ise çevreci örgütleri; toplum ve doğanın iç içe olduğunu savunan Orta Avrupa ve Akdeniz ülkelerindeki ‘toplumsal yeşiller’, Anglosakson ülkelerinde karşılaşılan ve vahşi doğa ile ilgilenen ‘doğal yeşiller’ ve bu grupların olumlu özelliklerine yer veren ‘derin ekoloji’ grupları olarak sınıflandırmaktadır (Duru, 1995, s.52 – 53). Detaylı ve araçsal bir özellik taşıyan bir diğer sınıflandırma ise Diani ve Donati’nin (1999, s. 16) ortaya attığı 1980 sonrası Avrupalı çevreci örgütlerin gelişimini ve çeşitliliğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla gönüllü çevreci örgütleri kaynaklarına ve kullandıkları eylem yöntemlerine göre ayrımı şu şekilde belirtilmektedir:

Tablo 2: Göre Gönüllü Çevreci Örgütlerin Sınıflandırılması

	Eylem Biçimleri	
	Geleneksel Baskı	Engelleme
Profesyonel Kaynaklar	Kamu Yararına Lobi	Profesyonel Protesto Örgütü
Katılımcı Kaynaklar	Katılımcı Baskı Grubu	Katılımcı Protesto Örgütü

Kaynak: Diani ve Donati, 1999, s.20

Bu tabloya göre Kamu Yararına Lobi, profesyonel bir yapıya ve düşük katılımcılık nedeniyle geleneksel baskı yöntemlerine başvurmaktadır. Çatışma dışı hareketlilikler, imza ve eğitim kampanyaları, afiş üretimi, lobicilik gibi araçların kullanıldığı bu grupta resmi kurumlar içerisinde düzenlenen faaliyetlere ve politikalara katılım, mümkündür. Profesyonel kaynaklara ve merkezi yapıya sahip olan Profesyonel Protesto Örgütü, üyeleri ile maddi bağ içerisinde. Bu tür örgütlerin amacı, toplumu hareketliliğin içine almak değil, medya aracılığıyla kitlelerin

dikkatini çekerek finansal kaynağı arttırmaktır. Katılımcı Baskı Grubu ise özellikle profesyonellikten uzaklaşarak mevcut üyelerin ve sempatanların katılım sağlayabileceği bir platform oluşturarak örgütsel yapıyı korumaktadır. Katılımcı Protesto Örgütleri ise yerel halkın katılım sağladığı örgütler olarak karşımıza çıkmakta ve genellikle çevre sorunlarını engellemek amacıyla hareketlilik oluşturmaktadır. Ayrıca bu örgüt türü profesyonellikten ve kurumsallaşmadan uzak yalnızca insan kaynağı ile hareket eden bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır (Diani & Donati, 1999, s.16 – 17). Yapılan tüm sınıflandırmalar; örgütlerin yapısını, amaçlarını, kaynaklarını ve yöntemlerini birleştirerek kolay analiz edilmesini sağlamaktadır. Böylece gönüllü çevreci örgütlerin ve yeri geldiğinde yerel halkın, medyaya yansıyan çevreci hareketlerinin nedenleri, amaçları ve uygulanan yöntemleri akılcı bir şekilde incelenmektedir.

İlk adlandırması ‘kitle iletişim araçları’ olarak bilinen medya kavramı, 1920’li yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Briggs, 2004, s.7). Ancak günümüzde bu kavram, kitle iletişimi amacıyla kullanılan araçları, kurumları ve çıktıları ifade etmektedir. Kısaca medya kavramı ile anlatılmak istenen kitlesel iletişimin ortaya çıkmasını sağlayan araçlardır (Kaban Kadioğlu, 2018, s.101). Yazılı, sözlü, basılı ve görsel metinler içeren geniş bir yelpazeye sahip iletişim araçlarını (gazete, dergi, radyo, televizyon, vb.) kapsayan medya kavramı, artık günlük hayatın vazgeçilmezleri arasında sayılmaktadır. Özellikle internetin gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte medya, günümüzde etki alanını genişleterek toplum üzerinde önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu anlamda medya çeşitli mesaj ve haberleri, farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip toplumlara ileten bir kitle iletişim aracı olarak tanımlanmaktadır (Mora, 2008, s.5-6).

3.5.Çevreci Hareketlerin Medyadaki Yeri

İlk adlandırması ‘kitle iletişim araçları’ olarak bilinen medya kavramı, 1920’li yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Briggs, 2004, s.7). Ancak günümüzde bu kavram, kitle iletişimi amacıyla kullanılan araçları, kurumları ve çıktıları ifade etmektedir. Kısaca medya kavramı ile anlatılmak istenen kitlesel iletişimin ortaya çıkmasını sağlayan araçlardır (Kaban Kadioğlu, 2018, s.101). Yazılı, sözlü, basılı ve görsel metinler içeren geniş bir yelpazeye sahip iletişim araçlarını (gazete, dergi, radyo, televizyon, vb.) kapsayan medya kavramı, artık günlük hayatın vazgeçilmezleri arasında sayılmaktadır. Özellikle internetin gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte medya, günümüzde etki alanını genişleterek toplum üzerinde önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu anlamda medya çeşitli mesaj ve haberleri, farklı

sosyal ve kültürel özelliklere sahip toplumlara ileten bir kitle iletişim aracı olarak tanımlanmaktadır (Mora, 2008, s.5-6).

Medya, geleneksel tanımlama ile ‘dördüncü’ güç olarak adlandırılmakta, ancak yasama, yürütme ve yargı güçlerinden bağımsız bir şekilde hareket etmesi beklenmektedir. Bu gücün, günümüzde kitleleri harekete geçirebilme, istenilen olayı veya kişiyi gündemin başına getirebilme, toplumu asıl sorunlarından uzaklaştırıp bireylere ‘sanal’ bir dünya oluşturabilmesiyle birlikte giderek etki alanı büyüyen bir mecraya dönüştüğü yorumu yapılmaktadır. Bu gücün nedeni medyanın işlevleri sebebiyle içerdiği dinamizmi, diğer hizmet kurumlarına göre daha etkin ve hızlı kullanılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Böylece medya, bu güç ile birlikte ortaya çıkan sonuçlara sebep olacak şekilde kullanılmakta ve bu durum bir döngü olarak karşımıza çıkmaktadır (Gezgin, 2012, s.15).

Medya, toplumda yaşanan değişim sürecinin bir parçası olan toplumsal hareketler içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle ortaya çıkan toplumsal değişimler ve medya sektörü, birbirine yön veren ve birbirini şekillendiren iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilişkinin tarihteki ilk kanıtı olarak Fransız Devrimi gösterilmektedir. Ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalan Fransa’da yönetici sınıfın aşırı lüks içinde yaşaması sırasında halkın fakirlik ile mücadele etmesi medya hareketinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu noktada medya, halka ekonomik bilgilendirmeler yaparak aynı zamanda yönetici sınıfın ‘olmaması gereken’ bir lüks içerisinde yaşadığı konusunda yönlendirmelerde bulunmuştur. Buradan yola çıkıldığında medya, toplumsal hareketlenmeler yoluyla taleplerini iktidara/yönetime ileten halkın kullandığı güçlü bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuyucu, 2013, s.146).

Toplumsal hareketler içerisinde önemli bir yere sahip olan çevreci hareketler, kişilerin çevre hakkına dayanarak oluşan taleplerini iktidara/yönetime iletmelerini sağlamaktadır. Çevreci hareketler kapsamında gerçekleştirilen protesto yöntemleri arasında ‘fıdan dikme ve imza kampanyaları, nöbet tutma faaliyetleri, grev, bireysel farkındalık çalışmaları’ yer almaktadır. Çevresel usuli haklar arasında bulunan yargıya başvuru hakkı da çevreci hareketler içerisinde kişilerin doğayı koruma amacıyla başvurduğu bir başka katılım şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Balkaya, 2014, s.47). Ulusal çapta meydana gelen bu hareketlenmeler, çeşitli sivil toplum kuruluşları veya söz konusu çevre tahribatından birinci derecede etkilenen vatandaş toplulukları tarafından gerçekleştirilmektedir (Özen, 2011, s.1).

Türkiye’de çevreci hareketlerin başlangıcının kentleşme hızının artmasıyla ortaya çıktığı ve böylece daha fazla enerjiye ihtiyaç duyulması gerekçesiyle enerji üretiminin artışıyla yoğunlaştığı bilinmektedir. Bunun nedeni enerji üretimi için inşa edilen santrallerin çeşitli doğa tahribatına yol açmasıdır. Örneğin yenilenebilir bir enerji kaynağı olarak bilinen jeotermal enerji santralleri doğru kullanımında çevre dostu olarak bilinse de kötü uygulamalar sonucunda büyük çevre sorunlarına neden olmaktadır. Temiz yer altı sularını kirletilmesi başta olmak üzere gaz emisyonları, arazi çökmesi, bitki örtüsüne zarar verme, heyelanın tetiklenmesi gibi sonuçlar doğurabilmektedir (Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü, 2015, s.3). Nükleer ve hidroelektrik enerji gibi diğer santraller de benzer çevre sorunlarına yol açmaktadır. Bu nedenle enerji üretimi için planlanan santral inşa etme girişimleri, sivil toplum örgütleri ve özellikle bölge halkının itirazlarına neden olmakta ve çevreci bir hareketlenmeyi meydana getirmektedir. Bu hareketlenmeler çoğunlukla yargıya başvuru ve protesto gösterileri ile karşımıza çıkmaktadır. Genellikle birtakım büyük sermayeli yatırım projelerinin sebep olduğu çevresel tehditlere karşı çıkan ve oluşabilecek çevre sorunlarına dikkat çeken hareketlenmeler, medyada etkin bir şekilde yer almaktadır. Böylece giderek artan çevreci hareketler, günümüz basınında önemli bir yere sahip olmaktadır.

Gerçekleşen çevreci hareketlerin duyurulmasını ve taleplerin yetkili kişilere iletilmesini sağlayan basın araçlarının çeşitliliği, bu hareketlerin farklı yorumlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca çevreci hareketlerin bazı medya sahipliklerinin basın araçlarında yer almaması da bir yorum olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda vatandaş odaklı haberlerin öne çıktığı gazetelerde çevreci hareketlerden sıklıkla söz edilirken yönetim odaklı haberlere yer veren gazetelerde çevreci hareketlere daha az yer verilmektedir.

3.5.1. Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinde Çevreci Hareketleri İçeren Haberlerin Karşılaştırmalı İncelemesi

Türkiye’de medya sahipliği, 1950’li yıllardaki çok partili hayata geçiş dönemi ile birlikte, toplumun tüm alanlarında gerçekleşen değişimden etkilenmiştir. Bu değişim, tarihsel süreçte dönemin güncel siyaseti ile birlikte gerçekleşmiştir (Kaban Kadioğlu, 2018, s.101). 1980 öncesi dönemde gerçekleşen bu değişim ile medya, kendini kısıtlı bir özgürlük alanında ve ideolojik mücadeleler içerisinde bulmuştur. Dönemsel siyaset, farklı gazeteler tarafından farklı yorumlandığından her haber kaynağı kendi ideolojisini yaymayı hedeflemiştir (Topuz, 2003, s.65). 1980 – 1990 yılları arasında ise uygulanan ekonomi politikalarıyla birlikte medya, ‘geleneksel’ bir yapıya bürünmüştür. Bu politikalar, devletin liberal bir ekonomik sisteme geçişini sağlamış ve bu durum medya sektörüne de yansımıştır. Böylece, medya sektöründe

etkili olan yatırımlar büyük maliyetlerle karşı karşıya kalmıştır (Kuyucu, 2013, s.148). Bu koşullarda medya sektörünün bu maliyetlerin getirdiği olumsuzluklardan etkilenmemek amacıyla attığı adımlar arasında; medyanın siyasilerden destek talepleri, promosyon, özel televizyon yayınlarına geçiş, dağıtım ve reklamda kartel anlaşmalar gibi yöntemler bulunmaktadır (Sönmez, 2004, s.41). 1980’lerde başlayıp 1990’larda hız kazanan bu değişimin 2000’li yıllardaki yansıması, medya sektöründe bulunan marka isimlerin holdingleşmesi ve sermayelerini büyütmesi olarak karşılık bulmuştur (Kuyucu, 2013, s.149).

2000’li yıllara gelindiğinde, medya sahipleri arasında Doğan ve Bilgin gruplarının çeşitli basın ve yayın kuruluşlarına karşı üstünlük sağladığı göze çarpmaktadır. Bu iki medya grubu sahip oldukları güçleri birleştirip rakipsiz hale gelerek çapraz medya sahipliği oluşturmuş ve kendi dünya görüşlerine ters düşen yayınları ve basımları engelleyebilme gücüne erişmişlerdir (Biçer, 20008, s.64-65). Tarihsel süreci inceleyip medya sahiplerinin siyasi konulardaki gücünü göz önünde bulundurarak medya sektörünün yeniden şekillendirilmesi için çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu konuda medya şirketlerinin satışını ve yabancı sermayenin sektöre girişinin kolaylaştırılmasını sağlayan tutumlar, piyasayı genişleterek rekabeti arttırmayı hedeflemektedir. Medya sahipleri içerisinde iktidar yanlısı olarak görülen şirketlerin, sektördeki rekabet yelpazesini değiştirdiği de bilinmektedir (Kaban Kadioğlu, 2018, s.115).

Çalışmada yer alan Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinin tarihsel gelişimi ve özellikleri de şu şekildedir:

1985 yılında ‘Türkiye’nin en iyi gazetesi’ sloganı ile Dinç Bilgin’in sahipliğinde kurulan Sabah Gazetesi’nin ideolojisi merkez sağ olarak ifade edilmektedir. 2000 yılında Ciner Grubu ortak olmuş, 2005 yılında Ciner’in de içinde bulunduğu Merkez Grubu tarafından satın alınmıştır. 2008’de Çalık Holding’in sahibi olduğu Turkuvaz Medya Grubu’na satılan Sabah Gazetesinin, son olarak 2013 yılında Turkuvaz Medya Grubu’nun da el değiştirmesi ile günümüzdeki sahibi Orhan Cemal Kalyoncu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişimlere rağmen Sabah Gazetesi aynı ideoloji ile yayım hayatına devam etmektedir.

1948 yılında Sedat Simavi tarafından kurulan Hürriyet Gazetesi, 1992’de yayım hayatına Erol Aksoy, Dinç Bilgin ve Haldun Simavi’nin ortak girişimi olarak devam etmiştir. 1994 yılında yüzde 70 hissesinin Doğan Yayın Holding tarafından satın alınmasıyla el değiştirmiştir. Doğan Yayın Holding yönetimindeki Hürriyet Gazetesi’nde, resmi olarak belirtilmemiş olsa da, yayımlanan haberler muhalif bir bakış açısı ile karşımıza çıkmaktadır.

Ancak gazetenin 22 Mart 2018 yılında Demirören Medya Grubu'na satılması ile iktidara/yönetime yakınlaşmış ve yayımlanan haberler de muhalif niteliğini kaybetmiştir.

2007 yılında kurulan Sözcü Gazetesi ise, Doğan Yayın Holding çatısı altında yayımlanan Gözcü Gazetesi'nin kapanmasından sonra isim haklarını alarak yayım hayatına başlamıştır. Burak Akbay'ın imtiyaz sahibi olduğu Sözcü Gazetesi, haberlerini 'Sözcü susarsa Türkiye susar' sloganı ile yayımlamaktadır. Gazetenin ideolojisi ise Atatürkçülük ve ulusalcılık olarak belirlenmiştir. Çoğunlukla muhalif yazarların bulunduğu Sözcü Gazetesi, haberlerinde iktidarın sert bir dil ile eleştirildiği gözlemlenmektedir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan üç gazetenin çevreci hareketler konulu haberlerini analiz etmek amacıyla Tablo 3'teki kavramlar belirlenmiştir:

Tablo 3: Çevreci Hareketler Konulu Haberleri Analiz Etmek Amacıyla Belirlenen Kavramlar

KODLAR	Çevreci Hareketlerin Sebepleri	KODLAR	Çevreci Hareketlerin Türleri	KODLAR	Çevreci Hareketlerin Aktörleri
S1	Çevre Kirliliği	T1	Farkındalık Çalışmaları	A1	Özel Kişiler
S2	Taş ve Maden Ocakları	T2	Yargıya Başvuru	A2	Sivil Toplum Kuruluşları
S3	Hidroelektrik, Nükleer, Jeotermal ve Rüzgar Enerji Santralleri	T3	Eylem, Yürüyüş, Protesto, Basın Açıklaması	A3	Üreticiler
S4	Ağaçların Kesilmesi	T4	Nöbet Tutmak	A4	Gönüllüler, Çevreciler
S5	Yeşil Alanların Korunması	T5	Fidan Dikmek	A5	Yerel Sakinler
S6	Kimyasal Atıklar	T6	Çöp Toplama	A6	Öğrenciler

S7	Kıyı ve Sahillerin Korunması	T7	İmza kampanyaları	A7	Vatandaş, halk
		T8	Açlık Grevi	A8	Eylemciler

Tablo 3'te yer alan kavramlara, incelenen haber kaynaklarındaki çevreci hareketleri içeren haberlerde sıkça karşılaşılmaktadır. Bu bağlamda çevreci hareketlerin sebepleri, türleri ve aktörleri ile kodlanan kavramların bazıları aynı gibi görünse de tablo, haberlerin içerdiği kavramların çeşitliliği göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Böylece karşılaştırılan haberlerin tümü tabloda belirtilen çevreci hareketlerin sebebi, türü ve aktörlerinin tümü içermektedir.

Belirlenen kavramlar çerçevesinde araştırılan haberler, içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu anlamda haberler seçilirken çevreci hareketlerin tüm kavramları karşılaması şartı aranmıştır. Şartı karşılayan tüm haberler ele alınarak hangi haberlere yer verildiği, bilgi aktarımı yaparken nasıl bir söylem seçtikleri ve çevreci hareketleri hangi yönü ile ele aldıkları karşılaştırılmıştır. Çalışmanın devamında Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerinde yer alan çevreci hareket haberleri, belirlenen kavramların kodlarından tablolar oluşturulmuş ve haberler bu tablolar üzerinden karşılaştırılmıştır.

3.5.1.1.Sabah Gazetesi Haberleri

2 Mart 2013 – Sabah Gazetesi

Kirliliğe Dikkat Çekti:

İstanbul Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şener Üşümezsoy, yaşanan çevre kirliliği ve su seviyesindeki düşmeye dikkat çekmek için Burdur Gölü'nde yüzdü. Burdur Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (AFAD) tarafından düzenlenecek deprem konulu panele katılmak için kente gelen Prof. Dr. Üşümezsoy, yaklaşık iki dakika Burdur Gölü'ne girdi. 1982'de Kenya'da kış ayında askerlik yaptığını ve orada Kars soğğundan daha büyük soğğ yaşadığını belirten Üşümezsoy, şöyle dedi: *'Şimdi de Burdur Gölü'ne girdim. Gölde kaybolan sular kadar gözyaşlarımı akıtacak bir durum gördüm. Suyu girebilmek için gölün ortasına geldik. Buradaki durum en az deprem kadar yıkıcı. Bu suda yüzmek çok önemli değil. Fırat'ta karı içinde o soğğ suda da yüzebiliyorum.'*

31 Mayıs 2013 – Sabah Gazetesi

05.00’te Gezi Gazı:

İstanbul’da ‘Topçu Kışlası’ yapılması planlanan Taksim Gezi Parkı’nda tutulan ağaç nöbeti 78’inci saatinde polis müdahalesi ile kesintiye uğradı. Çevik kuvvet ekipleri, çok sayıda çadırın kurulduğu parka dün 05.00 sıralarında girdi. Parktaki grubun etrafını çeviren polise nöbet tutan eylemciler ‘Taksim bizim, İstanbul bizim’ sloganlarıyla karşılık verdi. Sivil giysili zabıta ekipleri, çadırları ve eşyaları ateşe verdi. Tepki üzerine polis, gruba biber gazı sıktı. Bazı eylemciler ise polise taş atarak karşılık verdi. Grubun gaz etkisiyle dağılmasının ardından iş makineleri tekrar çalışmaya başladı. İş makinelerini durdurmak isteyen eylemciler bunda başarılı olamadı. Bu sırada büyük bir ağaç kesilerek kamyonla götürdü.

11 Haziran 2013 – Sabah Gazetesi

Gezi Parkı Köylüleri Harekete Geçirdi:

Bolu’da hayvanlarını otlattıkları meralarından yol geçeceğini öğrenen 3 köy ahalisi mera alanındaki ağaçların yok edileceği gerekçesiyle eylem yaptı. Köylüler yüzyıllardır kullandıkları meralarına kireçtaşı maden ocağının açılması planlanan alanda eylem yaptı. Değirmenderesi Köyü Muhtarı Nuri Özdoğan ‘Burada kamulaştırılmış bir yol kararı alınmıştır. Açılacak olan ocak üç köyün ortasından geçmekte. Yerimiz mera alanından çıkartılarak birilerine verilmek istenmekte. Burada geçim hayvancılıkla sağlanıyor, hayvancılık bitecek. Burada yapılan bir katliam var. Gezi Parkı’ndaki iki ağaç için Türkiye ayağa kalktı, burada binlerce ağaç katledilecek’ dedi.

24 Haziran 2013 – Sabah Gazetesi

Boğaz’da En Güzel Eylem:

Tehlikeli madde taşıyan tankerlerin boğazlardan geçişi sırasında olası kaza ve çevre felaketlerine dikkati çekmek amacıyla yüzlerce tekne Boğaz’da gösteri düzenledi. Doğa ile Barış Derneği tarafından ‘İstanbul’u seviyorum, el ele verelim, koruyalım’ sloganıyla düzenlenen etkinliğe yaklaşık 2 bin tekne katıldı. İstanbul’un çeşitli limanlarından hareket eden tekneler, Paşabahçe koyunda bir araya geldi. Türk bayrağı ile boğazda yaşanan kazalarla ilgili yazıların yer aldığı bez afişlerin asıldığı tekneler, bir süre düdük çaldı. Havadan da planörler gösteri yaptı, zeplin balonlar uçuruldu.

20 Ekim 2013 – Sabah Gazetesi

ODTÜ’de Ağaçlar Taşındı, Yol Açıldı:

Ankara’nın batı yakasının trafiğini rahatlatması planlanan Anadolu Bulvarı’nı Konya Yolu’na bağlayacak ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ormanı içinden verecek yol çalışmalarına önceki gece hız verildi. Kurban Bayramı nedeniyle ara verilen çalışmalar sabaha kadar sürdü. Çok sayıda iş makinesi ve ağaç kesim araçlarıyla devam eden çalışmalar sebebiyle eylem yapan ODTÜ’lü öğrenciler ile mahalle sakinlerine Çevik Kuvvet ekipleri tazyikli su ve biber gazıyla müdahale etti. Gece yapılan çalışma gün ağarınca ortaya çıktı. Eskişehir Yolu üzerinden bakıldığında büyük bir alanın ağaçlardan temizlendiği görüldü. Yolun başından sonuna kadar görünmesi dikkat çekti. Ankara Büyükşehir Belediyesi’nden yapılan açıklamada ‘Güzergah üzerindeki ağaçların büyük bir kısmı ağaç nakil araçlarıyla başka bölgelere nakledilirken işe yaramayacak çok az sayıdaki ağaç ve çalı grupları kaldırıldı’ denildi.

18 Şubat 2016 – Sabah Gazetesi

Çevre Tahribatı Olmayacak:

Artvin Cerattepe’deki bakır madeniyle ilgili hukuki izinlerin alındığını belirten Etki Bakır, cevherin kapalı işletme yöntemiyle üretileceğini, teleferikle taşınacağını açıkladı. Şirket ‘Proje kurulacak teleferik hattı nedeniyle son derece çevrecidir. Tahribata neden olmayacaktır’ dedi. 227 kişiyi istihdam edecek, ülke ve bölge ekonomisine katma değer sağlayacak Artvin Cerattepe’deki bakır madenine ilişkin protestolar, Paralel Yapı-Aydın Doğan ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK) medyasının algı operasyonu ile halkı kışkırtmaya çalışılırken şirket yetkilileri iddialara tek tek cevap verdi. Eti Bakır’dan yapılan açıklamada, bakır cevherinin kapalı ocak yeraltı işletme yöntemi ile üretileceği, teleferik hattı ile Murgul’daki flotasyon tesisine nakledileceği belirtildi. Bu nedenle karayolu kullanılmayacağı, yol yapımı için de ağaç kesilmeyeceği belirtildi. Asgari düzeyde kesilen ağaçların yerine ise yenilerinin dikileceği vurgulandı.

Kirli İttifaktan Çirkin Provokasyon:

Artvin’deki maden protestosu ülkeyi karıştırmak için pusuda bekleyen Aydın Doğan, Paralel Yapı ve PKK medyasını harekete geçirdi. Çirkin provokasyonla halkı kışkırtmaya çalışıyorlar. Türkiye’nin en stratejik yatırımlarından biri olan madencilikte bölgenin kalkınmasına ve istihdamına katkıda bulunacak Artvin Cerattepe’deki bakır madeni protestoları ‘Ülke karışsın’ diye pusuda bekleyen Paralel Yapı’nın yayın organları ile Aydın Doğan

medyasının kışkırtması, Halkın Demokratik Partisi (HDP) ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin desteğiyle ikinci Gezi'ye dönüştürmeye çalışılıyor.

2013'te Gezi Parkı'nı bahane ederek provokasyon düzenleyen gruplar, önce Rize'de 'Yeşil yok' protestoları ile kendilerini gösterdi. Sosyal medyada örgütlenen gruplar şimdi de Artvin Cerattepe'de ortaya çıktı. Artvin'e şehir dışından gelen yüzlerce kişi Cerattepe'deki bakır madenine karşı 'kalkışma' hareketine girişip, barikatlar kurup iş makinelerinin girişini engelledi. Ağaç ve doğa diyerek eylem yapanların protesto sırasında yeşil ağaç yakmaları dikkat çekti.

17 Mayıs 2016 – Sabah

CHP'li Belediyeye Ağaç Katliamı İsyanı:

Daha önce Çanakkale'de çöp alanı için yüzlerce ağacı kesen CHP'li belediyenin katliamcı zihniyeti bu kez Muğla'da ortaya çıktı. Yüzlerce köylü ağaçlara sarılarak durumu protesto etti.

Çevreciler Nerede: Gruba, AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) Muğla Milletvekili Nihat Öztürk de destek verdi. Projeyle bölgede binlerce ağacın yok olacağını söyleyen Öztürk, 'Burada bir vahşi çöp depolama tesisi yapılıyor. Bu ne demektir? Buradaki bin dönümlük alanda 4 bin ağaç kesilecek. Bir tane ağaç kesildi diye ortalığı ayağa kaldıranlar nerede? Artvin'deki köylümüz köylü de Muğla'daki köylümüz köylü değil mi? Artvin'deki vatandaşlarımızın doğal ortamlarda yaşam hakkı hak da buradaki vatandaşın hakkı yok mu?' dedi.

12 Haziran 2016 – Sabah Gazetesi

Köylüler 1 Aydır Ağaç Nöbetinde

Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin Bodrum'da 7 bin ağacı kesmek istemesine karşılık köylüler bir aydır nöbette. AK Parti Milletvekili Öztürk, 'Depolama tesisine karşı değiliz, yapılacak alana karşıyız' dedi. Muğla Belediyesi'nin, Bodrum'un Mumcular Mahallesi'ndeki Akdam mevkiinde yapmayı planladığı katı atık depolama merkezi için, yaklaşık 7 bin ağacı kesmek üzere harekete geçen köylüler, bölgede yaklaşık 1 aydır nöbet tutuyor. Köylülere destek için, AK Parti İlçe Başkanı Çiğdem Demiralp ile birlikte yanlarına giden AK Parti Muğla Milletvekili Nihat Öztürk de vatandaşlarla birlikte ağaçların bulunduğu alanda inceleme yaptı.

1 Kasım 2016 – Sabah Gazetesi

Begona'nın Çöple İmtihanı:

Trakya Üniversitesi'nde öğretim görevlisi İspanyol Begona Rodriguez'in kurduğu Plastiğe Hayır Platformu, halkın dikkatini çekmek için gönüllü olarak Tunca Nehri kıyısını temizliyor. Rodriguez'in tek başına başladığı temizlik çalışmalarının sonuncusuna ise yaklaşık 30 gönüllü katıldı. Gönüllü sayısının her geçen gün arttığı platforma ayrıca Rodriguez'in Pillow ve Çaça adlı köpekleri de katılıyor. İki saat süren temizlik çalışması sonunda toplanan ve adeta bir dağ oluşturan çöpler, daha sonra şehir çöplüğüne götürüldü. Platformun gönüllü kurucusu Begona Rodriguez, temizliği sevdikleri için değil, insanların dikkatini çevre kirliliğine çekip Edirne Belediyesi ve Trakya Üniversitesi ile işbirliği için bir proje geliştirmek için yapıklarını söyledi.

Tablo 4: Sabah Gazetesi Haberlerinde Çevreci Hareketlerin Sebep, Tür ve Aktörleri

Tarih	Çevreci Hareketlerin Sebebi (S)	Çevreci Hareketlerin Türü (T)	Çevreci Hareketlerin Aktörleri (A)
2 Mart 2013	Çevre kirliliği (S1)	Farkındalık çalışmaları (T1)	Özel kişiler (A1)
31 Mayıs 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Nöbet tutmak (T4)	Eylemci (A8)
11 Haziran 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
24 Haziran 2013	Çevre kirliliği (S1)	Farkındalık çalışmaları (T1)	Sivil toplum örgütleri (A2)
20 Ekim 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5) ve Öğrenciler (A6)
18 Şubat 2016	Maden ve taş ocakları (S2)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)

17 Mayıs 2016	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
12 Haziran 2016	Ağaçların kesilmesi (S4)	Nöbet tutmak (T4)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
1 Kasım 2016	Çevre kirliliği (S1)	Farkındalık çalışmaları (T1) ve Çöp toplamak (T6)	Gönüllüler (A4)

3.5.1.2.Hürriyet Gazetesi Haberleri

2 Mart 2013 – Hürriyet Gazetesi

Kirlilik Dalışı

İstanbul Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şener Üşümezsoy, yaşanan çevre kirliliği ve su seviyesindeki düşmeye dikkat çekmek için Burdur Gölü'nde yüzdü.

11 Mart 2013 – Hürriyet Gazetesi

İstanbul Nükleer Karşıtı Platform üyeleri Japonya'daki Fukushima Nükleer Santrali'nde yaşanan nükleer felaketin 2. yıldönümünde hayatını kaybedenleri anmak ve Mersin'de yapılması düşünülen nükleer santrali protesto etmek için Galata Köprüsü'nde yürüyüş yaptı.

5 Mayıs 2013 – Hürriyet Gazetesi

Uzungöl Temizliği

Türk Eğitim Vakfı (TEV) Trabzon Şubesi, vakfın 46'ncı kuruluş yıldönümü etkinliği kapsamında turizm merkez Uzungöl'de çöp toplama kampanyası düzenledi. Trabzon'dan Uzungöl'e gelen TEV amblemlili tişört giyen yaklaşık 100 öğrenci, 'Uçmuyorsa kuşlar, ölüyorsa balıklar, nasıl yaşar insanlar?' ve 'Çevreyi hor gören dünyayı zor görür' ve 'Sizce dünyayı temizlemenin vakti gelmedi mi?' yazılı pankartlar taşıdı. Vakıf yurtlarında kalan öğrenciler, TEV Trabzon Şube Başkanı Hasan Melek ile birlikte göl çevresinde çöp topladı. TEV Şube Başkanı Hasan Melek vakfın 46'ncı kuruluş yıldönümü nedeniyle düzenledikleri etkinliğin

amacının, bölgenin en önemli turizm alanı olan Uzungöl 'deki çevre kirliliğine dikkat çekmek olduğunu söyledi.

29 Mayıs 2013 – Hürriyet Gazetesi

Gezi Parkı Arbedesi

Taksim Meydanı'nın tek yeşil alanı Gezi Parkı'nın duvarının yıkıldığını gören ve ağaçların kesilmesini engellemek isteyen çevreciler ile çevik kuvvet ekipleri ve zabıta arasında, dün üç saat çatışma yaşandı. Ayaspaşa Derneği üyesi Cem Tüzün, 'Projeye ve plana göre yayalaştırma projesinde yayalar unutulduğu için imar planına ve yol projesinde aykırı olarak dün parka doğru tecavüze başladılar. Dün gece bir grup arkadaşımız evlerine giderken buradaki bazı ağaçların kepçelerle yerinden söküldüğünü ve duvarın kırılmaya başladığını görmüşler. Arkadaşlarımız bize haber verdi. Dün gecedan beri nöbetteyiz. İstanbul 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na dilekçe verdik' dedi. Sosyal medyada örgütlenen Taksim Dayanışması Bileşenler adlı grup önceki akşam yıkımı durdurup sabaha kadar nöbet tuttu.

30 Mayıs 2013 – Hürriyet Gazetesi

Onlar Kesti, Halk Dikti

Taksim Gezi Parkı'nda eylemciler, polisin önceki günkü biber gazı müdahalesine karşın 'doğa nöbeti'ni sürdürüyor. Parkta 30 çadır kuran eylemciler, kesilen ağaçların yerine onlarca fidan dikti. Taksim Gezi Parkı'nın Asker Ocağı Caddesi'ne bakan bölümündeki yıkımı ve ağaçların kesilmesini engellemek için önceki gün polis ve zabıta ile 3 saat çatışan eylemciler, doğayı korumak için nöbetlerine dün de devam ettiler. İlk gün sayıları 50'yi geçmeyen eylemcilere dün yoğun destek vardı. Eylemciler, yıkımın olduğu alana 30 çadır kurdu. Yaklaşık 150 kişilik grup, geceyi parkın içerisine kurdukları çadırlarda geçirdi.

22 Temmuz 2013 – Hürriyet Gazetesi

TOMA'lı Ağaç Operasyonu

Ankara Büyükşehir Belediyesi, Şentepe'ye yapılacak teleferik hattı üzerinde bulunan 40 yıllık ağaçları sökmeye karar verdi. Gezi Parkı eylemleri nedeniyle vatandaşın tepkisinden çekinen ekipler, ağaçları dün sabaha karşı 03.30'da sökmeye başladı. Mahalle sakinleri, ağaçların kesileceği endişesiyle dört duraktan oluşan teleferiğin Yunus Emre kavşağına yapılacak olan ikinci durağının başka bir yere taşınmasını istemişti. Gece yarısı operasyonuna

tepki gösteren yaklaşık 200 kişilik grup da kavşaktaki çam ağaçlarının sökülmesini protesto etti. Tepkilerini dile getiren vatandaşlar her akşam ağaçların söküldüğü alanda toplanarak protesto gösterisi yapma kararı aldı. Bu nedenle bölgeye çevik kuvvet ekipleri ve TOMA'lar (Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı) sevk edildi.

18 Ekim 2013 – Hürriyet Gazetesi

Karadeniz'de HES Kuşatması: 253 Proje Masada

Çevreye zararı nedeniyle sık sık tartışılan HES (Hidroelektrik Santral) projelerine yenileri geliyor. 95 HES'in olduğu Karadeniz'e 253 yeni santral yapılması planlanıyor. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın verilerine göre Karadeniz Bölgesi'nde işletmede 95, inşa aşamasında ise 58 HES var. Proje, fizibilite, ön inceleme ve Su Kullanım Hakkı Anlaşmadı kapsamında da 253 HES projesi bulunuyor. Toplan 406 projenin maliyeti yaklaşık 16 milyar dolar. Karadeniz'de çevreciler karşı çıkmaya devam ederken bir yandan da hukuk mücadelesi veriyor.

20 Ekim 2013 – Hürriyet Gazetesi

İzinsiz Girdiler

Öğlen saatlerinde 100. Yıl İnisiyatifi üyeleri ODTÜ öğrencileriyle birçok vatandaş projeye tepki göstermek amacıyla 100. Yıl'da toplandı. Eylemci gruba CHP Ankara Milletvekili Aylin Nazlıaka da destek verdi. Eylemciler zarar verilen ağaçları basın mensuplarına göstererek açıklamayı yaptı: "Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek sopayla kuşandırdığı paralı askerleri ve çevik kuvvet ordusuyla ODTÜ ormanına girdi. Bir gecede tüm işi bitirmek uğruna binlerce ağaç katledildi." Eylemciler açıklamanın ardından fidan dikerek, yeni açılan yolu protesto etti.

30 Ekim 2013 – Hürriyet Gazetesi

Maden Kazısına Karşı Açlık Grevi

Çanakkale'nin Bayramiç ilçesine bağlı Kurşunlu Köyü'nde açılacak feldspat madeni ve yol çalışması için ağaç kesimine karşı çıkan çiftçi Bülent Özüren, ormanda çadır kurup açlık grevinde başladı. Ağaç kesimlerinin sürmesi halinde 7 Kasım'da kendini yakacağını iddia eden Özüren, 'Yetkililer burayı gelip yerinde görmeli. Kimse köyün bu kadar yakınında bir madenin çıkarılması için ruhsat vermez. Binlerce ağaç kesildi' diye isyan etti.

3 Şubat 2014 – Hürriyet Gazetesi

#diren Albatros

Büyükçekmece sahilinde yaklaşık 30 dönümlük Albatros Korusu'nun imara açılacağı iddiaları ve sonrasında alandaki ağaçların bir kısmının kesilmesi vatandaşların tepkisine neden oldu. Parkın girişinde protesto gösterisi düzenleyen Büyükçekmeceliler "Albatros halkındır, satılamaz. Diren Büyükçekmece" pankartı açtı. CHP'li Büyükçekmece Belediyesi'nden ağaç kesilmemesini ve parkın bakımının yapılmasını isteyen grup, "Diren Albatros" sloganları attı.

22 Şubat 2014 – Hürriyet Gazetesi

Akkuyu Yürüyüşü

Mersin Tabip Odası üyesi doktorlar ve nükleer karşıtı çevreciler, nükleer tehlikeye dikkat çekmek için 3 gün sürecek yürüyüşlerine başladı. NGS (Nükleer Güç Santali) Nükleer Santral Bilgilendirme Merkezi önünde toplanan yaklaşık 200 kişi, nükleer santrale karşı çıkmak için besteledikleri 'Nükleere Hayır' şarkısını söyledi. 'Alo Fatih bunlar nükleere karşı çıkıyorlar', 'Nükleersiz dünya', 'Keşke dememek için bu gün harekete geçin' yazılı dövizler açan grup adına açıklama yapan Mersin Tabip Odası Başkanı Dr. Galip Kırıcı hekimler olarak 37 yıldır yapılmak istenen nükleere karşı olduklarını söyledi.

24 Şubat 2014 – Hürriyet Gazetesi

Mahallenin Ağaç İsyanı

Kayseri'nin Erciyesevler Mahallesi'nde, bir kısmını halen Trafik Denetleme Şube Müdürlüğü'nün kullandığı ve 240 ağacın bulunduğu 10 bin 734 metrekare alan, ticari alan olarak tescillendikten sonra Özelleştirme İdaresi tarafından 19 milyon liraya satıldı. Ağaçlık alana 15 katlı binalar yapılacağını öğrenen semt sakinleri ise harekete geçti. Aralarında çocukların da bulunduğu yaklaşık 300 kişi 'Betona hayır' sloganları atarak protesto yürüyüşü düzenledi.

2 Mart 2014 – Hürriyet Gazetesi

Baltalı Ağaç Nöbeti

Muğla'nın Menteşe ilçesine bağlı Yaraş köyünde ormanlık alandaki ağaçların kesilerek yerine fidan dikileceğini iddia eden köy halkı, balta, keser ve küreklerle eylem yaptı. Geçimini

büyük oranda, ormanda çıntar ve göbek mantarı gibi çeşitli mantar türlerini toplayarak sağlayan köy halkı, ormanlık alanda toplandı.

4 Mart 2014 – Hürriyet Gazetesi

HES'lere Karşı Hevsel Direniş

Diyarbakır'ın akciğeri olarak anılan 8 bin yıllık Hevsel Bahçelerinin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından "yapı rezerv alanı" olarak ilan edilmesinin ardından bölgede ağaç kesildiği iddiası büyük tepki topladı. Çevreciler imza kampanyası başlattı.

12 Eylül 2014 – Hürriyet Gazetesi

Kömür Savaşı

Greenpeace'in efsane gemisi Rainbow Warrior, çıktığı Akdeniz turunun Türkiye ayağında Zonguldak'ta, kömür santrallerine karşı eylem yaptı. Cop yiyen, tartaklanan, üzerlerine tonlarca su sıkılan eylemciler buna rağmen mesajlarını verdiler: Kömür insan sağlığı için tehdittir.

21 Eylül 2014 – Hürriyet Gazetesi

Ataköy Sahilini Halk Açtı

İstanbul'un Ataköy sahilinde, mahkemenin en son Kıyı Kanunu'nu gerekçe göstererek verdiği satış iptaline rağmen süren inşaatlar ve TOKİ (Toplu Konut İdaresi) protesto edildi. Bakırköy Kent Savunması üyelerinin de aralarında bulunduğu yüzlerce genç, yaşlı, çocuk dün Bakırköy Özgürlük Meydanı'nda toplandı. Eylemciler, yaklaşık 1 kilometre mesafedeki sahil inşaatlarına kadar sloganlar eşliğinde yürüyüş yaptı.

18 Şubat 2015 – Hürriyet Gazetesi

192 bin 444 Ağacı Taş Ocağı Yutacak

AK Parti Yalova İl Yöneticisi Muğlim Bağatar'a ait taş ocağının kapasitesinin 5 kat artırılmasına ilişkin ÇED başvurusuna Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın onay vermesi çevrecileri ayağa kaldırdı. Kararla tam 192 bin 111 ağacın kesilmesi gündemde. Samanlı Dağları Çevre ve Kültür Derneği, Hakim Menteş ve arkadaşları ÇED kararının iptali ve yürütmenin durdurulması talebiyle dava açtı, bakanlık savunması bekleniyor. Başvuruda "Ormanlık alanda gerçekleşecek faaliyet için 192.444 orman ağacının kesilmesi planlanmaktadır" denildi.

15 Mart 2015 – Hürriyet Gazetesi

Ormanıma Dokunma

Fatih Ormanı’nda yapılmak istenen 108 villa ve eğlence alanı projesini protesto etmek için Bilgili Holding önüne yürüyen, Kuzey Ormanları Savunması, Harita Mühendisleri Odası ve Şehir Plancıları Odası’nın da katılımcıları arasında olduğu #DirenFatihOrmanı inisiyatifi yüzlerine sincap maskesi takarak oturma eylemi yaptı. Grup 'Bilgili elini ormanımdan çek' dedi. CHP İstanbul Milletvekili Melda Onur'un da destek verdiği grup, holdingin girişine üzerinde, "Fatih Ormanı sincabındır" yazılı stickerlar yapıştırdı.

3 Haziran 2015 – Hürriyet Gazetesi

Ataköy Yarımadasına Tepki Yağdı.

Ataköy sahilini doldurarak 20 futbol sahası büyüklüğünde yeni inşaat alanı çıkarılması planına tepkiler çığ gibi büyüyor. Mimarlar Odası İstanbul Genel Sekreteri Ali Hacısalıhoğlu dava açmaya hazırlandıklarını söylerken, Bakırköy Belediye Başkanı Bülent Kerimoğlu da inşaat ruhsat başvurularına kesinlikle olumsuz yaklaşacaklarını belirtti. Ataköylüler ise bu duruma yoğun tepki gösterdi.

12 Temmuz 2015 – Hürriyet Gazetesi

Yeşil Yol’a Havva Nine Barikatı: Kesunlukla İstemeyrum.

Karadeniz Bölgesi’nde 8 ilin yaylalarını birbirine bağlayacak olan 2 bin 600 kilometrelik Yeşil Yol Projesi’ne tepkiler artınca devreye bu kez komando birliği girdi. Rize’nin Çamlıhemşin ilçesi Fırtına Vadisi’ndeki Yukarı Kavrun Yaylası’nda yol güzergahında yöre sakinlerinin nöbet tutması nedeniyle çalıştırılmayan iş makineleri, bu kez Giresun Jandarma Bölge Komutanlığı’ndan gelen komando birlikleri nezaretinde vadinin diğer yamacındaki Samistal Yaylası’na getirildi. Dozerin geçeceği güzergahın önüne elinde sopasıyla oturan Havva Bekar, projeye tepki gösterdi.

14 Temmuz 2015 – Hürriyet Gazetesi

İlk Zafer Horonu

Karadeniz’de 8 ilin yaylalarını birbirine bağlayacak 2 bin 600 kilometrelik Yeşil Yol Projesi’ne karşı Rize’de protestolar devam ederken mahkemeden de çevrecilere müjdeli haber geldi. Rize İdare Mahkemesi, yol çalışmalarının yürütülmesi, ‘telafisi güç zararlar verebileceği’

gerekçesiyle durdurdu. Yargı kararı tulum ve horon eşliğinde devam ederken ‘Yeşil Yol’a hayır’ sloganları atıldı.

18 Ekim 2015 – Hürriyet Gazetesi

Dilovası’nın Nefesi Kesilmeyecek

Kocaeli’nde sanayi kuruluşlarından kaynaklanan hava kirliliğinin yanı sıra kanser vakalarıyla da adı sıkça gündeme gelen Dilovası’nda bazı firmalar ilçedeki tek yeşil alan olan, ayrıca belediyenin yaptırdığı tesis, çocuk bahçesi ve mesire alanı bulunan Adatepe’nin tapulu arazileri olduğunu savunarak ağaçları kesmeye başladı. Daha sonra burada kimyasal tank depoları yapmaya başlayan firmalarla ilgili olarak ilçe sakinleri dava açtı. Cuma günü Kocaeli 1’inci İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı verdi. Kararın ardından iş makineleri çalışmaya son verdi. Adatepe’de tank çalışması sona erene kadar eylem yapacaklarını belirten Yeşil Alanları Koruma ve Kalkındırma Derneği Başkanı Ahmet Cebeci, ‘Dilovası halkının yeşille buluştuğu tek alan Adatepe’dir. Bu alanın peşkeş çekilmesine izin vermeyeceğiz’ dedi.

17 Şubat 2016 – Hürriyet Gazetesi

Artvin’e Gaz

Artvin’deki Kafkasör Yaylası’nda bulunan Cerattepe bölgesinde bakır madeni çıkarmak isteyen şirket, asker ve polis eşliğinde zırhlı araçla bölgeye doğru yola çıkınca Artvinliler sokakta eylem yaptı. Yolu kapatan Artvinlilere polis, biber gazı ve copla müdahale etti.

22 Nisan 2016 – Hürriyet Gazetesi

Kanyonu Danıştay Kurtardı

Antalya Valiliği, Akseki’den Manavgat’a devam eden Karpuz Çayı ve çayın geçtiği Ahmetler Kanyonu’nda inşa edilecek HES hakkında 2009’da ‘ÇED gerekli değildir’ kararı aldı. Karardan 2012’de haberdar olan köylülerin yaptığı dava başvurusu, 60 günlük itiraz süresi aşıldığı için kabul edilmedi. Köylüler İdare Mahkemesi’ne başvuruda bulundu. 2013’te mahkeme önce yürütmeyi durdurdu ardından iptal kararı verdi. Danıştay 14’üncü Dairesi geçen hafta yerel mahkemenin kararını onadı.

25 Nisan 2016 – Hürriyet Gazetesi

Herkes Rahatsız

Sultangazi'nin Cebeci Mahallesi'nde taşocaklarının kapatılmasını isteyen mahallelinin eylemi her kesimden destek gördü. Cebeci'de oturan yaklaşık 100 kişi dün taş ocaklarını protesto etmek için eylem yaptı. 'Tozdan ölmek istemiyoruz' sloganı atan mahalleli, Sultançiftliği İstasyonu'nda tramvayı durdurdu. Oturma eylemi yapan mahalleliye polisler, 'Biz de tozdan rahatsızız. Taşocakları kapatılmalı. Yolu açın, biz de sisinle yürüyeceğiz' dedi. Bunun üzerine mahalleli raydan çekildi, taş ocaklarının girişini kapattı.

17 Mayıs 2016 – Hürriyet Gazetesi

Ovada Ayılı Eylem

Muğla Fethiye'de yeşil bitki örtüsüyle ünlü Üzümlü Ovası'na yapılmak istenen taşocağına karşı çıkan Yeşil Üzümlü, İncirköy ve Koruköy sakinleri, ayı ve deve kostümleri giyerek yağmur altında davullu zurnalı eylem yaptı. Sloganların ardından davul-zurna eşliğinde eylem alanına bazıları yüzünü siyaha boyamış, yaşlı kadın kılığına girmiş, bazıları ise ayı ve deve kostümü giymiş eylemciler çıktı.

5 Şubat 2017 – Hürriyet Gazetesi

Maçka Parkı'nda Tepki Büyüyor

Beşiktaş'ta gerçekleşmesi planlanan ve Maçka Parkı'nı da etkileyecek tünel projesini protesto etmek isteyen çevrecileri, tepkilerini parkta koşu, yoga gibi etkinlikler yaparak gösterdi. 'Proje hala askıdayken kapatıldı' diyen çevreciler, İBB'nin açıklamalarının aksine Maçka Parkı'nda iki tünel çıkışı olacağının iddiasında.

11 Eylül 2017 – Hürriyet Gazetesi

ODTÜ Yolu

Ankara'da, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) içinden geçen yolun çalışmaları başlarken ODTÜ Mezunları Derneği üyeleriyle birlikte bazı milletvekilleri ve öğrenciler, dün protesto gösterisi düzenledi. ODTÜ Teknokent Kavşağı ile 1071 Malazgirt Bulvarı arasındaki bağlantıyı sağlayacak ve ODTÜ'nün içinden geçecek olan tünelin yapımı önceki gece çalışma başlatıldı. ODTÜ arazisindeki ağaçların taşınarak yol yapılmasına tepki gösteren ODTÜ Mezunları Derneği, kampüs önüne gelip çalışmalara tepki gösterdi. Elllerinde fidan taşıyan

öğrenciler, 'Rektör istifa' sloganları attı. CHP İstanbul Milletvekili İlhan Cihaner ve Ankara Bağımsız Milletvekili Aylin Nazlıaka'nın da destek verdiği grup adına basın açıklaması yapan Yeşil Ankara Platformu, ODTÜ ormanlarının polis ve TOMA'lar eşliğinde katledildiğini savunarak, bu çalışmaların kente zarar veren bir rant projesi olduğunu söyledi.

Tablo 5: Hürriyet Gazetesi Haberlerinde Çevreci Hareketlerin Sebep, Tür ve Aktörleri

Tarih	Çevreci Hareketlerin Sebebi (S)	Çevreci Hareketlerin Türü (T)	Çevreci Hareketlerin Aktörü (A)
2 Mart 2013	Çevre kirliliği (S1)	Farkındalık çalışmaları (T1)	Gerçek kişi (A1)
11 Mart 2013	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)
5 Mayıs 2013	Çevre kirliliği (S1)	Farkındalık çalışmaları (T1) ve Çöp toplamak (T6)	Sivil toplum örgütleri (A2)
29 Mayıs 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Nöbet tutmak (T4)	Sivil toplum örgütleri (A2) ve Gönüllüler, çevreciler (A4)
30 Mayıs 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Nöbet tutmak (T4) ve Fidan dikmek (T5)	Eylemci (A8)
22 Temmuz 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
18 Ekim 2013	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Yargıya başvuru (T2)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
20 Ekim 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Öğrenciler (A6) ve Vatandaş, halk (A7)

30 Ekim 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Açlık grevi (T8)	Gerçek kişi (A1) ve Üreticiler (A3)
3 Şubat 2014	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
22 Şubat 2014	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2) ve Gönüllüler, çevreciler (A4)
24 Şubat 2014	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
2 Mart 2014	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
4 Mart 2014	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	İmza kampanyaları (T7)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
12 Eylül 2014	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)
21 Eylül 2014	Kıyı ve sahillerin korunması (S7)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2) ve Eylemci (A8)
18 Şubat 2015	Maden ve taş ocakları (S2) ve Ağaçların kesilmesi (S4)	Yargıya başvuru (T2)	Sivil toplum örgütleri (A2)
15 Mart 2015	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)

3 Haziran 2015	Kıyı ve sahillerin korunması (S7)	Yargıya başvuru (T2)	Sivil toplum örgütleri (A2)
12 Temmuz 2015	Yeşil alanların korunması (S5)	Nöbet tutmak (T4)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
14 Temmuz 2015	Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
18 Ekim 2015	Ağaçların kesilmesi (S4)	Yargıya başvuru (T2)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
17 Şubat 2016	Maden ve taş ocakları (S2)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
22 Nisan 2016	Maden ve taş ocakları (S2)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
25 Nisan 2016	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Yargıya başvuru (T2)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
17 Mayıs 2016	Maden ve taş ocakları (S2)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
5 Şubat 2017	Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
11 Eylül 2017	Ağaçların kesilmesi (S4)	Fidan dikmek (T5)	Sivil toplum örgütleri (A2) ve Öğrenciler (A6)

3.5.1.3.Sözcü Gazetesi Haberleri

10 Şubat 2013 – Sözcü Gazetesi

İneğini Satıp Dava Açtı, HES İnşaatını Durdurdu.

Rize'nin Küçükçayır Köyü'nde yaşayan 69 yaşındaki Kazım Delal, köye yapılması planlanan Ambarlık Regülatörü ve HES projesinin iptali için dava açmıştı. Bilirkişi incelemesi için mahkemenin talep ettiği 4 bin 500 lira masrafı ahırındaki ineği satarak ödeyen Delal, 2 yıl süren hukuk savaşını kazandı ve doğal yaşamın katledilmesini önledi.

29 Mayıs 2013 – Sözcü Gazetesi

Gezi Parkı'ndaki Nöbete Biber Gazı

İstanbul'da Topçu Kışlası'nın yapılması planlanan Taksim'deki Gezi Parkı'na önceki gece yarısı kepçelerle girilip yıkıma başlandı. Sosyal medyada yıkımın duyurulmasıyla Gezi Parkı'na koşan ve yıkım çalışmalarını engelleyen 50 kişilik grup çadır kurarak parkta sabaha kadar nöbet tuttu. Dün de yıkıma karşı direnen eylemcilere önce zabıta müdahale etti sonra da çevik kuvvet. Polis, iş makinelerinin önüne geçen ve ağaçların katledilmesine izin vermeyen çevrecilere bol bol biber gazı sıktı.

31 Mayıs 2013 – Sözcü Gazetesi

Gezi Parkı Nöbetine Şafak Operasyonu

İstanbul Taksim'deki Gezi Parkı'nın AVM'ye kurban edilmemesi için başlatılan eylem devam ediyor. İstanbullular, ağaçların kesilmemesi için önceki gün yine Gezi Parkı'nda nöbet tuttu.

20 Temmuz 2013 – Sözcü Gazetesi

İşte Çevreci Türkiye

Adliye Önünde 3. Köprü Eylemi: İstanbul Taksim'deki Gezi Parkı'nda ağaçların kesilmemesi için vatandaşların gösterdiği direniş, Türkiye'deki çevre duyarlılığını zirveye çıkardı. Bunun bir örneği Çağlayan'daki İstanbul Adalet Sarayı önünde yaşandı. 'Kuzey Ormanları Savunması' adlı gruba üye olan 50 kişi, yeni yapılacak olan 3. köprüyü protesto etti. Bu projenin orman tahribatına yol açtığını, su havzalarını yok ettiğini savundu. Grup, adliyeye girerek yetkililer hakkında suç duyurusunda bulundu.

Mahalleliden Asit Kokusu Protestosu: Doğa katliamına karşı bir protesto da Denizli'den geldi. Honaz ilçesine bağlı Kocabaş Beldesi Demokrasi Mahallesi'nde yaşayanlar, yakındaki klor alkali ve deterjan ürünleri fabrikasından yayılan asit kokusu nedeniyle gözlerinin ve boğazlarının yandığını, nefes alamaz duruma geldiklerini belirterek eylem yaptı.

25 Temmuz 2013 – Sözcü Gazetesi

‘Ağaçlar Yaşasın’ Diyene Biber Gazıyla Müdahale

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin teleferik projesi kapsamında ağaçların katledilmesine yönelik tepki sürüyor. Vatandaşlar, teleferiğin ikinci durağına denk gelen Yenimahalle'de yarım asırlık 35 ağacın sökülmesini dün gece protesto etti. Ağaçların kesildiği alana gelen yüzlerce vatandaş oturma eylemi yaptı. Bölgeye hemen çevik kuvvet ekipleri ve TOMA'lar sevk edildi.

28 Temmuz 2013 – Sözcü Gazetesi

Teleferik Durağı İçin 4 Bin Ağaç Kesilecek

Uludağ'da oteller bölgesine kadar ulaşacak teleferik projesi için Milli Parklar sınırı içerisinde bulunan ağaçların kesilmesini engellemek isteyen Bursalı çevreciler ‘Ağacına Sahip Çık’ eylemi yaptı. Doğayı ve Çevreyi Koruma Derneği (DOĞADER) Genel Sekreteri Caner Gökbayrak, Uludağ'da yaşanan ağaç katliamını durduracaklarını söyledi. Kesilen ağaçları önünde yapılan açıklamanın ardından doğaseverler eylemlerin tulum ile horon teperek sürdürdü.

13 Ağustos 2013 – Sözcü Gazetesi

Başbakanın Sarayı İçin Ağaç Katliamı Yapılıyor

Başbakanlık yeni binası ve 8 şeritli yol çalışması nedeniyle 10 binden fazla ağacın taşındığı Atatürk Orman Çiftliği'nde (AOÇ) yeni bir güzergah açılıyor. Ankara trafiğini rahatlatmak üzere planlanan 8 şeritli yol için AOÇ'de binlerce ağaç söküldü, kesildi, taşındı. ‘Ben çevrecinin daniskasıyım’ diyen Başbakan Erdoğan'ın taşınacağı yeni binanın inşaatı bu güne kadar birçok protestoya sahne oldu. Çevreciler çiftliği talan eden inşaatı protesto ederek inşaatı sembolik olarak mühürledi, bazı vatandaşlar katliama dur denilmesi için yürüyüşler yaptı. CHP'li milletvekilleri soru önergesiyle konuyu Meclis gündemine taşıdı.

28 Ağustos 2013 – Sözcü Gazetesi

ODTÜ, Çevre Bakanlığı Önünde de Eylem Yaptı.

ODTÜ'lüler Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun bulunduğu Ankara Valiliği Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İl Müdürlüğü binasının önünde ODTÜ Orman'ından geçirilmesi planlanan Anadolu Bulvarı-Konta Yolu arasındaki bağlantı yolu için ağaçların kesilecek olmasını ve yolun ODTÜ içerisinde geçmesini protesto etti. Burada yapılan açıklamada, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin yapacağı otoyolun 1995 yılı itibariyle Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile 1. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilerek projenin geçersiz olduğunu belirtti.

8 Eylül 2013 – Sözcü Gazetesi

HES Yapılacak Firmaya Yumurta Yağdırdılar

Antalya Kumluca ilçesinde Dereköy'den başlayıp yaklaşık 7 yerleşim bölgesinden geçerek deniz dökülen Alakır Nehri üzerinde, faaliyetteki 4 HES dışında planlanan 4 yeni HES'lere karşı mücadele veren Alakır Nehri Kardeşliği, firma önünde basın açıklaması yaptı. Çevreciler adına açıklama yapan Elif Arıg, yapımı biten HES'lerin yarattığı korkunç yıkıma dikkat çekti. Açıklamanın ardından grup üyeleri, yanlarında koliyle getirdikleri yumurtalarla binayı yumurta yağmuruna tuttu.

12 Eylül 2013 – Sözcü Gazetesi

'Ağaçlı Yola Avm Yapılmasının Eylemi'

İzmir Bornova'da 'ağaçlı yol' olarak bilinen mevkide Karayolları 2'nci Bölge Müdürlüğü'nün yer aldığı 54 bin dönümlük alan Özelleştirme İdaresi tarafından satışa çıkarıldı. İmar planı da bölgeye AVM, otel, rezidans yapılmasına olanak sağlanacak şekilde değiştirildi. Bölgede yaşayanlar yeşilin korunması için 'Diren Ağaçlı Yol' eylemlerine başladı. Günlerdir süren gösterilere dün de TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu katıldı.

14 Eylül 2013 – Sözcü Gazetesi

Üreticiden 'Kimyasal' Eylem

Bursa'nın Osmangazi ilçesinde meyve üreticileri, ağaçlarını suladıkları dereye kimyasal atık bıraktığı iddia ettikleri tekstil fabrikasını protesto etti. Dün saat 10.00 sıralarında aralarında çocukların da bulunduğu yaklaşık 200 kişilik grup, ellerinde derenin fotoğrafları ve

'Bin dereden su getirdik çayımızı temizleyemedik', 'Başbakanım dereden balık tutmak istiyorum', 'Ben erken ölmek istemiyorum' pankartlarıyla mahallerine 300 metre uzaklıktaki tekstil fabrikasının önüne kadar yürüdü. Eylemciler arasında yer alan Ergün Tutuk, taşıdığı kurumuş kiraz ağacını tekstil fabrikasının önüne bıraktı.

21 Ekim 2013 – Sözcü Gazetesi

Fidanını Kapan Halk ODTÜ'ye Akın Etti

Ankara Büyükşehir Belediyesi ekiplerinin Kurban Bayramı'nın 3. gecesi polis desteğinde iş makineleriyle ODTÜ ormanına girerek otoyol projesi kapsamında ağaçların kesilmesine ODTÜ'lü öğrenciler tepkisiz kalmadı. 'Fidanını, Kazmanı, Küreğini Kap Gel' sloganıyla başlatılan eyleme ODTÜ'lü öğrenciler kadar Ankaralı vatandaşlar da destek verdi.

25 Ekim 2013 – Sözcü Gazetesi

Madene Karşı 'Duran' Köylü

Çanakkale'nin Bayramiç ilçesinde bağlı Kurşunlu Köyü'nde açılacak feldspat madeni için ormanlık alanda başlayan ağaç kesimi köylüleri harekete geçirdi. Madene giden yolu kapatan köylüler, ağaç katliamının yapıldığı yerde 'Duran Köylü' eylemi yaptı. Köylüler, seramik sanayii ve boya sanayisinde kullanılan madene ulaşım için yapılan ağaç kesimleri duruncaya kadar mücadelelerinin süreceğini söylediler.

27 Ekim 2013 – Sözcü Gazetesi

Ne Fidan Kaldı Ne Saksı

ODTÜ'deki ağaçlar katledilerek yapılan yola tepkiler büyüyor. Dün Ankara Kızılay Meydanı'nda toplanan öğrenciler ODTÜ'deki yeşil tahribatını protesto etti. 'ODTÜ'den ağaçları kesip yol yapacağına YÖK'ü yık orman yap' pankartı açan öğrenciler ellerindeki fidanlarla Bilkent'te bulunan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) binasına doğru yürüyüşe geçti. Grubun önü bir süre çevik kuvvet ekipleri tarafından kesildi.

4 Kasım 2013 – Sözcü Gazetesi

Ağaçlar İçin Açlık Grevi Yapıyorlar

Çanakkale'nin Kurşunlu Köyü'nde yaşayan köylüler, feldspat madeni çıkarmak isteyen bir firmanın maden sahasını oluşturmak amacıyla ağaç kestiğini iddia etti. Duruma tepki gösteren iki köylü, çadır kurarak açlık grevine başladı. Köylülerin eylemine çevreciler de destek

verdi. Çiftçi Bülent Özüren kendisine destek olan çevreciler arasındaki CHP’li Serdar Soydan’a gözyaşları içinde ‘Yalvarıyorum, katliama engel olun’ diyerek konuyu meclise taşımamını istedi.

21 Şubat 2014 – Sözcü Gazetesi

Taşıma Suyu HES’te Elektrik Üretilcek

Türkiye bunu da gördü, taşıma suyu HES’te elektrik üretilcek. Ordu’da ‘Danca 1’ HES’in faaliyet gösterdiği Melet Irmağı’nda yapımı devam eden ‘Danca 2’ HES projesinde daha fazla elektrik üretilmesini sağlamak için Turnasuyu Deresi’nden su taşınması planlandı. Turnasuyu Deresi’nin suyunun kaynağa yakın bölümdeki yüzde 60’lık kısmı 7 kilometrelik tünelle firma tarafından yapılan ‘Danca 2’ HES’in kullanması amacıyla Melet Irmağı’na taşınması için çalışma başlatıldı. Çevreciler ise bu duruma tepki gösterdi. Ordu Doğa ve Yaşam Alanlarını Koruma Platformu üyesi Coşkun Türkeli, Turnasuyu Deresi’nin suyunun taşınması nedeniyle ‘Danca 2’ projesini yargıya taşıdıklarını söyledi.

23 Şubat 2014 – Sözcü Gazetesi

Orman Katliamına Tepki

İstanbul Üsküdar’da kendilerine ‘Validebağ Gönüllüleri’ adını veren çevreciler, 1. derece sit alanı olan 354 dönümlük Validebağ Korusu’nun parka dönüştürülmesi projesini protesto etti. Basın açıklaması yapan Arif Belgin, ‘Koruda binlerce ağaç, 100’den fazla kuş türü yaşamaktadır. Validebağ Korusu bir park değildir, yabancı ülkelerdeki parklara benzetilmeye çalışılması abesle iştigaldir’ dedi.

5 Haziran 2014 – Sözcü Gazetesi

Gezi Ruhu Amasya’da

Gezi’nin bir benzeri de şimdi Amasya’da yaşanıyor. Özel bir şirket, İstasyon Caddesi’ndeki Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları’na (TCDD) ait olan 3,5 dönümlük arazide 49 yıllığına kiraladı. AKP’li belediye de şirkete, üzerinde 130 ağacın bulunduğu alanda akaryakıt istasyonu işletmesi için ruhsat verdi. Bunun üzerine Amasyalı vatandaşlar her gün demir perdelerle çevreledi ve içeride ağaç katliamı başladı. Piknik alanlarının yok edildiğini ve onlarca yıllık ağaçların kesildiğini duyan Amasyalılar, araziye akın etti. Metal perdeleri yıkan vatandaşlar, ağaçları kesen işçilere müdahale etti. Bölgeye gelen polisler ile vatandaşlar arasında zaman zaman arbede yaşandı. Ancak vatandaşlar, alanda nöbete başladı.

30 Temmuz 2014 – Sözcü Gazetesi

Bayramda Çifte Protesto

Karadeniz'in iki ilinde dün maden protestoları gerçekleşti. Rize'nin Çayeli İlçesi Madenli Beldesi'nde, Çayeli Bakır İşletmeleri'ne ait maden galerilerinin altından geçtiği iki mahallede dinamit patlatmaları nedeniyle yollar çöktü, cami ve ev duvarları çatladı, tarlalarda büyük yarıklar oluştu. Korku içerisinde yaşayan mahalle sakinleri, Çayeli Bakır İşletmeleri önünde protestoda bulundu.

Maden Yolu Eylemi: Artvin'in merkeze bağlı Oruçlu Köyü'nde de vatandaşlar, Cerattepe mevkiinde faaliyete başlaması planlanan altın ve gümüş madeninin yolunun köyün ortasından geçirilmek istenmesini protesto etti.

30 Ağustos 2014 – Sözcü Gazetesi

Çeşme'nin Göbeğinde Taş İçin Dağı Deliyorlar

Çeşme'deki taş ocaklarından biri Alaçatı'da yer alıyor. Dünya Sörf Şampiyonası'na da ev sahipliği yapan Alaçatı'da madenciler dağları oyarak taş ocakları işletiyor. Çeşme'nin Germiyan Mahallesi'nde de ilçenin içme suyunun temin edildiği alanda yeni bir taş ocağı faaliyete geçti. Bölgede çiftçilik yapan vatandaşlar taş ocaklarına karşı hukuk mücadelesi başlatmak için harekete geçti. Ruhsatların iptali için dava açıldı.

24 Ekim 2014 – Sözcü Gazetesi

Ağaçlara Dokunmayın

İstanbul Üsküdar'da Validebağ Korusu'nun yanındaki arazideki cami inşaatı nedeniyle yaşanan gerginlik sürüyor. Korunun yanındaki ağaçlar dozerlerle sökülerek kamyonlara yüklendi. Çevre halkı 'Ağaçlara dokunmayın' diyerek protesto etti. Hafriyat kamyonunu durdurmak isteyenlere zabıta müdahale etti.

28 Ekim 2014 – Sözcü Gazetesi

Validebağ Direnişi

İstanbul Üsküdar'daki Validebağ Korusu'nda ağaçların kesilerek cami yapılanmasına karşı başlayan direniş, bir haftayı geride bıraktı. Polis, TOMA ve çevik kuvvetle korunun çevresini kuşatırken vatandaşlar eylemini sürdürüyor. Gezi Parkı'ndan sonra çevreci

mücadelenin ikinci simgesi olan kuru için direnen halk, yağışlı ve soğuk havaya rağmen önceki gece inşaat arazisi yanında nöbet tuttu.

18 Kasım 2014 – Sözcü Gazetesi

Ata'nın Bir Ağaç İçin Köşkü Taşıttığı Yalova'da Kavşak İçin 200 Ağacı Kesenler

Bir ağaç katliamı haberi de Yalova'dan geldi. Ulu önder Atatürk'ün, bir çınar ağacının dalı zarar görmesin diye kente geldiğinde konakladığı köşkü taşıttığı Yalova'da, ağaç kesilerek kavşak yapılacağı açıklandı. Halk ayağa kalktı. Karayolları 14'ünü Bölge Müdürlüğü, bölgede trafiği rahatlatmak için 'köprülü kavşak' yapma kararı aldı. Proje için, 200'e yakın ağacın kesilmesine karar verildi. Yalova Platformu üyeleri, dün ağaç katliamını protesto için kavşağın yapılacağı yeşil alanda toplandı.

25 Kasım 2014 – Sözcü Gazetesi

Çaldağı'nda 200 Bin Ağacı Kesmişler, TÜBİTAK'tan da 2,8 Milyon TL Para Almışlar

Çaldağı'nda faaliyet gösteren son şirketin hazırladığı yeni ÇED raporu Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylandı. Bakanlık onayıyla 2 milyona yakın ağaç için ölüm fermanı yayınlandı. Duruma tepki gösteren Turgutlu Çevre Platformu (TURÇEP) dün 'Vahşi Madencilik Hayır' eylemi düzenledi.

1 Aralık 2014 – Sözcü Gazetesi

Köylüler 43 Bin Ağacı Kurtarmak İçin Ayakta

AKP ile artan yeşil katliamlarına bir yenisi ekledi. Bartın'da 54 kilometrelik elektrik hattı için 43 bin ağaç kesilecek olması çevrecileri ayaklandırdı. Köylüler, dün ellerinde pankartlarla doğa katliamını ve iktidarı protesto etti. Eylemin adresi ise termik santralin enerji nakil hattı için ilk ağacın kesildiği Saraylı Köyü oldu. Vatandaşlar, 'AKP elini ağacımdan çek' ve 'Saraylı köylüsü yalnız değildir' sloganları attı.

8 Aralık 2014 – Sözcü Gazetesi

İzmir'de Siyanürle Altın Aramaya İsyen

İzmir'in Ödemiş İlçesi'nde bir firmanın altın arama için izin istemesi, doğa yürüyüşü ile protesto edildi. Bin kişinin katılımıyla yapılan yürüyüşte vatandaşlar, 'Toprağın üstü

altından değerlidir', 'Altın insanı zenginleştirmez' yazılı dövizler taşıdı. 2 kilometrelik patika yoldan maden araması için izin istenen bölgeye yürüyenler, 'Gölcük'te altın madeni istemiyoruz' sloganı attı. Genci yaşlısının katıldığı yürüyüş harmandalı ile sona erdi.

9 Aralık 2014 – Sözcü Gazetesi

RES'men Nöbetseler

AKP ile artan çevre katliamlarının son örneği İzmir Urla'da yaşandı. Önceki gün, rüzgar enerji santraline (RES) yol yapmak için ağaçların kesilmesi vatandaşı isyan ettirdi. RES için daha fazla ağacın kesileceğini öğrenen Urlalılar direnişe geçti. 10 yaşındaki Likya Sümerval, 68 yaşındaki Emine Nalcioğlu ve daha yüzlerce kişi, kesilmesine karar verilen ağaçlara sarılarak nöbete başladı.

29 Aralık 2014 – Sözcü Gazetesi

Talana-Yağmaya İsyen

Marmara Bölgesi'nde 3'üncü havalimanı, 3'üncü köprü, çılgın projeler üzerinden süren çevrenin talanına karşı binlerce kişi İstanbul'da toplandı. Yırcalı da oradaydı, Bozcaadalı da. İstanbul Kent Savunması ve Kuzey Kent Ormanları Savunmasının çağrısıyla Marmara Bölgesi'nden gelen çevrecileri bir araya getiren 'Marmara Kent ve Doğa Mitingi'ne binlerce kişi katıldı. Kadıköy Belediye Caddesi'nde bulunan Süreyya Operası önünde toplanan gruplar hazırladıkları çevre temalı pankart ve flamalarla Altıyol'a kadar yürüdü.

6 Mart 2015 – Sözcü Gazetesi

Termik Santralde Zafer Çevrecilerin

Sinop'un Gerze İlçesi Yaykıl Köyü'ne 2008 yılında bir firma tarafından yapılmak istenen termik santrale tepki gösteren çevreciler ve yöre halkı çadır kurdu ve 24 saat nöbet tutmaya başladı. Çevreciler firmanın termik santral yapılması için Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'ndan (EPDK) aldığı lisansın iptali için Kazım 2008'de dava açtı. İtirazlar sonucunda Temmuz 2009'da yürütmeyi durdurma kararı alındı. Ayrıca firma, ÇED raporu sürecini de tamamlayamadı. Yapılan eylemler ve yargı süreci sonuç verdi. Firma yetkilileri Sinop'ta termik santral yapımı için açtıkları büroyu da kapatarak kenti terk etti. Son olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı da termik santral için ÇED sürecini sonlandırdı.

25 Mart 2015 – Sözcü Gazetesi

‘Nükleere Hayır’ Dediler

Mersin'de yapılması planlanan Akkuyu Nükleer Santrali'ne tepkiler sürüyor. Doğal hayatı olumsuz etkileyecek olan projeye en başından beri karşı çıkan Greenpeace üyeleri yine ilginç bir eyleme imza attı. Kentin en yüksek binasına pankart astılar. Dünyaca ünlü gönüllü çevreci grubu Greenpeace son eylemlerinde merkez Akdeniz İlçesi'nin Hastane Caddesi'ndeki 56 katlı metropol binasının seçti. Eylemde, binanın 40'ıncı ve 46'ncı katlarından aşağı sarkan 6 kişilik profesyonel tırmanış ekibi, toplam büyüklüğü 220 metrekare olan 'Nükleer Pahalıya Patlar' yazılı ve 'Nükleere Hayır' işaretinin bulunduğu 2 dev pankartı astı. Eylemi vatandaşlar da meraklı gözlerle izledi. Pankartlar yaklaşık 40 dakika asılı kaldıktan sonra yine aynı ekip tarafından indirildi.

27 Mart 2015 – Sözcü Gazetesi

İçeride İhale Dışarıda Eylem

Muğla dün cennet koylar için ayaktaydı. Orman Bakanlığı'nın, 29 yıllığına kiraya vereceğini duyurduğu 4 koydan Bedri Rahmi (Taşyaka) ve Akbük'ün ihalesi dün yapıldı. Dalaman Orman İşletme Müdürlüğü'nde doğa harikası koylar için pazarlık sürerken dışarıda vatandaşların eylemi vardı. Köylüler, ihalenin yapıldığı binanın önünde toplandı. Yolu trafiğe kapayan köylüler, daha önce 2-3 yıllığına işletmeye verilen koyların 29 yıllığına kiralanmak istenmesi ve iskele yapılma imkanı olmasına tepki gösterdi.

30 Mart 2015 – Sözcü Gazetesi

Halk, Temiz Çevre Talebi İçin Meydana İndi

AKP'li Kocaeli Belediyesi, Dilovası İlçesi sınırları içinde, yaklaşık 1,5 milyon metrekarelik çöp depolama alanı kurma kararı aldı. Bu duruma isyan eden vatandaşlar dün eylem için meydana indi. Eylemin adresi ise Hereke oldu. Depolama alanı olarak planlanan alanın yakınında oturanlar ‘Temiz çevre istiyoruz’ diyerek yürüyüş düzenledi. ‘Çöpe hayır’ protestosuna katılanlar, ‘Haklıyız kazanacağız’ sloganları attı. Vatandaşlar, bu depolama alanının bölgeyi oturulamaz hale getireceğini iler sürdü.

15 Nisan 2015 – Sözcü Gazetesi

Akkuyu Nükleer Santrali İstanbul İçin Büyük Tehdit

Akkuyu Nükleer Santrali projesi kapsamında Akkuyu Nükleer Deniz Yapıları'nın temeli dün atıldı. Törene Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ve Rosatom Genel Müdürü Sergey Kiriyyenko katıldı. Tören, eylem yapıldığı sırada inşaat alanı dışında gerçekleştirildi. Eylem yapan Nükleer Karşıtı Platform üyeleri, inşaat alanının kapısını tutarak içeride bulunanların dışarıya çıkmasına engel oldu. Polis ve jandarma ekiplerinin 'dağılın' uyarısını dikkate almayan gruba, tazyikli suyla müdahale edildi. Müdahalenin ardından kapı önünde tekrar toplanan grup, uyarılar üzerine eylemi sonlandırdı.

26 Nisan 2015 – Sözcü Gazetesi

Bodrumda İskele İsyanı

Muğla Bodrum'da bir restoranın denize ahşap iskele yapması protesto edildi. Ortakent-Yahşi Mahallesi sahilindeki mavi bayraklı koydaki Beach Club ve Restoran'ın iki ay önce denize demir kazık çakarak ahşap iskele yapması, mahalleli ile çevrecilerin tepkisini çekti. Vatandaşların dün iskelenin önünde 'Sahiller Halkındır' adlı eylem düzenledi. 'Yalılar Halka Miras' ve 'İskelelere Hayır' yazılı pankartlarla toplanan 40 kişilik grup, 'Sahil İşgaline Son', 'İskelelere Hayır' sloganları attı.

2 Mayıs 2015 – Sözcü Gazetesi

'RES, Bodrum İçin Tam Bir Felaket Olur'

Bodrumlular dün meydanlardaydı. Yalıkavak ve Akyarlar mahallelerine yapılmak istenen RES'i protesto etti. Bodrum Yarımadası Çevre Koruma Platformu üyeleri, Bitez Kavşağı'nda bir araya geldi.

5 Mayıs 2015 – Sözcü Gazetesi

Bir Avuç Orman Kaldı Onu da Yok Etmeyin

Anadolu Yakası Maltepe İlçesi'nde bulunan ve Karadeniz'den gelen rüzgarları Marmara'ya taşıyan doğal rüzgar koridoru niteliğindeki Güzensu Ormanı, ihaleye çıkarıldı. Orman Bakanlığı'nın 160 bin TL bedelle açtığı ihale 3 Mart 2015 tarihinde gerçekleşti. İhaleye bir firma katıldı. Ormanı 161 bin TL bedelle C tipi mesire alanı olarak 29 yıllığına kiraladı. İhaleyi alan firmaya, ormanlık alanda, piknik üniteleri, ticaret alanları yapma ve tesisler inşa

etme hakkı verildi. Yani orman yapılaşmaya açılmış oldu... Bu karar, semt sakinlerini ve çevrecileri isyan ettirdi. Maltepeliler, "Ormanıma Dokunma" adı altında örgütlendi. Orman Bakanlığı'nın ihalesinin iptal edilmesi için imza kampanyası başlatan semt sakinleri, seslerini duyurabilmek için de pazar günü eylem yaptı.

20 Haziran 2015 – Sözcü Gazetesi

Maden İsyanı

Artvinliler dün meydanlara indi. Doğal güzellikleriyle ünlü Kafkasör Yaylası Cerattepe bölgesindeki madencilik faaliyetlerini protesto etti. Çevrecilik bölgedeki madene karşı hukuk mücadelesi başlatmıştı. Yargı, madenin ÇED raporlarını iptal etmişti. Faaliyetleri durdurulan şirket şimdi de teleferik kurmak için başvuru yaptı. Orman Bölge Müdürlüğü de projeye onay verdi. Bu durum çevrecileri ayağa kaldırdı. Artvinliler, pankartlar ve sloganlar eşliğinde dün Orman Bölge Müdürlüğü önüne yürüdü.

22 Haziran 2015 – Sözcü Gazetesi

Fırtına Vadisi'nde 'Yeşil Yol' İsyanı

Karadeniz Bölgesi'nde 8 ilin yaylalarını yaklaşık 2 bin 600 kilometrelik yolla birbirine bağlayan Yeşil Yol Projesi'ne tepkiler sürüyor. WWF'in koruma altına alınması gereken 200 ekolojik bölge arasında gösterdiği Çamlıhemşin Fırtına Vadisi'nde yer alan Kavrın Yaylası'nda eylem yapan Fırtına İnisiyatifi grubu, 'Bak işte yaklaşıyor Fırtına, direniyor Yeşil Yol'a' pankartı açtı.

30 Haziran 2015 – Sözcü Gazetesi

Katliama Karşı Nöbet

Mehmet Cengiz'e ait şirket, 2 yıl önce Cerattepe'de altın ve bakır madeni çıkarmak için harekete geçti. Çevreciler hukuk mücadelesi başlattı. Ancak şirket, bu kez bölgeye konkasör (taş kırma makinesi) ve teleferik kurmak için girişimde bulundu. Orman Genel Müdürlüğü, buna onay verdi. Bu durum Artvinlileri harekete geçirdi. Çevreciler, maden şirketinin Cerattepe'ye çıkma olasılığına karşı 24 saat nöbet tutmaya başladı. 2 bin kişi, yolu kapattı. Eylemciler, şirketin kamyon ve iş makinelerinin geçişini engelledi.

3 Temmuz 2015 – Sözcü Gazetesi

Yeşil Yol’u Durdurmak İçin 7’den 70’e Nöbet

Karadenizli yaşam alanlarını korumak için mücadele ediyor. Artvin Cerattepe’de ‘Madene hayır’ diyerek yol kapatan köylüler, Rize’de ise ‘Yeşil Yol’ projesine karşı nöbette. Görevlilerin etüt çalışması için yaylaya geleceğini duyan genç, yaşlı, çoluk çocuk yüzlerce Rizeli dün Yeşil Yol’a karşı nöbete başladı.

22 Temmuz 2015 – Sözcü Gazetesi

Çatalağzı’nda Termik Santral Protestosu

Zonguldak’ın Kilimli İlçesi’ne bağlı 8 bin nüfuslu Çatalağzı Beldesi’nde 3’ü faaliyette, 1’i inşaat halinde olan termik santrallerin ardından 5’incisinin yapılmasına onay verilmesi yürüyüşle protesto edildi. Yaşanabilir Zonguldak Platformu’nca düzenlenen yürüyüş için yaklaşık 200 kişi belde merkezinde toplandı.

1 Ağustos 2015 – Sözcü Gazetesi

Pis Kokuya Kitlesel Öfke

Yıllardır AKP’li İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kaderine terk edilen İstanbul Kadıköy’deki Kurbağalıdere daha fazla dayanamadı, köpürmeye başladı. Kötü koku ile mücadele eden Kadıköylüler ve yüzlerce çevreci metan gazı salan ve İstanbul’u zehirleyen derenin ıslah edilmemesini protesto etti.

21 Aralık 2015 – Sözcü Gazetesi

Bodrumlular RES’e Hayır Diye Bağırды

Bodrum Çevre Koruma Platformu tarafından düzenlenen ‘RES’e Hayır’ mitingine; ülkenin birçok yerinden çevreciler katıldı. Çeşme, Karabük, Sinop’tan gelen çevre gönüllüleri; Bodrum’da RES kurulacağı yere karşı olanlara destek oldu. Kendi mücadelelerinden örnekler veren destekçi grup, Bodrumlulara yol gösterdi. Bazı Bodrumlu eylemcilerin Yalıkavak Mahallesi eski Belediye Meydan’ındaki mitinge deveyle gelmesi renkli görüntüler oluşturdu. Mitinge katılan yaklaşık 500 kişi, RES karşıtı çeşitli pankartlar taşıdı.

26 Ocak 2016 – Sözcü Gazetesi

Yandaş İşadamlarının RES'i İçin Mahkemenin Kararını Beklemeden Ağaç Kestiler

Doğa katliamlarına bir yenisi eklendi. İzmir Urla'da iktidara yakın işadamlarının RES için binlerce ağaç kesildi. İlk etapta alanda 12 RES türbini planlayan şirket daha sonra bu sayıyı 6'ya düşürdü. Ancak çevreciler türbin sayısının düşürülmesine rağmen RES üretim gücünün 15 MW olarak kalmasının bu 6 türbinin eski projeye oranla çok daha büyük olacağı anlamını taşıdığına dikkat çekti. Yöre halkı ve çevreciler, ormanın içine RES kurulmasının ekolojik yapıya ağır zararlar vereceği ve yaşamı olumsuz etkileyeceği için mahkemeye başvurdu.

25 Mart 2016 – Sözcü Gazetesi

Mahkemeden RES Projesine İmar İptali

İzmir'in Karaburun İlçesi'nde yapılmak istenen Sarpıncık RES Projesi'nin imar planları, mahkeme tarafından iptal edildi. Sarpıncık'ta 14 türbin direkli projenin hazırlıklarının başlamasıyla birlikte, çevreciler ve ilçe halkı da hukuk mücadelesi başlattı.

30 Nisan 2016 – Sözcü Gazetesi

Soma'da Yine Ağaç Katliamı

İktidara yakınlığıyla bilinen Kolin Grubu, Manisa Soma'ya bağlı Yırca Köyü'nde termik santral yapacaktı. Şirket bölgedeki zeytin ağaçlarını katletti. Halk ayaklandı. Yargı inşaata 'dur' dedi. Bunun üzerine şirket, pek ağaç olmayan Türkpiyale ve Kayrakaltı köyleri arasında belirlenen yeni yerde inşaat çalışmalarına başladı. Ancak maden bölgesinden kömürü santrale taşıyacak nakil bantları ile enerji nakil hattı ise asırlık çam ormanlarının içinden geçiyordu. Bu bölgede ağaçların kesilmesine, köylüler tepki gösterdi. Kesim ekiplerinin çalışmalarını engelleyip direnen köylüler, ağaçları için nöbete başladı.

18 Mayıs 2016 – Sözcü Gazetesi

Çanakkale'den 'Kömürsüz Bir Yaşam' Çağrısı

TEMA Vakfı, termik santrallerin Çanakkale'ye vereceği zarara dikkat çekmek için kentte bir dizi etkinlik düzenledi. Çanakkale'de yenileriyle birlikte 16 termik santralin devreye gireceğine dikkat çeken TEMA Vakfı Genel Müdürü Doç. Dr. Barış Karapınar, 'Kömürsüz yaşam Çanakkale'nin hakkı' çağrısı yaptı. TEMA Vakfı'nın gönüllü örgütlenmesi Genç

Tema'lar da Çanakkale'de kömürün ve kömürlü termik santrallerin zararlarını anlatmak üzere bir dizi etkinlik düzenledi.

22 Mayıs 2016 – Sözcü Gazetesi

‘Kepçeleri, Kamyonları Alın, Ormanı Terk Edin’

İstanbul'un son ormanlarından biri de Maslak'taki Fatih Ormanı... Bir dönem inşaat projeleriyle gündeme gelen Fatih Ormanı, şimdilerde ise hafriyat dökümü ve taş ocaklarıyla baş etmeye çalışıyor. Kuzey Ormanları Savunması da dün Fatih Orman'ında yaşananlara dikkat çekmek için eylem yaptı. ‘Fatih Ormanı’nın rant projelerinin çöplüğü olmasına izin vermeyeceğiz’ diyen grup, orman içindeki yolu kapattı.

2 Nisan 2016 – Sözcü Gazetesi

Bergamalılar İnsan Zinciri Kurup RES’e Geçit Vermedi

İzmir Bergama’ya bağlı Çamavlu Köyü merasında bir şirket tarafından yapılmak istenen RES’e Çevre Bilgilendirme Toplantısı’nda halk izin vermedi. Çamavlu merkez kahvehanesinde yapılması planlanan ÇED toplantısı öncesi alanda buluşan vatandaşlar insan zinciri oluşturarak eylem yaptı.

25 Nisan 2016 – Sözcü Gazetesi

Rizeli Köylüler Taş Ocağını Protesto Etti

Rize’de dün çevreciler sokaklara indi. Denize 88,5 milyon ton taş doldurup inşa edilecek Rize-Artvin Havalimanı’nda kullanılacak malzeme için Pazar İlçesi’nde taş ocağı açılacağını belirten köylüler duruma tepki gösterdi. Grup adına konuşan Nehir Birben, dava açarak taş ocağına karşı hukuki mücadele başlattıklarını söyledi.

19 Mayıs 2016 – Sözcü Gazetesi

Otopark İçin Ağaçları Söktüler

Ardahan’daki ağaç sökümü vatandaşların tepkisini çekti. Ardahan Belediyesi, Milli Egemenlik Parkı’nın altına inşa edilmesi planlanan otopark için ağaçları sökme kararı aldı. Bunun için dün çalışmalar başladı. CHP İl Başkanı Yalçın Taştan ve vatandaşlar, çalışmaların yapıldığı alanda oturma eylemi yaparak tepki gösterdi.

24 Mayıs 2016 – Sözcü Gazetesi

Saros’a da Kıydılar

Körfezin kıyısındaki ormanlık alan, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2006'da 'Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi', 2010'da ise 'Saros Körfezi Özel Koruma Bölgesi' olarak ilan edildi. Buna rağmen denize 500 metre uzaklıkta bulunan ormanlık alanlarda taş ve kalker ocakları art arda açılmaya başlandı. Ormanlar tahrip edildi, Saros'un yeşil kıyıları yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Bakanlığın, 'ÇED raporu gereksiz' kararı üzerine çevrecilerin başvurduğu mahkemenin verdiği 'ÇED raporu gereklidir' kararına rağmen, bölgeye iki yeni kalker ocağı açılması için başvuru yapıldı. Duruma isyan eden çevreciler durumu protesto etti.

20 Haziran 2016 – Sözcü Gazetesi

Kaz Dağları’nda Maden Protestosu

Çanakkale Bayramiç'te özel bir maden şirketi tarafından Kurşunlu Köyü'nde kurulmak istenen feldspat maden ocağı için dün yapılmak istenen (ÇED) toplantısı, köylülerin davullu, tenekeli protestosu nedeniyle iptal edildi. 'Para, insan hayatından değerli değildir.', 'Kazdağları'nın üstü feldspattan değerlidir" yazılı pankart açan köylüler, ÇED toplantısı için gelen maden firması ile Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü yetkililerine karşı 'Madenci firma köyü terk et', 'Köyümüzde maden istemiyoruz' sloganları ile eylem yaptı.

11 Temmuz 2016 – Sözcü Gazetesi

Zeytinler Ölmesin İsyanı

Çanakkale Ayvacık'ta köylüler zeytin bahçelerini korumak için meydanlara indi. Zeytinliklerin imara açılması tartışmaları sürerken Ayvacık'a bağlı Gülpınar Köyü'ndeki zeytinliklerin yanı başında jeotermal sondaj çalışması başlatıldı. Köylüler, çalışmaların hem zeytin bahçelerine zarar vereceği hem de tarım arazilerine verdikleri suları zehirleyeceği endişesiyle eylem kararı aldı.

28 Ocak 2017 – Sözcü Gazetesi

Maçka Parkı 3. Köprü İçin Delinecek

İstanbul Beşiktaş'ta başlayan karayolu tüneli projeleri çevrecileri ayağa kaldırdı. Dolmabahçe-Levazım-Baltalimanı-Ayazağa Tünelleri Projesi'nin Dolmabahçe ayağı için bir

kısmı kapatılan Maçka Demokrasi Parkı'nın Beşiktaş Stadyumu'na bakan kısmı birkaç gün önce çitlerle çevrildi. Parkta bazı ağaçların kırmızı renk boya ile numaralandırdığı görüldü. Maçka Parkı'nı korumak için harekete geçen vatandaşlar önceki gece parkta eylem yaptı.

15 Temmuz 2017 – Sözcü Gazetesi

Saros'ta 250 Köylü Kalker Ocağına Karşı Ayaklandı

Edirne'nin Keşan İlçesi'ne bağlı Mecidiye Köyü'nde özel şirket tarafından açılması planlanan kalker ocakları için Edirne Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü 'ÇED raporu gerekli değildir' kararı verdi. Kendi kendini temizleyen Saros Körfezi'ndeki Mecidiye Köyü için alınan bu kararın iptali istemiyle dava açıldı. Mahkemenin kararı üzerine bölgede bilirkişi heyeti keşif ve incelemede bulundu. Keşif sırasında CHP Edirne Milletvekili ve TBMM Çevre Komisyonu Üyesi Erdin Bircan ile yaklaşık 250 çevreci ve köylü, bölgede kalker ve taş ocakları istemediklerini dile getirerek protesto gösterisi gerçekleştirdi.

11 Eylül 2017 – Sözcü Gazetesi

Öğrencilerden Fidanlı Tepki

ODTÜ arazisindeki ağaçların kesilip yol yapılmasına tepki gösteren ODTÜ Mezunları Derneği, kampüs önünde çalışmalarını protesto etti. Elllerinde fidan taşıyan öğrenciler, 'Rektör istifa' sloganları attı. Grup adına basın açıklaması yapan Yeşil Ankara Platformu, ODTÜ ormanlarının polis ve TOMA'lar eşliğinde katledildiğini savunarak, bu çalışmaların kente zarar veren bir rant projesi olduğunu söyledi.

31 Ekim 2017 – Sözcü Gazetesi

Yatağan'da Çevrecilerden Kömür Ocağına Karşı Eylem

Muğla Yatağan'a bağlı Turgut Mahallesi'nde yaşayan vatandaşlar, bölgedeki kömür ocağı için zeytin ağaçlarının kesilmesine tepki gösterdi. Ünlü ressam ve tarihçi Osman Hamdi Bey'in yaşadığı konağın bahçesinde önceki gün eylem düzenleyen yaklaşık 100 kişi, 'Zeytinime dokunma, toprak bizim anamızdır' yazılı dövizler taşıdı.

29 Kasım 2017 – Sözcü Gazetesi

Çevrecilerden Fatih Ormanı İçin Eylem

İstanbul'da Kuzey Ormanları Savunması üyesi bir grup, Maslak'ta bulunan Fatih Ormanları'nın yapılaşmasıyla açılacağı iddiasıyla dün ÇED toplantısını protesto etti. Fatih

Ormanı girişinde toplanan grup, projeyle ilgili ÇED toplantısının yapıldığı Maslak TİM Center’a yürüdü. Grup burada ‘Ormanıma dokunma’, ‘Ormana bina yapılamaz’ şekilde slogan attı.

Tablo 6: Sözcü Gazetesi Haberlerinde Çevreci Hareketlerin Sebep, Tür ve Aktörleri

Tarih	Çevreci Hareketlerin Sebebi (S)	Çevreci Hareketlerin Türü (T)	Çevreci Hareketlerin Aktörü (A)
10 Şubat 2013	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Yargıya başvuru (T2)	Gerçek kişi (A1)
29 Mayıs 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Nöbet tutmak (T4)	Eylemci (A8)
31 Mayıs 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Nöbet tutmak (T4)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
20 Temmuz 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Yargıya başvuru (T2) ve Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
20 Temmuz 2013	Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
25 Temmuz 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
28 Temmuz 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
13 Ağustos 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4)

26 Ağustos 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Öğrenciler (A6)
8 Eylül 2013	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2) ve Gönüllüler, çevreciler (A4)
12 Eylül 2013	Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
14 Eylül 2013	Kimyasal atıklar (S6)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Üreticiler (A3)
21 Ekim 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Öğrenciler (A6)
25 Ekim 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
27 Ekim 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Öğrenciler (A6)
4 Kasım 2013	Ağaçların kesilmesi (S4)	Açlık grevi (T8)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
21 Şubat 2014	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Yargıya başvuru (T2)	Gönüllüler çevreciler (A4)
23 Şubat 2014	Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
5 Haziran 2014	Ağaçların kesilmesi (S4)	Nöbet tutmak (T4)	Vatandaş, halk (A7)

30 Temmuz 2014	Maden ve taş ocakları (S2)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
30 Ağustos 2014	Maden ve taş ocakları (S2)	Yargıya başvuru (T2)	Vatandaş, halk (A7)
24 Ekim 2014	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
28 Ekim 2014	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
18 Kasım 2014	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
25 Kasım 2014	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)
1 Aralık 2014	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4) ve Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
8 Aralık 2014	Maden ve taş ocakları (S2)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
9 Aralık 2014	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3) ve Ağaçların kesilmesi (S4)	Nöbet tutmak (T4)	Vatandaş, halk (A7)
20 Aralık 2014	Yeşil alanların korunması (S5)	Nöbet tutmak (T4)	Gönüllüler, çevreciler (A4) ve Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)

6 Mart 2015	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Nöbet tutmak (T4)	Gönüllüler, çevreciler (A4) ve Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
25 Mart 2015	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)
27 Mart 2015	Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
30 Mart 2015	Çevre kirliliği (S1)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
15 Nisan 2015	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)
26 Nisan 2015	Kıyı ve sahillerin korunması (S7)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4) ve Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
2 Mayıs 2015	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
5 Mayıs 2015	Ağaçların kesilmesi (S4) ve Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4) ve Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
20 Haziran 2015	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)

22 Haziran 2015	Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)
30 Haziran 2015	Maden ve taş ocakları (S2)	Nöbet tutmak (T4) ve Yargıya başvuru (T2)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
3 Temmuz 2015	Maden ve taş ocakları (S2)	Nöbet tutmak (T4)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
1 Ağustos 2015	Çevre kirliliği (S1)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4) ve Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
21 Aralık 2015	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)
26 Ocak 2016	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3) ve Ağaçların kesilmesi (S4)	Yargıya başvuru (T2)	Gönüllüler, çevreciler (A4) ve Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
25 Mart 2016	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Yargıya başvuru (T2)	Gönüllüler, çevreciler (A4) ve Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
30 Nisan 2016	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3) ve Ağaçların kesilmesi (S4)	Nöbet tutmak (T4)	Vatandaş, halk (A7)
18 Mayıs 2016	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve	Farkındalık çalışmaları (T1)	Sivil toplum örgütleri (A2)

	rüzgar enerji santralleri (S3)		
22 Mayıs 2016	Çevre kirliliği (S1) ve Maden ve taş ocakları (S2)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)
2 Nisan 2016	Hidroelektrik, nükleer, jeotermal ve rüzgar enerji santralleri (S3)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
25 Nisan 2016	Maden ve taş ocakları (S2)	Yargıya başvuru (T2)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
19 Mayıs 2016	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
24 Mayıs 2016	Maden ve taş ocakları (S2) ve Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
20 Haziran 2016	Maden ve taş ocakları (S2)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
11 Temmuz 2016	Ağaçların kesilmesi (S4) ve Kimyasal atıklar (S6)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
28 Ocak 2017	Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4)
15 Temmuz 2017	Maden ve taş ocakları (S2)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Gönüllüler, çevreciler (A4) ve Semt, mahalle, köy sakinleri (A5)
22 Temmuz 2017	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2) ve Öğrenciler (A6)

11 Eylül 2017	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2) ve Öğrenciler (A6)
31 Ekim 2017	Ağaçların kesilmesi (S4)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Vatandaş, halk (A7)
29 Kasım 2017	Yeşil alanların korunması (S5)	Eylem, yürüyüş, protesto, basın açıklaması (T3)	Sivil toplum örgütleri (A2)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sanayi Devrimi, kentleşme, plastik ürünlerin kullanımının artması, doğal kaynakların hızlı ve aşırı tüketimi gibi etkenlerin, çevrenin kirlenmesine ve doğal dengenin bozulmasına yol açtığı gözlenmektedir. Bu noktada insanın, çevre üzerinde doğal olmayan negatif etkisinden bahsedilmektedir. Ekonomi, kalkınma, siyaset, kültür, teknoloji, üretim, tüketim gibi yapay kavramlarla insanlığın doğada oluşturduğu bu olumsuz etki, giderek ekolojik bir kriz haline dönüşmektedir. Bu anlamda çevre sorunları, insanlığın aslında kendine ve yaşam alanına verdiği zararın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan çevre kavramının küresel bir niteliğe sahip olması, ortaya çıkan sorunların da küresel bazda değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Böylece çevre sorunları, çeşitli tarihsel süreçler sonucunda ortaya çıkarak nihayetinde küresel bir boyuta ulaşan ve yapay kavramların ötesinde, ekolojik mücadeleyi gerektiren bir kavram olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde küresel boyutta ele alınan çevre sorunları, çözülmesi gereken en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü insan çevresinin sağlıklı ve kaliteli olması yaşamın sürekliliği ile ilgili bir konudur. Bu anlamda uluslararası örgütler ve çevre odaklı sivil toplum kuruluşları çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Uluslararası örgütler tarafından gerçekleştirilen kongre, sempozyum, konferans gibi etkinlikler sonucunda çevre sorunlarına yönelik çözüm önerilerinin yer aldığı sonuç metinlerinde, taraf ülkelerin çevreci bir tutum ile politika geliştirmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda ülkelerin çevrede olumsuz etki oluşturabilecek projelerini; sürdürülebilir kalkınma, geri dönüşüm, yenilenebilir enerji gibi kavramlar etrafında gerçekleştirmesi beklenmektedir. Hem uluslararası hem de ulusal mevzuat, çevre sorunlarının çözümüne hukuki bir düzlem oluşturmaktadır. Bu anlamda karşımıza çıkan

en temel kavram ise çevre hakkıdır. Böylece hukuk, en kritik sorun olarak uluslararası niteliğe sahip çevre sorunlarına karşı tüm kişilere mücadele yetkisi veren çevre hakkını koruyan önemli bir alandır.

Çevre hakkı, içerisinde çeşitli usuli hakları barındıran ve tüm kişilere yetki veren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre sorunlarına çözüm olarak öne çıkmasının nedeni ise herkesin kendi yaşam alanına ve doğaya sahip çıkması gerektiğini vurgulamasından ve sunduğu yetkinin yanında birtakım sorumluluklar da barındırmasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda tüm kişilerin, çeşitli şekillerde çevre hakkına sahip çıkmasıyla birlikte çevreci hareketlilikler meydana gelmektedir. Özellikle çevresel usuli haklara (bilgi edinme, katılım ve başvuru) dayanarak gerçekleşen çevreci hareketler, çevrenin zarar görmesini engellemeyi amaçlamakta ve kişilerin sağlıklı yaşam hakkını savunma yöntemlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Çevresel usuli haklar içerisinde yer alan bilgi edinme hakkı, çevreci hareketlerin meydana gelmesi için ilk adımı oluşturmaktadır. Çevre ile ilgili olaylar hakkında bilgi edinilmesini sağlayan en önemli araç ise medyadır. Bu noktada çevre sorunlarını ve bu sorunlara tepki niteliği taşıyan çevreci hareketleri bildirmek amacıyla kullanılan medya araçlarının bu bilgileri kendi yorumlarını katarak yayımlaması çeşitli söylem farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Bilgi edinme hakkının ve genel anlamda çevre hakkının vermiş olduğu yetki ile çevre sorunlarından haberdar olarak harekete geçen kişilerin oluşturduğu çevreci hareketler, medya sahipliklerinin dünya görüşüne göre yorumlanmaktadır.

Çalışma içerisinde incelenen haber kaynakları Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazeteleridir. Bu kaynaklarının seçilmesinin nedeni ise toplumun farklı bakış açılarını yansıtmalarıdır. Bu doğrultuda Sabah Gazetesi siyasi görüşünü liberal muhafazakarlık, merkez sağ; Hürriyet Gazetesi popülizm; Sözcü Gazetesi ise ulusalcılık, Atatürkçülük ve sekülerizm olarak belirtmiştir. Bu çeşitliliğin yanı sıra gazete tirajları arasında ilk üç sırada bulunan bu gazeteler (gazeteler.tv/tiraj_raporu.php) çalışmanın özgün kısmını oluşturmaktadır. Çalışmada 2013-2017 yılları arasında yayımlanan çevreci hareketlerin yer aldığı haberler incelenerek içerik analizi yapılmıştır. Çalışmanın 2013-2017 tarihleri ile sınırlandırılmasının toplumsal-çevreci ve medyatik sebepleri bulunmaktadır. Bu bağlamda 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı Olayları'nın ülke çapında yankı uyandıran toplumsal-çevreci bir hareket olarak değerlendirilmesi çalışmanın başlangıcını oluşturmaktadır. Gezi Parkı Olayları farklı görüşler tarafından sıkça yorumlanmış ve bu yorumların çalışmada yer alan gazetelerde farklı şekillerde ele alınmış olması çalışma için önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Çalışmanın 2017

yılında sona ermesi medyatik sebepler arasında yer almaktadır. Hürriyet Gazetesi'nin aynı zamanda Sabah Gazetesi'nin de sahibi olan Demirören Medya'ya 22 Mart 2018 tarihinde satılması ve böylece iki gazetenin aynı ideolojik yapıya bürünmesiyle görüş çeşitliliğini yok etmiştir. Sözcü Gazetesi ise 2013-2017 yılları arasında yayımlanan Hürriyet Gazetesi haberleriyle karşılaştırıldığında daha radikal bir muhalif olması nedeniyle çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmanın öznesini oluşturan basılı haber kaynaklarından birisi Sabah Gazetesi'dir. Sabah Gazetesi içerisinde, Tablo 3'te yer alan kavramlardan oluşan haberlerde gerçekleşen çevreci hareketlerin çoğunlukla gereksiz olduğu yorumu yapılmaktadır. Çevreci hareket sebebi olarak 'ağaçların kesilmesi' kavramını içeren haberlerin öznesinde CHP yönetiminde bulunan iller olduğu gözlenmektedir. Bunun dışında Sabah Gazetesi'nin çevre kirliliğine dikkat çeken etkinliklere yoğunlaştığı ve ülke çapında yankı getiren çevreci hareketleri, gerçekleştiren aktörler açısından değil, hükümet ya da proje yöneticileri açısından değerlendirmektedir. Böylece Sabah Gazetesi, genel anlamda çevreci hareketleri gereksiz olduğu ve çeşitli muhalif grupların kışkırtması ile gerçekleştiği şeklinde yorumlamıştır.

Çalışmanın bir diğer öznesi olan Hürriyet Gazetesinin, 2013 – 2017 yılları arasında çevreci hareketleri içeren haberlerinde yoğun bir yoruma rastlanmamıştır. Sabah Gazetesi'nden farklı olarak çevreci hareketlerin sebebi, türü ve aktörünün Hürriyet Gazetesi'nde daha çeşitli olduğu görülmüştür. Çevreci hareketlerin konu edildiği haber başlıklarının çoğunlukla muhalif bir dille ve çevreci hareketleri gerçekleştiren aktörlerin odağa alınarak yazıldığı gözlenmiştir.

Çalışmada yer alan son haber kaynağı olan Sözcü Gazetesi'nde çevreci hareketlere neden olan kişilerin ya da projelerin sert bir dille eleştirildiği gözlenmiştir. Özellikle çevreci hareketlerin sebebi olarak 'ağaçların kesilmesi'nin ve çevreci hareket türünde ise 'eylem, yürüyüş, protesto ve basın açıklaması'nın sıkça kullanıldığı belirlenmiştir. Sözcü Gazetesi, çevre hareketlerine neden olan faaliyetlerin ortaya çıkmasında çoğunlukla hükümeti sorumlu tutmuş ve sert bir dille eleştirmiştir. Haber başlıkları incelendiğinde çevreci hareketler, gerçekleştiren aktörler açısından değerlendirilmiştir. Aynı zamanda çevre kirliliğine yol açabilecek faaliyetleri ve bu faaliyetlerden sorumlu kişileri suçlayıcı yorumlarla karşılaşılmıştır. Böylece Sözcü Gazetesi, çalışma içerisinde bulunan haber kaynakları arasında en muhalif söyleme sahip olan gazete olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan üç gazetede çevreci hareketleri içeren ortak haberler incelendiğinde söylem farklılıklarının daha belirgin olduğu görülmüştür. Bu haberlerden ilki

olan Gezi Parkı Olayları, üç gazetede çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Sabah Gazetesi, Gezi Parkı Olayları hakkında ilk haberini 31 Mayıs 2013 tarihinde ‘Gezi Gazi’ başlığı ile yayımlamış ve polisin müdahalesine eylemcilerin taş ile karşılık verdiğini ve bu eylemin başarıya ulaşmadığını belirtmiştir. Bu yönde devam eden haberlerin içeriğinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve bakanların Gezi Parkı Olayları hakkındaki söylemlerine ve yorumlarına yer verilmiştir. 11 Haziran 2013 tarihinde yayımlanan ‘Gezi Parkı Köylüleri Harekete Geçirdi’ başlıklı haberde ise vatandaşların köylerine yapılması planlanan taş ocağı projesine ‘Gezi Parkı’ndaki iki ağaç için Türkiye ayağa kalktı, burada binlerde ağaç kesiliyor.’ yorumuna yer vermiştir. Bu noktada dikkat çekici olan, bu haberden sonra Sabah Gazetesi’nin, CHP’nin idaresinde bulunan belediyelerin sorumlu tutulduğu çevre sorunları dışında bir çevreci hareket haberine yer vermemiş olmasıdır.

Gezi Parkı Olayları’nı ilk olarak ‘Gezi Parkı Arbedesi’ başlığıyla 29 Mayıs 2013 tarihinde yayımlayan Hürriyet Gazetesi de eylemciler ile kolluk kuvvetlerinin çatışmasını öne çıkarmıştır. Ancak Sabah Gazetesi’nden farklı olarak ‘Gezi Parkı’nın Taksim’de bulunan tek yeşil alan’ olduğunu gerekçesiyle vatandaşların tepki gösterdiğini belirtmiştir. 30 Mayıs 2013 tarihli haber ise ‘Onları kesti, halk dikti’ başlığı ile yayımlanmış ve ‘eylemciler doğayı korumak için nöbetlerine devam ettiler’ ifadesine yer vermiştir. Bu anlamda Hürriyet Gazetesi haberlerinde muhalif bir söylem kullanılmış ve haberlerini çevre hareketlerinin aktörleri arasında yer alan eylemcilerin bakış açısı ile yayımlamıştır.

Sözcü Gazetesi, Gezi Parkı Olayları ile ilgili haberleri ilk olarak 29 Mayıs 2013 tarihinde ‘Gezi Parkı’ndaki Nöbete Biber Gazi’ başlığı ile yayımlamış ve diğer iki gazetede olduğu gibi eylemciler ile kolluk kuvvetleri ile yaşanan çatışmaya dikkat çekmiştir. Ancak ‘iş makinelerinin önüne geçen ve ağaçların kesilmesine izin vermeyen çevrecilere polis bol bol biber gazı sıktı’ ifadesine yer vermesi kolluk kuvvetlerinin ve ülke yönetimi eleştirdiğini göstermektedir. Bu noktada Sözcü Gazetesi, Gezi Parkı Olayları ile ilgili tüm haberlerinde çevrecilerin ve halkın haklarına sahip çıktığını belirtmiş ve yönetimi bu noktada sivri bir dille eleştirmiştir. 31 Mayıs 2013 tarihinde ‘Gezi Parkı Nöbetinde Şafak Operasyonu’ başlığı ile yayımladığı haberden sonra tamamıyla eylemci, kolluk kuvvetleri ve yönetim arasından yaşanan gerilime dikkat çekmiştir.

Çalışmada yer alan gazetelerim bir diğer ortak haberi, ODTÜ’de ağaçların kesilerek yol yapılmak istenmesi hakkında yayımlanmıştır. Sabah Gazetesi 20 Ekim 2013 tarihinde ‘ODTÜ’de Ağaçlar Taşındı, Yollar Açıldı’ başlığı ile ifade ettiği haber, ‘çok sayıda iş makinesi ve ağaç kesim araçlarıyla devam eden çalışmalar sebebiyle eylem yapan ODTÜ’lü öğrenciler

ile mahalle sakinlerine çevik kuvvet ekipleri tazyikli su ve biber gazı ile müdahale etti' şeklinde açıklanmıştır. Haberin devamında bu projeyi gerçekleştiren Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin 'güzergah üzerindeki ağaçların büyük kısmını ağaç nakil araçları ile taşınırken işe yaramayacak çok az sayıdaki ağaç ve çalı grupları kaldırıldı.' ifadesine yer vermiştir. Bu noktada Sabah Gazetesi'nin 'ağaçların kesilmesi' kavramını kullanmaması ve bunun yerine 'ağaçlar temizlendi' ve 'ağaçlar taşındı' ifadelerine yer vermesi dikkat çekmiştir.

Hürriyet Gazetesi, 20 Ekim 2013 tarihinde 'İzinsiz Girdiler' başlığı ile yayımladığı haberde, ODTÜ'lü öğrencilerle birlikte vatandaşların projeye tepki gösterdiğini belirtmiştir. Gazete, yapılan basın açıklamasına yer vermiş ve bu açıklamada 'Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı İ. Melih Gökçek, sopayla kuşandırdığı paralı askerleri ve çevik kuvvet ordusu ile ODTÜ ormanına girdi.' ifadelerini kullanmıştır. Aynı zamanda eylemcilerin bu projeyi fidan dikerek protesto ettiği ifade edilmiştir. Son olarak bu haberi 11 Eylül 2017 tarihinde 'ODTÜ Yolu' başlığı ile tekrar gündemine alan Hürriyet Gazetesi, CHP'li milletvekillerinin ODTÜ Mezunları Derneği, Yeşil Ankara Platformu ve ODTÜ'lü öğrencilerle birlikte eyleme katıldığını ve bu projenin kente zararlı olduğunu belirten bir basın açıklaması yaparak fidan diktiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Hürriyet Gazetesi, bu olayı bir çevreci hareket olarak ele almış ve haberi aktörlerin bakış açısıyla sunduğu gözlenmiştir.

Sözcü Gazetesi ise, bu olayı ilk olarak 28 Ağustos 2013 tarihinde 'ODTÜ Çevre Bakanlığı Önünde Eylem Yaptı' başlığı ile ele almış ve bu protesto içerisinde yapılan basın açıklamasına yer vermiştir. Bu açıklamada 'Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin yapacağı otoyolun Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile 1. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilerek projenin geçersiz olduğunu' belirtilmiştir. 21 Ekim 2013 tarihinde 'Fidanını Kapan Halk ODTÜ'ye Akın Etti' başlığıyla yayımlanan haber ile projenin fidan dikerek protesto edildiği belirtilmiştir. 27 Ekim 2013 tarihinde 'Ne Fidan Kaldı Ne Saksı' başlığıyla projenin devam ettiğini ve tepkilerin giderek büyüdüğü ifadelerine yer verilmiştir. Hürriyet Gazetesi'ne benzer bir şekilde, son olarak 11 Eylül 2017 tarihinde 'Öğrencilerden Fidanlı Tepki' başlığı ile yayımlanan bu olayın, ODTÜ Mezunları Derneği, Yeşil Ankara Platformu ve ODTÜ'lü öğrencilerin kampüs önünde protesto edildiği belirtilmiştir. Böylece Sözcü Gazetesi olayı, aktörlerin bakış açısı ile ele almış ve haberleri projeye gösterilen tepkiler odağında değerlendirmiştir.

Gazetelerde yayımlanan bir ortak haber ise Cerattepe'de bakır ve altın madeni arama çalışmalarına yerel halkın karşı çıkması olayıdır. Sabah Gazetesi bu olayı projeden sorumlu olan kişilerin bakış açısı ile ele almıştır. 18 Şubat 2016 tarihinde 'Çevre Tahribatı Olmayacak'

başlığı ile yayımlanan haberde projeyi yürütmesi planlanan Eti Bakır A.Ş.’nin ‘Proje kurulacak teleferik hattı nedeniyle son derece çevrecidir. Tahribata neden olmayacaktır.’ söylemlerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda Cerattepe’de yaşanan hareketlenmeyi çevreci olarak ele almamış ve bu hareketlenmenin ‘Paralel Yapı-Aydın Doğan ve PKK Medyasının algı operasyonu ile halkı kışkırttığı’ belirtilmiştir. Böylece Sabah Gazetesi, olayların diğer kaynaklar tarafından yanlış ifade edildiğini belirtmiştir. Ayrıca bu olayların muhalefetin abartması olduğuna ve yaşanan olaylara gerek olmadığına yer veren ifadeler kullanmıştır.

Hürriyet Gazetesi, Cerattepe’de yaşananlar ile ilgili olarak ilk haberini 17 Şubat 2016 tarihinde ‘Artvin’e Gaz’ başlığı ile paylaşmış ve halk ile kolluk kuvvetleri arasında yaşanan çatışmaya dikkat çekmiştir. Bu çatışmaya özellikle projeyi yürütecek olan şirketin neden olduğu ve Artvinlilerin bu engellere rağmen sokaklara döküldüğü belirtilmiştir. Hürriyet Gazetesi, olayları aktörlerin bakış açısı ile değerlendirmiş ve yaşanan şiddet olaylarına dikkat çekmiştir.

Sözcü Gazetesi’nde ise ilk olarak 30 Temmuz 2014 tarihinde ‘Maden İsyanı’ başlığı ile yayımlamıştır. Bu tarihte yayımlanan haberde ‘başlaması planlanan’ proje olarak belirtilmiş ve ‘vatandaşların bakır ve altın maden yolunun köyün ortasından geçirilmek istenmesini protesto ettiği’ ifadesine yer verilmiştir. Devamında 20 Haziran 2015, 30 Haziran 2015 ve 3 Temmuz 2015 tarihli gazetelerde yer verilen bu olay içerisinde özellikle suçlanan kişi olarak Eti Bakır A.Ş.’nin sahibi Mehmet Cengiz olarak belirtilmiştir. Vatandaşın eylem yapması ve yargıya başvurmasına rağmen şirketin projeye devam ettiği, hükümetin bunu onayladığı ancak eylemcilerin yolu kapatarak buna izin vermediği vurgulanmıştır. Bu anlamda Sözcü Gazetesi, aktörlerin bakış açısıyla ele almış ve muhalif dil kullanmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmada 2013-2017 yılında yayımlanan çevreci hareket haberleri, içerik analizi yöntemi ile karşılaştırılmıştır. Çevreci hareketlerin sebebini, türünü ve aktörlerini belirten kavramlar kodlandıktan sonra Sabah, Hürriyet ve Sözcü Gazetelerindeki çevreci hareketleri içeren haberler seçilmiştir. Bu doğrultuda belirlenen kavramların kullanıldığı haberler ele alınarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Belirlenen üç gazetede yer alan ortak çevreci hareket haberlerinde kullanılan söylemlerin farklılığı ve konuların farklı bakış açıları ile değerlendirildiği öne çıkmaktadır. Çevre hakkının öznelere olan bilgiye erişim hakkının özellikleri, çevre hakkının varlığını ve kullanılmasını sağlarken bu farklılıkların çevre söz konusu olduğunda en aza indirgenmesi beklenmektedir. Böylece bilginin açık, anlaşılır ve zamanında ulaştırılması belki de çevre sorunlarını engellemek için önemli bir adım olacaktır.

Medya sahipliklerinin farklı ideolojilere sahip olması gerekli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumda yer alan ideoloji çeşitliliğinin yansıtılması ve bireylere kendi fikirlerini yansıtan bir medya kaynağının sunulması demokrasinin getirilerinden biri sayılmaktadır. Çünkü ülke ve dünya gündeminde meydana gelen siyasi, toplumsal ve kültürel olayları aktarırken aynı zamanda bu olayın yorumlanması, haber kaynaklarından beklenen bir durumdur. Bu anlamda haber kaynağı sahiplerinin, kendi ideolojilerini katarak haberleri yorumlamaları ve toplumdaki bireylerin de bu kaynaklardan kendilerine yakın olan haber kaynağı seçerek gündemi takip etmesi beklenmektedir. Ancak çevre sağlığı söz konusu olduğunda ideolojik ve siyasi kaygıların bir önemi kalmamaktadır.

Çalışma içerisinde yapılan haber araştırmasında ortaya çıkarılan bir diğer sonuç ise ulusal sivil toplum kuruluşlarının çevreci hareketleri gerçekleştiren aktörler arasında yoğun bir şekilde yer almamasıdır. Bu doğrultuda ulusal ve çevreci sivil toplum kuruluşları, belirlenen aktörler arasında A2 olarak kodlanmış ve haberler incelendiğinde Sabah Gazetesi'nde yayımlanan 9 haberden 1'inde, Hürriyet Gazetesi'nde yayımlanan 28 haberden 10'unda ve Sözcü Gazetesi'nde yayımlanan 60 haberden 11'inde sivil toplum kuruluşlarının öne çıktığı gözlenmiştir. Bu çıktılarına göre sivil toplum kuruluşlarının etkinlik alanlarını arttırması gerektiği ve özellikle çevre söz konusu olduğunda daha fazla faaliyet gerçekleştirmeleri beklenmektedir.

Çevre kirlilikleri, çevre sorunları, küresel ısınma, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik gibi kavramlar söz konusu olduğunda çevre hakkının önemli bir parçası olan bilgi edinme hakkı kendini göstermektedir. Bu anlamda geliştirilen politikalar ve kanunlar ile talep edilen bilgilerin, sağlanacağı garanti edilmektedir. Ancak eski adıyla kitlesel iletişim araçları olarak bilinen medya, bireysel bir talep olmaksızın bilgi sağlamaktan sorumludur. Bu doğrultuda haber kaynaklarının, çevresel bir sorun söz konusu olduğunda kişilerin çevre hakkına sahip olduğunu bilerek açık, anlaşılır ve doğru bilgiyi aktarmaları beklenmektedir. Çünkü kişilerin çevrenin zarar görebileceği bir durumdan haberdar olmaması ve devamında çevre hakkının savunulamaması durumunda, ideolojilerin savunulabileceği bir dünyadan söz etmek pek mümkün olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akbaba, A. (2016). *İnsan Hakları Hukukunda Üçüncü Kuşak Haklar*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Akıllıoğlu, T. (1995). *İnsan Hakları Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Akıntürk, T., Ateş Karaman D. (2013). *Medeni Hukuk*. İstanbul: Beta Basım.
- Algan, B. (2007). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Koruması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı. (2010). Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı Yayınları
- Bal, D. (2009). Çevre Bilimi. Mustafa Aydoğdu, Kudret Gezer (Ed.). *Çevre ile İlgili Yeni Yaklaşımlar* Ankara: Anı Yayıncılık.
- Brown, M., May, J. (1992). *Greenpeace Yeşilbarış'ın Öyküsü*. (Çev. S. Yücesoy), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. Abdullah Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bookchin, M. (2014). *Kentsiz Kentleşme*. Burak Özyalçın (Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık
- Bozkurt, E. (2003). *İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Castells, M. (2008), *Kimliğin Gücü*. Ebru Kılıç (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2011). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, Ebru Kılıç (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2000). *Türkiye Çevre Tarihine Açılırken* Çeçen, A. (2015). *İnsan Hakları*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Dauvergne, P. (2005). *Globalization and The Environment*. J. Ravenhill (Ed.), Global Political Economy (s.370 – 713). Oxford: Oxford University Press.

- Duru, B. (2007). *Avrupa Birliği Çevre Politikası*. (Ed., Erhan, Çağrı ve Senemoğlu, Deniz). Ankara: İmaj Yayınevi
- Ertürk, H. (2012). *Çevre Bilimleri*. Bursa: Ekin Basım.
- Gözübüyük, A.Ş., Gölcüklü, F. (1994). *Avrupa İnsan Haklı Sözleşmesi ve Uygulaması*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Hamamcı, C. (1983). *Çevre ve Hukuk, Fehmi Yavuz'a Armağan*. Ankara: AÜSBF Yayınları.
- Harari, Y.N. (2015). *Hayvanlardan Tanırlara: Sapiens*. İstanbul: Kolektif Yayınevi.
- Heywood, A. (2016). *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, Levent Köker (Çev.). Ankara: BB1010 Yayınları.
- Hoopkins, T.K., Wallerstein, I., Arrighi, G. (2015). *Sistem Karşıtı Hareketler*. Semih Sökmen, Celal Kanat (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Işık, G. (2013). *Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (1979). Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İnsan Hakları Merkezi
- Kaboğlu, İ. (2002). *Özgürlükler Hukuku*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kaboğlu, İ. (1992). *Çevre Hakkı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kapani, M. (1964). *Kamu Hürriyetleri: Doktrin ve Pozitif Hukuk Gelişmeleri Hürriyetlerin Korunması Problemi*. Ankara: Ajans Türk Matbaası.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keleş, R. (2010). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi
- Keleş, R. (2016). Çevre ve Siyaset. Ruşen Keleş (Ed.), *İnsan Çevre Toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Ertan, B. (2002). *Çevre Hukukuna Giriş*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C. (1993). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Kitabevi
- Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2015). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Keskin, F. (2005). *Birleşmiş Milletler ve Türkiye: Uluslararası Barış ve Güvenliğe İlişkin Sorunlar*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Laclau, E., C. Mouffe. (1985). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. Ahmet Kardam (Çev.). İstanbul: Birikim Yayınları
- Lavrysen, L., De Vos, N. (2002). *Environmental Law Syllabus*. Gent: Universiteit Gent.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*. Işık Ergünden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lütem, İ. (Ed) (1956). *Dünya Anayasalarında İnsan Hakları*. Ankara: Birleşmiş Milletler İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Sağlama ve Koruma Türk Grubu Yayınları.
- Mellor, M. (1993). *Sınırları Yıkarak*, Alev Türker (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Memiş, E. (2015). *Çevre ve Çevre İdare Hukuku*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Mitchell, D. (2003). *The Right the City: Social Justice and the Fight For Public Space*. USA: The Guidford Press.
- Mutlu, A., Yücel Batmaz, N. (2013). *Türkiye’de Kent Hakkı*. Ankara: Orion Kitabevi
- Nash, K. (2010). *Contemporary Political Sociology: Globalization, Politics and Power*. USA: Blackwell Publishers.
- Netzley, P.D. (1998). *Environmental Groups*. San Diego: Lucent Books.
- Offe, C. (1999). Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması. Kenan Çayır (Ed.), *Yeni Sosyal Hareketler-Teorik Açılımlar* (s.53-79). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ökmen, M. (2004). Politika ve Çevre. Mehmet Marın (Ed.), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımları* (s.327-365). İstanbul: Beta Yayınları.
- Özdek, Y. (1993). *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Özlüer, F. (2018). *Çevre İçin Küresel Antlaşma*. Serde Atalay (Çev.). Ankara: Ekoloji Kolektifi Yayınları.
- Panjabi, R.K. (1997). *The Earth Summit at Rio: Politics, Economics and The Environment*. Northeastern University Press.
- Peter, B., Briggs, A. (2004), *Medyanın Toplumsal Tarihi*, İstanbul: İzdüşüm Yayınları.

- Porritt, J. (1989). *Yeşil Politika*. Alev Türker (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sağnak, M. (1996). *Medya-Politik: 1983-1993 Yılları Arasında Medya-Politikacı İlişkileri*. İstanbul: Eti Kitapları.
- Sands, P. (2003). *Principles of International Environmental Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sarıca, M. (1981). *100 Soruda Fransız İhtilali*. İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Scarce, R. (2007). *Eco-Warriors: Understanding the Radical Environmental Movement*. Chicago: The Noble Press.
- Taydaş, O., Karakoç, E. (2020). Yeni Toplumsal Hareketler ve Twitter. Enderhan Karakoç & Onur Taydaş (Ed.), *Toplumsal Hareketler ve Medya: Kavramlar, Kuramlar ve Tartışmalar* (s. 247 – 275). Konya: Literatür Academia İnceleme Araştırma.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent ve Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2017). *Sürdürülebilir Toplum ve Yapılı Çevre*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turgut, N. (2006). Çevre Hukukunun Temel Kavram ve İlkeleri, *Çevre Hukuku Sempozyumu*, Dr. Emel Badur (Ed.), Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.
- Turgut, N. (2001). *Çevre Hukuku*. Ankara: Savaş Kitabevi.
- Turgut, N. (2012). *Çevre Politikası ve Hukuku*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Topçuoğlu, M. (1998). *Çevre Hakkı ve Yargı*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.
- Topuz, H., (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basını*. İstanbul: Remzi Yayınevi
- Touraine, A. (1999). Toplumdan Toplumsal Harekete. Kenan Çayır (Ed.), *Yeni Sosyal Hareketler-Teorik Açılımlar* (s.13-33). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yaşamış, F. D. (1995). *Çevre Yönetiminin Temel Araçları*. Ankara: İmge Yayınları.
- Yokuş Sevük, H. (2017). *Çevre Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Makaleler

Abdülhakimoğulları, E., Sezer, Ö., Akpınar, M. (2011). Küresel, Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(14), 61 – 88.

Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü, 2015, Jeotermal Enerjinin Çevresel Etkileri, Jeotermal Enerji Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları. <https://akademik.adu.edu.tr>, Erişim tarihi: 21.04.2021

Akkoyunlu Ertan, K. (1998). Çevre Etiği. *Amme İdaresi Dergisi*. 31, 125 – 139.

Akkoyunlu Ertan, K. (2008). Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 11 – 22.

Akkoyunlu Ertan, K. (2008). Kent Hakkı Üzerine Düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 41, 125 – 141.

Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. *Denizli: Güney Ege Kalkınma Ajansı*

Aksoy, M., Şentürk, S. H. (2013). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Çevre Faslı ve Mevzuatı*. Uluslararası Katılımlı Çevre Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Gümüşhane. 253 – 261.

Alada, A., Gürpınar, E., Budak, S. (1993). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0 (3-4-5), 93 – 108.

Algan, N. (1995). Çevre Gerçeğinin Küresel Düzeyde Ele Alınışı. *Yeni Türkiye Dergisi*, 5, 1995, 210 – 220.

Aslan, S. (2010). Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*. (9) 33. 188 – 212.

Aslan, H. (2011). Bir “Doğrudan Eylem Hareketi” Olarak Greenpeace (Yeşil Barış). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 23. 247 – 258.

Aslan, V. (2012). Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. (3) 2. 261 – 292.

Avrupa Tek Senedi. (1987). Meltem Cansever (Çev.). İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.

- Aydın, A. H., Çamur, Ö. (2017). Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (7) 13. 21 – 44.
- Balkaya, F. (2012). Çevreci Hareketlerin Ekolojik Yurttaş Oluşturmadaki Rolü. *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 148 – 158.
- Barthel, C. (1972). The United Nations Conference on The Human Environment Its Implications for Air Pollution Prevention Associations. *Journal of the Air Pollution Control Association*. 22 (12), 950 – 954).
- Bayraktar, A. (2010). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation For Economic Cooperation and Development – OECD) ve Çevre. *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*. (3) 2. 5 – 8.
- Bilgili, M.Y. (2015). Anayasal Bir Hak olarak Çevre Hakkı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(6), 563 – 584.
- Bilgin, A. (2017). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukuktaki Yeri. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (1), 81-130.
- Bilir, F., Hamdemir, B. (2011). Çevre Hakkı ve Uygulaması. *International Coference on Evrasion Economies*, 2, 143 – 149
- Boyar, O., Kama Işık, S. (2019). Dördüncü Kuşak Haklar ve Bilişim Teknolojilerinin Doğuşunda Mahremiyet Kavramına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2(25), 561 – 582.
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1011 – 1028.
- Buechler, S. M. (1995). New Social Movement Theories. *The Sociological Quarterly*. 36(3), 441 – 464.
- Çakır Sümer, G. (2007). Türkiye’de Çevre Bilincinin Gelişimine Katkıları Bakımından Türkiye Çevre Vakfı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2(12). 279 – 297.
- Çiçek, E. (2012). İnsan Hakkı Olarak Çevre ve Çevre Hukukuna Hakim Olan Bazı İlkeler. *TBB Dergisi*. 103, 351 – 378.

- Çokgezen, J. (2007). Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. (23) 2. 91 – 115.
- Çörtoğlu, F. S., (2019). Avrupa Birliği İklim Politikasının Bütünleşmesinde Sürdürülebilir Kalkınmanın Etkisi. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*. (3)1. 196 – 216.
- Dadak, K. (2015). Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 5, 309 – 326.
- Diani, M., Donati, P. R. (1999). *Organisational Change in Western European Environmental Groups: A Framework for Analysis*. *Environmental Politics*, 8 (1). 13-34.
- Dural, A. B. (2008). Eko-Kalkınmada İnsan Merkezli Politika ‘Türkiye’de Çevreci Harekete Sağlanan Destek ve Yeşil Siyaset’. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2. 190 – 216.
- Ebbesson, J. (2002). *Information, Participation and Access to Justice: the Model of the Aarhus Convention*.https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Environment/BP_Information_Participation_Access_Justice_Model_AarhusConvention.pdf. Erişim tarihi: 07.11.2020.
- Emini, F. T. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü: Tüsiad Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 36. 43 – 56.
- Emrealp, S. (1998). Yerel Gündem 21. *Öneri Dergisi*. 2(10). 27 – 28.
- Eray, Ş. (2017). Habermascı Kamusal Alan Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler. *İdeal Kent: Kent Araştırmaları Dergisi*. 8(21), 315 – 337.
- Erdem, M. S., Yenilmez, F. (2017). Türkiye’nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. (4) 2. 91 – 119.
- Erdoğan, M. (2016). Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı Açısından Aarhus Sözleşmesi ve Türkiye Üzerine Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (9) 43. 1812 – 1817.
- Erdoğan Tosun, G. (2000). Sivil Toplum Örgütleri İçinde Katılım ve Örgüt İçi Demokrasi. *Birikim Dergisi*. 130. 52 – 60.
- Eskiler, U. (2017). Greenpeace Nedir? (Amacı, Çalışmaları, Başarıları). <https://www.makaleler.com/greenpeace-nedir> Erişim: 29.11.2020

- Ferhatoğlu, E. (2003). Avrupa Birliği'nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri. <http://www.yaklasim.com.tr/>. 1 – 7. Erişim tarihi: 12.11.2020
- Gemalmaz, M. (1989). Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. (9) 1. 10 – 26.
- Glass, S. M. (2002). *Sustainability and Local Government*. Local Environment, 7(1), 97 – 102.
- Gökalp Alıca, S. (2018). Yerel Yönetimler ve Çevre, *Genel-İş Emek Araştırma Dergisi*. (9)14. 9 – 22.
- Gökpinar, M. (2015). Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması. *TBB Dergisi*, 28(120). 11 – 72.
- Gönüllü, G. (2014). Çevresel – Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Hareketler. *İnsan Hakları Yıllığı*, 32, 31 – 52.
- Güldoğan, E. (2008). Türkiye’de Çevre Hakkı ve Yerel Yönetimler: Uluslararası Düzlemde Bir Kıyaslama ve Öneriler. *Yerel Siyaset Dergisi*. 10. 55 – 62.
- Güneş, A. (2010). Aarhus Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.14, 299 – 333.
- Güneş, A. (2011). Yeni Anayasa Tartışmaları Bağlamında Çevre. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 15, 259 – 283.
- Güneş, A. (2012). Uluslararası Çevre Hukuku Üzerine Bir İnceleme. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 1 (70), 83 – 114.
- Güneş, A. (2012 – 2013). Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 17-18, 25 – 40.
- Gürseler, İ. (2008). İnsan Hakları, Çevre, Anayasa. *TBB Dergisi*. 75, 199 – 208.
- Güveyi, Ü. (2018). Anayasası Kapsamında Çevre Hakkının Karşılaştırmalı Kısa Bir Tahlili. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. (24) 2. 633 – 659.
- Hooker, A. (1994). The International Law of Forests. *Natural Resources Journal*. 34, 824 – 877.

- Kalfa, C., Ataay, F. (2008). Küresel Toplumsal Hareketler. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16, 127 – 149.
- Karakaya, E. (2016). Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerinde Bir Değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (3) 1. 1 – 12.
- Karakurt Tosun, E. (2007). Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*. (3) 2. 1 – 16.
- Karasu, M.A. (2008). Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları. *TBB Dergisi*, 78, 37 – 52.
- Kayhan, A. K. (2013). Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme. *Public and Private International Law Review*. (33) 1. 61 – 90.
- Kaypak, Ş. (2009). Avrupa Birliği Sürecinde Yerel Haklar ve Kente Yansıması. I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu. <https://www.academia.edu.tr>. (Erişim: 21.04.2020).
- Kaypak, Ş. (2012). Çevre Hukukunun Ulusal ve Uluslararası Boyutları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (5) 10. 206 – 242.
- Kellaway, K. (2010). *How The Observer Brought The WWF Into Being*. <https://www.theguardian.com/environment/2010/nov/07/wwf-world-wildlife-fund-huxley301120>. Erişim: 30.11.2020.
- Kılıç, S. (2001). Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (2) 2. 131 – 149.
- Kravchenko, S. (2007). *The Aarhus Convention and Innovations in Compliance with Multilateral Environmental Agreements*. *Colombia Journal of International Environmental Law and Policy*. (18) 1. 1 – 15.
- Konuk Sommer, B. (2020). Çevre ve İnsan Hakları İlişkisine Yeni Bir Yaklaşım: Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi’nin Oc-23/17 Sayılı Tavsiye Görüşü. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 11 (1). 384 – 393.
- Kökalan Çımrın, F. (2010). Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*. 2, 45 – 58.

- Köse, İ. (2018). İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı İmza Süreci. *Efe Stratejik Araştırmalar Dergisi*. (9) 1. 55 – 81.
- Mazlum, S. C. (2001). Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinde Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı, 5. Türkiye Şehircilik Kongresi: Avrupa Birliği Süreci ve Planlama, 291-308. <https://www.academia.edu.tr>. (Erişim: 28.08.2020)
- Olgun, H., Işık V. (2017). Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı ve Türk Hukukundaki Yeri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*. 1, 34 – 52.
- Ökmen, M. (2008). Bir İnsan Hakkı Olarak Yerel Yönetimler ve Avrupa Kentsel Şartı. <https://www.academia.edu.tr> (Erişim: 24.06.2020).
- Ökmen, M. (2003), Globalleşme- Yerelleşme Dinamikleri ve Bir İnsan Hakkı Olarak Yerel Haklar, *Yerel ve Kentsel Politikalar*, (Editör: M.A. Çukurçayır), Çizgi Yayınevi, Konya, 17-61.
- Öncü, A.S., Cevizliler, E. (2013). Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: “Avrupa Konseyi” ve Türkiye'nin Konseye Üyeliği Meselesi. *Akademik Bakış Dergisi*. (7)13. 15 – 44.
- Öner, R.V., Osmanoğulları, F. (2017). Kentli Haklarına Karşı Şehir Hakkı: Farklılıklar ve Eğilimler. *Emek Araştırma Dergisi*. 75 – 98.
- Özmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Journal of Yaşar University*. 12 (3), 1853 – 1876.
- Paker, H. (2012). Çevre Rejimleri ve Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Akdeniz’de Sürdürülebilirlik. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*. (20) 1. 155 – 175.
- Pallemaerts, M. (1997). *Stockholm’dan Rio’ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım mı?* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. B. Duru (Çev.). 52 (1), 613 – 632.
- Pektaş, E. K., Akın, F. (2010). Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak “Katılım Hakkı” ve Türkiye. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*. (12) 2. 23 – 49.
- Senemoğlu, O. (2016). Machiavelli’den Hobbes’a Rönesans Dönemi Siyaset Teorisinde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı. *İnsan & İnsan Dergisi*. 3(9), 77 – 101.

Sezer, Ö., Dökmen, G. (2018). Kirleten Öder İlkesi Çerçevesinde Türkiye’de Çevre Vergileri ve Negatif Dışsallıklar Sorunu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 163 – 181.

Shelton, D. (2002). *Human Rights and Environment Issues in Multilateral Treaties Adopted Between 1991 and 2001*. Joint Unepohchr Expert Seminar on Human Rights and the Environment. Cenevre. (Erişim tarihi: 17.10.2020).

Sobacı, M. Z. (2005). Türkiye’nin Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na Uyum, *Analiz Dergisi*. 120, 1 – 30.

Sönmezoğlu, F., Erler Bayır, Ö. (2012). Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 47. 247 – 289.

Suğur, S., Suğur, N. (1998). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçiş*. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Şen, F.A. (2015). Kent Hakkının Korunmasında Bir Mücadele Alan olarak Alternatif Medya: Taksim Projesi ve Gezi Parkı Örneği. *Journal of Selcuk Communication*. 9, 141 – 161

Tekeli, İ. (2005). Çevre Hakkına Yerelden Yaklaşmak, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/c/e/cevre-hakkina-yerelden-yaklasmak-ilhan-tekeli.pdf> (Erişim:13.07.2020).

Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 57-73.

Tont, S. (2000). Batı Ülkelerinde Kurtarıcı Çevreciliğin Kronolojisi, Türkiye’de Çevreciliğin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, İstanbul

Topal Demiroğlu, E. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. 1(2), 133 – 144.

Tuğaç, Ç. (2020). Avrupa Kentsel Şartı’ndan Avrupa Yeşil Sözleşmesi’ne: Avrupa’da Kentsel Politikaların Gelişim Süreci ve Geleceği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. (19) 1. 225 – 267.

Turgut, N. (1995). Kirleten Öder İlkesi ve Çevre Hukuku, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(44), 607 – 654.

Turgut, N. (1996). Çevre Hukukunda Çevreci Örgütlere Tanınan Olanaklar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. (1) 4. 103 – 130.

Turgut, N. (1996). İhtiyat İlkesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(45), 67 – 102.

Türkeş, M. (1997). Hava ve İklim Kavramları Üzerine. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*. 355. 30 – 48.

Wapner, P. (2002). Horizontal Politics: Transnational Environmental Activism and Global Cultural Change, *Global Environmental Politics*, 2(2). 37-62.

Wates, J. (2005). *The Aarhus Convention: A Driving Force for Environmental Democracy*. *Journal for European Environmental & Planning Law*. (2) 1. 2 – 11.

White, G. (1994). Civil Society, Democratization and Development (I): Clearing the Analytical Ground”, *Democratization*.<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13510349408403399>. Erişim: 28.11.2020.

Yalçın, A. Z., (2009). Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (12) 21. 288 – 309.

Yaman, K., Gül, M. (2018). Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası. *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*. (2) 2. 198 – 217.

Yücel, M., Babuş, D. (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye’deki Gelişmeler. *Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Doğa Dergisi*. 11. 151 – 175.

Tezler

Açıkgöz, A. (2019). *Çevresel Güvenlik Politikalarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi: Greenpeace ve Uluslararası Doğayı Koruma Birliği Örnekleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akçay Kaya, S. (2019). *Ankara Kentini 21. Yüzyıl Başında Kent Hakkı Mücadelesi Üzerinden Okumak*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi / Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Biçer, F. (2008). *Türk Medya Sektöründe Yabancı Yatırımlar ve Televizyon Alanında Bir Örnek Olay Çalışması*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bozkurt, E. (2019). *Çevre Hakkı Kapsamında İstanbul Berlin Karşılaştırması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ceyhan, H. (2019). *Çevre Hakkı Çerçevesinde İran'ın Urmîye Gölü'ndeki Uygulamaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çalı, H. H. (2006). *Çevreci Toplumsal Hareket Olarak Greenpeace- Türkiye Hareketi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dondurucu, Z. B. (2019). *Çevre Hareketi Bağlamında Sivil Toplum Örgütlerinin Sosyal Medya Platformlarında İletişim Süreci: Greenpeace ve WWF Örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Duru, B. (1995). *Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Işık, G. (2014). *1990'lerden Günümüze Türkiye'de Çevre Hareketleri: Greenpeace Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kiraz, E. (2015). *İnsan Hakları Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bu Kavrama Türk Basınının Bakış Açısı: Cumhuriyet ve YeniŞafak Gazetesi Örnekleri*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Köşker, Z. (2020). *Sürdürülebilirlik Bağlamında Toplumsal Ekoloji ve Yeşil Örgüt Kültürü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Onuk, N. B. (2007). *Avrupa Birliği'nde Çevre Hukukunun Gelişimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özbudun, A. (2009). *Uluslararası Çevre Hukukunda Çevresel Bilgi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimlere Enstitüsü, İstanbul.

Semiz, Y. (2016). *Çevre Hakkı Kavramı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Çevre Hakkına Yaklaşımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Galatasaray Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sulak, H. (2018). *Çevreci Hareketin Siyasallaşma Deneyimi: Avrupa ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

İnternet Kaynakları

https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim tarihi: 01.09.2020)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf> (Erişim tarihi: 01.09.2020)

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22860.pdf> (Erişim tarihi: 18.09.2020)

https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (Erişim tarihi: 05.10.2020)

https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-_tr.pdf (Erişim tarihi: 10.12.2020)

<http://www.un-documents.net/jburgpln.htm>. (Erişim tarihi: 19.10.2020)

http://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa. (Erişim tarihi: 19.10.2020)

<http://www.un-documents.net/jburgdec.htm>. (Erişim tarihi: 19.10.2020)

https://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf. (Erişim tarihi: 29.10.2020.)

<https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html>. (Erişim tarihi: 29.10.2020)

<https://www.cambridge.org/core/journals/environmental-conservation/article/world-charter-for-nature/1DADD2053E330A6494EBF763A818584D>. (Erişim tarihi: 30.10.2020)

<https://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/promoting-environmental-rule-law-1> (Erişim tarihi: 15.10.2020)

<https://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/promoting-environmental-rule-law-1> (Erişim tarihi: 15.10.2020)

<https://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/promoting-environmental-rule-law-1> (Erişim tarihi: 15.10.2020)

<https://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/promoting-environmental-rule-law-1> (Erişim tarihi: 15.10.2020)

<https://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/promoting-environmental-rule-law-1> (Erişim tarihi: 15.10.2020)

<https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49#:~:text=The%20African%20Charter%20on%20Human, freedoms%20in%20the%20African%20continent.> (Erişim Tarihi: 29.10.2020.)

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>. (Erişim tarihi: 6.11.2020)

<https://www.ikv.org.tr/images/files/A6-tr.pdf>. (Erişim tarihi: 11.10.2020)

<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>. (Erişim tarihi: 12.11.2020)

https://www.tbb.gov.tr/online/kitaplar/avrupa_kentsel_sarti_2017/html5forpc.html. (Erişim tarihi: 20.11.2020)

<http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 8.11.2020)

<https://www.unenvironment.org/events/conference/towards-global-pact-environment>. (Erişim tarihi: 11.11.2020)

<https://www.iucn.org/commissions/world-commission-environmental-law/events-wcel/past-events/global-pact-environment-june-2017> (Erişim tarihi: 12.11.2020)

<https://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/promoting-environmental-rule-law-1> (Erişim tarihi: 13.11.2020)

https://ec.europa.eu/environment/efe/news/here-2020-eus-new-environment-action-programme-2014-04-29_en (Erişim tarihi: 23.11.2020)

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809e59f9 (Erişim: 27.11.2020)

http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati-_oecd_.tr.mfa (Erişim tarihi: 27.11.2020)

<http://p3-raw.greenpeace.org/international/en/about/> (Erişim tarihi: 29.11.2020)

<https://www.greenpeace.org/turkey/hakkimizda/degerlerimiz/> (Erişim tarihi: 29.11.2020)

<https://www.greenpeace.org/turkey/haberler/plastik-atiklarin-yeni-adresi-turkiye/> (Erişim tarihi: 29.11.2020)

<https://www.greenpeace.org/turkey/hakkimizda/greenpeace-gemileri/> (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.greenpeace.org/international/campaign/north-sea-revolution/> (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.worldwildlife.org/about/history>. (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.worldwildlife.org/about> (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.worldwildlife.org/initiatives/climate> (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://livingplanet.panda.org/about-the-living-planet-report> (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.iucn.org/about/programme-work-and-reporting/accountability-and-values>. (Erişim tarihi: 01.12.2020)

<https://www.iucn.org/theme>. (Erişim tarihi: 01.12.2020)

<https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about>. (Erişim tarihi: 01.12.2020)

<https://www.iucn.org/about/world-conservation-congress/congress-history>. (Erişim tarihi: 01.12.2020)

https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/brochure_4_v2.pdf. (Erişim tarihi: 12.11.2020)

<https://www.cbd.int/doc/nbsap/rbsap/pebls-rbsap.pdf>. (Erişim tarihi: 10.11.2020)

<https://www.ab.gov.tr/files/SEPB/cevrefaslidokumanlar/1steap.pdf>. (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.ab.gov.tr/files/SEPB/cevrefaslidokumanlar/2ndeap.pdf>. (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.ab.gov.tr/files/SEPB/cevrefaslidokumanlar/3rdeap.pdf>. (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.ab.gov.tr/files/SEPB/cevrefaslidokumanlar/4theap.pdf>. (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.ab.gov.tr/files/SEPB/cevrefaslidokumanlar/5theap.pdf>. (Erişim tarihi: 30.11.2020)

<https://www.ab.gov.tr/files/SEPB/cevrefaslidokumanlar/6theap.pdf>. (Erişim tarihi: 30.11.2020)

https://www.iucn.org/sites/dev/files/content/documents/global_pact_report.advance.30_november_2018.pdf. (Erişim tarihi: 16.11.2020)

<https://www.iucn.org/sites/dev/files/content/documents/draft-project-of-the-global-pact-for-the-environment.pdf>. (Erişim tarihi: 16.11.2020)

<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP> (Erişim tarihi:16.12.2020)

<https://csb.gov.tr/misyon-vizyon-i-83459> (Erişim tarihi:16.12.2020)

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-amaci-ve-gorevleri.html> (Erişim tarihi:16.12.2020)

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html> (Erişim tarihi:16.12.2020)

<https://www.tarimorman.gov.tr/Link/1/Misyonumuz-Vizyonumuz> (Erişim tarihi:16.12.2020)

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kurumsal/kalite-politikamiz.html> (Erişim tarihi:16.12.2020)

https://sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/11/SBB_TeskilatGorevYonergesi_14_11_2019.pdf (Erişim tarihi:16.12.2020)

https://unece.org/DAM/env/eia/documents/legaltexts/Espoo_Convention_authentic_ENG.pdf (Erişim tarihi: 25.06.2021)